

VOORUITZICHTEN

Economische vooruitzichten 2013-2018

Mei 2013

.be

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Onder de verantwoordelijkheid van het INR maakt het FPB aldus twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvoorzichten voor de Belgische economie - de *Economische begroting* - met het oog op, zoals de naam aangeeft, de opmaak van de Rijksbegroting en de controle ervan. Op verzoek van de sociale partners, publiceert het FPB in mei de *Economische middellangetermijnvoorzichten* in een internationale context. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld. De *Nime Outlook* beschrijft één keer per jaar middellangetermijnvoorzichten voor de wereldeconomie. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievoorzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvoorzichten voor transport in België*. Tot slot maakt het FPB jaarlijks in samenwerking met de ADSEI *Bevolkingsvoorzichten* op lange termijn.

Overname is toegestaan, behalve voor commerciële doeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Henri Bogaert - Wettelijk depot: D/2013/7433/10

VOORUITZICHTEN

Economische
vooruitzichten
2013-2018

Mei 2013

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de leden van de Algemene Directie van het FPB:

Algemene coördinatie verzekerd door Michel Englert, Igor Lebrun en de equipe "Vooruitzichten en analyses op middellange termijn": Delphine Bassilière, Francis Bossier en Ingrid Bracke

Bijdragen:

Equipe "Kortetermijnvoorzichten en conjunctuur": Bart De Ketelbutter, Ludovic Dobbelaere en Filip Vanhorebeek

Equipe "Arbeidsmarkt": Koen Hendrickx, Maritza Lopez-Novella, Luc Masure en Peter Stockman

Equipe "Openbare financiën": Vincent Frogneux, Gina Gentil, Laurence Laloy, Thérèse Pèrè en Michel Saintrain

Equipe "Sociale bescherming, demografie en toekomstverkenning": Greet De Vil, Nicole Fasquelle, Marie-Jeanne Festjens, Christophe Joyeux, Micheline Lambrecht, Bertrand Scholtus, Karel Van den Bosch, Saskia Weemaes en Peter Willemé

Vertaaldienst:

Christelle Castelain, Erik Janssens, Farid Mourabit en Patricia Van Brussel

Informaticacel:

Geert Bryon, Adinda De Saeger en Dominique Van Der Wal

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

tel.: +32-2-5077311

fax: +32-2-5077373

e-mail: contact@plan.be

<http://www.plan.be>

Inhoudstafel

1.	Synthese	1
2.	Internationale omgeving en financiële markten	11
2.1.	Internationale omgeving op korte en middellange termijn	13
2.2.	Risico's en onzekerheden	20
3.	Macro-economische en sectorale evoluties	21
3.1.	De effectieve en potentiële groei van het bbp	23
3.2.	De componenten van de economische groei	25
3.2.1.	Algemeen overzicht	25
3.2.2.	De buitenlandse handel	26
3.2.3.	De binnenlandse vraag	28
3.2.4.	Evolutie per bedrijfstak	35
3.3.	Prijzen en kosten	40
3.4.	Institutionele sectoren	45
3.4.1.	De grote evenwichten van de binnenlandse sectoren	45
3.4.2.	De rekening van het buitenland	47
4.	De arbeidsmarkt	51
4.1.	Demografie en arbeidsaanbod	54
4.2.	Loonvorming en productiviteit in de sector der ondernemingen	61
4.2.1.	Arbeidskosten: samenstelling en macro-economische determinanten	61
4.2.2.	Nominale arbeidskosten per eenheid product en aandeel van arbeid in de toegevoegde waarde	66
4.3.	Werkgelegenheid	68
4.4.	Werkloosheid en arbeidsreserve	75
4.5.	Activiteitsgraden: een vergelijking met de EAK	79
5.	Overheidsfinanciën	83
5.1.	Vorderingensaldo, ontvangsten, uitgaven en overheidsschuld	85
5.1.1.	Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid	85
5.1.2.	Ontvangsten van de overheid	85
5.1.3.	Primaire uitgaven van de overheid	88
5.1.4.	Overheidsschuld en rentelasten	92
5.2.	Evolutie per deelsector van de overheid	94
5.2.1.	Overzicht en vergelijking met het stabiliteitsprogramma	94
5.2.2.	Federale overheid	97
5.2.3.	Sociale zekerheid	101
5.2.4.	Gemeenschappen en gewesten	111
5.2.5.	Lagere overheid	115
6.	Energieverbruik en broeikasgasemissies	117
6.1.	De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020	118
6.1.1.	De Belgische doelstelling binnen het Kyoto-protocol	118
6.1.2.	De Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020	118
6.1.3.	Europees Emissiehandelssysteem	119
6.1.4.	Internationale onderhandelingen	120
6.1.5.	Beleid en maatregelen	120

6.2.	Evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO ₂ -emissies	122
6.2.1.	Evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp	122
6.2.2.	Evolutie van de totale energiegebonden CO ₂ -emissies en de energiegebonden CO ₂ -intensiteit van het bbp van de jaren zeventig tot 2018	123
6.2.3.	Sectorale analyse van het energieverbruik en de energiegebonden CO ₂ -uitstoot	125
6.3.	Evolutie van de niet-energiegebonden CO ₂ -emissies en overige broeikasgasemissies	130
6.3.1.	Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	130
6.3.2.	Emissies van CH ₄ en N ₂ O	130
6.3.3.	Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF ₆)	132
6.4.	Totale broeikasgasemissies	133
7.	Bijlagen	135
7.1.	Belangrijkste hypothesen van de projectie	137
7.2.	Macro-economische resultaten	143
7.3.	Sectorrekeningen	149
7.4.	Openbare Financiën	154
7.5.	Resultaten per bedrijfstak	164

Lijst van kaders

KADER 1 -	Methodologie voor de opmaak van de hypothesen inzake de internationale omgeving	16
KADER 2 -	De modellering van de publieke uitgaven voor medische zorg	106

1. Synthese

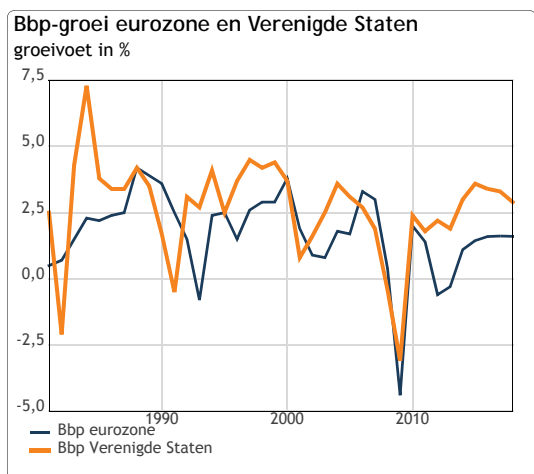
Onder invloed van de overheidsschuldencrisis in sommige lidstaten belandde de eurozone in 2012 in een recessie...

Tegen de achtergrond van de Europese schuldencrisis is de groei van de wereldeconomie verder vertraagd van 4,0 % in 2011 tot 3,2 % in 2012. De vrees voor het uiteenvallen van de eurozone en de daarmee samenhangende onrust op de financiële markten hebben het consumenten- en producentenvertrouwen sterk aangetast. Samen met het restrictieve begrotingsbeleid hebben die factoren geleid tot een recessie in zowel de eurozone (-0,6 %) als de Europese Unie (-0,3 %) en tot een groeivertraging van de opkomende economieën. De Verenigde Staten konden zich daarentegen handhaven met een bbp-groei van 2,2 %.

...en de activiteit zou slechts heel geleidelijk hernemen in 2013.

De economische activiteit in de eurozone lijkt momenteel uit te bodemen en zou in de loop van 2013 langzaam hernemen. Op jaarbasis zou het bbp van de eurozone echter nog licht dalen in 2013 (-0,3 %), terwijl de economie van de EU zou stagneren. Door de aanzienlijke besparingen bij de overheid zou de Amerikaanse groei slechts ten dele ondersteund worden door het herstel van de binnenlandse markt en de buitenlandse vraag, zodat de groei van het Amerikaans bbp in 2013 zou vertragen tot 1,9 %. Al bij al zou de groei van de wereldeconomie in 2013 niet hoger uitkomen dan 3,3 %.

Op middellange termijn zou de Europese economie opnieuw sterker groeien.

De Europese groei zou in 2014 verder aantrekken en, indien het vertrouwen zich verder herstelt, ongeveer 1,1 % kunnen bedragen in de eurozone en 1,3 % in de EU. De Amerikaanse groei zou aantrekken tot 3,0 % dankzij een meer dynamische uitvoer, terwijl de groei van het Chinese bbp aanzienlijk zou blijven (ongeveer 8 %). Daardoor zou de wereldeconomie met 4,0 % groeien in 2014. Het macro-economisch scenario voor de periode 2015-2018 gaat uit van een mondiale bbp-groei van gemiddeld 4,5 % per jaar. Voor de eurozone en de EU zou de groei gemiddeld respectievelijk 1,6 % en 1,8 % bedragen. De Amerikaanse groei zou gemiddeld 3,3 % bedragen.

De inflatie in de eurozone zou verder afkoelen.

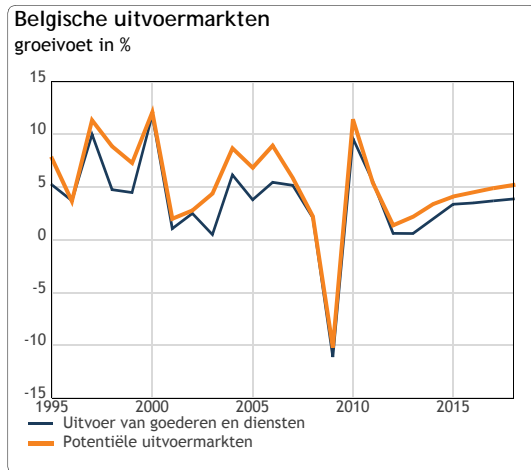
Na een versnelling in 2011, is de inflatie in de eurozone geleidelijk beginnen afkoelen als gevolg van de conjunctuurverzwakking en de prijsmatiging van de ingevoerde producten. Ze bedroeg vorig jaar gemiddeld slechts 2,5 %. De inflatie zou verder afnemen als gevolg van de prijsdalingen voor energetische en niet-energetische grondstoffen en gemiddeld slechts 1,7 % bedragen in 2013 en 1,5 % in 2014. Ook in de rest van de projectieperiode zou de inflatie ruim onder de 2 % blijven.

Dit internationaal scenario is niet vanzelfsprekend.

De voornaamste negatieve risico's voor de groeivoorzichten hebben duidelijk betrekking op de schuldencrisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Enerzijds kan een heropflakking van de schul-

den crisis leiden tot een nieuwe verhoging van risicopremies en besmettingseffecten tussen de landen. Dat zou een inkrimping van de kredietverlening en een sterke afname van de binnenlandse vraag kunnen teweegbrengen en tot een nieuwe zware recessie kunnen leiden. Anderzijds bestaat het risico dat de begrotingsinspanningen het economisch herstel hypothekeren omdat ze in alle geavanceerde economieën tegelijk plaatsvinden.

De groei van de potentiële uitvoermarkten zou zich, na een forse vertraging in 2012, geleidelijk herstellen.

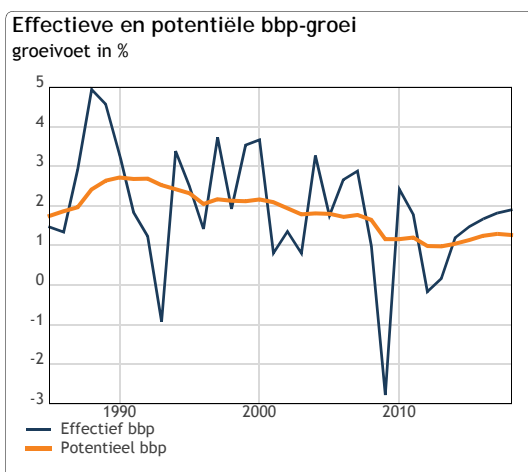

In navolging van de wereldhandel verzwakte de groei van de potentiële uitvoermarkten van België tot slechts 1,4 % in 2012 (tegenover 11,4 % in 2010 en 5,4 % in 2011). De groei van onze uitvoermarkten zou nadien geleidelijk hernemen, eerst in relatief beperkte mate in 2013 (2,2 %) en nadien meer uitgesproken, tot gemiddeld 4,7 % in de periode 2015-2018. Dat groeitempo ligt lager dan in de periode vóór het uitbreken van de crisis (gemiddeld 6,4 % in de periode 2000-2007).

Het Belgisch bbp zou op jaarbasis verder stagneren in 2013.

De verzwakking van de Belgische conjunctuur manifesteerde zich reeds in de tweede helft van 2011 en hield aan in 2012, waardoor het bbp vorig jaar met 0,2 % zou zijn gedaald. Dit jaar zou de binnenlandse vraag enigszins ondersteund worden door een licht positieve groei van de particuliere consumptie (0,3 %) en van de overheidsconsumptie (0,6 %). De investeringen zouden echter sterk dalen (-1 %). Door het trage economische herstel bij onze belangrijkste handelspartners en de appreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar zou de uitvoergroei beperkt blijven tot 0,6 %. Het bbp zou dan ook nauwelijks toenemen in 2013 (0,2 %).

Pas vanaf volgend jaar zou het herstel zichtbaar worden.

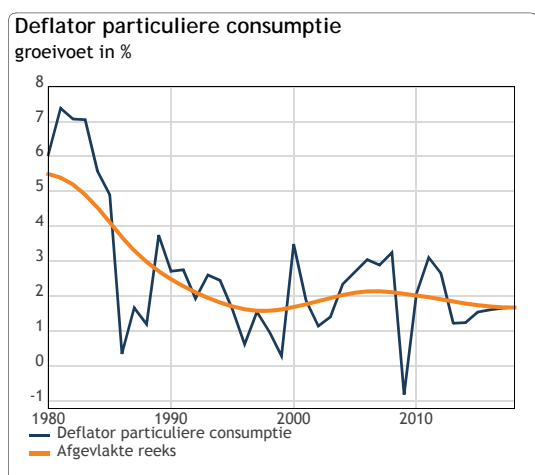
Bij afwezigheid van bijkomende budgettaire besparingsmaatregelen, zouden alle componenten van de binnenlandse vraag in 2014 opnieuw een sterkere groei laten optekenen. Zowel de particuliere als de overheidsconsumptie zouden toenemen met 0,7 %. De totale investeringen zouden opnieuw een positieve groei laten optekenen (1,5 %). Dankzij een bijdrage van de netto-uitvoer van 0,3 procentpunt, zou het Belgisch bbp zijn beste groeiprestatie leveren sinds drie jaar (1,2 %). Dat herstel zou tijdens de periode 2015-2018 worden bevestigd. De groei van de particuliere consumptie (gemiddeld 1,3 % per jaar) en, in mindere mate, die van de overheidsconsumptie in volume (gemiddeld 1,0 % per jaar) zou versnellen. De investeringen zouden fors stijgen (2,2 %) en de netto-uitvoer zou voor 0,4 procentpunt bijdragen tot de Belgische bbp-groei, die zou uitkomen op gemiddeld 1,7 %.

Die relatief gunstige evoluties mogen echter niet doen vergeten dat, gelet op de zwakke prestaties van de afgelopen jaren, de potentiële groei slechts langzaam zou hernemen tot 1,3 % in 2017.

Geleidelijke verbetering van het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland...

Na een lichte verbetering in 2012 zou het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland gestaag blijven toenemen tot 2,8 % van het bbp op middellange termijn. In 2013 zou de toename van het extern surplus vooral het gevolg zijn van een verbetering van de ruilvoet (daling van de energieprijzen). De volgende jaren zou het geleidelijk herstel van de buitenlandse vraag de Belgische uitvoer ondersteunen en, in het verlengde daarvan, de lopende rekening van de betalingsbalans, dit ondanks een herneming van de invoer en een lichte ruilvoetverslechtering.

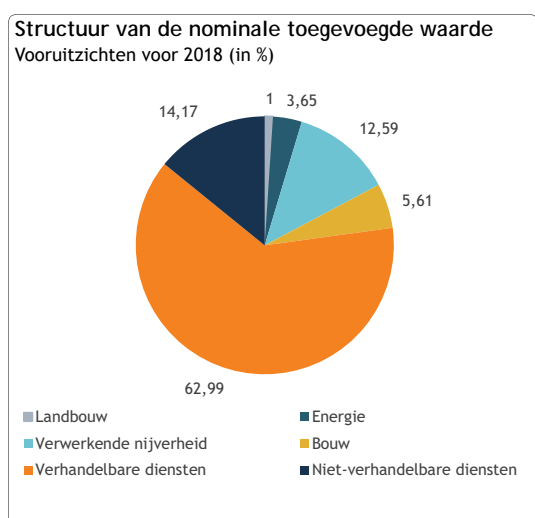
...tegen de achtergrond van een afkoeling van de inflatie.

De Belgische inflatie, die gemeten wordt met het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), bedroeg 2,8 % in 2012 tegenover 3,5 % het jaar voordien. Die vertraging wordt vooral verklaard door een gematigde groei van de olieprijsen. De gezondheidsindex (die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine, diesel, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten) is gestegen met 2,6 %. De inflatie zou in 2013 verder afkoelen tot slechts 0,9 %. De prijsdalingen voor energieproducten, die nog versterkt worden door federale maatregelen, leveren de belangrijkste bijdrage tot die vertraging, maar ook andere technische en methodologische factoren zouden de evolutie van het NICP beïnvloeden. De inflatie zou relatief

laag blijven in 2014, met een groei van 1,2 %, terwijl de energieprijzen neerwaartse druk zouden blijven uitoefenen. Vanaf 2015 zou de groei van het NICP (net zoals die van de deflator van de particuliere consumptie) ongeveer 1,6 % bedragen. Dat groeitempo ligt duidelijk lager dan de inflatie over de periode 2007-2012, die gemiddeld 2,2 % bedroeg volgens de deflator van de particuliere consumptie en 2,5 % op basis van het NICP.

De verwerkende nijverheid, die bijzonder hard getroffen wordt in 2012-2013, zou nadien profiteren van het wereldwijd herstel.

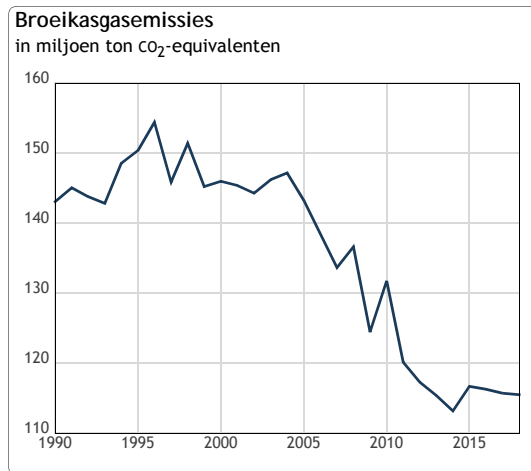

Volgens de voorlopige ramingen voor het jaar 2012 werd de activiteit in de bedrijfstakken van de uitrustingsgoederen en de intermediaire goederen in dat jaar het zwaarst getroffen. Zij hangen immers sterk af van de buitenlandse vraag. De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'dienstencheques' en 'landbouw' lieten een relatief gevoelige stijging van hun toegevoegde waarde in volume optekenen. Die sectorale evoluties zouden in 2013 vergelijkbaar zijn met die van 2012. Op middellange termijn zou de Belgische economische groei sterk ondersteund worden door de uitvoer, die relatief dynamisch blijkt t.o.v. de binnenlandse vraag. Tegen die achtergrond zou de verwerkende nijverheid, waarvan de activiteit in ruime mate gericht is op de buitenlandse markten, een gemiddelde groei van haar reële toegevoegde waarde

laten optekenen die vergelijkbaar is met die van de marktdiensten (gemiddeld resp. 1,8 en 1,9 % per jaar tijdens de periode 2014-2018). Het aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische toegevoegde waarde zou daardoor vrijwel stabiel blijven (nominaal 12,8 % in 2013 en 12,6 % in 2018). Het aandeel van de

marktdiensten zou weliswaar stijgen, maar merkbaar trager dan tijdens het voorbije decennium (nominaal 57,9 % in 2000, 62,2 % in 2013 en 63,0 % in 2018).

Mits het gebruik van flexibiliteitsmechanismen zou de doelstelling binnen het Kyoto-protocol bereikt worden...

Over de periode 2008-2012 zouden de totale broeikasgasemissies gemiddeld 126,1 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten geweest zijn, dat is ruim onder het plafond van 134,8 CO₂-equivalenten zoals vastgesteld in het kader van het Kyoto-protocol. De uitstoot van de industriële installaties die vallen onder het Europees systeem van CO₂-emissiehandel (ETS-sectoren) zou gemiddeld 48,8 Mt CO₂-equivalenten hebben bedragen en lag daardoor onder het plafond bepaald door het Nationaal Toewijzingsplan voor de periode 2008-2012. De uitstoot van de non-ETS-sectoren zou daarentegen licht hoger zijn uitgekomen dan de per saldo toegewezen doelstelling (gemiddeld 77,3 Mt CO₂-equivalenten, of 1 Mt CO₂-equivalent meer dan het toege-

laten plafond). Op basis daarvan zal België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen die het zal aanwenden om aan zijn verplichtingen te voldoen.

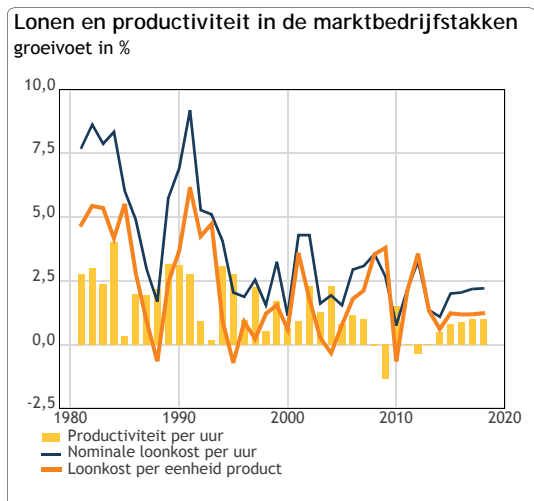
...maar er zullen bijkomende inspanningen geleverd moeten worden om de doelstellingen tegen 2020 te bereiken.

Tegen 2020 zal België ook moeten voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. Zo moet de uitstoot van de ETS-sectoren op Europees niveau met 21 % afnemen t.o.v. 2005. De non-ETS-sectoren moeten eveneens hun emissies terugdringen tegen 2020 (-10 % t.o.v. 2005 op Europees niveau, -15 % op Belgisch niveau). Volgens de huidige vooruitzichten zou de uitstoot van de Belgische ETS-sectoren met ongeveer 30 % afnemen en de emissies van de non-ETS-sectoren met 9 %. Wat de hernieuwbare energie betreft, kreeg België een doelstelling van 13 % hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik tegen 2020 toegewezen. Bij ongewijzigd beleid zou dat aandeel 11,2 % bereiken in 2018. Het aandeel van de hernieuwbare brandstoffen in het verbruik van de vervoerssector zou, ongerekend het gebruik van groene stroom in die sector, 6 % bedragen in 2018, wat minder is dan de vooropgestelde 10 % tegen 2020.

De loonevolutie in 2013-2014 in de marktsector wordt gekenmerkt door een bevrozing in reële termen...

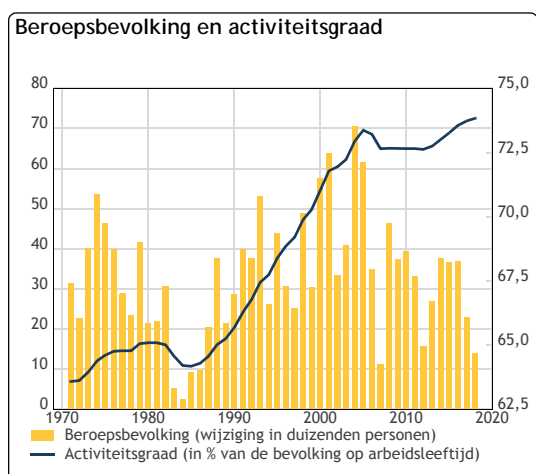
Om het concurrentievermogen van de Belgische economie te versterken, heeft de regering, in het kader van het interprofessioneel overleg voor de periode 2013-2014, er bij de sociale partners op aangedrongen om geen loonsverhogingen toe te kennen bovenop de loonindexering en de baremieke verhogingen. Aangezien er daarover geen akkoord werd bereikt tussen de sociale partners, werd de loonbevrozing bij koninklijk besluit afgekondigd. Aangezien de loonindexering in 2013 gevoelig lager zou liggen dan in 2012, zou de toename van de nominale bruto-uurlonen dit jaar niet meer dan 1,5 % bedragen (tegenover 3,1 % vorig jaar). De groei van de nominale uurloonkosten zou nog lager uitkomen (1,4 %) als gevolg van de nieuwe goedgekeurde socialebijdrageverminderingen. Ook in 2014 zou enkel de indexering een opwaarts effect hebben op de nominale bruto-uurlonen, die met 1,2 % zouden stijgen. De nominale uurloonkosten zouden met 1,1 % toenemen. Gelet op de uiterst geringe productiviteitsgroei in 2013 en 2014, zouden de loonkosten per eenheid product toenemen met respectievelijk 1,3 % en 0,6 %. Simulaties met het econometrische HERMES-model geven aan dat de combinatie van de reële loonbevrozing en de bovenvermelde patronale bijdrageverminderingen de toename van de loonkosten per eenheid product tegen 2014 met 1,1 % zou afgeremd hebben (t.o.v. een situatie zonder die maatregelen).

...en zou vanaf 2015 een bescheiden groei laten optekenen.

Voor de periode vanaf 2015 houdt het scenario geen rekening met bijkomende loonkostenverlagingen, die de regering zou kunnen nemen in overleg met de sociale partners met het oog op het wegwerken van de loonkostenhandicap tegen 2018. De overheid heeft bijkomende patronale lastenverlagingen voor 2015 gekoppeld aan het respecteren van de loonnorm voor 2013-2014 en bijkomende lastenverlagingen voor 2017 aan het respecteren van de nog niet gekende loonnorm voor 2015-2016. Zonder die bijkomende maatregelen zou de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering gemiddeld 0,6 % per jaar bedragen, in lijn met de macro-economische determinanten en de evolutie van de werkloosheid. Rekening houdend met een indexering van ongeveer 1,6 % per jaar, zouden de nominale bruto-uurlonen stijgen met 2,2 % en zou de toename van de loonkosten beperkt blijven tot 2,1 %. Gegeven een productiviteitsgroei in de marktsector van 0,9 % per jaar, zouden de loonkosten per eenheid product toenemen met gemiddeld 1,2 % per jaar over de periode 2015-2018.

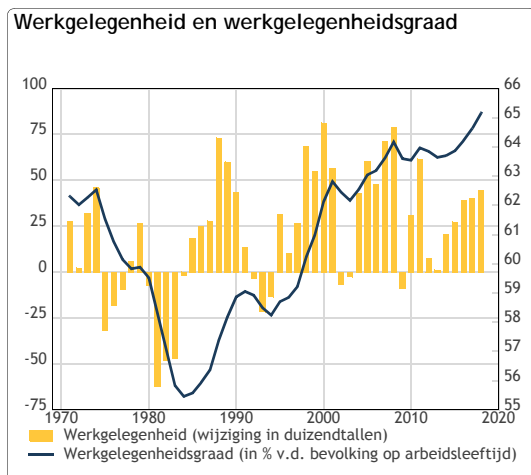
De beroepsbevolking zou aanzienlijk blijven groeien dankzij de herneming van de activiteitsgraden.

De bevolking op arbeidleeftijd (15-64 jaar) zou over de periode 2013-2018 nog toenemen met 118 000 personen. Die groei wordt echter uitsluitend ondersteund door een positieve bijdrage van het migratiesaldo en verzwakt aanzienlijk tegen 2018. In tegenstelling tot de voorbije zes jaar¹, zou de evolutie van de activiteitsgraden opnieuw positief bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod tijdens de projectieperiode. Terwijl de bijdrage van de leeftijdscategorie 15-24 jaar eerst nog negatief blijft, maar dan stabiliseert, zou die van de 25-49-jarigen opnieuw (licht) positief worden vanaf 2016 en die van de 50-64-jarigen sterk positief blijven onder impuls van de structurele hervormingen die vorig jaar werden ingevoerd. Onder die omstandigheden zou de globale activiteitsgraad stijgen van 72,6 % in 2012 tot 73,8 % in 2018. Over de periode 2013-2018 zou de beroepsbevolking met 175 000 eenheden toenemen, een groei die net iets zwakker is dan die over de afgelopen zes jaar. De toename van de beroepsbevolking trekt fors aan tijdens de periode 2014-2016 (+37 000 personen per jaar), maar valt sterk terug naar het einde van de periode (+14 000 personen in 2018), omdat de demografische bijdrage afbrokkelt en de hervormingen dichterbij kruissnelheid komen.

1. De factoren die de negatieve ontwikkelingen van de activiteitsgraden in de leeftijdsklasse 15-49 jaar in die periode verklaren, worden specifiek onderzocht in het hoofdstuk over de arbeidsmarkt.

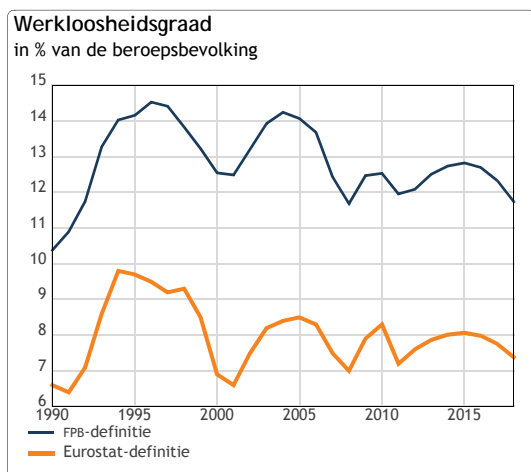
Een zeer zwakke toename van de werkgelegenheid in 2013, gevolgd door een geleidelijke herneming.

Als gevolg van de ongunstige conjunctuur en de terugval van de werkgelegenheid bij de overheid, zou de totale binnenlandse werkgelegenheid dit jaar nauwelijks groeien. Binnen de marktbedrijfstakken zou de verwerkende nijverheid het zwaarst getroffen worden en 10 000 banen verliezen, terwijl de marktdiensten niettemin een winst van 17 000 eenheden zouden boeken. Nadien zou de groei van de werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken geleidelijk versnellen en vanaf 2016 oplopen tot gemiddeld 1,1 % per jaar, bij een groei van de activiteit van gemiddeld 2 % per jaar en bijgevolg nog steeds bescheiden productiviteitswinsten (0,9 % per jaar). Bij de overheid neemt de werkgelegenheid terug toe vanaf 2015 (met 9 000 banen op vier jaar tijd). Die groei van de overheidstewerkstelling zou zich integraal situeren in het onderwijs.

Over de volledige projectieperiode stijgt de binnenlandse werkgelegenheid met 172 000 personen. De marktdiensten blijven de belangrijkste motor voor die groei (+211 000 banen), terwijl in de industrie de verwerkende nijverheid 36 000 banen verliest maar de bouwnijverheid 13 000 banen wint. In totaal zou de werkgelegenheidsgraad¹ stijgen van 63,8 % in 2012 tot 65,2 % tegen 2018. Volgens de definitie die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar), zou de werkgelegenheidsgraad 68,4 % bedragen in 2018, wat nog ver onder de doelstelling ligt van 73,2 % die België beoogt tegen 2020.

De werkloosheidsgraad zou pas vanaf 2016 dalen.

Dat het aantal werklozen² in de jaren na de financiële crisis veel minder sterk steeg dan verwacht (+27 000 personen in de periode 2009-2011), heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei in die periode als met de negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen. Beide fenomenen beperkten ook vorig jaar de toename van de werkloosheid (+9 000 personen). Nochtans zou de werkloosheid fors verder oplopen tijdens de periode 2013-2015 (met 52 000 personen), omdat de werkgelegenheidsgroei slechts langzaam terug aantrekt na de huidige conjunctuurverzwakking terwijl het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod dan al volop speelt. De

werkloosheidsgraad zou daardoor stijgen van 12,1 % in 2012 tot 12,8 % in 2015. Vanaf 2016 zou de werkgelegenheid sterker groeien terwijl vanaf 2017 de groei van de beroepsbevolking zou verzwakken. Door de terugval van de werkloosheid in de periode 2016-2018 (-50 000 eenheden) zou de werkloosheidsgraad opnieuw zijn niveau van vóór de crisis benaderen (11,7 %). Tot slot merken we op dat de geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten) 7,8 % zou bedragen in 2018, tegenover 7,6 % in 2012.

1. Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.
 2. Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

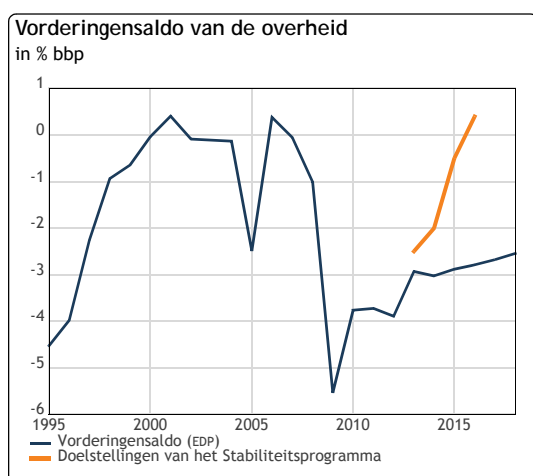
Het vorderingensaldo van de overheid zou beduidend verbeteren in 2013...

Ondanks de zwakke economische groei, zou het tekort van de gezamenlijke overheid in 2013 beduidend afnemen. Rekening houdend met de beschikbare informatie op de afsluitingsdatum van deze Vooruitzichten¹ zou het tekort dalen van 3,9 % van het bbp in 2012 tot 2,9 % dit jaar². Die evolutie wordt verklaard door lagere kapitaaloverdrachten (de herkapitalisatie van de Dexia-groep is enkel voor rekening van 2012), door de terugval van de investeringen van de lagere overheid en door het restrictieve begrotingsbeleid van de verschillende deelsectoren. De ontvangsten zouden in 2013 verder toenemen tot 48,7 % van het bbp als gevolg van de vooral op federaal niveau genomen maatregelen. Naast de kapitaaluitgaven zouden de overige componenten van de primaire uitgaven in totaal stijgen met 0,5 procentpunt van het bbp door de zwakke economische groei (noemereffect). De rentelasten zouden licht afnemen (-0,2 procentpunt van het bbp) dankzij de daling van de rentevoeten.

... maar de begrotingsdoelstellingen van het stabiliteitsprogramma zouden niet bereikt worden zonder bijkomende maatregelen.

Het Belgische stabiliteitsprogramma van april 2013 beoogt een verbetering van het structurele vorderingensaldo met 1 % van het bbp in 2013. De verbetering van dat saldo, berekend volgens de methodologie van de Europese Commissie, zou dit jaar echter niet meer dan 0,6 % van het bbp bedragen. De verschillende beleidsniveaus zouden bijgevolg bijkomende maatregelen moeten nemen in de loop van het jaar om de doelstelling van het stabiliteitsprogramma te halen.

Bij ongewijzigd beleid zou het tekort ietwat toenemen in 2014 en daarna licht dalen.

Bij ongewijzigd beleid en ongewijzigde wetgeving, zou het tekort van de gezamenlijke overheid in 2014 uitkomen op 3 % van het bbp. Die verslechtering wordt voornamelijk verklaard door het eenmalig karakter van sommige maatregelen in 2013, waardoor de ontvangsten het jaar nadien dalen met 0,5 procentpunt van het bbp. De uitgaven zouden eveneens dalen, zij het in mindere mate, vooral als gevolg van de gunstige evolutie van de indexeringen van de lonen en de sociale uitkeringen t.o.v. de bbp-deflator en van een sterkere economische groei. Vanaf 2015 zouden de totale ontvangsten zich stabiliseren rond 48,1 % van het bbp. Door de afname van de werkingskosten van de overheid en de rentelasten zouden de uitgaven licht dalen tot 50,6 % van het bbp in 2018. Het vorderingensaldo zou echter niet ver onder de grens van de buitensporigtekortprocedure uitkomen, aangezien het in 2018 nog 2,5 % van het bbp zou bedragen.

Bij ongewijzigd beleid en ongewijzigde wetgeving, zou het tekort van de gezamenlijke overheid in 2014 uitkomen op 3 % van het bbp. Die verslechtering wordt voornamelijk verklaard door het eenmalig karakter van sommige maatregelen in 2013, waardoor de ontvangsten het jaar nadien dalen met 0,5 procentpunt van het bbp. De uitgaven zouden eveneens dalen, zij het in mindere mate, vooral als gevolg van de gunstige evolutie van de indexeringen van de lonen en de sociale uitkeringen t.o.v. de bbp-deflator en van een sterkere economische groei. Vanaf 2015 zouden de totale ontvangsten zich stabiliseren rond 48,1 % van het bbp. Door de afname van de werkingskosten van de overheid en de rentelasten zouden de uitgaven licht dalen tot 50,6 % van het bbp in 2018. Het vorderingensaldo zou echter niet ver onder de grens van de buitensporigtekortprocedure uitkomen, aangezien het in 2018 nog 2,5 % van het bbp zou bedragen.

1. De afsluitdatum is 22 april 2013. Deze vooruitzichten houden dan ook geen rekening met maatregelen die nadien werden genomen, zoals de begrotingscontrole van de gefedereerde entiteiten (behalve die van de Vlaamse Gemeenschap) of de verkoop van de portefeuille van Royal Park Investments.
2. Volgens de definitie conform de procedure bij buitensporige tekorten (EDP).

Een stabiel tekort voor Entiteit I en een zwak overschot voor Entiteit II op middellange termijn.

Hoewel de uitgavenstijging in de sociale zekerheid groter zou zijn dan de bbp-groei, zou die deelsector over de volledige projectieperiode een begrotingsevenwicht kennen dankzij een evenwichtsdotatie door de federale overheid. Die dotatie zou aldus een onderliggend tekort van de sociale zekerheid maskeren. Op basis van de huidige financieringsmechanismen¹ zou het tekort van de federale overheid relatief stabiel blijven rond 2,9 % van het bbp. Binnen Entiteit II zouden de gemeenschappen en de gewesten in 2013 een licht tekort van 0,2 % van het bbp vertonen, dat geleidelijk zou verdwijnen en veranderen in een overschot van 0,4 % van het bbp op middellange termijn. De rekening van de lagere overheid zou in evenwicht blijven tot 2016 en vervolgens lichte tekorten vertonen in de aanloop naar de lokale verkiezingen.

De overheidsschuld zou op middellange termijn opnieuw onder de grens van 100 % van het bbp uitkomen.

Ondanks de vermindering van het vorderingentekort, zou de overheidsschuld in 2013 verder toenemen tot 100,9 % van het bbp (onder voorbehoud van bijkomende maatregelen die nog genomen kunnen worden om de schuld te beperken), vooral als gevolg van de zwakke nominale bbp-groei. De Belgische deelname aan het Europees Stabiliteitsmechanisme en aan het Europees Fonds voor Financiële Stabiliteit zouden eveneens bijdragen aan die toename, terwijl de gedeeltelijke terugbetaling door KBC van de door het Vlaams Gewest verleende financiële steun de toename zou beperken. Op middellange termijn zou de schuldgraad licht dalen (tot 99,0 % van het bbp in 2018) onder impuls van een klein primair overschot en een impliciete rente die lager is dan de nominale economische groei.

De 'Economische Vooruitzichten 2013-2018' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 22 april 2013.

1. Aangezien de zesde staats hervorming niet is afgerond bij het afsluiten van deze Vooruitzichten, berust de projectie van de financiën van de verschillende deelsectoren op de huidige financieringsmechanismen en houdt ze geen rekening met eventuele lastenoverdrachten tussen Entiteit I en Entiteit II.

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Gemiddelde van de periodes 2007-2012 2013-2018	
Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2005)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	-0,7	0,3	0,7	0,9	1,2	1,4	1,7	1,1	1,0
- Consumptieve bestedingen van de overheid	0,9	0,6	0,7	0,9	1,0	1,0	1,3	1,5	0,9
- Bruto-investeringen	-0,4	-1,0	1,5	2,2	1,9	2,5	2,3	0,4	1,6
. Ondernemingen ^b	0,4	-0,3	2,2	2,4	2,4	2,4	2,4	1,3	1,9
. Overheid	1,8	-4,6	-5,1	2,8	0,2	7,7	4,3	2,6	0,9
. Woongebouwen	-3,0	-1,6	1,6	1,6	1,4	1,3	1,2	-2,2	0,9
- Voorraadwijziging ^c	-0,4	0,0	0,0	-0,0	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
- Totale binnenlandse vraag	-0,4	0,1	0,9	1,2	1,3	1,6	1,7	1,0	1,1
- Uitvoer van goederen en diensten	0,6	0,6	2,0	3,4	3,5	3,7	3,9	2,0	2,8
- Totale finale vraag	0,1	0,3	1,4	2,2	2,3	2,6	2,7	1,4	1,9
- Invoer van goederen en diensten	0,1	0,5	1,6	3,0	3,1	3,4	3,6	2,2	2,6
- Bruto binnenlands product	-0,2	0,2	1,2	1,5	1,7	1,8	1,9	0,9	1,4
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	1,9	2,0	2,7	3,2	3,4	3,5	3,7	2,9	3,1
- Bruto binnenlands product per hoofd (reëel)	-0,9	-0,6	0,5	0,8	1,0	1,2	1,3	0,0	0,7
- Reëel bruto nationaal inkomen	-0,6	0,6	1,4	1,4	1,5	1,6	1,8	0,6	1,4
Prijzen en kosten^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,7	1,2	1,2	1,5	1,6	1,7	1,7	2,2	1,5
- Gezondheidsindex	2,6	1,1	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7	2,3	1,5
- Bruto-investeringen	2,6	1,5	1,9	2,1	2,0	2,0	1,9	2,4	1,9
- Uitvoer van goederen en diensten	2,3	0,1	0,8	1,7	2,0	2,1	2,2	2,0	1,5
- Invoer van goederen en diensten	2,6	-0,4	0,5	1,8	2,1	2,3	2,3	2,4	1,4
- Ruilvoet	-0,3	0,5	0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,3	0,0
- Bruto binnenlands product	2,1	1,8	1,5	1,7	1,7	1,7	1,8	2,0	1,7
- Langetermijnrente (10j.)									
. Nominaal	3,0	2,1	2,3	2,6	2,8	3,0	3,1	3,9	2,7
. Reëel	0,3	0,9	1,0	1,0	1,2	1,3	1,5	1,7	1,2
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. Nominaal	0,1	0,2	0,3	1,4	1,9	2,5	2,9	1,6	1,5
. Reëel	-2,5	-1,1	-1,0	-0,2	0,3	0,8	1,2	-0,6	0,0
Werkgelegenheid									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4552,5	4553,7	4574,2	4601,4	4640,6	4680,6	4724,9	4479,5	4629,2
. Wijziging in duizendtallen	7,7	1,2	20,5	27,3	39,1	40,0	44,3	40,2	28,7
. Wijziging in %	0,2	0,0	0,4	0,6	0,8	0,9	0,9	0,9	0,6
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	636,3	662,1	679,1	688,4	686,0	668,8	638,5	632,9	670,5
. Wijziging, in duizendtallen	8,5	25,8	17,0	9,3	-2,4	-17,1	-30,3	-9,8	0,4
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	12,1	12,5	12,7	12,8	12,7	12,3	11,7	12,2	12,5
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	559,2	589,9	608,1	617,1	615,0	599,3	570,7	540,8	600,0
. Wijziging, in duizendtallen	14,5	30,8	18,1	9,0	-2,1	-15,7	-28,6	-3,3	1,9
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen) ^(*)	-0,4	0,0	0,5	0,8	0,9	1,0	1,0	0,1	0,7
Inkomens									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakingen) ^(*)	0,5	0,3	-0,1	0,6	0,5	0,5	0,5	0,3	0,4
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakingen) ^(*)	3,6	1,3	0,6	1,2	1,2	1,2	1,2	2,4	1,1
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	0,3	0,4	0,9	1,4	1,7	1,7	1,8	1,0	1,3
- Spaarquote van de particulieren ^a	15,0	15,1	15,2	15,6	16,0	16,1	16,2	16,0	15,7
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	51,7	51,6	51,1	50,9	50,8	50,7	50,6	50,9	51,0
- Winstmarge van de ondernemingen ^d	30,2	30,3	30,9	31,2	31,5	31,8	32,1	30,3	31,3
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^e	16,2	16,2	16,6	16,9	17,1	17,4	17,7	16,3	17,0

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Gemiddelde van de periodes 2007-2012 2013-2018	
Overheidsfinanciën									
- Verplichte afhoudingen ^(**)	44,6	44,9	44,9	44,9	44,9	44,9	44,9	43,4	44,9
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid ^f									
. in miljard euro	-14,7	-11,3	-11,9	-11,7	-11,7	-11,7	-11,5	-10,7	-11,6
. in % van het bbp	-3,9	-2,9	-3,0	-2,9	-2,8	-2,7	-2,5	-3,0	-2,8
- Overheidsschuld ^f									
. in % van het bbp	99,6	100,9	101,6	101,3	100,8	100,0	99,0	93,6	100,6
Verrichtingen met het buitenland									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	5,5	7,3	9,5	10,9	12,3	13,5	14,8	7,2	11,4
. in % van het bbp	1,5	1,9	2,4	2,7	2,9	3,1	3,3	2,1	2,7
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	4,3	5,6	7,7	9,0	10,3	11,5	12,8	6,4	9,5
. in % van het bbp	1,1	1,4	2,0	2,2	2,5	2,6	2,8	1,8	2,3
Groei van de bedrijfstakken^(*) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	-1,3	-0,8	1,0	1,6	1,8	1,9	1,8	0,2	1,2
. Verwerkende nijverheid	-1,8	-1,3	0,8	1,9	2,1	2,2	2,0	-0,7	1,3
. Bouw	-0,3	-0,7	1,2	1,4	1,3	1,9	2,0	0,9	1,2
- Marktdiensten, waarvan	0,2	0,4	1,4	1,7	1,9	2,0	2,2	1,3	1,6
. Vervoer en communicatie	0,2	-0,2	1,2	1,6	2,0	2,2	2,1	1,3	1,5
. Overige marktdiensten ^g	0,2	0,4	1,4	1,8	1,9	2,0	2,2	1,4	1,6
Niet-verhandelbare diensten	0,2	0,1	0,4	0,6	0,7	0,9	1,0	0,6	0,6

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

b. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

c. Bijdrage tot de bbp-groei.

d. Bruto-exploitatietoetschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

e. Bruto-exploitatietoetschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

f. EDP definitie (procedure bij buitensporige tekorten).

g. Inclusief handel en horeca, krediet en verzekeringen, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening.

(*) Groeivoeten in %.

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

2. Internationale omgeving en financiële markten

De in 2011 opgetekende afkoeling van de wereldeconomie zette zich door in 2012, vooral onder invloed van de Europese schulden crisis. De vrees voor het uiteenvallen van de eurozone en de daarmee samenhangende onrust op de financiële markten hebben het consumenten- en producentenvertrouwen sterk aangetast. Samen met het restrictieve begrotingsbeleid hebben die factoren geleid tot een recessie in Europa (-0,3 %) en tot een groeivertraging van de opkomende economieën. Het mondiaal bbp, dat met meer dan 4 % toenam in 2011, steeg slechts met 3,2 % in 2012.

De economische activiteit in de eurozone lijkt momenteel uit te bodemen en zou in de loop van 2013 langzaam hernemen. Die herneming vindt haar oorsprong in een geleidelijke groeiversnelling van de wereldeconomie, gedragen door de opkomende economieën (vooral China), en in een verder vertrouwensherstel door de verbeterde situatie op de financiële markten. Op jaarbasis zou de economie van de eurozone echter nog enigszins krimpen in 2013 (-0,3 %).

De Amerikaanse groei zou ondersteund worden door het herstel van de huizenmarkt, door de jobcreatie en door de uitvoer, die opnieuw zou stijgen. De aanzienlijke besparingen bij de overheid zullen echter wegen op de economische activiteit, waardoor de groei van het Amerikaanse bbp op jaarbasis beperkt zou blijven tot 1,9 % in 2013 (t.o.v. 2,2 % in 2012).

De groei van de wereldeconomie zou in 2013 dus niet hoger zijn dan 3,3 %, terwijl die in 2012 3,2 % bedroeg en veel hoger lag tijdens de twee voorgaande jaren (5,2 % in 2010 en 4 % in 2011). Het economisch herstel zou in 2014 meer uitgesproken zijn met een groei van het mondiaal bbp van 4 %.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2015-2018 veronderstelt een krachtiger mondiale economische groei dan tijdens de periode 2012-2014, waardoor de output gaps ten vroegste in 2018 gedicht kunnen worden in een deel van de geavanceerde economieën. Voor de eurozone en de EU zou de groei gemiddeld respectievelijk 1,6 % en 1,9 % bedragen over de periode 2015-2018. De Amerikaanse groei zou gemiddeld 3,3 % bedragen tijdens die periode.

In navolging van de wereldhandel is de groei van de potentiële uitvoermarkten van België, die al fors verzwakt was in 2011, nog verder afgenomen in 2012 tot slechts 1,4 % (tegenover 11,4 % in 2010 en 5,4 % in 2011). De groei van onze potentiële markten zou in beperkte mate hernemen in 2013, sterker aantrekken vanaf 2014 en gemiddeld bijna 5 % bedragen tussen 2016 en 2018. Dat groeitempo ligt lager dan de gemiddelde groei van vóór het uitbreken van de crisis.

De inflatie in de eurozone is geleidelijk afgekoeld in 2012, als gevolg van de laagconjunctuur en de prijsmatiging van de ingevoerde producten. De inflatie van de zone bedroeg gemiddeld 2,5 % in 2012 (tegenover 2,7 % in 2011).

De inflatie in de eurozone zou verder afkoelen als gevolg van de daling van de prijzen van de energetische en niet-energetische grondstoffen en gemiddeld 1,7 % bedragen in 2013 en 1,5 % in 2014. Over de rest van de projectieperiode zou de inflatie gemiddeld niet hoger uitkomen dan 2 % dankzij een gematigde evolutie van de olieprijs, een beperkte groei van de loonkosten per eenheid product, een oplopende reële korte rente en een aanhoudend negatieve output gap. De inflatie zou de doelstelling van de ECB dus niet overschrijden.

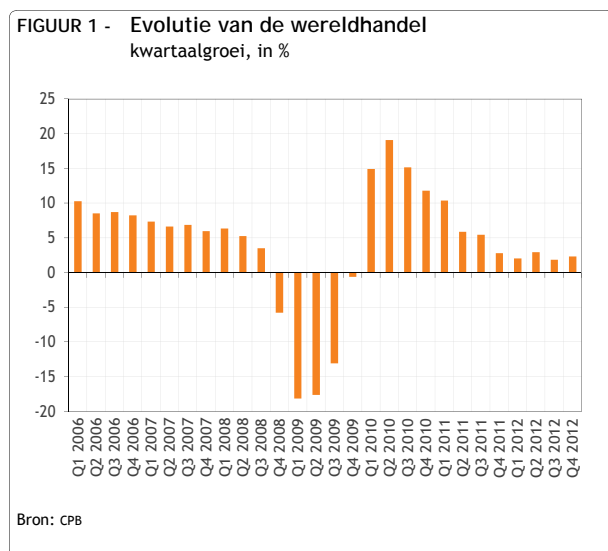
Het gekozen internationaal scenario gaat nog steeds gepaard met grote onzekerheden.

Het grootste risico voor deze vooruitzichten is dat er een nieuw probleem opduikt op de financiële markten (de recente problemen in Cyprus zijn daar een illustratie van), wat opnieuw het vertrouwen van de investeerders, de producenten en de consumenten zou aantasten. Ook is er onzekerheid over de precieze impact van de besparingen op de economische groei, m.a.w. over de grootte van de budgettaire multiplicatoren. In de VS zouden de onderhandelingen over de verhoging van het schuldenplafond kunnen leiden tot een sterker dan verwacht besparingsprogramma. Ten slotte zou de olie-

prijs opnieuw kunnen stijgen als de geopolitieke spanningen in het Midden-Oosten toenemen. Omgekeerd kan een sneller dan verwacht vertrouwensherstel tot een sterkere herneming van de wereldwijde bbp-groei leiden.

2.1. Internationale omgeving op korte en middellange termijn

Zeer geleidelijk herstel van de wereldeconomie in 2013.

De in 2011 opgetekende afkoeling van de wereldeconomie zette zich door in 2012 (zie figuur 1), vooral onder invloed van de Europese schulden crisis. De vrees voor het uiteenvallen van de eurozone en de daarmee samenhangende onrust op de financiële markten hebben het consumenten- en producentenvertrouwen sterk aangetast. Samen met het restrictieve begrotingsbeleid hebben die factoren geleid tot een recessie in Europa en tot een groeivertraging in de opkomende economieën.

De bereidheid van de ECB om (onder voorwaarden) onbeperkt overheidsobligaties te kopen van landen die om Europese steun zouden vragen, deed de onrust op de financiële markten rond de schulden crisis afnemen tijdens de tweede helft van 2012 en

stopte uiteindelijk ook de daling van het vertrouwen. China van zijn kant heeft zijn monetair en budgettair beleid aanzienlijk versoepeld. Al die elementen zouden de groei van de wereldhandel geleidelijk aanzwengelen in de loop van 2013. Een snel en krachtig herstel lijkt echter weinig waarschijnlijk, gezien de verdere sanering van de schuldposities van de privésector en de overheden in de ontwikkelde economieën.

De groei van de wereldeconomie zou in 2013 dus niet hoger zijn dan 3,3 %, terwijl die in 2012 3,2 % bedroeg en veel hoger lag tijdens de twee voorgaande jaren (5,2 % in 2010 en 4 % in 2011). De groei van de wereldeconomie zou zich herstellen tot 4 % in 2014.

Er bestaan echter veel onzekerheden omtrent dat scenario (zie deel 2.2.).

Europese Unie en eurozone: de vooruitzichten blijven weinig hoopgevend in 2013, maar in 2014 wordt een groeiherstel verwacht.

Ondanks een duidelijke verbetering op de financiële markten sinds de zomer van 2012, bleef de economie van de eurozone krimpen tijdens het tweede semester van 2012 door het aanhoudend pessimisme bij producenten en consumenten en door een restrictief budgettair beleid. Op jaarbasis werd een negatieve groei van het bbp opgetekend (-0,6 %). De economische activiteit in de eurozone lijkt momenteel uit te bodemen en zou in de loop van 2013 langzaam hernemen. Die herneming vindt haar oorsprong in een geleidelijke groeiversnelling van de wereldeconomie, gedragen door de opkomende economieën, en in een verder vertrouwensherstel door de verbeterde situatie op de financiële markten. De kwartaalgroei van het bbp in de eurozone zou dit jaar positief worden, maar beperkt blijven tegen de achtergrond van de aanhoudende budgettaire consolidatie, de strenge kredietvoorwaarden en de ongunstige situatie op de arbeidsmarkt. Door een ongunstig overloopeffect zou de economie van de eurozone op jaarbasis nog een lichte krimp laten optekenen (-0,3 %).

De Europese Unie in haar geheel werd, net zoals de eurozone, geconfronteerd met een duidelijke terugval van de economische activiteit in 2012 (het bbp daalde gemiddeld met 0,3 %). In 2013 zou de Europese Unie nauwelijks beter presteren dan de eurozone, met een bbp dat vrijwel stagneert.

Het herstel van de Europese groei zou zich bevestigen in 2014 en, voor zover het vertrouwen zich blijft herstellen en de binnenlandse vraag toeneemt, zou de groei in de eurozone uitkomen op 1,1 % en in de EU 1,3 % bedragen.

Verenigde Staten: groeivertraging in 2013 door de budgettaire onzekerheden; meer dynamische groei in 2014.

De Amerikaanse bbp-groei bedroeg gemiddeld 0,4 % per kwartaal in de eerste helft van 2012. Het uitgesproken kwartaalprofiel in de tweede jaarhelft (0,8 % en 0 %) was toe te schrijven aan schommelingen in de overheidsconsumptie (vooral militaire uitgaven) en in de voorraadvorming. De investeringen en de particuliere consumptie namen immers toe in het vierde kwartaal. Dit jaar zou de groei gedragen worden door het herstel van de huizenmarkt, door de jobcreatie en door de uitvoer, die zou profiteren van een aantrekkende wereldhandel. De aanzienlijke besparingen bij de overheid zullen echter wegen op de economische activiteit, waardoor de groei van het Amerikaanse bbp op jaarbasis zou vertragen tot 1,9 % in 2013 (t.o.v. 2,2 % in 2012), maar 3 % zou bereiken in 2014, dankzij een meer dynamische uitvoer.

Japan: ondanks een slabakkende binnenlandse vraag haalt de Japanse economie voordeel uit een meer dynamische wereldhandel in 2013 en 2014.

Na een sterke groei in het eerste kwartaal onder invloed van de wederopbouw na de aardbeving en een licht negatieve groei in het tweede kwartaal, kromp de Japanse economie sterk in het derde kwartaal van vorig jaar. Dat was vooral te wijten aan een forse terugval van de uitvoer, die getroffen werd door de verminderde vraag uit Europa en China, en aan een daling van de particuliere consumptie door het beëindigen van de maatregelen ter bevordering van de aankoop van milieuvriendelijke wagens. De Japanse economie zou in de loop van dit jaar geleidelijk hernemen onder invloed van een meer dynamische wereldhandel en een belangrijk pakket stimuleringsmaatregelen. Op jaarbasis zou de bbp-groei slechts uitkomen op 1,6 %, (na 2 % in 2012) als gevolg van een ongunstig overloopeffect.

In 2014 zou de groei licht vertragen tot 1,4 % omdat het effect van de stimuleringsmaatregelen kleiner wordt.

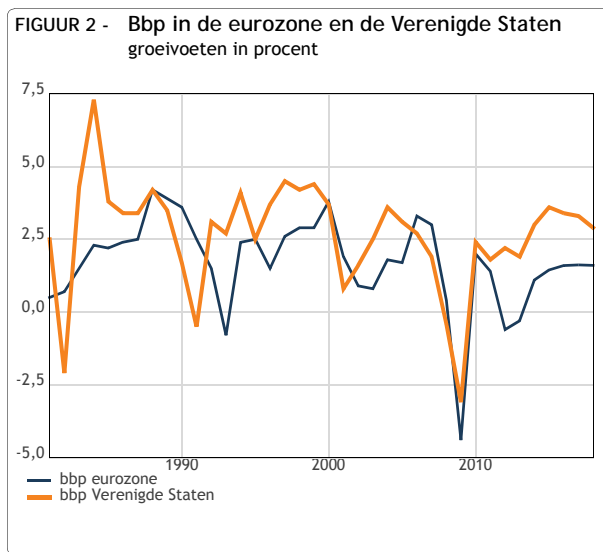
Opkomende economieën: blijvend sterke prestaties, ondanks een terugval sinds 2010.

Ook de Chinese economische groei vertraagde in de loop van 2012 tot 7,8 % (9,3 % in 2011). Die vertraging is het gevolg van het restrictief begrotingsbeleid van de Chinese overheid en de negatieve effecten van de Europese schulden crisis. Eind 2012 werd echter een versnelling opgetekend dankzij een heropleving van de Chinese uitvoer. Door het aanwakkeren van de kredietgroei en door een expansiever budgettair beleid zou de bbp-groei in de loop van dit jaar verder aantrekken en gemiddeld 8 % bedragen. In 2014 zou de groei van het Chinese bbp zich handhaven (8,2 %).

De andere opkomende economieën en ontwikkelingslanden hebben eveneens een tijdelijke vertraging gekend in 2012, maar ze zouden vanaf 2013 opnieuw aanknopen met een hogere groei, zonder evenwel de prestatie van 2010 te evenaren¹.

1. De groei van alle opkomende en ontwikkelingslanden (inclusief China) bedroeg gemiddeld 7,6 % in 2010. Die groei is vervolgens gedaald tot slechts 5 % in 2012 en zou opnieuw toenemen tot 5,3 % in 2013 en 5,7 % in 2014.

Op middellange termijn worden de output gaps geleidelijk gedicht.

Het internationaal macro-economisch scenario op middellange termijn is gebaseerd op de "World Economic Outlook" van het IMF (zie kader 1). Dat scenario veronderstelt voor de periode 2015-2018 een krachtigere groei van de wereldeconomie dan voor de periode 2012-2014 (gemiddeld 4,4 %), waardoor de output gaps ten vroegste in 2018 gedicht kunnen worden in een aantal van de geavanceerde economieën. Voor de eurozone en de EU zou de groei gemiddeld op resp. 1,6 % en 1,8 % per jaar uitkomen tijdens de periode 2015-2018, terwijl de Amerikaanse groei gemiddeld 3,3 % per jaar zou bedragen. Er moet opgemerkt worden dat dit scenario rekening houdt met besparingsmaatregelen op middellange termijn in de verschillende landen als gevolg van de aanzienlijke verslechtering van

de overheidsfinanciën tijdens de afgelopen jaren. Die maatregelen beperken de overheidstekorten van de verschillende landen en maken zo een daling van het aandeel van de overheidsschuld in het bbp mogelijk op middellange termijn.

Na een forse vertraging in 2012 herstellen de potentiële uitvoermarkten zich heel geleidelijk op middellange termijn.

In navolging van de wereldhandel is de groei van de potentiële uitvoermarkten van België, die al fors verzwakt was in 2011, nog verder afgenomen in 2012 tot 1,4 % (tegenover 11,4 % in 2010 en 5,4 % in 2011). Die vertraging weerspiegelt uiteraard de conjunctuurverslechtering op wereldvlak en, in het bijzonder, in de eurozone. De groei van onze potentiële markten zou nadien geleidelijk hernemen. De groeiversnelling zou relatief beperkt blijven in 2013 en sterker uitvallen in 2014, terwijl de potentiële uitvoermarkten met gemiddeld 4,7 % per jaar zouden groeien tussen 2015 en 2018. Dat groeitempo is lager dan het gemiddelde tempo van vóór het uitbreken van de crisis. Verschillende factoren zouden wegen op de groeimogelijkheden van onze belangrijkste partners: de schuldafbouw in de financiële sector die een toename van de kapitaalkosten en strengere kredietvoorwaarden met zich meebrengt, de afbouw van de overheidsschuld die de budgettaire marges van de regeringen zou inperken en, ten slotte, minder gunstige demografische evoluties op middellange termijn.

KADER 1 - Methodologie voor de opmaak van de hypothesen inzake de internationale omgeving

De internationale omgeving van de middellangetermijnvooruitzichten bestaat uit een geheel van hypothesen die afkomstig zijn van verschillende bronnen.

Voor 2013 komen de groeivooruitzichten voor de handelspartners van België overeen met de hypothesen in de Economische Begroting van februari 2013.

Voor de periode 2014-2018 is de belangrijkste bron het IMF-scenario van april 2013 ("World Economic Outlook", april 2013). Er zij genoteerd dat:

- de hypothesen inzake de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen voor 2013 en 2014 gebaseerd zijn op termijnmarktnoteringen van midden april.
- de *potentiële uitvoermarkten* de evolutie volgen van de mondiale invoer gewogen op basis van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België;
- de *wereldprijzen* gewogen worden op basis van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België (voor de uitvoerprijzen) en op basis van het relatieve belang van de verschillende bevoorradingmarkten (voor de invoerprijzen);
- de nominale bilaterale *wisselkoersen* constant worden gehouden vanaf 2015.

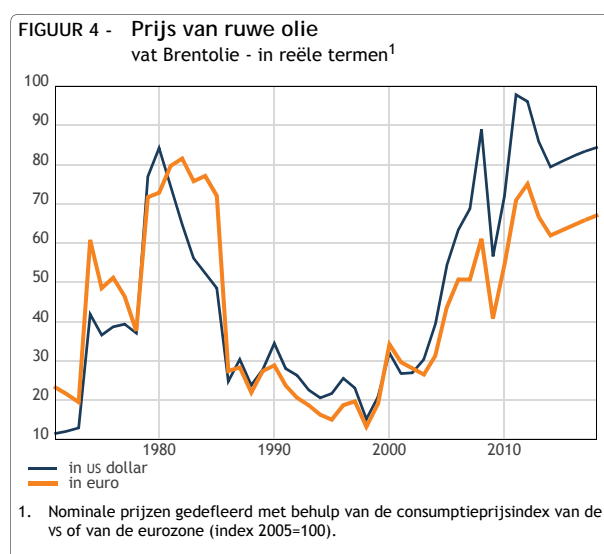
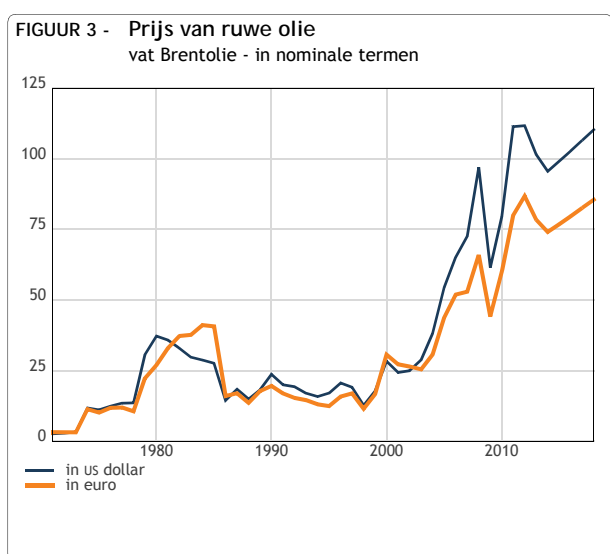
TABEL 2 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Gemiddelde 2007- 2012	2013- 2018
Potentiële uitvoermarkten voor België	5,4	1,4	2,2	3,4	4,1	4,5	4,9	5,2	2,7	4,1
bbp eurozone	1,4	-0,6	-0,3	1,1	1,4	1,6	1,6	1,6	0,3	1,2
bbp Verenigde Staten	1,8	2,2	1,9	3,0	3,6	3,4	3,3	2,9	0,8	3,0
Consumtiefprijzen in de eurozone	2,7	2,5	1,7	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7	2,1	1,6
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in dollars										
Uitvoer	7,9	-5,3	0,3	1,1	2,2	2,2	2,2	2,2	2,0	1,8
Invoer	5,9	-6,3	0,2	1,5	2,1	2,2	2,2	2,0	1,3	1,8
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in euro										
Uitvoer	2,8	2,5	-0,4	1,4	2,2	2,2	2,2	2,2	1,4	1,6
Invoer	0,9	1,4	-0,5	1,8	2,1	2,2	2,2	2,0	0,7	1,6
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	111,3	111,7	101,5	95,6	99,1	102,8	106,6	110,3	88,9	102,6
Olieprijs (Brent, euro per vat)	80,0	86,8	78,4	74,1	76,8	79,7	82,6	85,6	65,0	79,5
Wisselkoersen: EUR/USD (x 100)	139,2	128,6	129,4	129,0	129,0	129,0	129,0	129,0	137,3	129,1
Nominale kortetermijnrente (interbancair op 3 maanden)										
Eurozone	1,4	0,6	0,2	0,3	1,5	2,1	2,6	3,0	2,2	1,6
Verenigde Staten	0,3	0,5	0,3	0,4	0,7	1,2	1,8	2,2	1,6	1,1
Nominale langetermijnrente (10 jaar)										
Eurozone	3,9	3,2	2,6	2,7	3,0	3,2	3,4	3,6	3,8	3,1
Verenigde Staten	2,8	1,8	1,9	2,1	2,5	2,8	3,0	3,2	3,2	2,6
Belgische rentevoeten										
Korte termijn (schatkistcertificaten op 3 maanden)	1,0	0,1	0,2	0,3	1,4	1,9	2,5	2,9	1,6	1,6
Lange termijn (OLO 10 jaar)	4,2	2,9	2,1	2,3	2,6	2,8	3,0	3,1	3,8	2,7

Na een aanzienlijke daling in 2013 en 2014 zouden de energieprijzen een matige toename kennen op middellange termijn.

De prijs van een vat ruwe olie steeg aanzienlijk in 2010 en 2011, maar stabiliseerde zich in 2012 op gemiddeld 112 dollar door de verminderde vraag als gevolg van de zwakke conjunctuur. Uitgedrukt in euro is de prijs van een vat ruwe olie echter met meer dan 8 % gestegen door de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar. De gemiddelde Brentprijs bedroeg immers 87 euro in 2012 tegenover 80 euro in 2011. Zowel in 2013 als in 2014 zou de Brentprijs aanzienlijk dalen als gevolg van de weinig dynamische mondiale vraag. Pas vanaf 2015 zou de olieprijs opnieuw geleidelijk stijgen met iets meer dan 1 % per jaar in reële termen. Die evolutie zou leiden tot een nominale prijs van 110 dollar (of 86 euro) op het einde van de periode (zie figuur 3).

In reële termen zouden de olieprijsen in euro ruim onder het niveau van het begin van de jaren tachtig blijven (zie figuur 4). De reële olieprijsen in dollar zouden daarentegen ongeveer hun niveau van 1980 bereiken tegen 2018.

De niet-energetische grondstoffenrijzen, die dalen sinds 2012, zouden geleidelijk stijgen op middellange termijn.

Na de vrij aanzienlijke stijgingen in 2011 zijn de prijzen van niet-energetische grondstoffen enigszins gedaald in 2012 als gevolg van de wereldwijde groeivertraging. De industriële grondstoffenprijzen daalden het meest, de voedingsgrondstoffenprijzen iets minder.

In 2013 zou die trend zich verderzetten: lichte daling van de grondstoffenprijzen uitgedrukt in dollar en een sterkere daling van die prijzen uitgedrukt in euro. Op middellange termijn zouden de wereldhandelsprijzen zonder energie langzaam stijgen en op het einde van de projectieperiode een groeitempo van iets meer dan 2 % per jaar bereiken.

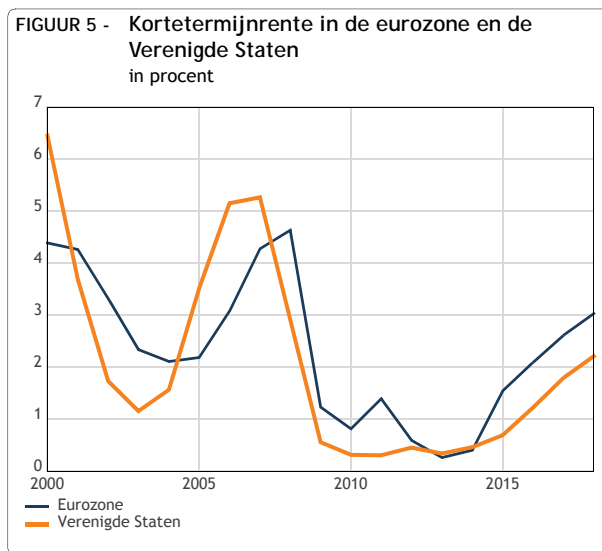
Een afkoeling van de inflatie in de eurozone.

Onder invloed van de stijgende energieprijzen en de verhoging van de indirecte belastingen in vele lidstaten, nam de inflatie in de eurozone, gemeten aan de hand van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen, toe tot gemiddeld 2,7 % in 2011 (3,1 % voor de Europese Unie). Ook de onderliggende inflatie trok aan, ondanks de conjuncturele inzinking tijdens het tweede deel van het jaar. In 2012 is de inflatie in de eurozone, als gevolg van de laagconjunctuur en een prijsmatiging van de ingevoerde producten, vertraagd tot gemiddeld 2,5 % (2,6 % voor de gehele Europese Unie).

De inflatie in de eurozone zou verder afkoelen als gevolg van de daling van de prijzen van energetische en niet-energetische grondstoffen en gemiddeld slechts 1,7 % bedragen in 2013 en 1,5 % in 2014. Over de rest van de projectieperiode zou de inflatie gemiddeld niet hoger uitkomen dan 2 %, dankzij een gematigde evolutie van de olieprijs, een beperkte groei van de loonkosten per eenheid product, een oplopende reële korte rente en een aanhoudend negatieve output gap. De inflatie zou het door de ECB opgelegde maximum dus niet overschrijden.

De kortetermijnrente blijft zeer laag aan het begin van de periode en zou pas stijgen na 2014.

De Europese centrale bank verlaagde haar herfinancieringsrente in 2012 met 25 basispunten tot 0,75 %. Gezien de ongunstige groeivoorzichten is een nieuwe renteverlaging mogelijk, al lijkt het weinig waarschijnlijk dat dit de economische activiteit veel zou aanzwengelen.

Tegen 2018 zou de kortetermijnrente in de eurozone slechts geleidelijk oplopen tot 3 % of ongeveer 1,3 % in reële termen. Dit strookt met de wens van de monetaire autoriteiten om de rente op termijn te normaliseren. In de VS hield de Amerikaanse centrale bank de beleidsrente het voorbije jaar op bodentarif (0-0,25 %) en gaf ze ook aan dit nog geruime tijd te blijven doen. De interbancaire rente blijft daardoor onder 1 % in 2013 en 2014, in de buurt van 1 % in 2015 en zou gestaag toenemen tot 2,2 % (in nominale termen) tegen 2018.

Langetermijnrente: verdere daling in 2013, gevolgd door een trage stijging

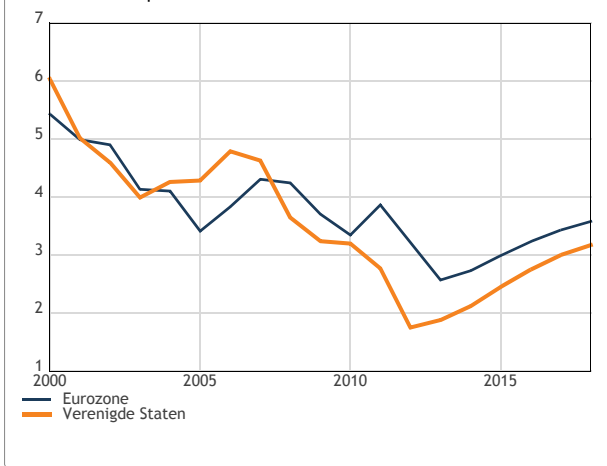
In de loop van 2011 schommelde de Europese langetermijnrente tussen 3,5 % en 4 %, maar dat gemiddelde verhult aanzienlijke verschillen tussen de landen (zie figuur 7). De langetermijnrente van de probleemlanden liep sterk op in november 2011, terwijl de Duitse langetermijnrente een historisch dieptepunt bereikte.

Ook voor de overheidsobligaties van andere eurolanden steeg het renteverskil met Duitsland (voor België bedroeg het verschil tot 350 basispunten). De grote bedragen die de ECB ter beschikking heeft gesteld van de Europese banken hebben de spanningen op de financiële markten doen afnemen.

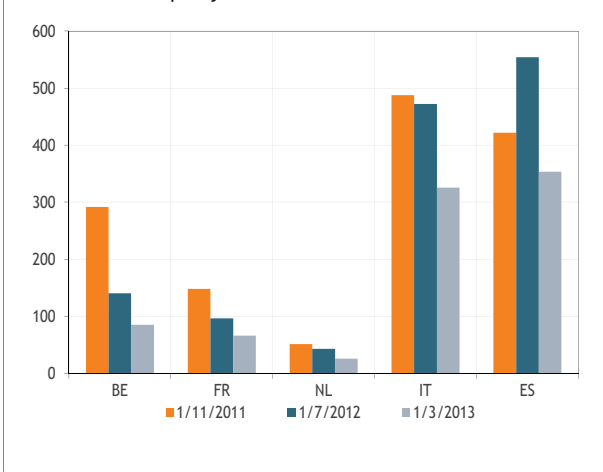
In juli 2012 steeg het renteverskil met Duitsland opnieuw voor de probleemlanden (niet voor België). De aankondiging van de ECB dat het onder bepaalde voorwaarden overheidsobligaties van eurolanden in nood zou opkopen, leidde tot een forse daling van de langetermijnrente in die landen en tot een aanzienlijke daling van de gemiddelde langetermijnrente in de eurozone (tot 2,7 % op het einde van 2012). De Belgische langetermijnrente bereikte onlangs een nieuw laagterecord (iets minder dan 2 %).

Dit jaar zou de Europese langetermijnrente 2,6 % bedragen (t.o.v. 3,2 % in 2012) en licht stijgen in 2014 (3 %). Op middellange termijn zou de rente toenemen tot 3,6 % in 2018.

FIGUUR 6 - Langetermijnrente in de eurozone en de Verenigde Staten in procent

FIGUUR 7 - Rentever verschillen op overheidsobligaties verschillen, in procentpunt t.o.v. Duitse overheidsobligaties op 10 jaar

2.2. Risico's en onzekerheden

Dit internationaal scenario gaat gepaard met grote onzekerheden, vooral omtrent de kracht van de verwachte groei in de geavanceerde economieën.

De voornaamste negatieve risico's voor de groeivooruitzichten hebben duidelijk betrekking op de schulden-crisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Als de schulden-crisis opnieuw zou verergeren, met een nieuwe verhoging van risicopremies en besmettingseffecten tussen de landen als gevolg, zou dat een kredietrantsoenering en een sterke afname van de binnenlandse vraag teweegbrengen, gevolgd door een nieuwe zware recessie die ook de sterkste eurolanden zou raken. Een illustratie van een dergelijk risico is de crisis in Cyprus (ook al is de impact ervan op de rest van de eurozone tot nu toe beperkt gebleven).

De budgettaire sanering die de meeste geavanceerde economieën momenteel doorvoeren, kan het groeiherstel afremmen. Het gelijktijdig uitvoeren van die plannen (en met name de invoering van bijkomende begrotingsmaatregelen die noodzakelijk kunnen blijken) kan de economische activiteit nog meer ondermijnen. In die context is het essentieel dat de economieën met de laagste rentevoeten en voldoende budgettaire ruimte het tempo waarin ze een begrotingsevenwicht willen bereiken op korte termijn opnieuw evalueren.

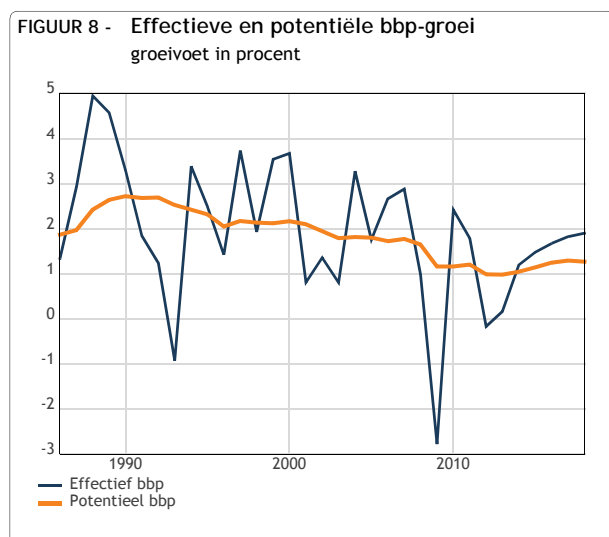
Een ander belangrijk risico is de mogelijke toename van de geopolitieke spanningen. Indien die spanningen effectief zouden oplopen, zouden de olieprijsen opnieuw de hoogte ingaan tot nooit eerder geziene niveaus, wat uiteraard zou wegen op de groei van de wereld-economie.

Omgekeerd kan een sneller dan verwacht vertrouwensherstel tot een sterkere herneming van de wereldwijde bbp-groei leiden.

3. Macro-economische en sectorale evoluties

De verzwakking van de Belgische conjunctuur manifesteerde zich reeds in de tweede helft van 2011 en hield aan in 2012. Het bbp zou vorig jaar met 0,2 % zijn gedaald. De terugkeer naar een licht positieve groei van de particuliere consumptie (0,3 %) en een verdere toename van de overheidsconsumptie (0,6 %), zouden de binnenlandse vraag moeten ondersteunen in 2013. De investeringen zouden daarentegen sterk dalen (-1,0 %). Door het trage economische herstel bij onze belangrijkste handelspartners en de appreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar zou de uitvoergroei beperkt blijven tot 0,6 %. Het bbp zou dit jaar dan ook nauwelijks toenemen (0,2 %).

Bij ongewijzigd beleid zouden alle componenten van de binnenlandse vraag in 2014 een sterkere groei laten optekenen. Zowel de particuliere als de overheidsconsumptie zouden toenemen met 0,7 %. De totale investeringen zouden opnieuw een positieve groei laten optekenen (1,5 %). Dankzij een bijdrage van de netto-uitvoer van 0,3 procentpunt, zou het Belgisch bbp zijn beste groeiprestatie leveren sinds drie jaar (1,2 %). Dat herstel zou tijdens de periode 2015-2018 worden bevestigd. De groei van de particuliere consumptie zou dan versnellen tot gemiddeld 1,3 % per jaar en die van de overheidsconsumptie tot gemiddeld 1,0 %. De investeringen zouden fors stijgen (2,2 %) en de netto-uitvoer zou voor 0,4 procentpunt bijdragen tot de Belgische bbp-groei, die zou uitkomen op gemiddeld 1,7 %.

Die relatief gunstige evoluties mogen echter niet doen vergeten dat, gelet op de zwakke prestaties van de afgelopen jaren, de potentiële groei slechts zeer traag zou hernemen tot 1,3 % in 2017 (zie figuur 8). In de huidige periode van stagnering zou de output gap, bepaald als het verschil tussen het effectief en het potentieel bbp uitgedrukt in procent van die laatste, aanzienlijk oplopen tot -2,1 % in 2013. Gelet op het zwakke herstel in de huidige vooruitzichten, zou de output gap slechts sluiten in een tempo van ongeveer 0,4 procentpunt per jaar en pas tegen het einde van de projectieperiode uitkomen in de buurt van nul.

Volgens voorlopige ramingen voor het jaar 2012, werd de verwerkende nijverheid in dat jaar het zwaarst getroffen (met uitzondering van de bedrijfstak 'consumptie-

goederen') als gevolg van zijn afhankelijkheid van de buitenlandse vraag. De enige bedrijfstakken die een gevoelige stijging van hun toegevoegde waarde in volume lieten optekenen, zouden 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'landbouw' en 'dienstencheques' zijn. Het jaar 2013 zal op sectoraal vlak waarschijnlijk vergelijkbaar zijn met 2012. Op middellange termijn zou de Belgische economische groei sterk ondersteund worden door de uitvoer, die relatief dynamisch blijkt t.o.v. de binnenlandse vraag. Tegen die achtergrond zou de verwerkende nijverheid een gemiddelde jaarlijkse groei van haar reële toegevoegde waarde noteren die vergelijkbaar is met die van de marktdiensten (resp. gemiddeld 1,8 en 1,9 % per jaar tijdens de periode 2014-2018). Het nominaal aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische toegevoegde waarde zou daardoor vrijwel stabiel blijven (12,8 % in 2013 en 12,6 % in 2018). Het nominaal aandeel van de marktdiensten zou stijgen maar merkbaar trager dan tijdens het vorig decennium (57,9 % in 2000, 62,2 % in 2013 en 63,0 % in 2018). De sectorale ontwikkelingen zouden meer uitgesproken zijn op het vlak van werkgelegenheid: het aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische werkgelegenheid zou met 1,0 procentpunt dalen tussen 2013 en 2018 (van 11,5 tot 10,5 %), terwijl dat van de marktdiensten zou toenemen met 1,9 procentpunt (van 61,5 tot 63,4 %).

De inflatie bedroeg in 2011 nog 3,5 % en begon in 2012 te vertragen (2,8 %), maar in 2013 en 2014 zou het groeitempo van de prijzen veruit het laagst zijn (resp. 0,9 % en 1,2 %). Op middellange termijn (periode 2015-2018) zou de groei

van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen zich stabiliseren op 1,6 %, een tempo dat door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

Het vorderingensaldo van België is sinds begin van de jaren negentig positief en zou dat blijven tijdens de projectieperiode. De rekeningen van de particulieren zouden, zoals in het verleden, aanzienlijke overschotten vertonen. Ook het vorderingensaldo van de vennootschappen zou ruim positief blijven. De overschotten van die twee sectoren zouden het aanhoudend tekort van de overheid ruimschoots compenseren, waardoor het vorderingensaldo van België 2,7 % van het bbp zou bedragen in 2018.

3.1. De effectieve en potentiële groei van het bbp

Na een dieptepunt in 2013 zou de potentiële groei zeer langzaam hernemen...

Het potentieel bbp is ongetwijfeld blijvend aangetast door de financiële crisis, maar het vertraagde ook al voor de schok van eind 2008. Volgens de laatste ramingen zou het potentieel bbp immers met gemiddeld 1,9 % per jaar zijn toegenomen over de periode 2001-2006, tegenover 2,2 % over de periode 1995-2000. In de huidige vooruitzichten zou de potentiële groei zijn dieptepunt bereiken in 2013-2014 (amper 1 %) en vervolgens zeer traag aantrekken tot 1,3 % in 2017.

...voornamelijk onder impuls van de totale factorproductiviteit...

De historisch lage potentiële groei vindt zijn oorsprong in de groeivertraging van de structurele arbeidsproductiviteit, die door de crisis nog sterker vertraagde (0,8 % in 2007-2008 tot 0,3 % in 2010). De productiviteitsgroei zal maar geleidelijk hernemen en pas aan het einde van de projectieperiode zijn tempo van vóór de crisis evenaren. Tijdens de projectieperiode zou de structurele productiviteit gemiddeld slechts met 0,6 % per jaar toenemen, of maar iets meer dan een derde van het groeitempo tijdens de tweede helft van de jaren negentig. Die langdurige terugval van de productiviteitsgroei kan toegeschreven worden aan de bijdragen van zowel de kapitaalintensiteit (de groei van kapitaalvoorraad per gepresteerd uur) als de totale factorproductiviteit (de verbetering van de kwaliteit en de efficiëntie van de inzet van de productiefactoren). Tegen 2018 zou de bijdrage van de kapitaalintensiteit nauwelijks hernemen en bijgevolg historisch zwak blijven. De bijdrage van de totale factorproductiviteit zou daarentegen geleidelijk hernemen tot een niveau dat vergelijkbaar is met dat van midden jaren 2000.

TABEL 3 - Effectief bbp, potentieel bbp en determinanten
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1995-2000	2001-2006	2007-2012	2013-2018
Effectief bbp	2,8	1,8	0,9	1,4
Potentieel bbp	2,2	1,9	1,3	1,2
Bijdragen:				
- Structurele productiviteit per uur	1,5	1,0	0,5	0,6
waaronder:				
kapitaalintensiteit	0,6	0,3	0,2	0,1
totale factorproductiviteit	1,0	0,7	0,3	0,5
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	0,6	0,9	0,8	0,6
waaronder:				
bevolking op arbeidsleeftijd	0,1	0,4	0,7	0,6
activiteitsgraad	0,7	0,5	0,1	-0,1
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	-0,1	0,1	0,1	0,1
arbeidsduur	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0

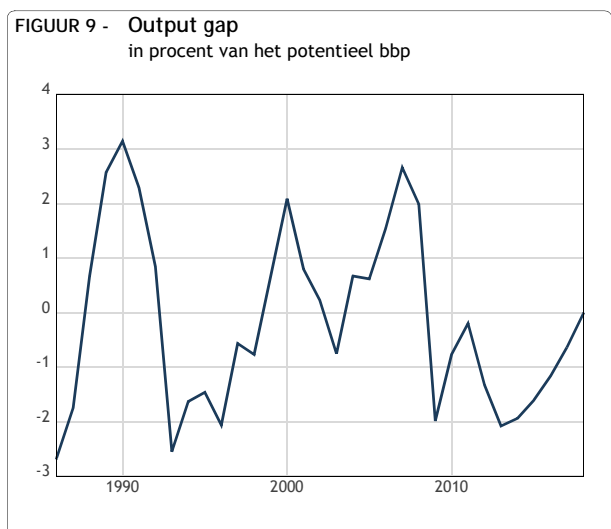
...terwijl de groei van de potentiële werkgelegenheid zou stagneren.

Meer verrassend is dat de potentiële werkgelegenheid de schok als gevolg van de financiële crisis goed heeft doorstaan. Haar groei vertraagde weinig tussen 2007 en 2011. Die weerstand wordt verklaard door een nog altijd sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd¹ en een niet-inflatoire werkloosheidsgraad die sinds het begin van de jaren 2000 blijft dalen. Tijdens de projectieperiode zou de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd zich echter minder dynamisch tonen, nl. van 0,8 % in 2011 tot gemiddeld 0,6 % over de periode 2013-2018.

1. Volgens de wijzigingen in de referentiemethode van de Europese Unie voor de berekening van het potentieel bbp wordt de bevolking op arbeidsleeftijd voortaan bepaald door de leeftijdscategorie 15-74 jaar. In hoofdstuk 4 blijven de analyses over de determinanten van het arbeidsaanbod gebaseerd op de leeftijdsklasse van 15-64 jaar.

De activiteitsgraad zou sterk terugvallen met de instroom van de naoorlogse 'babyboomers' in de leeftijdsgroepen met lage activiteitsgraden. Die negatieve factor zou echter voor een groot deel gecompenseerd worden door de afname van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad, die vanaf 2014 nog zou versnellen, en door een minder uitgesproken negatieve trendgroei van de arbeidsduur. De bijdrage van de werkgelegenheid tot de potentiële groei zou over de periode 2013-2018 gemiddeld 0,6 % bedragen, wat overeenstemt met die van de productiviteit.

De output gap zou slechts langzaam verkleinen.

Op basis van de berekening van de output gap, gedefinieerd als het verschil tussen het effectief en het potentieel bbp in procent van die laatste, bereikte de Belgische economie in 2007 haar laatste conjuncturele piek (de vorige dateert van het begin van het millennium). De recessie van 2009 leidde tot een aanzienlijk negatieve output gap, die door de herneming in 2010-2011 gevoelig afnam, maar door de stagnering dit jaar opnieuw negatiever wordt (onder -2 %). Gelet op het verwachte zwakke herstel in de huidige vooruitzichten, zou de output gap verkleinen in een tempo van maar ongeveer 0,4 procentpunt per jaar en pas aan het einde van de projectieperiode in de buurt van nul uitkomen.

3.2. De componenten van de economische groei

3.2.1. Algemeen overzicht

Over de projectieperiode (2013-2018) zou de bijdrage van de binnenlandse vraag tot de bbp-groei gemiddeld iets groter zijn dan de bijzonder zwakke bijdrage over de vijf voorgaande jaren, maar onder het niveau van 1995-2006 blijven. Dat blijkt bij alle componenten van de binnenlandse vraag. De bijdrage van de netto-uitvoer zou positief worden, net als tussen 1995 en 2006, na een gemiddelde lichtjes negatieve bijdrage over de voorbije vijf jaren. Met 1,4 % zou de gemiddelde bbp-groei tijdens de projectieperiode iets dynamischer zijn dan tijdens de laatste vijf jaar (0,9 %). Die hogere groei kan dus voor iets meer dan de helft worden verklaard door de hogere bijdrage van de netto-uitvoer.

De verzwakking van de Belgische conjunctuur manifesteerde zich reeds in de tweede helft van 2011 en hield aan in 2012. Tegen de achtergrond van een schuchter en uiterst geleidelijk internationaal conjunctuurherstel zou de economische groei in België in de loop van 2013 geleidelijk aantrekken (tot 0,3 % in het vierde kwartaal) onder impuls van de uitvoer. Op jaarbasis resulteert dat in een daling van de economische activiteit in 2012 (-0,2 %) en een herneming van amper 0,2 % in 2013. Voor volgend jaar wordt een relatief bescheiden herneming verwacht (1,2 %). In de periode 2015-2018 zou de Belgische bbp-groei verder aantrekken tot gemiddeld 1,7 % per jaar.

TABEL 4 - Bijdragen tot de bbp-groei
jaargemiddelden in procentpunt

	1995-2000	2001-2006	2007-2012	2013-2018
Binnenlandse bestedingen	2,3	1,4	0,9	1,1
- Particuliere consumptie	1,1	0,6	0,6	0,5
- Overheidsconsumptie	0,5	0,3	0,3	0,2
- Totale investeringen	0,7	0,4	0,1	0,3
- Investerings in woongebouwen	0,0	0,2	-0,1	0,1
- Bedrijfsinvesteringen ^a	0,8	0,3	0,1	0,3
- Overheidsinvesteringen	0,0	-0,0	0,0	0,0
- Voorraadvorming	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0
Netto-uitvoer	0,5	0,4	-0,1	0,3
- Uitvoer	4,5	2,5	1,4	2,5
- Invoer	-4,0	-2,1	-1,4	-2,1
Totaal (bbp-groei)	2,8	1,8	0,9	1,4

a. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de overheidsinvesteringen.

De evolutie van de verschillende componenten van de economische groei wordt in detail besproken in de volgende paragrafen.

In 2012 was de terugval van het reëel bruto nationaal inkomen (bni) iets meer uitgesproken (-0,6 %) dan die van het bruto binnenlands product (-0,2 %) als gevolg van de verslechtering van de ruilvoet. De verwachte ruilverbetering voor 2013 en 2014 zou, daarentegen, een iets sterkere groei van het bni mogelijk maken (respectievelijk 0,6 en 1,4 %) dan van het bbp (0,2 en 1,2 %). Tegen de achtergrond van een lichte verslechtering van de ruilvoet zou, in de periode 2015-2018, de gemiddelde jaarlijkse bni-groei (1,6 %) net onder de bbp-groei (1,7 %) uitkomen.

3.2.2. De buitenlandse handel

Een positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei en een ruilvoetverslechtering in 2012.

De wereldwijde conjunctuurvertraging van 2012¹ vertaalde zich in een duidelijke groeivertraging van het wereldhandelsvolume, die meer uitgesproken was in de Europese Unie dan elders (zie hoofdstuk 2). De groei van de potentiële uitvoermarkten van België, berekend op basis van de invoergroei van de voornaamste handelspartners, viel terug van 5,4 % in 2011 tot 1,4 % in 2012. Tegen die achtergrond bedroeg de volumegroei van de Belgische uitvoer amper 0,6 %. Door de krimp van de binnenlandse vraag bleef het invoervolume echter stabiel (0,1 %), wat resulteerde in een bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei van 0,5 procentpunt.

De zwakke internationale conjunctuur vertaalde zich in een stagnering of zelfs daling van de internationale prijzen in het algemeen en van de grondstoffenprijzen in het bijzonder, na hun forse toename in 2011. Dat heeft zich echter niet vertaald in een daling van de Belgische invoer²- en uitvoerprijzen³ als gevolg van de depreciatie van de euro tegenover de Amerikaanse dollar (-7,6 %). De Belgische invoerprijzen stegen met 2,6 %, of iets sneller dan de Belgische uitvoerprijzen (2,3 %). Als gevolg daarvan verslechterde de ruilvoet voor het derde opeenvolgende jaar (-0,3 %), maar minder uitgesproken dan in 2010 (-1,6 %) en 2011 (-1,3 %), toen vooral de energieprijzen fors stegen.

Dat negatief prijseffect werd echter meer dan gecompenseerd door de positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei, waardoor de nominale netto-uitvoer⁴ kon toenemen van 1,2 % van het bbp in 2011 tot 1,5 % van het bbp in 2012 (zie ook deel 3.4 van dit hoofdstuk).

Een licht positieve groei van het invoer- en uitvoervolume en van de ruilvoet in 2013.

In overeenstemming met een traag en geleidelijk groeiherstel in de eurozone in de loop van 2013, zou de groei van de potentiële uitvoermarkten van België gaandeweg aantrekken, maar beperkt blijven tot 2,2 % op jaarbasis. Dat geldt tevens voor de uitvoer, waarvan het herstel beperkt wordt door de slechts langzame herneming bij onze belangrijkste handelspartners en door de appreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar (0,6 %), die de concurrentiepositie van de uitvoerders van de eurozone verzwakt. Rekening houdend met een ongunstig overloopeffect, zou de uitvoergroei in 2013 niet meer dan 0,6 % bedragen op jaarbasis, net als in 2012. De lichte herneming van de binnenlandse vraag zou het invoervolume wat doen stijgen (0,5 %). Bijgevolg zou de groeibijdrage van de netto-uitvoer 0,1 procentpunt bedragen.

Gelet op de zwakke algemene vraag, zouden de internationale prijzen (van grondstoffen en andere) stagneren of zelfs dalen in 2013. De Belgische invoerprijzen zouden daardoor licht afnemen (-0,4 %) en de uitvoerprijzen zouden stagneren (0,1 %), wat resulteert in een ruilvoetwinst (0,5 %), na drie opeenvolgende jaren van verlies.

De licht positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei en de ruilvoetwinst zorgen voor een toename van de nominale netto-uitvoer (met 0,4 procentpunt tot 1,9 % van het bbp).

Herneming van de buitenlandse afzetmarkten en van de Belgische uitvoer- en invoergroei in 2014.

Na twee zwakke jaren zou het internationaal conjunctuurherstel de groei van de potentiële exportmarkten van België doen aantrekken tot 3,4 % in 2014. Samen met een quasi-stabiele euro/dollarkoers (-0,3 %) leidt dat tot een uitvoergroei die verder aantrekt tot 2,0 %. De binnenlandse component van de finale vraag⁵ zou ook

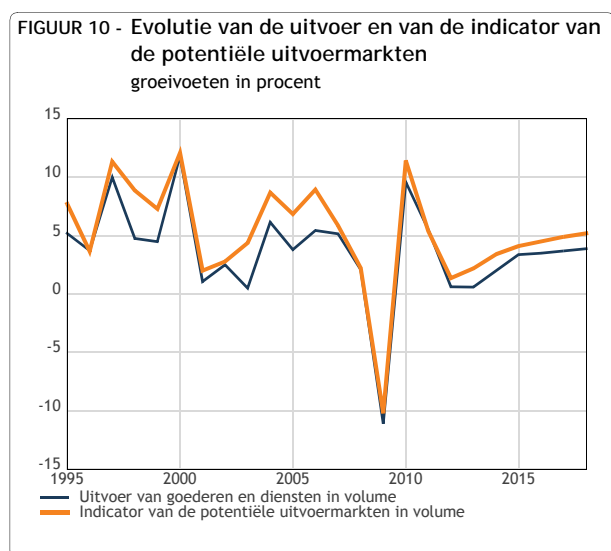
1. De vertraging was reeds merkbaar in de loop van 2011, wat zich vertaalde in een ongunstig overloopeffect voor 2012.
2. Uitgedrukt in euro. De evolutie van de invoerprijzen wordt toegelicht in deel 3.3. van dit hoofdstuk.
3. Uitgedrukt in euro.
4. Gedefinieerd als de totale uitvoer verminderd met de totale invoer uitgedrukt in lopende prijzen.
5. Gedefinieerd als de som van de binnenlandse vraag en de uitvoer.

aan dynamiek winnen, met in zijn kielzog de groei van de invoer (1,6 %). De herneming van de binnenlandse vraag reageert met enige vertraging op die van de buitenlandse vraag, zodat de invoer minder krachtig zou groeien dan de uitvoer. De netto-uitvoer in volume zou de Belgische economische groei in 2014 ondersteunen ten belope van 0,3 procentpunt.

De internationale grondstoffenprijzen (zonder energie) zouden opnieuw aanknopen met een positieve maar nog steeds gematigde groei; de Brent-olieprijs zou (zowel in dollar als in euro) nog dalen met ongeveer 6 %. Voor België zou die ontwikkeling zich vertalen in een stijging van de uitvoerprijzen (0,8 %) die iets krachtiger is dan die van de invoerprijzen (0,5 %). Er zou dus voor het tweede opeenvolgende jaar een ruilvoetwinst worden geboekt (0,3 %).

De combinatie van een positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei en een ruilvoetwinst doet het aandeel van de nominale netto-uitvoer in het bbp met 0,5 procentpunt toenemen tot 2,4 %.

De periode 2015-2018 wordt gekenmerkt door een positieve groeibijdrage van de netto-uitvoer en een lichte ruilvoetverslechtering.

De periode 2015-2018 wordt gekenmerkt door een positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei (gemiddeld ongeveer 0,4 procentpunt). Die evolutie sluit aan bij een relatief gunstige groei van de buitenlandse afzetmarkten van België (4,7 %), een stabiele euro/dollarkoers en een stijging van de Belgische uurloonkosten (0,5 % in reële termen; 2,1 % in nominale termen) die kleiner is dan die van de reële productiviteitsgroei (gemiddeld 0,9 % per jaar), waardoor de stijging van de loonkosten per eenheid product wordt beperkt (1,2 % in nominale termen). Tegen die achtergrond zou de uitvoergroei op jaarbasis gemiddeld 3,6 % bedragen, wat een verder verlies aan marktaandeel betekent (zie figuur 10). De structurele verliezen aan marktaandeel van België vloeien voort uit het verlies aan kostencompetitiviteit, maar ook uit een (ongunstige) specialisatie van ons land in producten met een zwakke groei en in zwakke groeimarkten¹.

Onder impuls van een finale vraag waarvan de groei zich zou stabiliseren rond 2,5 %, zou de invoer stijgen met gemiddeld 3,3 % per jaar, wat iets minder is dan de uitvoer.

Tegen de achtergrond van een gestage maar relatief beperkte stijging van de grondstoffenprijzen vanaf 2015 en de algemene evolutie van de overige internationale prijzen, zouden de invoerprijzen gemiddeld met 2,1 % per jaar toenemen, d.i. iets meer dan de uitvoerprijzen (2,0 %). Bijgevolg zou de ruilvoet gemiddeld licht verslechteren (gemiddeld -0,1 % over de periode 2015-2018).

Het positief volume-effect en het licht negatief prijseffect leiden tot een stijging van het aandeel van de nominale netto-uitvoer in het bbp van 2,4 % in 2014 tot 3,3 % in 2018.

1. Voor meer details omtrent dit onderwerp, zie Bogaert, H. en Kegels, C., 'Concurrentievermogen van België – Uitdagingen en groeipistes', Planning Paper 112, Federaal Planbureau, November 2012.

3.2.3. De binnenlandse vraag

a. Inleiding

Terugval van de binnenlandse vraag in 2012.

In 2012 kromp de binnenlandse vraag in volume met 0,4 % (zie tabel 1). De toename van de overheidsconsumptie (0,9 %), van de bedrijfsinvesteringen (0,4 %) en van de overheidsinvesteringen (1,8 %) werd meer dan gecompenseerd door de terugval van de investeringen in woongebouwen (-3,0 %) en vooral van de particuliere consumptie (-0,7 %). Die laatste vertegenwoordigt iets meer dan helft van de binnenlandse vraag.

Stagnering van de binnenlandse vraag in 2013.

Het klimaat van onzekerheid zou zich vertalen in een stagnerende binnenlandse vraag in 2013 (0,1 %). Die wordt uitsluitend ondersteund door een (nauwelijks) groeiende particuliere consumptie (0,3 %) en door de overheidsconsumptie (0,6 %). De drie investeringscategorieën zouden daarentegen dalen (-0,3 % voor de ondernemingen, -4,6 % voor de overheid en -1,6 % voor de gezinnen).

Geleidelijk herstel van de binnenlandse vraag vanaf 2014.

In het zog van het geleidelijk internationaal conjunctuurherstel en bij ongewijzigd budgettair beleid, zouden alle componenten van de binnenlandse vraag opnieuw – maar geleidelijk – sterker groeien vanaf 2014. Gelijktijdig met een traag herstellend consumentenvertrouwen zou de particuliere consumptie in 2014 een groei van 0,7 % laten optekenen, die verder aantrekt tot 1,7 % in 2018. In een context van begrotingsaanpak zou de groei van de overheidsconsumptie versnellen van 0,7 % in 2014 tot 1,3 % in 2018. We merken op dat die laatste kleiner blijft dan de groei van het recente verleden (1,7 % over de periode 2000-2011). De totale investeringen zouden met 1,5 % toenemen in 2014 en met iets meer dan 2,0 % vanaf 2015. De groei van de totale binnenlandse vraag zou dan stijgen van 0,9 % in 2014 tot 1,7 % in 2018.

b. Particuliere consumptie¹

Herneming van de spaarquote van de particulieren in 2012, na twee jaren van daling.

Voor het eerst sinds 1993 liet de particuliere consumptie in 2012 een negatieve volumegroei (-0,7 %) optekenen. Parallel daarmee bleef het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren² vrijwel stabiel (+0,3 %) ondanks de zwakke conjunctuur, de begrotingsmaatregelen en de hoge inflatie. De particuliere spaarquote³ nam met 0,6 procentpunt toe tot 15,0 % (zie figuur 11). Die stijging van de spaarquote kan worden toegeschreven aan het ongunstig economisch klimaat en, in het bijzonder, de situatie op de arbeidsmarkt. Een andere mogelijke verklaring is het feit dat de Belgische particuliere spaarquote aanzienlijk daalde in 2010 en 2011, twee jaren waarin de particuliere consumptie bleef toenemen (met respectievelijk 2,7 % en 0,2 %) ondanks de terugval van het reëel beschikbaar inkomen (met respectievelijk -1,2 % en -0,8 %). De particuliere spaarquote was daardoor historisch laag in 2011 (14,4 %, tegenover nog 18,3 % in 2009).

Een positieve maar uiterst bescheiden groei van het reëel beschikbaar inkomen en de particuliere consumptie in 2013.

Het reëel beschikbaar gezinsinkomen zou in 2013 met 0,4 % toenemen. Dat is vergelijkbaar met de stijging in 2012, ondanks de aanhoudend zwakke conjunctuur, de begrotingsmaatregelen en de minder dynamische groei van de belangrijkste inkomenscomponent, nl. de lonen. Terwijl het totaal van de door de gezinnen ont-

1. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

2. Voor een gedetailleerde analyse van de verschillende soorten inkomens, zie afdeling 3.4 van dit hoofdstuk.

3. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

vangen lonen, uitgedrukt in reële termen, met 0,6 % steeg in 2012, zou die groei amper 0,4 % bedragen in 2013. De voornaamste twee oorzaken daarvan zijn de nulgroei van de totale werkgelegenheid (tegenover +0,2 % in 2012) en de beslissing van de regering om in 2013 en 2014 de bruto-uurlonen vóór indexering te bevriezen in de privésector. Ook de reële groei van de personenbelastingen zou dynamischer zijn in 2013 (2,4 % tegenover 0,9 % in 2012, zie hoofdstuk 5, afdeling 5.2.1). De terugval van de netto-inkomsten uit vermogen van de gezinnen en van het inkomen van de zelfstandigen zou echter minder aanzienlijk zijn en de overdrachten door de gezinnen zouden iets sterker groeien (2,6 % tegenover 2,2 % in 2012), voornamelijk door de toename van het aantal werklozen. We vermelden tevens dat deze projectie rekening houdt met de welvaartsaanpassing, voornamelijk van de pensioenen en van de ziekte- en werkloosheidsuitkeringen (zie punt 5.3.3 van hoofdstuk 5). Ten slotte wordt het reëel beschikbaar inkomen ondersteund door een prijseffect. Hoewel de loonindexering in de privésector (1,5 %) aansluit bij de inflatie (1,2 % voor de deflator van de particuliere consumptie en 0,9 % voor het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, zie afdeling 3.3), is de indexering van de overheidslonen en van de sociale uitkeringen ruimschoots hoger (respectievelijk 2,3 % en 2,0 %) als gevolg van de vertraagde impact van de hoge inflatie van 2012 op de indexering van die inkomens.

Aangezien de situatie op de arbeidsmarkt zorgwekkend blijft (met een werkloosheidsgraad¹ die oploopt van 12,1 % in 2012 tot 12,5 % in 2013), zou de particuliere spaarquote verder aantrekken tot 15,1 % in 2013. De groei van de particuliere consumptie zou bijgevolg niet meer dan 0,3 % bedragen.

Een groei van bijna 1 % voor de particuliere consumptie en het reëel beschikbaar inkomen in 2014.

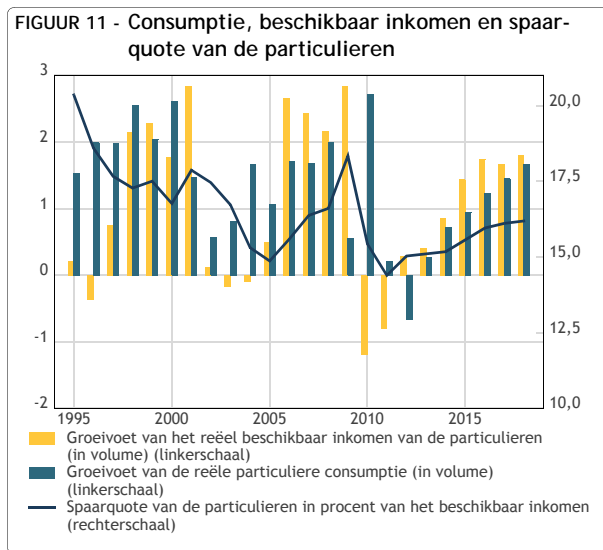
In het kielzog van de verbetering van het economisch klimaat zouden zowel de groei van het reëel beschikbaar gezinsinkomen (0,9 %) als die van de particuliere consumptie (0,7 %) aantrekken ten opzichte van 2013.

Ondanks een tweede opeenvolgend jaar waarin de bruto-uurlonen vóór indexering door de regering worden bevroren, zou het totaal van de reële lonen van de gezinnen met 0,5 % stijgen dankzij de werkgelegenheid, die na twee jaren van quasi-stagnering licht zou toenemen met 0,4 %. De netto-inkomens uit vermogen zouden opnieuw aanknopen met een positieve reële groei (0,5 %), ondersteund door een verbeterde rendabiliteit van de ondernemingen en hogere rentevoeten. Het totaal van de personenbelastingen zou minder toenemen (1,8 % in reële termen) dan in 2013, net als het totaal van de sociale uitkeringen (1,6 %).

In het zog van de geleidelijke herneming van de activiteit zou de werkgelegenheid opnieuw aantrekken, maar onvoldoende om de toename van de beroepsbevolking op te vangen. Het aantal werklozen neemt bijgevolg toe, zij het minder sterk dan in 2013, waardoor de werkloosheidsgraad nog licht stijgt (12,7 %). Tegen die achtergrond zou het vertrouwen van de particulieren nauwelijks verbeteren en zouden ze nog niet bereid zijn om hun spaarinspanning te verminderen. Hun consumptieve bestedingen nemen bijgevolg minder sterk toe dan hun reëel beschikbaar inkomen, waardoor de gezinsspaarquote met 0,1 procentpunt zou stijgen tot 15,2 %.

1. Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

Op middellange termijn zou de gezinsspaarquote nog licht toenemen.

Op middellange termijn en in het zog van een doorgaans relatief gunstig economisch klimaat, zou het beschikbaar inkomen van de gezinnen opnieuw aanknopen met een groei die nauwer aansluit bij de waarnemingen uit het verleden (gemiddeld 1,7 % in de periode 2015-2018). Dankzij een opnieuw positieve groei zowel van de bruto-uurlonen vóór indexering (gemiddeld 0,6 % per jaar vanaf 2015, na zes opeenvolgende jaren van quasi-stagnering of zelfs een krimp in 2009) als van de werkgelegenheid (0,8 %), kan het totale looninkomen¹ van de gezinnen in reële termen stijgen met gemiddeld 1,5 % per jaar. De netto-inkomens uit vermogen (gemiddelde jaarlijkse reële groei van 4,0 %) zouden ondersteund worden door de herneming van de rentevoeten. Tegelijkertijd zouden de totale be-

lastingen op het gezinsinkomen met gemiddeld 2,4 % per jaar stijgen en de sociale uitkeringen met 1,8 %.

De groei van de particuliere consumptie zou eveneens versnellen op middellange termijn (gemiddeld 1,3 % per jaar over de periode 2015-2018). De particuliere spaarquote zou dus verder toenemen van 15,2 % in 2014 tot 16,2 % in 2018. De particuliere consumptie wordt weliswaar gestimuleerd door een inflatie die zich vanaf 2015 stabiliseert op een relatief laag niveau (1,6 % per jaar), maar het aantal werklozen en de werkloosheidsgraad zouden nog toenemen in 2015. Pas vanaf 2017 zou de werkloosheid beduidend dalen en zodoende het consumentenvertrouwen versterken. Daarenboven zou een aanzienlijk deel van de groei van het reële beschikbaar gezinsinkomen afkomstig zijn van de netto-inkomens uit vermogen², waarvoor doorgaans een sterkere spaarneiging bestaat dan voor de overige componenten van het beschikbaar inkomen.

De structuur van de particuliere consumptie zou zeer stabiel blijven tijdens de projectieperiode.

Hoewel de structuur van de particuliere binnenlandse consumptie niet onderhevig zou zijn aan sterke verschuivingen tijdens de projectieperiode, zijn er wel enkele evoluties te vermelden (zie tabel 5³). De gemiddelde jaarlijkse groei van de totale consumptie, uitgedrukt in volume, zou over de gehele projectieperiode (2013-2018) relatief laag zijn in vergelijking met het recente verleden en meer nog in vergelijking met het verdere verleden. Tussen 2013 en 2018 zou de particuliere consumptie met gemiddeld 1,0 % per jaar stijgen, tegenover 1,5 % tussen 2000 en 2010 en 2,1 % tussen 1980 en 2000.

Tussen 2007 en 2011 is het rookverbod op de werkvloer en in horecazaken⁴ geleidelijk in werking getreden en waren er meerdere prijsstijgingen voor tabaksproducten via accijnsverhogingen (gemiddeld 4,4 % per jaar, wat aanzienlijk meer is dan de groei van de algemene prijsindex, 2,4 %). De hoeveelheid geconsumeerde tabak is gedaald met gemiddeld 4,2 % per jaar tussen 2007 en 2011. Tegelijk is het aandeel van tabak in het gezinsbudget slechts licht gedaald (-0,3 procentpunt) tot 1,8 % in 2011. In de projectieperiode zouden de tot in 2013 voorziene accijnsverhogingen zich vertalen in een lichte afname van de verbruikte hoeveelheden in 2012 en 2013 en in een lichte toename gemiddeld over de periode 2014-2018, daar de voorziene prijsstijgingen voor

1. Zie hoofdstuk 4 voor een gedetailleerde bespreking van de evolutie van de lonen.

2. De netto-inkomens uit vermogen van de gezinnen (in reële termen) zouden een positieve bijdrage van 0,5 procentpunt leveren tot de 1,7 % groei van het beschikbaar gezinsinkomen (gemiddeld over de periode 2015-2018).

3. Zie de statistische bijlage voor meer gedetailleerde resultaten.

4. Het gedeeltelijk verbod, van kracht sinds 1 januari 2007, is omgezet in een algemeen verbod vanaf 1 juli 2011.

die jaren, bij ongewijzigd beleid, duidelijk beperkter zijn. Het aandeel van de tabaksuitgaven in de totale gezinsbestedingen zou stabiel blijven (1,8 % in 2018).

Het aandeel van de energiebestedingen (verwarming, elektriciteit en brandstoffen) in het gezinsbudget volgt grotendeels de schommelingen van de internationale energieprijzen. In 2011, bijvoorbeeld, werd de opstoot van de energieprijzen weerspiegeld in een uitgesproken toename van het aandeel van de energiebestedingen in het totale gezinsbudget (+0,5 procentpunt tot 8,4 %). Die prijsstijging, gekoppeld aan opmerkelijk zachte temperaturen, bracht een beduidende daling van de energieconsumptie tweeweg (-6,1 % waarvan -11,8 % voor verwarming). In 2012 zou dat deel nog verder gestegen zijn (8,8 %), aangezien de energieprijzen in euro verder toenamen (hoewel duidelijk minder dan in 2011) en de temperaturen merkbaar lager waren. In navolging van de dalende internationale energieprijzen in euro zou dat aandeel terugvallen in 2013 (tot 8,1 %) en 2014 (tot 7,7 %), maar vervolgens duidelijk trager afnemen door een stabilisering van het energieverbruik van de gezinnen in volume (een gemiddelde nulgroei over de periode 2015-2018) en een gematigde prijsstijging voor die geconsumeerde energie (1,6 %). In 2018 zou het aandeel nog 7,3 % bedragen.

Een andere noemenswaardige evolutie betreft de stabilisering, na heel wat jaren van structurele daling, van het aandeel van de levensnoodzakelijke goederen zoals voeding en dranken. In 1970 besteedden de gezinnen daaraan nog 28,6 % van hun totale consumptie, terwijl dat aandeel in 2000 nog 13,8 % bedroeg. Sinds het begin van de jaren 2000 heeft dat aandeel, dat waarschijnlijk een dieptepunt bereikte, zich gestabiliseerd en is het zelfs ietwat toegenomen tot 14,3 % in 2011. In de projectie schommelt het rond 14,6 %.

TABEL 5 - Structuur en groei van de particuliere consumptie
Groei in procent

	Structuur in lopende prijzen					Jaarlijkse gemiddelde groei (in volume)	
	1980	1997	2004	2011	2018	2007-2012	2013-2018
- Voeding en drank	21,3	15,3	14,6	14,3	14,5	1,2	0,8
- Tabak	1,9	1,8	2,1	1,8	1,8	-3,6	0,3
- Kleding en schoeisel	7,8	6,1	4,7	4,7	5,2	2,6	2,3
- Huur	13,0	16,0	15,8	15,2	15,6	1,3	1,1
- Medische zorgverlening, gezondheids- uitgaven	3,8	4,6	5,0	5,3	5,4	1,5	1,1
- Energie	8,9	7,4	7,5	8,4	7,3	-0,7	-0,2
- Verwarming en elektriciteit	5,4	4,2	4,4	5,2	4,5	-0,5	-0,3
- Transport (brandstoffen)	3,5	3,2	3,1	3,3	2,8	-1,2	0,1
- Overige goederen en diensten	43,3	48,8	50,3	50,3	50,2	1,1	1,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,0	1,0

c. Investerings

*Geleidelijke toename van het aandeel van de investeringen
in het bbp tijdens de projectieperiode.*

In 2012 bedroeg het aandeel van de investeringen 20,7 % van het bbp¹. De huidige vooruitzichten worden gekenmerkt door een geleidelijke stijging van dat aandeel van 20,4 % in 2013 tot 21,3 % in 2018. Die toename is integraal toe te schrijven aan het aandeel van de bedrijfsinvesteringen², dat stijgt van 13,9 % van het bbp tot 14,8 %. Het aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp blijft stabiel op 1,7 %, terwijl dat van de investeringen in woongebouwen licht terugvalt van 5,5 % tot 5,4 %. Het aandeel van de investeringen in het bbp

1. In nominale termen.

2. Bij 'ondernemingen' gaat het, tenzij anders vermeld, om alle bedrijfstakken behalve 'Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen', 'Onderwijs' en 'Particuliere huishoudens met werknemers'. Dit concept stemt overeen met onze definitie van 'marktbedrijfstakken'.

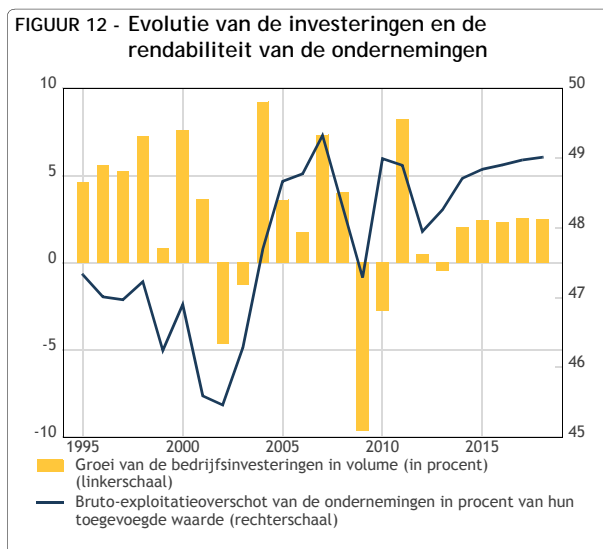
in 2018 blijft nog duidelijk onder dat van vóór het uitbreken van de crisis. Na een periode van bijzonder dynamische groei vertegenwoordigden de investeringen in 2008 namelijk 22,3 % van het bbp.

Quasi-stagnering van het volume van de bedrijfsinvesteringen in 2012 en 2013 en nadien een groei tussen 2,0 % en 2,5 %.

Het voorbije jaar kende het volume van de bedrijfsinvesteringen een zeer zwakke groei (0,4 %) tegen de achtergrond van een krimpende binnenlandse vraag, een duidelijke vertraging van de buitenlandse vraag en sombere afzetmarktperspectieven. Dat tastte het ondernemersvertrouwen aan en deed de capaciteitsbezettingsgraad dalen. Daarnaast verminderde de rendabiliteit¹ (van 48,9 % in 2011 tot 47,9 % in 2012, zie figuur 12), waardoor de interne financieringsmogelijkheden voor investeringsprojecten verminderden. De reële uurloonkosten² van de ondernemingen stegen met 1,2 % en de uurproductiviteit nam af met 0,4 %. Bovendien verslechterde de ruilvoet als gevolg van de stijging van de energieprijzen in euro. De bedrijfsinvesteringen werden enkel ondersteund door de daling van de langetermijnrente, en dus van de kosten voor geleend kapitaal.

In 2013 zou het volume van de bedrijfsinvesteringen licht terugvallen (-0,4 %), ondanks een nieuwe daling van de langetermijnrente en een stijging van de eigen financiële draagkracht van de ondernemingen. De bedrijfsrendabiliteit zou zich namelijk herstellen (tot 48,3 %) dankzij een daling van de energieprijzen uitgedrukt in euro en de loonmatiging. Het algemeen economisch klimaat blijft echter somber en ondermijnt zo het ondernemersvertrouwen. Dat cruciaal element speelt voluit en weegt zwaarder dan de verbetering van de financieringsvoorwaarden.

De volumegroei van de bedrijfsinvesteringen zou dynamischer zijn in 2014, gedreven door de aantrekkende binnenlandse en buitenlandse vraag en door een nieuwe stijging van de rendabiliteit (met 0,4 procentpunt tot 48,7 %). Dat kan dankzij de combinatie van een lichte daling van de reële uurloonkosten en een groeiherstel van de uurproductiviteit (+0,5 %) en dankzij de nieuwe daling van energieprijzen in euro, wat een ruilvoetwinst mogelijk maakt. De interne financiering van investeringsprojecten wordt aldus aangemoedigd. De rentevoeten zouden echter geleidelijk aantrekken, al blijven ze ook in 2014 nog zeer laag. In die context zou de volumegroei van de bedrijfsinvesteringen 2,0 % bedragen.

Op middellange termijn (2015-2018) zou de volumegroei van de bedrijfsinvesteringen uitkomen op gemiddeld 2,4 % per jaar, wat iets lager is dan het gemiddelde uit de periode 1980-2011 (2,7 %) en beduidend lager dan in het recente verleden (gemiddeld 3,0 % per jaar tijdens de periode 1995-2011). Die ontwikkeling past in het kader van een stabilisering op een relatief gunstig niveau van de afzetperspectieven en van de economische activiteit (gemiddelde jaarlijkse groei van 1,7 % van het bbp), maar ook van een, weliswaar trage en geleidelijke, stijging van de langetermijnrente. De rendabiliteit zou nog iets verder stijgen en zich aan het einde van de periode stabiliseren op een relatief hoog niveau van 49,0 %. Hoewel de bevrozing van de reële uurloonen niet meer geldt vanaf 2015, blijft hun

1. Berekend als het bruto-exploitatietoetschot van de ondernemingen in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen. Dat cijfer werd niet gecorrigeerd voor het inkomen van de zelfstandigen.
2. In dit deel stemmen de 'reële' uurloonkosten overeen met de nominale uurloonkosten gedeeld met de prijs van de toegevoegde waarde van de marktsector.

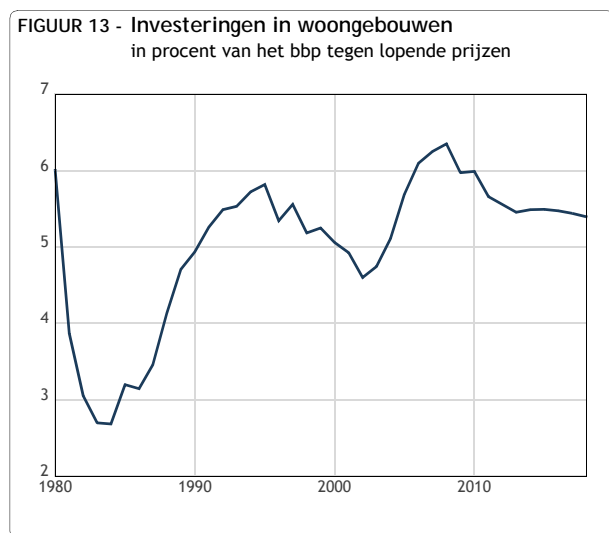
verwachte evolutie op middellange termijn relatief zwak. Met de terugkeer naar een iets hogere productiviteitsgroei (0,9 % gemiddeld per jaar over de periode 2015-2018) zou het dan mogelijk moeten zijn de versneling van de reële uurloonkosten (gemiddeld 0,6 % per jaar) te compenseren. Ten slotte zou de ruilvoet een licht verlies laten optekenen.

De gezinsinvesteringen in woongebouwen vallen terug in 2012 en 2013 en groeien vervolgens in overeenstemming met het historisch gemiddelde.

Na twee jaren van duidelijke terugval (-5,3 % in 2011 en -3,0 % in 2012), zouden de gezinsinvesteringen in woongebouwen opnieuw een negatieve groei laten optekenen in 2013 (-1,6 %). De toename van de werkloosheid en, meer in het algemeen, de onzekerheid omtrent de toekomstige evolutie van de economie tasten immers het consumentenvertrouwen aan en moedigen de gezinnen niet aan tot investeringen, ondanks de historisch lage hypotheekrente.

Gunstigere vooruitzichten, een iets sterkere groei van het reëel beschikbaar gezinsinkomen en een hypotheecaire rente die weliswaar licht toeneemt maar desondanks zeer laag blijft, zouden de kandidaat-bouwers moeten aanzetten tot investeren in 2014 en 2015 (groei van 1,6 % voor beide jaren).

Op middellange termijn (2016-2018) wordt de groei van de gezinsinvesteringen in woongebouwen gedragen door meerdere elementen, namelijk de gestage en relatief gunstige groei van de koopkracht van de gezinnen en een hersteld consumentenvertrouwen (de werkloosheidsgraad, een indicator van dat vertrouwen, daalt immers tussen 2016 en 2018). De geleidelijke herneming van de rentevoet (die evenwel relatief laag blijft) zou echter een afremmend effect hebben. De volumegroei van de investeringen in woongebouwen zou ongeveer 1,3 % per jaar bedragen, wat iets meer is dan in het recente verleden (0,8 % in de loop van de periode 2000-2011) maar ruimschoots minder dan in de periode 1980-2011 (2,0 %).

Het nominaal aandeel van de investeringen in woongebouwen in het bbp bereikte een piek in 2008 (6,4 %). In de daaropvolgende vier jaren daalde het tot 5,6 % in 2012, maar tijdens de projectieperiode zou het nog slechts een kleine terugval noteren tot 5,4 % in 2018. Dat niveau zou vergelijkbaar zijn met het gemiddelde van de jaren negentig.

De groei van de overheidsinvesteringen wordt sterk beïnvloed door de investeringscyclus van de lagere overheid.

De totale overheidsinvesteringen bestaan voor ongeveer 47 % uit investeringen door de lagere overheid en voor ongeveer 43 % uit investeringen door de gemeenschappen en de gewesten.

Het groeiprofiel van de overheidsinvesteringen wordt in belangrijke mate beïnvloed door het investeringsbeleid van de lagere overheid, dat nauw verbonden is met de kalender van de gemeenteraadsverkiezingen. De lokale overheden drijven hun investeringen doorgaans op in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen

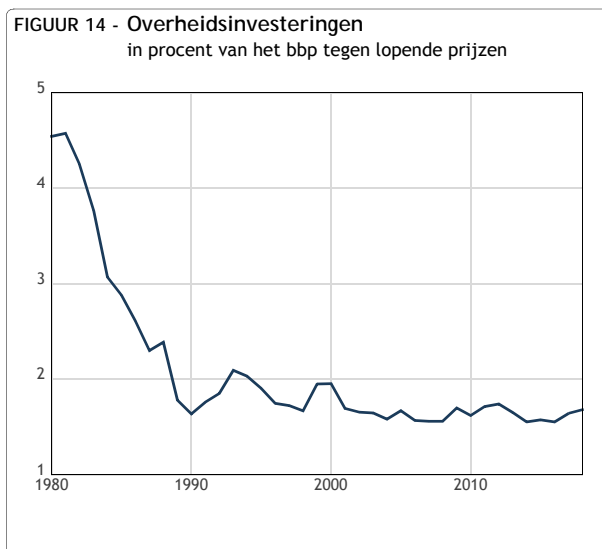
en schroeven ze nadien terug. Voor de gewesten en de gemeenschappen werd geen specifieke investeringscyclus vastgesteld voor het verleden, waardoor er ook geen verondersteld wordt in de projectieperiode.

De overheidsinvesteringen in volume lieten in 2012 een groei optekenen van 1,8 %¹. Dat resultaat verhult echter zeer tegengestelde evoluties voor de betrokken deelsectoren van de overheid. Zo stegen de investeringen van de federale overheid met ruim 16 % en die van de lagere overheid met 7,3 %, terwijl de investeringen van de gemeenschappen en de gewesten gevoelig daalden (-7,4 %).

2013 zou gekenmerkt worden door een terugval van de totale overheidsinvesteringen (-4,6 %). Terwijl de investeringen door de gemeenschappen en de gewesten opnieuw zouden aantrekken (8,9 %), zouden die door de lagere overheid in het jaar na de verkiezingen beduidend afnemen (-20,6 %).

In 2014 zouden de investeringen van alle deelsectoren van de overheid dalen, waardoor de totale overheidsinvesteringen terugvallen met 5,1 %.

Vanaf 2015 zou de volumegroei van de totale overheidsinvesteringen uitsluitend gedragen worden door die van de lagere overheid, met het oog op de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2018. De investeringen door de gemeenschappen en de gewesten laten een reële nulgroei optekenen, terwijl de investeringen door de federale overheid zouden afnemen in 2015 en 2016 en vervolgens stagneren. De totale overheidsinvesteringen zouden in volume met gemiddeld 3,8 % per jaar toenemen over de periode 2015-2018 (+9,5 % voor de lagere overheid, +0,2 % voor de gemeenschappen en gewesten en -3 % voor de federale overheid).

Het nominaal aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp blijft beperkt, zowel vanuit een historisch als vanuit een Europees perspectief. De Belgische overheidsinvesteringquote bedroeg 1,7 % in 2011, terwijl het gemiddelde van de eurozone 2,3 % bedroeg. Dat aandeel zou zich stabiliseren op 1,6 % tussen 2014 en 2017 om daarna opnieuw te stijgen tot 1,7 % in 2018.

d. Overheidsconsumptie

De groei van de overheidsconsumptie vertraagt sterk tijdens de projectieperiode, in een context van begrotingssanering.

De volumegroei van de overheidsconsumptie bedroeg gemiddeld 1,6 % over de periode 2000-2012. Die groei zou tijdens de projectieperiode aanzienlijk vertragen tot slechts 0,9 %. De projectie wordt dus gekenmerkt door een historisch zwakke groei van de overheidsconsumptie, in een context van begrotingssanering.

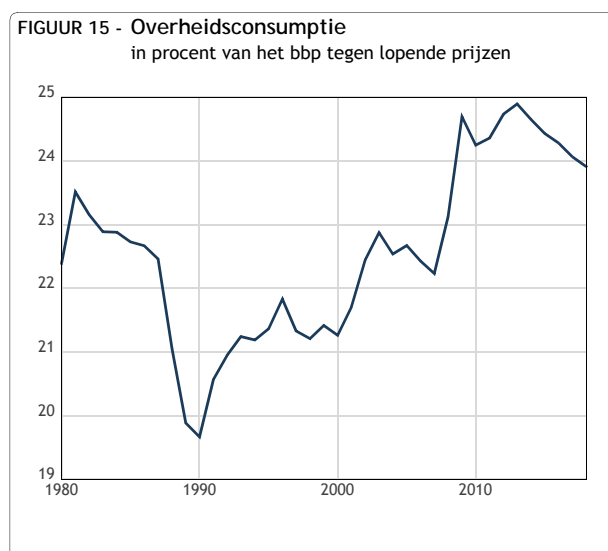
1. In maart 2013 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen zijn definitie van de perimeter van de overheidssector herzien, in het bijzonder door de integratie van de drie gewestelijke investeringsmaatschappijen (Gewestelijke Investeringsmaatschappij van Brussel, Société régionale d'investissement de Wallonie en Participatiemaatschappij Vlaanderen) en de Société wallonne de financement complémentaire des infrastructures (Waalse maatschappij voor de aanvullende financiering van de infrastructuur). Voor meer details, zie deel 5.3.4 van hoofdstuk 5.

In 2012 is de netto-aankoop van goederen en diensten sterk gedaald (-3,8 %). Tegelijk zijn de uitgaven voor de loonmassa¹ en voor gezondheidszorg² resp. met 0,8 % en 2,2 % gestegen. De totale overheidsconsumptie in volume is gestegen met 0,9 %.

Rekening houdend met de tot dusver gekende maatregelen wordt voor 2013 een iets lagere volumegroei verwacht (0,6 %). Dat is het gevolg van een minder sterke groei van de gezondheidszorg (1,6 %) en van de loonmassa van de overheid (0,1 %, als gevolg van een daling van de werkgelegenheid bij de overheid met 0,3 %). De netto-aankoop van goederen en diensten zou voor het vierde opeenvolgende jaar dalen in volume (-0,3 %).

In 2014 zou de volumegroei van de overheidsconsumptie onder 1 % blijven (0,7 %). De netto-aankoop van goederen en diensten zou stagneren (+0,1 %), terwijl de loonmassa en de gezondheidsuitgaven een vergelijkbare groei zouden optekenen als in 2013 (resp. 0,3 % en 1,7 %).

Vanaf 2015 zou de volumegroei van de overheidsconsumptie, bij ongewijzigd beleid, gemiddeld 1,0 % per jaar bereiken door de groei van de gezondheidsuitgaven (gemiddeld 2,0 % per jaar). De uitgaven voor overheidslonen zouden gemiddeld met 0,7 % per jaar toenemen, wat gepaard gaat met een zeer lichte stijging van de overheidstewerkstelling (gemiddeld 0,2 % per jaar). De volumegroei van de netto-aankoop van goederen en diensten zou licht negatief blijven (gemiddeld -0,3 % per jaar).

Tussen 2007 en 2012 is het nominaal aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp aanzienlijk gestegen, nl. van 22,2 % tot 24,7 %. In 2013 zou het nog licht toenemen tot 24,9 %. Rekening houdend met de zwakke volumegroei van de overheidsconsumptie zou dat aandeel tijdens de projectieperiode met 1,0 procentpunt afbrokkelen, al blijft het niveau in 2018 (23,9 %) historisch hoog. We wijzen er evenwel op dat deze vooruitzichten werden opgesteld bij ongewijzigd beleid. De verschillende componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk 5.

3.2.4. Evolutie per bedrijfstak

Ter inleiding van deze afdeling over de evolutie van de verschillende aggregaten opgesplitst per bedrijfstak, vestigen we de aandacht op de volgende methodologische wijziging. Tot de vorige versie van de economische vooruitzichten (gepubliceerd in mei 2012), werd de hypothese gehanteerd dat de dienstenchequewerkgelegenheid en zijn toegevoegde waarde deel uitmaakten van de bedrijfstak 'overige marktdiensten'. In het licht van recente waarnemingen hebben we deze hypothese gewijzigd en kennen we voortaan een deel van de dienstenchequewerkgelegenheid en zijn toegevoegde waarde toe aan de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Voor meer informatie over de recent aangebrachte wijzigingen aan de ramingsmethode voor de dienstenchequewerkgelegenheid, kan de geïnteresseerde lezer deel 4.3 raadplegen (meer bepaald de voetnoten 1 en 2 op pagina 70).

1. De term 'loonmassa' dient hier in ruime zin begrepen te worden (met inbegrip van de fictieve bijdragen die vooral de ambtenarenpensioenen, de kinderbijslag van de ambtenaren en de terbeschikkingstellingen omvatten).

2. Het gaat meer bepaald om de sociale uitkeringen in natura, die vooral bestaan uit gezondheidszorguitgaven.

Met uitzondering van 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' worden alle bedrijfstakken getroffen in 2012 en 2013, in het bijzonder de verwerkende nijverheid.

Volgens de eerste (nog voorlopige) ramingen die beschikbaar zijn voor het jaar 2012, werd de verwerkende nijverheid het sterkst getroffen in 2012 (met uitzondering van de bedrijfstak 'consumptiegoederen') aangezien deze sterk afhangt van de buitenlandse vraag.

Ook andere bedrijfstakken lieten een volumedaling van hun toegevoegde waarde optekenen, die weliswaar minder groot was dan die van de verwerkende nijverheid, met name 'energie', 'handel en horeca' en 'krediet en verzekeringen'. 2012 was een bijzonder jaar voor de bedrijfstak 'energie', meer bepaald voor de deelsector elektriciteit, want door het stilleggen van de kerncentrales Doel 3 en Tihange 2 tijdens de zomer van 2012, werd er een grote hoeveelheid elektriciteit ingevoerd ter vervanging van de nationale productie. De bedrijfstak 'handel en horeca' werd getroffen door de terugval van de particuliere consumptie.

In verschillende bedrijfstakken (met name 'bouw', 'overige marktdiensten', 'consumptiegoederen' en 'vervoer en communicatie') die meer afhangen van de binnenlandse vraag, die zelf ook aan kracht inboette, bleef de activiteit vrijwel stabiel. Datzelfde zou gelden voor de niet-verhandelbare diensten als gevolg van de bezuiningsmaatregelen.

De enige bedrijfstakken die in 2012 een aanzienlijke stijging van hun toegevoegde waarde in volume lieten optekenen, zijn 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'landbouw' en 'dienstencheques'.

Het sectoraal groeischema voor het jaar 2013 zou vergelijkbaar zijn met dat van 2012, gegeven de gelijkaardige macro-economische context van bijna-nulgroei van de Belgische economie, met een zwakke groei van de wereldvraag en dus van de Belgische uitvoer en een daling van de investeringen, al zou de particuliere consumptie in 2013 opnieuw aanknopen met een licht positieve groei.

De vaststelling dat de verwerkende nijverheid het hardst getroffen wordt door de huidige conjunctuurvertraging moet echter enigszins genuanceerd worden bij een vergelijking met de vorige recessie. In 2009 daalde de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid met 13 % (na een daling van 0,7 % in 2008), terwijl de toegevoegde waarde van de marktdiensten 'slechts' met 1,8 % terugviel (na een stijging van 2,3 % in 2008). In 2012-2013 zou de activiteit van de verwerkende nijverheid met gemiddeld -1,5 % per jaar verminderen, terwijl de activiteit van de marktdiensten vrijwel stabiel zou blijven (gemiddeld +0,3 % per jaar). De impact van de huidige conjunctuurvertraging zou dus relatief minder geconcentreerd zijn bij de verwerkende nijverheid dan in 2009, omdat alle componenten van de finale vraag in gelijkere mate worden getroffen. De particuliere consumptie hield in 2009 nog goed stand (met een positieve groei van 0,6 %), in tegenstelling tot de uitvoer en de investeringen die toen zeer negatieve groeicijfers lieten optekenen (respectievelijk -11,1 % en -8,4 %).

Tijdens de periode 2014-2018 is er een lichte toename van het aandeel van de marktdiensten in de totale toegevoegde waarde, een daling van het aandeel van de niet-verhandelbare diensten en een stabilisering van het aandeel van de verwerkende nijverheid.

Tegen de achtergrond van een groeiherneming die geleidelijker verloopt voor de binnenlandse dan voor de buitenlandse vraag, zou de reële toegevoegde waarde van de totale economie tijdens de periode 2014-2018 gemiddeld met 1,6 % per jaar stijgen (zie tabel 6), wat iets minder is dan in de periode 1995-2011.

In een context van begrotingssanering en rekening houdend met de maatregelen die tot dusver bekend zijn, zou de bedrijfstak 'niet-verhandelbare diensten' op middellange termijn de zwakste groei laten optekenen (gemiddeld 0,7 % per jaar tijdens de periode 2014-2018, zie hoofdstuk 5). Zijn nominaal aandeel in de totale toegevoegde waarde zou verminderen van 14,9 % in 2013 tot 14,2 % in 2018.

In deze vooruitzichten zou de Belgische economische groei op middellange termijn sterk ondersteund worden door de component 'uitvoer', die relatief dynamisch blijft t.o.v. de binnenlandse vraag, die zich (vooral wat de particuliere consumptie betreft) trager herstelt. Tegen die achtergrond zou de verwerkende nijverheid, waarvan de activiteit in ruime mate toegespitst is op de buitenlandse afzetmarkten, een gemiddelde jaarlijkse groei van haar reële toegevoegde waarde noteren die vergelijkbaar is met die van de marktdiensten (resp. gemiddeld 1,8 en 1,9 % per jaar tijdens de periode 2014-2018). Het nominaal aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische toegevoegde waarde zou zich daardoor nagenoeg stabiliseren (12,8 % in 2013 en 12,6 % in 2018). Het aandeel van de marktdiensten zou nog stijgen, maar minder sterk dan in het voorbije decennium (57,9 % in 2000, 62,2 % in 2013 en 63,0 % in 2018).

Binnen de verwerkende nijverheid zou de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' ook profiteren van een relatief sterke toename van de vraag naar investeringsgoederen van de overige bedrijfstakken. De investeringsactiviteit is ook gunstig voor de bouwsector.

Binnen de marktdiensten zouden 'krediet en verzekeringen', 'overige marktdiensten' en 'vervoer en communicatie' tijdens de periode 2014-2018 gemiddeld met ongeveer 2 % per jaar groeien. De groei van 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', waarvan de verwachte activiteit in grote mate gekoppeld is aan de projectie voor de uitgaven voor gezondheidszorg (zie hoofdstuk 5), zou met gemiddeld 1,7 % per jaar beduidend minder dynamisch zijn dan in het verleden. Ten slotte zou de zwakste groei opgetekend worden voor 'handel en horeca', als gevolg van de beperkte groei van de particuliere consumptie.

TABEL 6 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen in procent

	Structuur in lopende prijzen				Structuur in volume (referentiejaar 2005) ^a				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2000	2011	2018	1995	2000	2011	2018	1995-2011	2012-2013	2014-2018
Landbouw	1,5	1,3	0,7	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	1,2	0,7	1,7
Energie	3,6	3,5	3,4	3,6	3,3	3,3	3,8	3,7	2,9	-0,2	1,2
Verwerkende nijverheid	19,5	18,4	13,6	12,6	16,5	17,2	14,3	14,0	1,1	-1,5	1,8
- Intermediaire goederen	8,9	8,4	6,9	6,5	7,7	8,2	7,2	7,1	1,8	-2,1	2,2
- Uitrustingsgoederen	4,6	4,4	2,7	2,4	3,2	3,8	2,3	2,3	-0,3	-2,4	2,4
- Verbruiksgoederen	6,1	5,6	4,0	3,7	5,6	5,2	4,9	4,7	1,0	0,0	0,8
Bouw	5,4	5,2	5,7	5,6	5,1	4,9	5,4	5,3	2,2	-0,5	1,6
Marktdiensten	56,2	57,9	61,9	63,0	58,6	59,2	62,0	63,1	2,3	0,3	1,9
- Vervoer en communicatie	8,0	7,8	7,6	7,6	8,1	8,1	8,1	8,2	1,9	0,0	1,8
. Vervoer over land	2,7	2,7	2,1	1,9	2,8	2,7	2,1	2,1	0,3	-0,8	1,2
. Vervoer over water en luchtvaart	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5	4,9	0,2	2,4
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	4,8	4,8	5,2	5,4	5,0	4,9	5,5	5,7	2,5	0,3	2,0
- Handel en horeca	13,7	13,1	14,2	13,9	17,2	14,2	14,3	14,1	0,7	-0,5	1,5
- Krediet en verzekeringen	6,5	6,1	6,3	5,6	5,0	5,7	6,0	6,1	3,0	0,0	2,0
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6,0	6,4	7,6	8,0	6,3	7,0	7,0	7,3	2,5	2,0	1,7
- Overige marktdiensten	21,8	24,4	26,0	27,7	22,7	24,2	26,3	27,0	3,0	0,3	2,0
- Dienstencheques	0,0	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0	0,2	0,3	-	10,1	4,6
Niet-marktdiensten	13,9	13,6	14,7	14,2	15,6	14,3	13,6	13,0	0,9	0,1	0,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,9	-0,0	1,6

a. Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, kunnen er verschillen zijn tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten.

Op middellange termijn worden de meeste jobs gecreëerd in de marktdiensten; verdere structurele daling van de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid.

De macro-economische en sectorale evolutie van de werkgelegenheid wordt gedetailleerd besproken in hoofdstuk 4 (afdeling 4.3). Slechts enkele belangrijke elementen worden hieronder aangehaald.

In 2012 is de totale binnenlandse werkgelegenheid heel licht gestegen (0,2 %). Slechts vier bedrijfstakken hebben een inkrimping van hun personeelsbestand kunnen vermijden, nl. 'bouw' (0,4 %), 'overige marktdiensten' (0,7 %) en vooral 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,2 %) en 'dienstencheques' (6,5 %). In alle andere bedrijfstakken is de werkgelegenheid gedaald, met de relatief grootste dalingen in 'vervoer en communicatie' (-1,1 %), 'consumptiegoederen' (-1,6 %) en 'landbouw' (-2,6 %).

In 2013 zou de totale binnenlandse werkgelegenheid stagneren, met sectorale evoluties die vergelijkbaar zijn met 2012. De jobcreatie zou zich enkel voordoen in de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'overige marktdiensten' en 'dienstencheques', terwijl de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid opnieuw sterk daalt.

In de periode 2014-2018 zou de groei van de totale binnenlandse werkgelegenheid geleidelijk aantrekken tot gemiddeld 0,7 % per jaar (en 0,9 % op het einde van de projectieperiode). Vijf bedrijfstakken zouden een ruimschoots positieve gemiddelde jaarlijkse groei laten optekenen: 'dienstencheques' (4,6 %), 'overige marktdiensten' (2,1 %), 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 %), 'bouw' (1,0 %) en 'vervoer en communicatie' (0,7 %). In drie bedrijfstakken, 'energie', 'handel en horeca' en 'niet-verhandelbare diensten', zou de werkgelegenheid gemiddeld stagneren. In de overige bedrijfstakken zou de werkgelegenheid dalen: 'landbouw' (-2,2 %), 'verwerkende nijverheid' (-1,0 %) en 'krediet en verzekeringen' (-0,6 %). Die sectorale evolutie is in grote mate vergelijkbaar met die over de periode 1995-2011.

In 2018 zou 63,4 % van de binnenlandse werkgelegenheid zich bevinden in de marktdiensten (tegenover 53,6 % in 1995), 17,8 % in de niet-verhandelbare diensten (tegenover 19,3 % in 1995), 17,8 % in de industrie¹ (tegenover 24,8 % in 1995) en 1,1 % in de landbouw (tegenover 2,3 % in 1995). Ten slotte zouden sedert 2012 meer personen werken in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' dan in de verwerkende nijverheid. In 1995 was de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid nog dubbel zo groot als in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.

Op middellange termijn blijft het verschil tussen de productiviteitsgroei in de industrie en de marktdiensten vergelijkbaar met dat van de voorbije vijf jaar.

De totale productiviteitsgroei per uur van de totale marktsector is tijdens de afgelopen decennia continu afgenomen. In de jaren 80 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei 3,0 %, in de jaren 90 daalde hij tot 1,9 % en tussen 2000 en 2012 bedroeg hij nog gemiddeld 0,8 %. In de periode 2013-2018 zou de productiviteitsgroei vrijwel stabiel blijven en gemiddeld 0,7 % bedragen.

Die afname wordt deels verklaard door een vertraging van de productiviteitsgroei binnen de bedrijfstakken (zie afdeling 3.1) en deels door een compositie-effect. Het aandeel in de Belgische economie van de diensten, die gekenmerkt worden door een lagere productiviteit dan die van de industrie, is namelijk onafgebroken gestegen en zou dat blijven doen op middellange termijn, wat de groei van de totale productiviteit afremt.

De vertraging van de productiviteitsgroei deed zich zowel voor in de industrie als in de marktdiensten. Weliswaar is de productiviteitsgroei per uur altijd sneller toegenomen in de industrie dan in de marktdiensten, maar het verschil verkleint stelselmatig. Zo bedroeg het 2,9 procentpunt (4,6 % voor de industrie en 1,7 %

1. Bepaald als de som van de verwerkende nijverheid, de bouwsector en de energiesector.

voor de marktdiensten) tijdens de jaren 80 en daalde het tot 1,8 procentpunt tijdens de jaren 90 en tot 1,5 procentpunt tussen 2000 en 2012¹. Tijdens de voorbije vijf jaar (2007-2012) bedroeg het 1,1 procentpunt en in de projectie zou het in dezelfde grootteorde liggen. Ook wanneer de enkel verwerkende nijverheid wordt beschouwd, die het gevoeligst is voor internationale concurrentie, is de afname van dat verschil merkbaar: 4,2 procentpunt in de jaren 80, 2,5 procentpunt in de jaren 90 en 1,5 procentpunt tussen 2000 en 2012. In de projectie zou het verschil in productiviteitsgroei per uur tussen de verwerkende nijverheid en de marktdiensten 1,9 procentpunt bedragen, wat ongeveer overeenstemt met de voorbije vijf jaar (1,5 procentpunt).

De marktdiensten omvatten heel uiteenlopende activiteiten (blootstelling aan internationale concurrentie en arbeidsintensiteit). Zo worden twee bedrijfstakken altijd gekenmerkt door een zwakke of zelfs negatieve productiviteitsgroei, nl. 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Die vaststelling geldt ook voor de projectieperiode, aangezien die twee bedrijfstakken een productiviteitsgroei van respectievelijk -0,4 % en -0,3 % zouden optekenen. De tak 'krediet en verzekeringen' daarentegen kent sinds de jaren 90 een productiviteitsgroei per uur die hoger is dan die van de industrie. Dat zou ook gelden op middellange termijn (gemiddelde jaarlijkse groei van 2,5 %).

TABEL 7 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstakken
periodegemiddelde, in procent

	1980-1989	1990-1999	2000-2012	2013-2018
Industrie	4,6	3,0	1,8	1,5
- waaronder verwerkende nijverheid	5,9	3,7	1,8	2,3
Marktdiensten	1,7	1,2	0,3	0,4
p.m. Marktdiensten exclusief dienstencheques en PWA-banen	1,7	1,2	0,5	0,5
- Vervoer en communicatie	4,3	2,5	2,1	1,0
- Handel en horeca	0,1	0,5	0,8	1,4
- Krediet en verzekeringen	1,8	6,2	2,7	2,5
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienst- verlening (inclusief dienstencheques)	1,2	0,5	-0,6	-0,3
- Overige marktdiensten (inclusief diensten- cheques en PWA-banen)	1,3	-1,0	-0,7	-0,4
Totaal	3,0	1,9	0,8	0,7

1. En zelfs tot 1,3 procentpunt als men het verschil beschouwt tussen de industrie en de marktdiensten zonder de dienstenchequewerkgelegenheid en de PWA-banen, twee categorieën die gekenmerkt worden door een bijzonder lage productiviteitsgroei.

3.3. Prijzen en kosten

De inflatie, die nog 3,5 % bedroeg in 2011, begon te vertragen in 2012 en zou in 2013 en 2014 sterk terugvallen. Op middellange termijn (periode 2015-2018) zou de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen zich stabiliseren op 1,6 %, een ritme dat door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

Dalende inflatie in 2012...

De Belgische inflatie, gemeten op basis van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), bedroeg 2,8 % in 2012 tegenover 3,5 % het jaar voordien. Die vertraging wordt vooral verklaard door een beperktere groei van de olieprijsen. De groei van de gezondheidsindex (die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine, diesel, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten) viel minder sterk terug (van 3,1 % in 2011 tot 2,6 % in 2012).

De evolutie van de deflator van de particuliere consumptie werd opnieuw grotendeels bepaald door de energieprijsschommelingen op de internationale markt.

Terwijl de Brentprijs tussen 2009 en 2011 vrijwel verdubbelde (van gemiddeld 61,5 dollar in 2009 tot 111,3 dollar in 2011), is de prijs in 2012 nagenoeg stabiel gebleven. Uitgedrukt in euro is de prijs van een vat ruwe olie echter met bijna 9 % gestegen (van 80 euro in 2011 tot 87 euro in 2012) door de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar vorig jaar. Er dient trouwens te worden vermeld dat de invoerprijs van steenkool (een product dat weliswaar nauwelijks nog doorweegt in het NICP) met meer dan 20 % is gedaald in 2012.

De gematigde evolutie van de olieprijs had uiteraard een weerslag op de totale prijs van de energieproducten, die slechts met 6,4 % toenam in 2012 (na een gemiddelde stijging van bijna 18 % in 2011). De energieprijzen werden ook beïnvloed door interne factoren: zo was een opwaartse bevrozing van de aardgas- en elektriciteitsprijzen van kracht tijdens de laatste drie kwartalen van 2012, wat uiteraard heeft bijgedragen tot het beperken van de prijstoename van die producten.

Tot slot weerspiegelde de inflatie van 2012 ook de toename van de onderliggende inflatie¹. Begin 2012 versnelde de onderliggende inflatie als gevolg van de doorsijpeling van eerdere stijgingen van de olieprijsen en de forse toename van de loonkosten, maar nadien werd het omgekeerde fenomeen waargenomen: de onderliggende inflatie is geleidelijk aan vertraagd in 2012 als gevolg van de stabilisering van de olieprijsen en een meer gematigde loonstijging. In 2013 en 2014 zou de onderliggende inflatie verder vertragen.

...maar de afkoeling van de inflatie is vooral opvallend in 2013 en 2014.

De inflatie zou verder afkoelen in 2013 en 2014. De energieprijzen zouden tijdens beide jaren dalen en zo de belangrijkste bijdrage leveren tot die afkoeling. Die evolutie wordt voornamelijk verklaard door de dalende olieprijs: in 2013 zou de prijs, uitgedrukt in euro, bijna 10 % lager zijn dan in 2012; in 2014 zou de prijs met 5,6 % dalen. De prijzen van aardgas en elektriciteit zouden daarenboven worden beïnvloed door andere evoluties die losstaan van de schommelingen van de grondstoffenprijzen. Zo werd een lijst van voorwaarden opgesteld waaraan de tarifieringsformules van de energieleveranciers voortaan moeten voldoen. Hoewel op basis van de evoluties op de grondstoffenmarkten werd verwacht dat de prijzen voor aardgas en elektriciteit zouden toenemen in januari 2013 (na het aflopen van de prijsbevrozing), werd gemiddeld een prijsdaling opgetekend. De nieuwe tarifieringsformules van sommige leveranciers impliceerden immers een forse prijsdaling t.o.v. december 2012.

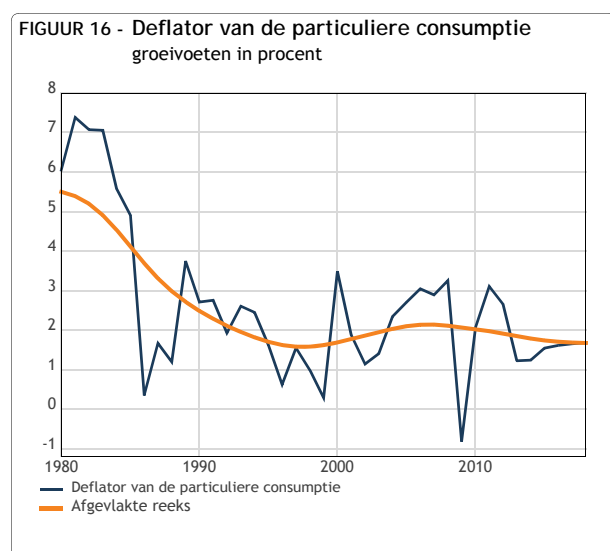
1. De onderliggende inflatie wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten (energieproducten, tabak, alcohol, voedingsmiddelen).

De inflatie zou in 2013 ook worden beïnvloed door een aantal methodologische wijzigingen bij het opstellen van het NICP. Ten eerste wordt vanaf januari 2013¹ rekening gehouden met de kortingen die toegekend worden tijdens de koopjes in januari en juli. Die wijziging doet de bijdrage van de onderliggende inflatie tot de totale inflatie dit jaar afnemen met 0,25 procentpunt. Ten tweede wordt de prijs van huisbrandolie vanaf januari 2013 niet meer bepaald op basis van de geldende prijzen in de lopende maand, maar op basis van een gewogen gemiddelde prijs over 12 maanden. Bij de berekening van dat gemiddelde wordt rekening gehouden met de aankoopvolumes in de betreffende maanden. De Belgische inflatie zal daardoor minder sterk reageren op maandelijkse olieprijsfluctuaties².

De daling van de inflatie dit jaar wordt ten slotte ook in de hand gewerkt door het wegvallen van de opwaartse invloed van enkele factoren op de inflatie van 2012. Zo zorgden het onderwerpen van notarissen aan de btw en het verhogen van het btw-tarief op digitale televisie voor een verhoging van de inflatie van 0,15 procentpunt in 2012. Bovendien werd in januari 2012 een forse prijsstijging opgetekend voor telefoongesprekken vanaf een vast toestel. Dat verhoogde de bijdrage van de onderliggende inflatie in 2012 met 0,1 procentpunt.

Al bij al zou de inflatie (NICP) gemiddeld 0,9 % bedragen in 2013. Doordat de energieprijzen neerwaartse druk blijven uitoefenen, zou de inflatie ook in 2014 relatief laag blijven (1,2 %).

Inflatie van gemiddeld 1,6 % tussen 2015 en 2018..

Op middellange termijn zou de groei van het NICP (net zoals die van de deflator van de particuliere consumptie) gemiddeld ongeveer 1,6 % bedragen, wat verenigbaar is met de doelstelling van prijsstabiliteit zoals gedefinieerd door de ECB. Die gematigde groei zou ruimschoots lager zijn dan de geobserveerde inflatie tijdens de periode 2007-2012 (2,2 % gemiddeld). Ook gecorrigeerd voor het prijsverloop van volatiele componenten, zou de inflatie zich op middellange termijn nagenoeg stabiliseren in lijn met het verloop van de binnenlandse kosten. Net zoals de totale inflatie, zou de onderliggende inflatie niet hoger uitkomen dan 1,6 % tussen 2015 en 2018 (eveneens 1,6 % voor de periode 2014-2018).

... dankzij een beperkte stijging van de invoerprijzen en de binnenlandse kosten.

De inflatie op middellange termijn weerspiegelt de gematigde evolutie van de invoerprijzen zonder energie. De evolutie van de internationale energieprijzen zou meer 'neutraal' worden: na de forse stijging in het begin van het decennium en de afname in 2013 en 2014, zou de olieprijsstijging in reële termen (gecorrigeerd voor de wereldinflatie) niet meer dan 1,5 % bedragen. De voedingsgrondstoffenprijzen zouden zich stabiliseren in reële termen. Ook het relatief gematigd verloop van de binnenlandse kosten zou de inflatie mee stabiliseren.

1. Merk op dat in de geharmoniseerde consumptieprijsindex, die opgesteld wordt conform de Europese methodologie, al sinds 2000 rekening gehouden wordt met de koopjesperiodes. In de geharmoniseerde consumptieprijsindex worden de kortingen volledig doorgerekend in januari en juli, terwijl ze in het NICP gespreid worden over een volledig jaar. Zo wordt in het NICP het effect van de winterkoopjes evenredig verdeeld over de maanden januari tot juni en dat van de zomersolden over de maanden juli tot december.
2. Aangezien de prijs van huisbrandolie in de loop van 2012 in neerwaartse lijn evolueerde, had die wijziging evenwel een licht opwaarts effect (0,05 procentpunt) op de inflatie in januari 2013. Momenteel wordt onderzocht of het gebruik van 12-maandelijkse (gewogen) gemiddelden kan uitgebreid worden naar de consumptieprijsen voor aardgas en elektriciteit.

Ten slotte zou het behoud van een negatieve output gap tot het einde van de projectieperiode de groei van de prijzen afremmen.

Het verloop van de binnenlandse prijzen weerspiegelt de invloed van de grondstoffenprijzen en de fiscale maatregelen.

Het verloop van de prijzen van de particuliere consumptie per categorie weerspiegelt grotendeels de hierboven beschreven evolutie van de grondstoffenprijzen (voor energie en voeding, cf. tabel 8), maar ook van de fiscale maatregelen.

Zo heeft de prijs van de categorie 'voeding-dranken-tabak' in het verleden aanzienlijke stijgingen gekend, vooral als gevolg van de sterke prijsschommelingen van de voedingsgrondstoffen op de internationale markten. Gelet op de prijsdalingen op de internationale markten in 2012 en gematigde vooruitzichten, zou de groei van die categorie 2 % bedragen over de periode 2013-2018. De in het kader van de begrotingscontrole 2013 genomen fiscale maatregelen zouden uiteindelijk slechts een vrij beperkte impact hebben in het begin van de periode.

De stijging van de energieprijzen in het begin van het decennium (zeer sterk in 2010 en 2011, meer gematigd in 2012) zou gevolgd worden door een tijdelijke daling in 2013 en 2014 (zie hoger). Zonder nieuwe schokken op de energetische grondstoffenprijzen of fiscale aanpassingen voor energieproducten, zouden de energieprijzen gematigd stijgen tijdens de rest van de projectieperiode (gemiddelde groei van 1,6 % over de periode 2015-2018).

De lichte versnelling van de groei van de dienstenprijzen in 2012 weerspiegelde vooral de bovenvermelde btw-verhogingen. Aangezien in de toekomst geen soortgelijke nieuwe fiscale maatregelen gepland zijn, zou de stijging van de dienstenprijzen dus beperkt blijven tot gemiddeld minder dan 2 % over de periode 2013-2018.

TABEL 8 - Prijzen van de particuliere consumptie
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2012	2013-2018
Macro-economische deflator	4,2	2,2	1,4	1,9	2,3	1,5
- Voeding, dranken, tabak	4,1	0,5	1,4	2,7	2,9	2,0
- Overige goederen	4,5	1,6	0,8	1,2	1,2	1,8
- Huur	5,0	3,8	1,6	2,1	1,7	1,7
- Overige diensten	4,1	2,9	1,1	1,6	2,0	1,5
- Energie	3,2	1,2	4,8	3,5	6,7	-0,3
Macro-economische deflator, voeding, dranken, tabak en energie niet meegerekend	4,4	2,8	1,1	1,6	1,8	1,6
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	4,6	2,5	1,7	2,1	2,4	1,4

Daling van de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de groei van de prijzen van de finale vraag.

De bijdrage van de binnenlandse kosten tot de groei van de prijzen van de finale vraag zou dalen ten opzichte van de vorige periode: ze zou gemiddeld niet meer dan 0,9 procentpunt bedragen tijdens de periode 2013-2018, t.o.v. 1,1 procentpunt gedurende de periode 2006-2012. Die evolutie zou het gevolg zijn van een duidelijke matiging in de evolutie van de loonkosten per eenheid product (zie tabel 9).

Sterke daling van de bijdrage van de loonkosten tot de inflatie.

Terwijl de bijdrage van de loonkosten per eenheid product in 2012 nog bijzonder hoog was (als gevolg van een aanzienlijke loonindexering en een daling van de uurproductiviteit), zou die bijdrage gevoelig dalen in

2013 en 2014. De nominale loonkosten per uur zouden slechts met 1,2 % per jaar stijgen (t.o.v. 3,2 % in 2012) als gevolg van de blokkering van de lonen vóór indexering die voor die twee jaren opgelegd werd, de veel beperktere indexering (dan in 2012) en nieuwe verminderingen van de sociale bijdragen. De uurproductiviteit van de marktsector zou zich in 2013 stabiliseren en met ongeveer 0,5 % stijgen in 2014. De loonkosten per eenheid product, die met 3,6 % gestegen zijn in 2012, zouden slechts met 1,3 % stijgen in 2013 en met 0,6 % in 2014. De bijdrage van de loonkosten tot de groei van de binnenlandse kosten zou gemiddeld niet hoger zijn dan 0,3 procentpunt.

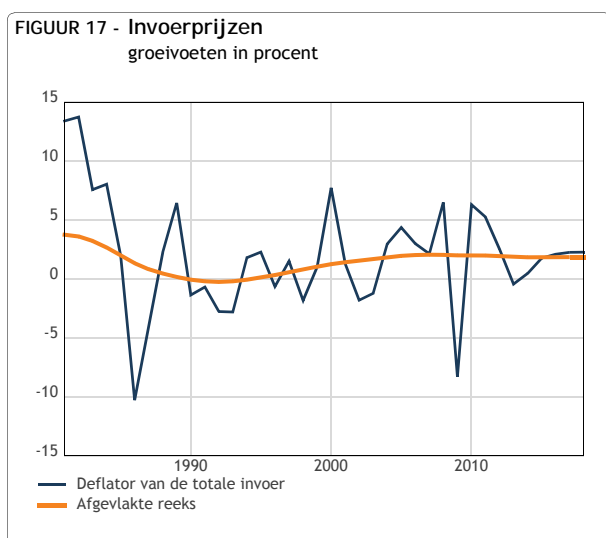
Na 2014 (en dus na de periode van de loonbevriezing) zou de groei van de uurloonkosten geleidelijk terug toenemen tot 2,1 % per jaar. De loonindexering zou 1,6 % bedragen, de brutolonen vóór indexering zouden gemiddeld met 0,6 % per jaar stijgen en de socialebijdragevoeten zouden nog licht dalen. Dankzij een productiviteitsgroei van gemiddeld 0,9 % per jaar, zouden de loonkosten per eenheid product gemiddeld slechts toenemen met 1,2 % per jaar en hun bijdrage tot de groei van de binnenlandse prijzen zou niet hoger uitkomen dan 0,4 procentpunt¹. Dat is iets hoger dan in de periode 2013-2014, maar beduidend lager dan in de periode 2006-2012 (0,7 procentpunt).

Beperkte bijdrage van de niet-loongebonden factoren tot de inflatie.

De niet-loongebonden factoren kunnen eveneens een invloed uitoefenen op de stijging van de prijzen. De bijdrage van de indirecte belastingen (na aftrek van subsidies) is altijd relatief beperkt geweest en is zelfs geleidelijk teruggevallen van 0,3 procentpunt tussen 1991 en 1995 tot 0,2 procentpunt tussen 1996 en 2000, en vervolgens tot 0,1 procentpunt tussen 2001 en 2005. Tussen 2006 en 2011 werd zelfs een nulbijdrage opgetekend. Gelet op de relatief beperkte omvang van de verhogingen van de indirecte belastingen die beslist werden voor 2013, zouden de netto indirecte belastingen ook tijdens de projectieperiode een beperkte bijdrage leveren tot de groei van de deflator van de finale vraag (binnenlandse vraag en uitvoer).

Overigens zou de bijdrage van de winstmarges per eenheid product tot de groei van de deflator van de finale vraag gemiddeld 0,5 procentpunt per jaar bedragen tijdens de projectieperiode, d.i. iets hoger dan in de periode 2006-2012.

Invoerprijzen: beperkte groei in het begin van de periode, gematigde toename op middellange termijn.

De invoerprijzen stegen nog met bijna 3 % in 2012, maar in 2013 en 2014 zou hun groei sterk afgeremd worden. Die evolutie zou voortvloeien uit de daling van de energieprijzen en van de prijzen van de overige ingevoerde grondstoffen. De invoerprijzen zouden vervolgens opnieuw sneller stijgen, maar toch minder snel dan tijdens de vorige periode. Een dergelijke evolutie weerspiegelt de hypothese dat de inflatie in de eurozone onder controle blijft en dat de grondstoffenprijzen (energie en andere) vanaf 2015 gematigd stijgen. Al bij al zouden de invoerprijzen met gemiddeld 2,1 % per jaar toenemen in de periode 2015-2018, maar slechts met 1,4 % tijdens de periode 2013-2018.

De bijdrage van de ingevoerde kosten tot de groei van de deflator van de finale vraag, die nog vrij hoog was in 2012 (bijdrage van 1,2 procentpunt) zou aanzienlijk dalen in 2013 en 2014 (0 procentpunt voor beide jaren),

1. De evolutie en de vorming van de loonkosten worden meer gedetailleerd voorgesteld in hoofdstuk 4.

alvorens lichtjes te stijgen tijdens de periode 2015-2018 (gemiddeld niet hoger dan 1 procentpunt). Zonder nieuwe externe schokken zou de relatief beperkte bijdrage van de ingevoerde kosten één van de bepalende factoren zijn voor het behoud van een inflatie die verenigbaar is met de doelstellingen van de ECB.

TABEL 9 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2012	2013-2018
Nominale uurloonkosten (ondernemingen)	6,1	5,1	2,0	2,7	2,7	1,8
Reële uurloonkosten (ondernemingen)	1,9	2,9	0,6	0,8	0,4	0,3
Nominale uurloonkosten per eenheid product (ondernemingen)	3,2	3,0	0,7	1,2	2,3	1,1
Invoerprijzen	3,5	-0,5	1,5	1,1	2,4	1,4
Bbp-deflator	4,1	2,7	1,1	2,1	2,0	1,7
Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag (in procentpunt)						
- Binnenlandse kosten	2,6	1,7	0,6	1,2	1,1	0,9
- Loonkosten per eenheid product	1,0	1,0	0,3	0,5	0,7	0,4
- Netto indirecte belastingen	0,3	0,3	0,2	0,1	0,0	0,1
- Overige kosten (= winstmarges)	1,2	0,4	0,1	0,6	0,4	0,5
- Invoerprijzen	1,8	-0,3	0,7	0,5	1,1	0,6

3.4. Institutionele sectoren

Het vorderingensaldo van België is sinds het begin van de jaren negentig positief en zou dat blijven in de projectieperiode. De rekeningen van de particulieren zouden, zoals in het verleden, aanzienlijke surplussen vertonen, terwijl ook het vorderingensaldo van de vennootschappen positief zou blijven. De surplussen van die twee sectoren zouden het aanhoudend tekort van de overheidsrekeningen ruimschoots compenseren, waardoor het vorderingensaldo van België 2,7 % van het bbp zou bedragen in 2018.

3.4.1. De grote evenwichten van de binnenlandse sectoren

Het vorderingensaldo van de particulieren neemt verder toe in de projectieperiode.

Het vorderingensaldo van de particulieren, dat traditioneel ruimschoots positief is, was in 2010 en 2011 beduidend afgenomen, vooral als gevolg van de terugval van hun spaarquote. De spaarquote van de particulieren hernam in 2012, terwijl hun bruto-investeringen enigszins daalden. Daardoor is hun vorderingensaldo opnieuw sterk toegenomen tot bijna 3 % van het bbp. Tijdens de projectieperiode zou de spaarquote van de particulieren (hier gedefinieerd als de verhouding van hun brutosparen t.o.v. het bbp) blijven stijgen tegen de achtergrond van een aanvankelijk relatief zwakke economische groei en een daling van de werkloosheidsgraad die pas na 2015 op gang komt. Het vorderingensaldo van de particulieren zou daardoor eveneens stijgen tot 3,5 % op het einde van de projectieperiode (zie figuur 18). Dit percentage ligt echter nog beduidend onder dat van 2009, toen de particuliere spaarquote zeer sterk was gestegen.

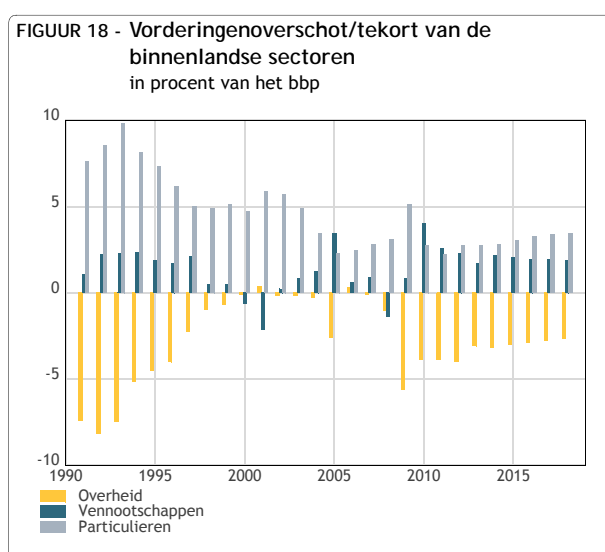
Het vorderingensaldo van de vennootschappen zou positief blijven.

Terwijl het vorderingensaldo van de vennootschappen in 2010 nog 4 % van het bbp bereikte, zou het de twee daaropvolgende jaren gedaald zijn tot 2,3 % in 2012. De cijfers van dat laatste jaar worden echter beïnvloed door de herkapitalisatie van Dexia, die ten belope van 0,7 % van het bbp ten gunste ging van de vennootschapsrekeningen. In 2013 zou dat uitzonderlijk element niet meer spelen, wat samen met de zwakke conjunctuur het vorderingensaldo van de vennootschappen opnieuw zou doen terugvallen tot 1,7 % van het bbp. Nadien zou het geleidelijk herstel van het brutosparen van de vennootschappen (als gevolg van de conjunctuurverbetering) gepaard gaan met een stijging van hun investeringsquote. Het vorderingensaldo van de vennootschappen zou daardoor relatief stabiel blijven en 1,9 % van het bbp bedragen in 2018 (zie figuur 18).

TABEL 10 - Overzicht van de verrichtingen van de grote sectoren van de economie in procent van het bbp

	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2018
1. Particulieren							
1.1. Bruto beschikbaar inkomen	67,3	63,3	59,8	61,6	61,3	61,1	60,4
waarvan bruto primair inkomen	80,9	78,0	73,5	74,1	73,7	73,3	72,6
waarvan netto lopende overdrachten	-13,6	-14,6	-13,6	-12,4	-12,4	-12,1	-12,1
1.2. Consumptie	54,0	53,2	51,5	52,9	52,7	52,4	51,1
1.3 Brutosparen	13,8	10,7	9,0	9,7	9,3	9,3	9,9
1.4. Kapitaaloverdrachten	0,4	-0,0	-0,4	-0,5	-0,6	-0,7	-0,6
1.5. Bruto-investeringen	6,9	6,0	6,3	6,4	6,0	5,9	5,8
1.6. Vorderingenoverschot/tekort	7,3	4,7	2,3	2,8	2,7	2,7	3,5
2. Vennootschappen							
2.1. Bruto beschikbaar inkomen	14,2	14,1	15,1	16,8	15,0	15,0	15,9
waarvan bruto primair inkomen	16,1	16,7	17,8	18,6	17,8	18,0	19,2
waarvan netto lopende overdrachten	-1,8	-2,6	-2,7	-1,8	-2,8	-2,9	-3,3
2.2. Brutosparen	13,7	13,5	14,5	15,8	14,3	14,4	15,4
2.3. Kapitaaloverdrachten	0,1	0,6	2,9	0,7	1,4	0,6	0,8
2.4. Bruto-investeringen	11,9	14,7	14,0	12,5	13,4	13,2	14,2
2.5. Vorderingenoverschot/tekort	1,9	-0,6	3,4	4,0	2,3	1,7	1,9
3. Overheid							
3.1. Bruto beschikbaar inkomen	19,4	23,8	24,4	22,3	23,4	23,4	23,2
3.2. Consumptie	21,4	21,3	22,7	24,3	24,7	24,9	23,9
3.3. Brutosparen	-2,0	2,6	1,7	-1,9	-1,3	-1,5	-0,7
3.4. Kapitaaloverdrachten	-0,6	-0,7	-2,6	-0,4	-0,9	-0,0	-0,3
3.5. Bruto-investeringen	1,9	2,0	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7
3.6. Vorderingenoverschot/tekort	-4,5	-0,1	-2,6	-3,9	-4,0	-3,1	-2,7
4. Gezamenlijke binnenlandse sectoren							
4.1. Bruto nationaal sparen	25,5	26,8	25,1	23,6	22,3	22,2	24,5
waarvan privé sparen	27,5	24,2	23,5	25,5	23,6	23,7	25,2
4.2. Bruto-investeringen	20,7	22,6	21,9	20,6	21,1	20,8	21,7
4.3. Kapitaaloverdrachten	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
4.4. Vorderingenoverschot/tekort	4,6	4,1	3,1	2,9	1,0	1,4	2,7

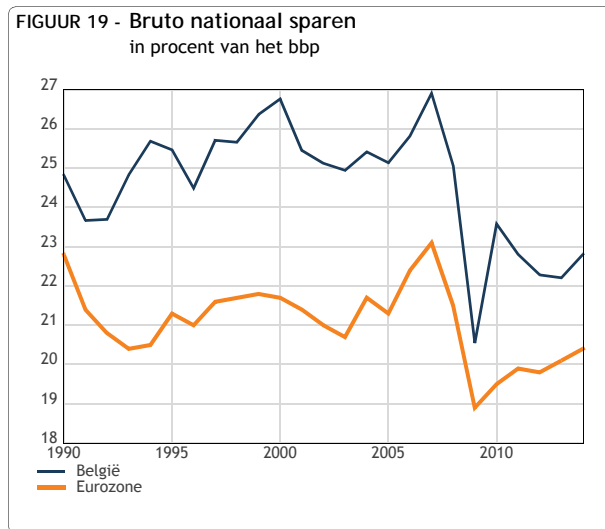
Een aanhoudend vorderingstekort voor de overheid.

De rekening van de gezamenlijke overheid¹ vertoonde in 2012 een aanzienlijk tekort van 4 %² van het bbp. Dat tekort zou dalen in 2013 dankzij de maatregelen van de verschillende entiteiten in het kader van de begroting 2013 en de begrotingscontrole. Bovendien heeft de herkapitalisatie van Dexia, die plaatsvond in 2012, geen invloed meer op de overheidsrekeningen in 2013. Het vorderingstekort van de gezamenlijke overheid zou aldus dalen tot 3,1 % van het bbp. Zonder bijkomende maatregelen zouden de financieringsbehoeften van de overheid tijdens de projectieperiode aanzienlijk blijven, waardoor het tekort in 2018 nog 2,7 %³ van het bbp zou bedragen.

1. Voor een gedetailleerde toelichting bij de evolutie van de overheidsrekening, zie hoofdstuk 5.
2. Het saldo van 2012 houdt rekening met de herkapitalisatie van Dexia (wordt beschouwd als een kapitaaloverdracht).
3. Volgens de definitie van de buitensporige tekorten (EDP) zou het overheidssaldo -3,9 % van het bbp bedragen in 2012, -2,9 % in 2013 en -2,5 % in 2018.

Een bescheiden heropleving van het brutosparen van de gezamenlijke binnenlandse sectoren, maar het gemiddelde van de voorbije 15 jaar wordt niet bereikt.

De nationale spaarquote¹, die wordt verkregen door het brutosparen van de verschillende binnenlandse sectoren samen te tellen, daalde in 2011 en 2012, na een sterke heropleving in 2010. De evolutie van de spaarquote sinds 2010 is het gevolg van tegengestelde bewegingen in de verschillende sectoren, nl. een stijging van de spaarquote van de overheid en een daling van de spaarquote van de particulieren (in 2011) en van de vennootschappen (in 2011 en 2012). Met 22,3 % blijft de nationale spaarquote in 2012 beduidend onder het gemiddelde van de voorbije 15 jaar (zie figuur 19), maar hoger dan in de rest van de eurozone (20,4 % voor de eurozone in 2012²). Het verschil tussen België en de eurozone, dat in 2000 nog 5,1 % van het bbp bedroeg, brokkelde na-

dien af tot nog 1,6 % in 2009, maar hernam tot 1,9 % van het bbp in 2012. Dat verschil zou zich tijdens de projectieperiode min of meer stabiliseren (zie figuur 19).

De nationale spaarquote zou in 2013 licht terugvallen tegen de achtergrond van de zwakke conjunctuur. Ze zou nadien geleidelijk hernemen van 22,2 % van het bbp in 2013 tot 24,5 % in 2018.

Het vorderingensaldo van de totale economie blijft positief gedurende de volledige projectieperiode.

Het vorderingensaldo van de totale economie (het nationale spaarvolume minus de kapitaalverrichtingen) steeg licht in 2012. De daling van de binnenlandse spaarquote werd immers meer dan gecompenseerd door een vermindering van de bruto-investeringen. In totaal bereikte het vorderingensaldo van de binnenlandse sectoren 1 % van het bbp in 2012, tegenover 0,9 % in 2011.

Tijdens de projectieperiode zou het vorderingensaldo van de totale economie positief blijven, ondanks het aanzienlijk vorderingentekort van de overheid. Het zou zelfs geleidelijk stijgen (van 1 % van het bbp in 2012 tot 2,7 % in 2018). Dat groter binnenlands vorderingensaldo zou het trage herstel van de binnenlandse spaarquote weerspiegelen. De stijging van de investeringsquote in de projectie (die op middellange termijn zou oplopen tot bijna 22 % van het bbp) zou die evolutie niet in het gedrang brengen.

3.4.2. De rekening van het buitenland

De positie van België als nettocrediteur aan het buitenland zou gehandhaafd blijven.

De evolutie van het vorderingensaldo van België weerspiegelt zich in de verrichtingen met het buitenland. De toename van het vorderingensaldo in 2012 vertaalt zich in een verbetering van het lopend buitenlands saldo van België, die het gevolg is van een toename van de netto-uitvoer in volume. Van 2013 tot 2018 zou een nettolening aan het buitenland (en dus een extern overschot) geboekt worden.

1. Bruto nationaal sparen in verhouding tot het bbp.

2. De bruto spaarquote van de eurozone kende eveneens een aanzienlijke terugval in 2009 en daalde met 2,9 procentpunt ten opzichte van 2008.

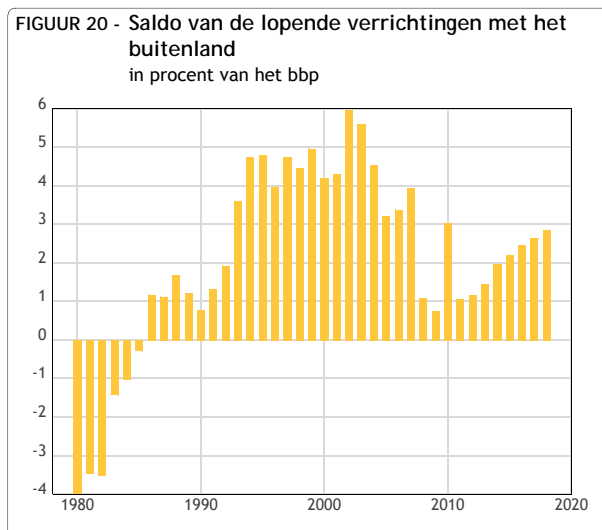
Een trendmatige daling van de lopende externe overschotten sinds 2002.

Sinds het midden van de jaren tachtig kon België jaarlijks een vrij groot extern overschot boeken (zie figuur 20). Dat overschot bereikte nog een maximum in 2002 (6 % van het bbp), maar is sindsdien geleidelijk afgebrokkeld tot 1 % van het bbp in 2011 en 1,3 % in 2012. Die evolutie weerspiegelt vooral de terugval van het nettosurplus op de goederen- en dienstentransacties, die op zijn beurt wordt verklaard door zowel een ongunstige ruilvoetontwikkeling (gemiddelde verslechtering van 0,4 % per jaar over de periode 2003-2012) als een volume-effect (de dekkinggraad in volume van de invoer door de uitvoer is in totaal met bijna 2 % gedaald over de periode 2003-2012). Die bewegingen waren echter niet gelijkmatig. In 2009 was er een ruilvoetverbetering (daling van de energetische grondstoffenprijzen), terwijl het omgekeerde zich voordeed in het begin van het nieuwe decennium (stijging van de energieprijzen). De netto-uitvoer in volume kende zowel negatieve als positieve fasen: de dekkinggraad in volume daalde sterk tussen 2007 en 2009 en verbeterde tussen 2010 en 2012.

Vanuit sectoraal oogpunt is de daling van het extern surplus het gevolg van de achteruitgang van de goederentransacties met, in het bijzonder, een steeds minder groot surplus voor de consumptiegoederen, een steeds groter deficit voor de bedrijfstak van de uitrustingsgoederen (die in 2003 nog een licht surplus optekende) en een netto buitenlandse energiefactuur van meer dan 17 miljard euro in 2012 (tegenover 6,5 miljard in 2002)¹. België kon gelukkig een steeds groter extern surplus op de dienstentransacties boeken (het overschot op alle dienstentransacties is gestegen van 4,2 miljard euro in 2002 tot 12,2 miljard euro in 2012)². Daardoor bleef de handelsbalans positief.

De voorbije jaren hebben ook de factorinkomens, die traditioneel een positief saldo boeken, een gunstige invloed gehad op de lopende rekening. De inkomsten uit arbeid leverden een stabiele bijdrage, maar het tekort van de inkomsten uit vermogen nam toe in 2012. In totaal bedroeg het saldo van de factorinkomens in 2011 1,4 % van het bbp en 1,3 % in 2012.

Een toename van het lopend overschot in de projectieperiode.

Het lopend extern overschot zou verder stijgen tijdens de projectieperiode. In 2013 zou de toename van het extern surplus vooral het gevolg zijn van de ruilvoetverbetering (daling van de energieprijzen). De netto-uitvoer in volume zou slechts in beperkte mate bijdragen tot de stijging van het extern surplus. De volgende jaren zou het geleidelijk herstel van de buitenlandse vraag ten goede komen aan de uitvoer, die eindelijk aan dynamiek zou winnen en, in het verlengde daarvan, aan de lopende rekening van de betalingsbalans, ondanks een gelijktijdig herstel van de invoer. In de veronderstelling dat er zich geen nieuwe schokken op de internationale prijzen voordoen, zou het extern surplus 2,8 % van het bbp bedragen in 2018.

1. Een nuance bij deze negatieve evolutie: het surplus van de bedrijfstak van de intermediaire goederen zou gestegen zijn over 10 jaar.
2. In % van het bbp is het surplus op de diensten gestegen van 1,6 % in 2002 tot meer dan 3 % in 2012, terwijl het goederensaldo evolueerde van een surplus van 4,8 % in 2002 naar een tekort van 1 % in 2012.

Een blijvend licht tekort op de kapitaalverrichtingen.

De kapitaalverrichtingen waren sinds het begin van het decennium licht negatief, maar tussen 2010 en 2012 is het tekort kleiner geworden. Tijdens de projectieperiode zouden de kapitaalverrichtingen negatief blijven, als gevolg van de toename van de kapitaaloverdrachten van de (federale) overheid naar het buitenland.

Het positieve vorderingensaldo van België weerspiegelt de toereikendheid van de binnenlandse spaarquote gezien de financieringsbehoefte van de overheid.

Het vorderingensaldo van België op het buitenland, dat in 2009 een historisch laag niveau bereikte (met een overschot van nauwelijks meer dan één miljard euro of 0,3 % van het bbp), steeg in 2010 tot 10,3 miljard euro en daalde opnieuw in 2011 (tot 3,3 miljard euro). In 2012 is de nettolening aan het buitenland ietwat gestegen (tot 3,9 miljard of 1 % van het bbp) als gevolg van de hierboven toegelichte factoren. Dat is beduidend lager dan de 15,6 miljard euro (5,8 % van het bbp) in 2002.

Door de geleidelijke verbetering van de lopende rekening en ondanks het aanhoudende tekort op de kapitaalverrichtingen, zou het vorderingenoverschot standhouden en 2,7 % van het bbp bereiken in 2018. Het aanzienlijk vorderingstekort van de overheid werd in het begin van het decennium grotendeels gecompenseerd door het surplus van de ondernemingen en de particulieren. Tijdens de projectieperiode zouden de vorderingenoverschotten van de particulieren en van de vennootschappen het tekort van de overheid kunnen compenseren, waardoor een netto-vorderingenoverschot met het buitenland gehandhaafd wordt.

TABEL 11 - Buitenlandse rekening
saldi, in procent van het bbp

	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2018
1. Lopende rekening	-4,8	-4,2	-3,2	-3,0	-1,1	-1,4	-2,8
. Goederen en diensten	-3,9	-2,9	-3,9	-2,3	-1,5	-1,9	-3,3
. Beloning van werknemers (netto)	-1,1	-1,1	-1,3	-1,5	-1,4	-1,4	-1,3
. Inkomen uit vermogen (netto)	-1,0	-1,6	0,4	-0,7	0,1	0,1	-0,0
. Belastingen min subsidies	0,4	0,4	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
. Overige lopende overdrachten	0,8	1,1	1,4	1,3	1,3	1,5	1,4
2. Kapitaalverrichtingen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van het buitenland	-4,6	-4,1	-3,1	-2,9	-1,0	-1,4	-2,7

4. De arbeidsmarkt

De beroepsbevolking neemt op middellange termijn toe met 174 600 personen (een gemiddelde groei van 0,5 % per jaar), slechts licht minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+183 300 personen). Nochtans verzwakt de demografische stimulans aan de groei van het arbeidsaanbod aanzienlijk, en valt die naar het einde van de periode nagenoeg weg. De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd wordt op middellange termijn nog steeds gevoed door een positief migratiesaldo, dat vorig jaar echter al gevoelig was afgenomen en verder afzwakt naarmate de periode vordert.

In de afgelopen zes jaar ondersteunden wijzigingen in de activiteitsgraden de groei van het arbeidsaanbod niet langer, omdat sterke toenames in de oudere leeftijdsklassen volledig teniet werden gedaan door afnames of minstens een afnemende dynamiek in de jongere- en middenleeftijdsklassen. Bij jongeren kan daarvoor een verklaring gezocht worden in de verhoogde deelname aan - en de verlenging van de studieduur in - het hoger onderwijs. Ook de schorsingen die volgen uit de verstrengde controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen zouden echter een rol gespeeld hebben, omdat een groep personen op die manier verdween uit de administratief gemeten werkloosheid en beroepsbevolking.

Op middellange termijn zou die negatieve dynamiek in de jongere- en middenleeftijdsklassen afnemen en bovendien geven de recente arbeidsmarkthervormingen (pensioen-, TBS- en brugpensioenhervorming) een nieuwe impuls aan de toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen, die bovenop de nog steeds positieve impact van cohorte-effecten bij vrouwen komt. In vergelijking met de afgelopen zes jaar wordt de afname van de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod dan vrijwel volledig goedge maakt door een dynamischer verloop van de activiteitsgraden.

De toename van de beroepsbevolking trekt daarbij fors aan tijdens de periode 2014-2016 (+36 900 personen per jaar), maar valt sterk terug naar het einde van de periode (nog +14 000 personen in 2018), naarmate de demografische bijdrage afbrokkelt en de hervormingen dichterbij kruissnelheid komen. De macro-economische activiteitsgraad viel sterk terug in de periode 2006-2007, stagneerde sindsdien, maar zou op middellange termijn terug klimmen, minder sterk naar het einde van de periode weliswaar, en uitkomen op 73,8 % in 2018 tegen 72,6 % vorig jaar.

Om het concurrentievermogen van de Belgische economie te versterken, heeft de regering, in het kader van het interprofessioneel overleg voor de periode 2013-2014, er bij de sociale partners op aangedrongen geen loonsverhogingen toe te kennen bovenop de loonindexering en de baremieke verhogingen. Daar de onderhandelingen mislukten, werd de bevestiging van de brutolonen vóór indexering bij koninklijk besluit afgekondigd. De nominale bruto-uurlonen zouden in 2013-2014 gemiddeld met 1,4 % per jaar stijgen, te wijten aan de indexering. De groeivoeten van de nominale uurloonkosten en nominale arbeidskosten per uur (rekening houdend met de loonsubsidies) zouden nog lager uitkomen (1,2 % respectievelijk 1,3 %) als gevolg van de nieuw goedgekeurde werkgeversbijdrageverminderingen. Gelet op de uiterst geringe versnelling in de productiviteitsgroei, zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product stijgen met gemiddeld 0,9 % in 2013-2014.

Voor de periode 2015-2018 houdt het loonscenario - bij gebrek aan concrete informatie - geen rekening met de mogelijkheid van nieuwe brutoloonblokkeringen vóór indexering, begeleid door bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen in het kader van de IPA's 2015-2016 en 2017-2018, die de regering in overleg met de sociale partners zou doorvoeren om de loonkloof met het buitenland te dichten. De groei van de nominale loonkosten en arbeidskosten zou vanaf 2015 beperkt blijven tot 2,1 % in overeenstemming met de macro-economische determinanten zoals de evolutie van de werkloosheid. Voor de nominale bruto-uurlonen betekent dit een gemiddelde groei met 2,2 %, zodat gegeven een indexering van ongeveer 1,6 % per jaar, de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering gemiddeld 0,6 % per jaar zou bedragen. Aangezien de productiviteitsgroei in de marktsector beperkt blijft tot 0,9 % per jaar, zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product toenemen met gemiddeld 1,2 % per jaar over de periode 2015-2018.

De parafiscale lasten zullen dalen, in eerste instantie een gevolg van de bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen van 2012-2014 maar op middellange termijn wegens de cyclische daling van de ontslagvergoedingen naarmate de eco-

nomie weer opveert en ook wegens de structurele rem op de brugpensioenen. De hervorming van het doelgroepenbeleid binnen de structurele vermindering maakt enerzijds vooral de oudere laagverloonden goedkoper, maar maakt anderzijds de jongere laagverloonden ook duurder. Binnen de categorie van speciale werkgelegenheidsprogramma's wordt het gebruik van de maatregel 'eerste aanwervingen' aantrekkelijker via de versterking van de werkgeversbijdrageverminderingen voor die categorieën van werknemers, maar werknemers in een activastatuut worden na de verdwijning van de win-win-programma's relatief duur ondanks de bijzondere aandacht voor laaggeschoolde schoolverlaters via instapstages en andere laaggeschoolde werklozen in allerlei gradaties.

Vorig jaar was de toename van de werkende bevolking al uiterst zwak (+7 300 personen), dit jaar valt zij nog verder terug (+1 200 personen). Dat is het rechtstreekse gevolg van de conjuncturele verzwakking. Die is - in vergelijking met de periode net na het uitbreken van de financiële crisis - nu meer evenwichtig gespreid over alle componenten van de finale vraag. De schade voor zowel toegevoegde waarde als werkgelegenheid is dan ook relatief minder sterk dan toen toegespitst op de verwerkende nijverheid, die een minder groot banenverlies kent in 2012-2013 (krimp met respectievelijk -1,1 % en -1,8 %) dan in 2009-2010 (-4,2 % per jaar). Een belangrijke bijkomende factor is de afbouw van de werkgelegenheid bij de overheid (-2 800 banen vorig jaar, -2 000 banen dit jaar), die in schril contrast staat met de sterke expansie uit het jongste decennium. In die omstandigheden valt de macro-economische werkgelegenheidsgraad (verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers) terug van 64 % in 2011 tot 63,6 % dit jaar.

De groei van de werkzame bevolking trekt terug aan in 2014 (+20 500 personen) en versnelt nadien verder (tot +44 300 personen in 2018). Bij de overheid stijgt de werkgelegenheid terug vanaf 2015 (+8 900 personen op vier jaar tijd). In de marktbedrijfstakken vertaalt de conjuncturele herneming zich in de periode 2014-2015 nog gedeeltelijk in een verhoging van de arbeidsduur. Vanaf 2016 verhoogt de groei van de marktwerkgelegenheid er tot 1,1 % per jaar, vooral op grond van nog steeds bescheiden productiviteitswinsten (gemiddeld 0,9 % per jaar), bij een in historisch opzicht niet eens zo sterke groei van de marktactiviteit (gemiddeld 2 % per jaar). De takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (+64 300 banen), 'overige marktdiensten' (+117 100 banen) en 'dienstencheques' (+33 600 banen) blijven op middellange termijn de drijvende kracht achter de werkgelegenheidstoename, terwijl zwakke vooruitzichten gelden voor de takken 'krediet en verzekeringen' (-4 800 banen) en 'handel en horeca' (-4 800 banen) en binnen de industrie het verlies aan werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid (-36 300 banen) gedeeltelijk gecompenseerd wordt door 13 200 extra banen in de bouwnijverheid.

Aangezien bovendien de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd sterk terugvalt, klimt de macro-economische werkgelegenheidsgraad steeds forser in de periode 2015-2018 en komt hij uit op 65,2 % in 2018. De werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK) daalt tijdens de periode 2011-2013 van 67,6 % tot 67 %, blijft volgend jaar stabiel, maar zou dan stijgen tot 68,4 % in 2018. Dat niveau is weliswaar nog ruim verwijderd van de doelstelling van 73,2 % die België heeft onderschreven voor 2020.

Dat de werkloosheid in de jaren na de financiële crisis veel minder sterk steeg dan verwacht (+27 100 personen in de periode 2008-2011), heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei in die periode als met de verdere negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen. Beide fenomenen beperkten ook vorig jaar de toename van de werkloosheid (+8 500 personen). Nochtans zou de werkloosheid fors verder oplopen tijdens de periode 2013-2015 (met 52 100 personen), enerzijds omdat de werkgelegenheidsgroei slechts langzaam terug onder stoom komt na de huidige conjunctuurverzwakking en anderzijds omdat het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod dan volop speelt. De werkloosheidsgraad loopt op van 12,1 % in 2012 tot 12,8 % in 2015.

Vanaf 2016 groeit de werkgelegenheid forser en vanaf 2017 valt bovendien de groei van het arbeidsaanbod terug, zodat de werkloosheid in de periode 2016-2018 afneemt met 49 800 personen en de stijging uit de eerste helft van de periode nagenoeg weggeveegd wordt. De omvorming van het stelsel van inschakelingsuitkeringen voor schoolverlaters gaat bovendien gepaard met een verschuiving van uitkeringsgerechtigde naar niet-uitkeringsgerechtigde personen binnen de globale werkloosheid, zodat de eerste groep op middellange termijn afneemt met 41 500 personen. De werkloosheidsgraad zou naar het einde van de periode zakken tot 11,7 %. Bij een structureel dalende graad van arbeidsreserve in de oudere leeftijdsklassen, blijft de werkloosheidsgraad in de leeftijdsklasse onder 50 jaar echter ook op het einde van de periode

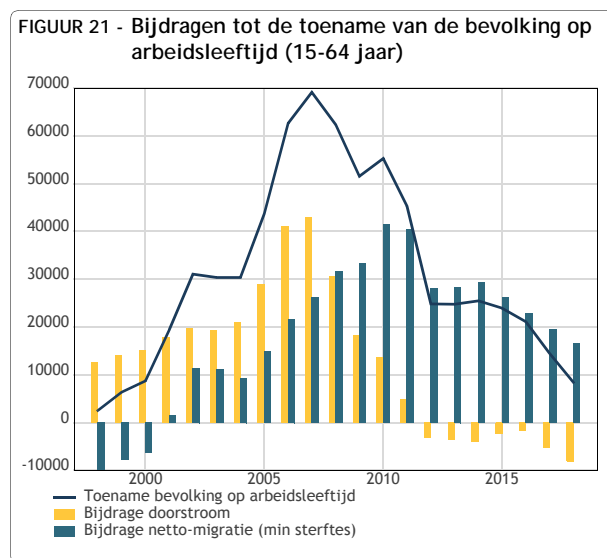
(eveneens 11,7 %) nog een stuk hoger dan zijn precrisisniveau uit 2008 (10,2 %). De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad steeg vorig jaar van 7,2 % tot 7,6 %, zou oplopen tot 8,5 % in 2015, om vervolgens te dalen tot 7,8 % tegen het einde van de periode.

4.1. Demografie en arbeidsaanbod

In 2011 (het laatste observatiejaar) zwakte de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd enigszins af...

Bij het opstellen van deze Vooruitzichten was de laatst gekende toestand van de bevolking die op 1 januari 2012. In jaargemiddelden is 2011 dus het laatste observatiejaar. Blijkt dat de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar) in 2011 toenam met 45 300 personen, terwijl in 2010 de toename nog 55 300 personen bedroeg. Om die terugval te verklaren is het nuttig de evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd op te splitsen in twee componenten. De bijdrage van de 'doorstroom' volgt uit het louter opklimmen van de bevolkingscohorten op de leeftijds ladder en is gelijk aan het verschil tussen de instroom op arbeidsleeftijd van de cohorte die 15 jaar bereikt en de uitstroom van de cohorte die 65 jaar wordt. De bijdrage van de 'netto-migratie min sterftes' bevat alle elementen die de omvang van de bevolkingscohorten wijzigen: inkomende migratie (positief), uitgaande migratie (negatief) en sterftes (negatief).

...louter het gevolg van een sterkere uitstroom op 65 jaar, terwijl het migratiesaldo zich handhaaft op recordhoogte...

Figuur 21 toont dat de terugval in 2011 vrijwel uitsluitend toegeschreven moet worden aan een minder positief doorstroomeffect (+4 900 personen tegen +13 700 personen). Dat wordt op zijn beurt verklaard door de sterk toenemende omvang van de bevolkingscohorten die 65 jaar worden, en de bevolking op arbeidsleeftijd verlaten. De bijdrage van de 'netto-migratie min sterftes' bleef daarentegen in 2011 vrijwel op het recordpeil van 2010. Nochtans werd de inkomende migratie in de loop van 2011 veel minder sterk gevoed door regulariseringen van mensen zonder papieren dan in 2010. Dat minder grote aantal regulariseringen speelt echter slechts gedeeltelijk op het jaargemiddelde van 2011 - dat nog profiteert van een positief overloopeffect van de bevolkingstoestand einde 2010 -

en heeft ook nog een invloed gehad op de jaargemiddelde evolutie van de bevolking in 2012.

...en de drijvende kracht blijft achter een decennium van ongekende expansie van de bevolking op arbeidsleeftijd.

Uit figuur 21 blijkt ook duidelijk dat de uitzonderlijk sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd die België tijdens het laatste decennium kende, grotendeels veroorzaakt werd door netto inkomende migratie, die onophoudelijk aandikte. Die beweging werd in de tweede helft van het voorbije decennium nog tijdelijk ondersteund door een sterk toenemende positieve bijdrage van de doorstroom (de periode waarin de dunbevolkte oorlogsgcohorten de bevolking op arbeidsleeftijd verlieten), maar sindsdien is die laatste bijdrage in snel tempo opgedroogd.

Die laatste kent op middellange termijn een steeds negatiever natuurlijk verloop,...

De bevolkingsvooruitzichten die aan de basis liggen van onze projectie van het arbeidsaanbod¹, vertrekken van de geobserveerde situatie op 1 januari 2012, en projecteren opeenvolgende situaties op 1 januari², op basis van hypothesen inzake fertiliteit, mortaliteit en migratie. Voor het bepalen van de bijdrage die de doorstroom van de cohorten tijdens de volgende zes jaar zal leveren, moet enkel gekeken worden naar de hypothesen op het vlak van mortaliteit en migratie die gemaakt worden voor de leeftijdsklassen van 9 tot 14 jaar en van 59 tot 64 jaar. Men kan er van uitgaan dat die hypothesen vrij robuust zijn, zodat het doorstroomeffect op middellange termijn zo goed als vastligt. Uit figuur 21 blijkt dat de bijdrage van de doorstroom licht negatief wordt vanaf 2012: de cohorten die de leeftijds van 65 jaar bereiken, worden iets omvangrijker dan de cohorten die 15 jaar worden, een evolutie die nog sterker geaccentueerd wordt naar het einde van de periode toe. Als ook rekening wordt gehouden met de overlijdens op arbeidsleeftijd, dan is het duidelijk dat het natuurlijk verloop van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd (zonder migratiestromen) beduidend negatief zou zijn op middellange termijn.

...maar wordt ook dan nog gevoed door inkomende migratie, die echter afzwakt, gevoelig in 2012, geleidelijker daarna,...

Dat de bevolking op arbeidsleeftijd op middellange termijn desondanks blijft toenemen, moet dus volledig op het conto geschreven worden van de netto inkomende migratie. Die blijft in historisch perspectief erg hoog, maar valt vanaf 2012 toch duidelijk terug in vergelijking met de periode 2010-2011 (zie figuur 21). Er werd in de Bevolkingsvooruitzichten immers al rekening gehouden met de sterke terugval die men in de loop van 2012 vaststelde in de inkomende migratie via de kanalen 'gezinsherenigingen' en 'machtiging tot verblijf om humanitaire redenen'. De hypothesen uit de Bevolkingsvooruitzichten inzake relatieve aantrekkingskracht van België als gastland voor niet-EU15 migranten impliceren bovendien een geleidelijke verdere afzwakking van het migratiesaldo vanaf 2015. Die relatieve aantrekkingskracht wordt voor de staatsburgers van de EU-12 berekend als het verschil in bbp per hoofd tussen België en de EU-12-landen. Voor de personen uit niet-Europese landen geldt het verschil tussen België en de 26 andere Europese landen. Er werd daarbij gebruik gemaakt van de langetermijnvooruitzichten van het bbp per hoofd die voor de Europese lidstaten worden opgesteld door de Europese Commissie in het kader van de Werkgroep 'Vergrijzing' ('Ageing Working Group') van het Comité voor de Economische Politiek³. Al bij al wordt voor het geheel van de projectieperiode het migratiesaldo vrij fors naar beneden herzien in vergelijking met de vorige Bevolkingsvooruitzichten.

...zodat zowel de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd...

De jaargemiddelde toename van de bevolking op arbeidsleeftijd valt in 2012 dan gevoelig terug (tot +24 900 personen), blijft vrijwel op datzelfde peil in de periode 2013-2014, maar vermindert dan in steeds sterkere mate en bedraagt nog slechts 8 500 personen in 2018. Gecumuleerd over de periode 2013-2018 (zie tabel 13 aan het einde van de afdeling) bedraagt de toename afgerond nog 118 000 personen, fors minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+308 000 personen). Het aandeel van de leeftijdsklasse 50-64 jaar blijft daarbij oplopen, ten koste van de leeftijdsklassen 25-49 jaar en – vooral – 15-24 jaar. De gemiddelde groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (zie tabel 12) bedroeg nog 0,73 % tijdens de afgelopen zes jaar, maar bedraagt slechts 0,27 % op middellange termijn, terugvallend van 0,34 % in 2013 naar 0,12 % in 2018.

1. Bevolkingsvooruitzichten 2012-2060, FPB-ADSEL, mei 2013.

2. Het jaargemiddelde 2012 is dus gedeeltelijk gebaseerd op een observatie, vanaf jaargemiddelde 2013 gaat het louter om projecties.

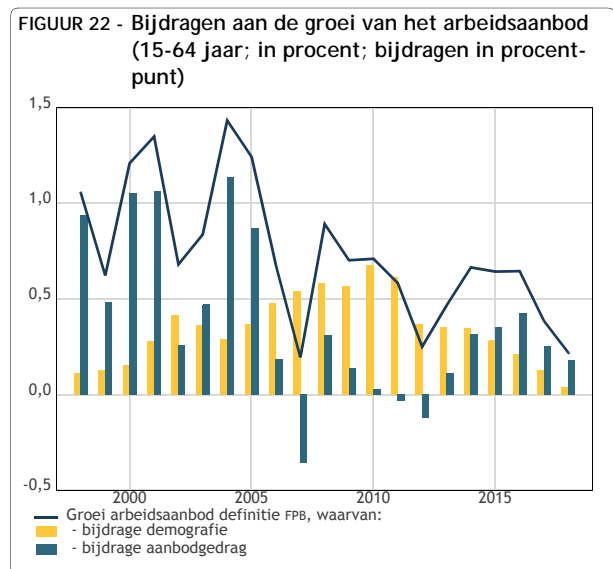
3. "The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060)", prepared jointly by the European Commission (DG ECFIN) and the Economic Policy Committee (AWG).
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/2012-ageing-report_en.htm.

TABEL 12 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdrages aan de jaarlijkse groei in procentpunt

	2001-2006	2007-2012	2010	2011	2012	2013	2014-2017	2018	2013-2018
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,53	0,73	0,78	0,63	0,34	0,34	0,29	0,12	0,27
2. Groei activiteitsgraad	0,50	-0,17	-0,06	-0,05	-0,09	0,12	0,29	0,10	0,23
2A. Bijdrage demografie	-0,17	-0,17	-0,10	-0,02	0,02	0,01	-0,05	-0,08	-0,04
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,66	0,00	0,03	-0,03	-0,12	0,11	0,34	0,18	0,27
15-24 jaar	-0,08	-0,24	-0,23	-0,23	-0,29	-0,23	-0,05	-0,01	-0,07
25-49 jaar; vrouwen	0,28	0,01	0,00	0,01	-0,04	0,02	0,02	0,02	0,02
25-49 jaar; mannen	0,00	-0,16	-0,14	-0,11	-0,15	-0,10	-0,05	-0,01	-0,05
50-64 jaar; vrouwen	0,34	0,29	0,32	0,23	0,23	0,28	0,28	0,16	0,26
50-64 jaar; mannen	0,12	0,09	0,09	0,07	0,12	0,14	0,14	0,01	0,12
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	1,04	0,56	0,71	0,58	0,25	0,47	0,59	0,22	0,50
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,37	0,56	0,68	0,61	0,37	0,35	0,24	0,04	0,23
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,66	0,00	0,03	-0,03	-0,12	0,11	0,34	0,18	0,27

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen).

...als de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sterk terugvallen.

Het sterke verlies aan groei van de bevolking op arbeidsleeftijd vertaalt zich in een fors krimpende demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod (figuur 22). Weliswaar wordt de groei van de macro-economische activiteitsgraad¹ nu veel minder sterk dan tijdens het eerste decennium van de jaren 2000 afgeremd door veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd. De eerste na-oorlogse cohorten zijn nu immers doorgeschoven naar de hoogste leeftijdsklasse op arbeidsleeftijd (60-64 jaar). Tijdens de volgende zes jaar drukken die structuurwijzigingen de groei van de globale activiteitsgraad nog met slechts 0,04 ppt per jaar, tegenover 0,17 ppt per jaar gemiddeld tijdens de gehele periode 2001-2012 (zie tabel 12). Dat belet niet dat de globale demografische bijdrage

aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod (0,23 ppt per jaar) méér dan halveert in vergelijking met de afgelopen zes jaar. Bovendien valt die bijdrage sterk terug naarmate de periode vordert (figuur 22), zodat tegen 2018 de demografie nog nauwelijks positief bijdraagt (0,04 ppt) tot de ontwikkeling van het arbeidsaanbod.

Wijzigingen in het aanbodgedrag ondersteunden de afgelopen zes jaar de groei van de beroepsbevolking niet langer...

Wijzigingen in het aanbodgedrag² droegen tijdens de afgelopen zes jaar gemiddeld genomen niet positief bij tot de groei van de beroepsbevolking (tabel 12; figuur 22). Die groei werd toen uitsluitend gedragen door demografische evoluties. Dat staat in schril contrast met de zes jaar daarvoor, waarin gedragswijzigingen nog zorgden voor het leeuwendeel van de toename in het arbeidsaanbod, dat toen trouwens nog bijna dubbel zo sterk groeide (1,04 % per jaar tegen 0,56 % per jaar).

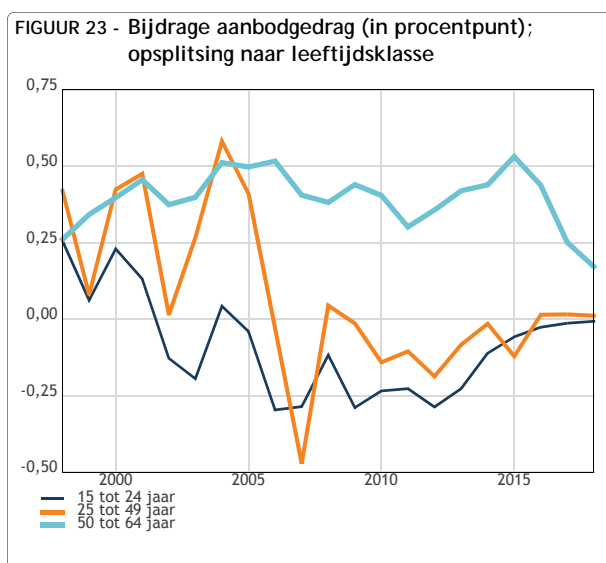
1. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

2. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

...omdat de sterke toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen...

Uit de opsplitsingen naar leeftijd en geslacht (tabel 12) blijkt duidelijk dat het verlies aan impulsen vanuit het aanbodgedrag zich vrijwel uitsluitend situeerde in de leeftijdsklassen beneden 50 jaar. Figuur 23 illustreert de dynamiek in het aanbodgedrag per grote leeftijdsklasse. Daaruit blijkt dat de bijdrage van de leeftijdsklasse vanaf 50 jaar gedurende de gehele periode sterk positief bleef, het gevolg van het verlies aan relatieve belangrijkheid van het brugpensioen als piste voor vervroegde uittreding en – vooral – van de stijgende participatie van opeenvolgende vrouwelijke cohorten, nog eens ondersteund door het geleidelijk optrekken van de officiële pensioenleeftijd voor vrouwen tot 65 jaar. Dat die bijdrage enigszins terugvalt in 2011 komt omdat de effecten van het optrekken van de pensioenleeftijd dan op kruissnelheid zijn gekomen.

...gecompenseerd werd door afnames of minstens een afnemende dynamiek in de overige leeftijdsklassen.

Zowel in de klasse 15-24 jaar als in de klasse 25-49 jaar liepen de bijdragen van het aanbodgedrag echter fors terug in de loop van het voorbije decennium. De bijdrage in de jongste leeftijdsklassen schommelde nog rond de +0,20 ppt per jaar rond de eeuwwisseling, maar valt terug naar minder dan -0,25 ppt in 2006, en blijft sindsdien schommelen rond die negatieve waarde. In de klasse 25-49 is er een duidelijke breuk vanaf 2006, met fors positieve bijdragen daarvoor, maar gemiddeld duidelijk negatieve bijdragen sindsdien. Uit tabel 12 blijkt dat de bijdrage van mannen in die klasse omsloeg van neutraal naar sterk negatief, terwijl bij vrouwen de bestaande positieve dynamiek (die toegewezen kon worden aan langzaam in de tijd uitdovende cohortheffecten) erg plots lijkt te zijn verdwenen.

Ook in de periode 2011-2012 blijft de bijdrage in beide leeftijdsklassen sterk negatief. De groei van de beroepsbevolking bedroeg in 2012 nog slechts 0,25 %, niet eens de helft van de groei in 2011 (0,58 %) en ook 0,22 ppt lager dan de inschatting die we in de vorige editie van deze Vooruitzichten maakten. Eén derde van die overschatting komt voor rekening van de lagere dan verwachte demografische impuls, twee derde van de negatievere dan verwachte evolutie van de activiteitsgraden, uitsluitend die onder 50 jaar¹. De terugval of het verlies aan dynamiek in de klassen onder 50 jaar is de afgelopen zes jaar daarmee zo sterk geweest dat het volledige effect op het arbeidsaanbod van de fors toenemende activiteitsgraden bij 50-plussers geneutraliseerd werd. In afdeling 5 van dit hoofdstuk wordt die opmerkelijke vaststelling meer in detail uitgelicht.

Op middellange termijn zou de negatieve dynamiek in die laatste klassen verminderen...

Met de hypothesen die we gehanteerd hebben (en die eveneens verder toegelicht worden in afdeling 5) blijft de bijdrage in de klasse 15-24 jaar ook op middellange termijn negatief (maar minder naarmate de periode vordert) en wordt de bijdrage in de klasse 25-49 jaar pas terug (licht) positief vanaf 2016, uitsluitend bij vrou-

1. Vanaf januari 2012 worden werkzoekenden die aan de slag gaan als uitzendkracht door de VDAB niet langer onmiddellijk uitgeschreven, maar enkel indien blijkt dat zij op het einde van de maand minstens 10 dagen gewerkt hebben. Het aantal werkzoekenden komt daardoor ongeveer 6000 personen hoger te liggen dan bij behoud van de oude methodologie. Onze cijfers voor werkloosheid en beroepsbevolking werden niet gezuiverd voor die methodologische breuk. Dat impliceert dat de onderliggende toename van de beroepsbevolking in 2012 nog ongeveer 6000 personen lager was dan hierboven vermeld.

wen dan nog, waar cohortheffecten nog in beperkte mate een rol spelen. Bij het opstellen van die hypothesen is rekening gehouden met de hervorming van het systeem van wachttuitkeringen (inschakelingsuitkeringen) voor werkloze schoolverlaters. Die hervorming gaat gepaard met een strengere controle op actief zoekgedrag in de betrokken doelgroep en beperkt de inschakelingsuitkeringen in de tijd. Dat zal o.a. leiden tot bijkomende schorsingen van uitkeringstrekkers en tot de verhoging van het aantal personen dat beroep doet op een leefloon. De hypothese in deze vooruitzichten is dat een gedeelte van die groep zich minstens tijdelijk zou terugtrekken uit de arbeidsmarkt (of ten minste niet langer als werkzoekende geregistreerd worden), met een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen. Het aspect 'strengere controles' volgt de huidige leeftijdsstructuur van de wachttuitkeringstrekkers en komt op kruissnelheid tegen 2015. Het aspect 'beperking van de uitkeringen in de tijd' speelt vanaf 2015, geldt enkel voor personen boven 33 jaar, en zorgt voor een belangrijke negatieve schok op de activiteitsgraden tussen 33 en 50 jaar in 2015 (figuur 23).

...terwijl het gros van de recente arbeidsmarkthervormingen...

De overige maatregelen die op het vlak van werkloosheid, loopbaanonderbreking, stelsel van 'terbeschikkingstelling' (TBS) in het onderwijs, brugpensioen (werkloosheid met bedrijfsstoeslag) en vervroegd pensioen vanaf einde 2011 in de steigers werden gezet, hebben daarentegen positieve effecten op de groei van de beroepsbevolking. De gedeeltelijke uitdoving van (Vlaamse Gemeenschap) of verhoging van (Franstalige Gemeenschap) de instapleeftijd in TBS heeft een belangrijke positieve impact op vooral de vrouwelijke activiteitsgraden in de leeftijdsklasse 55-59 jaar. De verstrengde voorwaarden voor instroom in voltijdse loopbaanonderbreking of voltijds tijdskrediet hebben eveneens positieve gevolgen voor de activiteitsgraden (overwegend bij vrouwen in de middenleeftijdsklassen), maar zijn kwantitatief minder belangrijk. De hervorming van het brugpensioenstelsel komt bovenop de maatregelen die al afgesproken werden in het Generatiepact, en speelt vooral vanaf 2015, omdat vanaf dan de instroom op 58 en 59 jaar aan banden wordt gelegd. De hervorming zorgt dan voor belangrijke positieve niveauschokken op de activiteitsgraden voor die specifieke leeftijden in de periode 2015-2016, die zich vooral (twee derde van het globale effect) bij mannen doen gelden. Het aantal bruggepensioneerden, dat vorig jaar al fors zakte (met 4 200 personen), daalt met 20 100 personen op middellange termijn (waarvan een daling met 13 900 personen enkel en alleen in de periode 2015-2016). Die daling vindt dus plaats ondanks het feit dat de vergrijzing van de loontrekkende werkgelegenheid een sterke stijging van de instroombasis voor het brugpensioen met zich meebrengt. De verhoging van de minimumleeftijd en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarde voor vervroegd pensioen ten slotte begint dit jaar te spelen, wint aan kracht naarmate de periode vordert en zorgt voor een belangrijk positief effect op de activiteitsgraden in de klasse 60-64 jaar.

...de activiteitsgraden in de klasse 50-64 jaar een nieuwe impuls geven,...

Die maatregelen – in combinatie met de blijvend positieve impact van cohortheffecten bij vrouwen – zorgen er voor dat de bijdrage van het aanbodgedrag in de klasse 50-64 jaar – die vorig jaar was teruggevallen tot 0,36 ppt – klimt tot 0,53 ppt in 2015. Naar het einde van de periode valt die bijdrage terug op slechts 0,17 ppt, omdat het zwaartepunt van de TBS-hervorming en de brugpensioenhervorming dan achter de rug liggen. Gemiddeld over de periode ligt de bijdrage in deze klasse (0,38 ppt per jaar) daarmee even hoog als tijdens de afgelopen zes jaar.

...zodat de afname van de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod grotendeels weggevlakt wordt.

Omdat de bijdragen in de klassen onder 50 jaar echter minder negatief worden dan tijdens de afgelopen zes jaar, wordt de totale bijdrage van gedragswijzigingen terug positief tijdens de projectieperiode (0,27 ppt per jaar). Dat compenseert grotendeels de afkalvende demografische bijdrage, zodat de groei van de beroepsbevolking tijdens de komende zes jaar (0,50 % per jaar) gemiddeld uiteindelijk niet zoveel moet onderdoen voor

die van de voorbije zes jaar (0,56 % per jaar). Vanaf 2015 worden gedragswijzigingen de dominante factor in de groei van het arbeidsaanbod. Gemiddeld over de periode dragen demografische evoluties en wijzigingen in het aanbodgedrag ongeveer even sterk bij aan die groei.

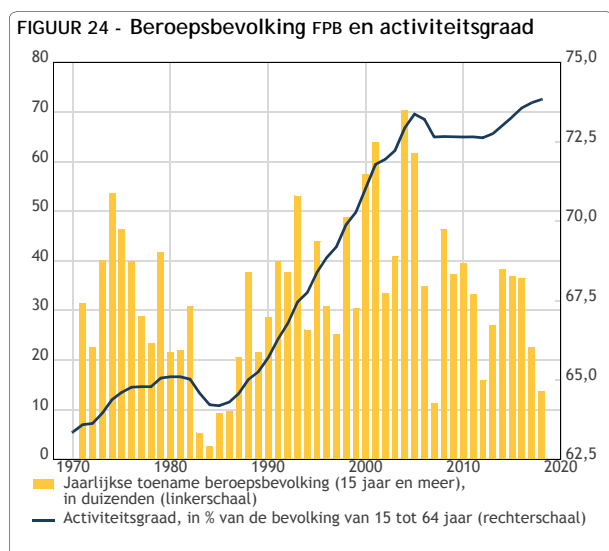
De groei van het arbeidsaanbod trekt aan tijdens de periode 2013-2016...

De groei van de beroepsbevolking kent een omgekeerd U-vormig profiel in projectie (figuur 22 en figuur 24). In 2013 zouden de negatieve evoluties van de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen iets minder sterk beginnen doorwegen zodat, bij een gelijkblijvende demografische impuls, de toename van de beroepsbevolking 27 000 personen zou bedragen, beduidend hoger dan in 2012, maar opnieuw fors lager dan de toename die we verwacht hadden in onze Vooruitzichten van vorig jaar (46 700 personen). De overschatting wordt deze keer voor één vierde verklaard door een lager dan verwachte demografische impuls en voor drie vierde door een negatievere dan verwachte evolutie van de activiteitsgraden, voornamelijk die onder 50 jaar. In de periode 2014-2016 verzwakt de demografische bijdrage, maar dat wordt meer dan gecompenseerd door een veel dynamischer aanbodgedrag, zodat de beroepsbevolking gemiddeld toeneemt met 36 900 personen per jaar.

...maar valt daarna fors terug.

Nadien brokkelt de demografische bijdrage verder af en vermindert ook het stuwend effect van de recente maatregelen op de evolutie van de activiteitsgraden in de klasse 55-64 jaar, zodat de toename van de beroepsbevolking in 2018 terugvalt op 14 000 personen. De gecumuleerde toename over de gehele projectieperiode bedraagt (tabel 13) afgerond 174 600 personen, slechts iets minder dan de toename die tijdens de afgelopen zes jaar (183 300 personen) werd opgetekend. Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen en blijft verder verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen.

De macro-economische activiteitsgraad zou nu klimmen, na een periode van eerst terugval en dan stagnering.

Uit figuur 24 is onmiddellijk de structuurbreuk duidelijk die is opgetreden in de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad: forse stijging tot en met 2005, terugval in 2006-2007 en quasi-stagnering tot en met vorig jaar. De plotse negatieve evoluties van de activiteitsgraden beneden 50 jaar waren daarbij doorslaggevend, hoewel tijdens die periode veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd de groei van de macro-economische activiteitsgraad ook nog eens extra drukten (cf. supra). Die laatste factor is echter weggefallen sinds 2011; vanaf dan, en ook tijdens de projectieperiode, wordt de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad vrijwel volledig verklaard door veranderingen in het aanbodgedrag. De activiteitsgraad zou dit jaar al 0,12 ppt

winnen en klimmen van 72,6 % tot 72,7 %. Die toename versnelt tijdens de periode 2014-2016 (tot gemiddeld 0,27 ppt per jaar), om terug af te zwakken naar het einde van de periode (tot 0,10 ppt in 2018), zodat de macro-economische activiteitsgraad uitkomt op 73,8 % in 2018.

TABEL 13 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	06-00	12-06	18-12	06-00	12-06	18-12
15-24 jaar	32	53	-26	-18	-39	-36
25-49 jaar	-13	14	7	62	-38	-8
50 jaar en meer	199	241	137	260	260	219
Mannen	105	151	50	88	50	52
Vrouwen	112	157	68	217	133	123
Totaal	218	308	118	305	183	175

4.2. Loonvorming en productiviteit in de sector der ondernemingen

4.2.1. Arbeidskosten: samenstelling en macro-economische determinanten

Een gematigde groei van de loon- en arbeidskosten op middellange termijn ...

De loonkosten (concept nationale rekeningen, i.e. vóór aftrek van de loonsubsidies) in de sector van de ondernemingen zullen aan een gematigd tempo groeien. De nominale loonkosten per uur nemen gemiddeld met 1,8 % per jaar toe tijdens de periode 2013-2018 (tabel 14, punt 1), trager dan gemiddeld geobserveerd of geraamd in 1987-2012 (3,2 % per jaar). Aangezien het loonsubsidiebeleid in de toekomst niet wezenlijk zal veranderen (zie ook verder), zal de evolutie van de arbeidskosten per uur (i.e. na aftrek van de loonsubsidies – zie tabel 14, punt 2) nagenoeg dezelfde zijn als die van de loonkosten per uur.

Ex post blijkt het aandeel van de brutolonen per uur vóór indexering in de nominale loonkostengroei gemiddeld 0,4 % per jaar te bedragen (veel lager dan 1,2 % per jaar in 1987-2012). De indexering van de brutolonen aan de gezondheidsindex zou gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen, een vertraging in vergelijking met 1987-2012 (2,0 % gemiddeld per jaar). In tegenstelling met het verleden (1987-2012) zouden de werkgeversbijdragen de nominale loonkostengroei lichtjes remmen (-0,1 % versus +0,1 % in 1987-2012).

TABEL 14 - Ontwikkeling van de arbeidskosten, hun samenstelling en hun macro-economische determinanten - sector der ondernemingen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	1987-2012 Verleden	1987-1996 Vóór loonnorm	1997-2014 Met loonnorm	2013-2018 Vooruit- zichten	2013-2014 Loon- blokkering	2015-2018 Vrije lonen
Ex post samenstelling van de loonkosten						
1. Nominale loonkosten per uur (zonder aftrek van loonsubsidies)	3,22	4,42	2,34	1,80	1,22	2,09
Verhoging toe te schrijven aan^a:						
- indexering	1,99	2,04	1,89	1,52	1,35	1,61
- brutolonen per uur vóór indexering	1,18	2,27	0,45	0,37	0,01	0,55
- totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,08	0,10	0,05	-0,08	-0,13	-0,06
2. Nominale arbeidskosten per uur (na aftrek van loonsubsidies) ^c	3,07	4,42	2,13	1,80	1,27	2,07
Reële arbeidskosten per uur en macro-economische determinanten^d						
3. Arbeidsproductiviteit per uur in reële termen	1,43	2,22	0,86	0,70	0,26	0,91
4. Werkloosheidsgraad FPB - (niveau in %)	12,81	12,43	13,00	12,48	12,63	12,40
5. Loonwig ^e	-0,04	-0,10	-0,05	-0,01	-0,46	0,22
6. Reële arbeidskosten per uur (na aftrek van loonsubsidies)	1,21	2,23	0,46	0,22	-0,44	0,55

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Inclusief extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen.

c. Volgens de methodologie van de nationale rekeningen, ESR 95, moeten de loonsubsidies geregistreerd worden als een subsidie en niet als een rechtstreekse vermindering van de lasten op arbeid. Bij de definitie van de loonkosten worden zij dus niet in rekening gebracht. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; door de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui; door het Vlaams Gewest: oudere werklozen; door het Waals Gewest: Prime à l'emploi).

d. Volgens modellen van collectieve loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers worden de reële arbeidskosten bepaald door de arbeidsproductiviteit en de loonwig (positieve correlatie) en de werkloosheidsgraad (negatieve correlatie).

e. Verhouding tussen arbeidskosten (na aftrek van loonsubsidies) tot nettolonen, gecorrigeerd voor de verschillende evolutie van de toegevoegde waarde deflator en de consumptieprijsindex.

... opgelegd door de loonnorm 2013-2014...

De loonkostenevolutie in de vooruitzichten 2013-2018 is in eerste instantie nog een uitvloeisel van de loonontwikkeling opgelegd door de overheid na de onderhandelingen in het kader van het laatste IPA (2013-2014),

d.w.z. een quasi nulgroei van de brutolonen per uur vóór indexering 2013 en 2014 (enkel de minimumbrutolonen van de jongeren jonger dan 21 jaar zouden geleidelijk opgetrokken worden tot die van de 21-jarigen; in 2015 zouden de verschillen helemaal verdwenen zijn). De loonkosten per uur zouden in 2013-2014 gemiddeld met 1,2 % per jaar stijgen, waarvan 1,4 % te wijten aan de indexering. Die beslissing van de overheid, samen met de bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen (zie verder), zou de stijging van de nominale uurlonen met 1,3 % remmen tegen 2014 in vergelijking met de loonkosten zonder die maatregelen¹.

... maar daarna in 2015-2018 matig versneld door de macro-economische omgeving.

Vanaf 2015 houdt het loonscenario – bij gebrek aan concrete informatie – geen rekening met de mogelijkheid van nieuwe brutoloonblokkeringen vóór indexering, begeleid door bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen, die de regering in overleg met de sociale partners zou doorvoeren. Die bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen zouden in 2015 en 2017 worden toegekend op voorwaarde dat de ondernemingen de loonblokkering 2013-2014 en de nog ongekende loonnorm 2015-2016 respecteren. De inschatting van de loonnorm 2015-2016 is moeilijk omdat geen enkele internationale instelling nog middellange termijnvooruitzichten voor de nominale loonkosten in het buitenland en dus ook niet voor de drie referentielanden uit de Wet van 1996 ter beschikking stelt. Overigens, met het oog op een correcte inschatting van de loonkloof heeft de regering aan een college van experts een advies gevraagd met betrekking tot de preciese impact van de loonsubsidies in België en het buitenland. In afwachting van dat advies is het niet mogelijk om de inspanning die nodig is om de loonkloof te dichten, in te schatten.

Bijgevolg worden vanaf 2015 de nominale arbeidskosten per uur – en afgeleid daarvan de andere loonconcepten – bepaald door de macro-economische omgeving, nl. de toegevoegde waardeprijsinflatie, de loonwíg² (na correctie met loonsubsidies en rekening houdend met de verschillende evolutie van toegevoegde waarde- en consumptieprijzen), de werkloosheidsgraad en de arbeidsproductiviteit in de sector van de ondernemingen³.

Het nettoresultaat in deze vooruitzichten is dat de nominale loonkosten gemiddeld met 2,1 % per jaar zouden stijgen in 2015-2018, waarvan ex post 1,6 % voor rekening van de indexering, 0,6 % voor rekening van de brutolonen per uur vóór indexering en -0,1 % ten gevolge van werkgeversbijdragevoeten.

In vergelijking met 2013-2014 zijn de macro-economische omgevingsfactoren in 2015-2018 allemaal arbeidskostenverhogend. Zowel de herneming van de productiviteitsgroei (van 0,3 % naar 0,9 % – tabel 14, punt 3), de licht dalende werkloosheidsgraad (van gemiddeld 12,6 ppt in 2013-2014 naar 12,4 ppt in 2015-2018 – tabel 14, punt 4) als de stijging van de belastingwíg (nog een gemiddelde daling met 0,5 % per jaar in 2013-2014, vervolgens een stijging met gemiddeld 0,2 % per jaar in 2015-2018 – tabel 14, punt 5) dragen bij tot de versnelling van de reële arbeidskostengroei in 2015-2018 (tabel 14, punt 6).

De vertraagde reactie van de lonen op de macro-economische omgeving en de geringe omvang van de werkloosheidsgraadsdaling verklaren waarom de versnelling van de arbeidskostenstijgingen relatief beperkt blijft in 2015-2018. In reële termen stijgen de reële arbeidskosten per uur inderdaad minder snel (gemiddeld 0,6 % per jaar) dan de productiviteit (gemiddeld 0,9 % per jaar).

1. Simulatie o.b.v. het model HERMES ten behoeve van het Nationaal Hervormingsprogramma 2013 voor België.

2. De loonwíg is belangrijk omdat bij loononderhandelingen de werknemers stijgingen in consumptieprijzen, werknemersbijdragen en personenbelastingen deels afwentelen op de bedrijven via hogere brutoloooneisen, terwijl de werkgevers productieprijzsdalingen en werkgeversbijdragestijgingen (na aftrek van de loonsubsidies) deels afwentelen op de werknemers via lagere brutolonen. In de arbeidskostenmodellering van het FPB hebben op lange termijn de nettobelastingen op de vraagzijde van de arbeidsmarkt (werkgeversbijdragen, eventueel een algemene sociale bijdrage of een heffing op de toegevoegde waarde, verminderd met loonsubsidies) dezelfde effecten op de arbeidskosten- en de nettoloonvorming als de nettobelastingen van dezelfde orde grootte op de aanbodzijde van de arbeidsmarkt (werknemersbijdragen en personenbelastingen, verminderd met jobgebonden transferten zoals de herintredepremie voor ouderen).

3. Zie voetnoot d in tabel 14.

Lagere ontslagpremies na 2014 en beperkingen op brugpensioenen verklaren de daling van de werkgeversbijdragevoet op middellange termijn ...

Voor alle ondernemingen (incl. dienstenchequebedrijven en PWA-agentschappen) zal de werkgeversbijdragevoet met 66 basispunten dalen (tabel 15). De daling van de fictieve component van de bijdragevoet (brugpensioenen, ontslagpremies) met 81 basispunten is daarvoor verantwoordelijk. In 2012-2014 zijn de ontslagpremies en dus de fictieve bijdragevoet als gevolg van de laagconjunctuur nog relatief hoog, maar dat fenomeen zal wegebben naarmate de economie heropleeft (de ontslagvergoedingen in grote collectieve ontslagdossiers zoals Ford en Arcelor werden impliciet in rekening gebracht). Daarenboven wordt de milderende invloed van de afbouw van het brugpensioensysteem op de fictieve bijdragevoet meer zichtbaar naarmate het conjuncturele effect op de ontslagpremies verdwijnt.

... samen met de extrawettelijke en tweedepijlerwerkgeversbijdragen

De extrawettelijke en de aanvullende pensioenenbijdragevoet zullen dalen met 6 resp. 8 basispunten, voor een groot deel op conto van de sectorale verschuivingen van hoog- naar laagbelaste werkgelegenheid (tabel 16, vijfde lijn).

TABEL 15 - Werkgeversbijdragevoeten en loonsubsidievoeten in de sector van de ondernemingen¹
in procent, t.o.v. brutolonen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012 t.o.v. 1997	2018 t.o.v. 2012
Impliciete werkgeversbijdragevoet ^a	34,53	34,30	34,18	33,93	33,82	33,83	33,87	0,86	-0,66
- Wettelijke bijdragevoet ^b	25,51	25,42	25,45	25,55	25,64	25,73	25,80	-0,03	0,29
- Fictieve bijdragevoet ^c	3,54	3,42	3,28	2,98	2,80	2,76	2,74	0,23	-0,81
- Extrawettelijke bijdragevoet ^d	2,01	2,01	2,01	1,99	1,97	1,96	1,95	0,09	-0,06
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3,46	3,45	3,43	3,42	3,41	3,39	3,38	0,57	-0,08
- p.m. Bijdrageverminderingvoet	4,42	4,52	4,52	4,43	4,35	4,27	4,21	2,60	-0,22
Impliciete loonsubsidievoet	5,06	4,84	4,93	4,98	5,00	5,01	5,01	5,01	-0,05
- Via Sociale Zekerheid ^e	2,75	2,52	2,62	2,68	2,70	2,72	2,72	2,73	-0,03
- Via federale fiscaliteit ^f	2,27	2,28	2,28	2,27	2,26	2,25	2,25	2,27	-0,03
- Via gewesten en gemeenschappen ^g	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,01	0,00

- a. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.
b. Na verminderingen.
c. Buiten steekproef zijn de sectorale voeten gebaseerd op de vooruitzichten over het aantal bruggepensioneerden.
d. Buiten steekproef zijn de sectorale voeten gebaseerd op de vooruitzichten voor de sectorale werkgelegenheid en de prijsindex van gezondheidszorgen gedragen door de gezinnen.
e. Gefinancierd door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; zonder de maatregel 'gesubsidieerde contractuelen in de ziekenhuizen'.
f. Gefinancierd door de federale fiscaliteit via de bedrijfsvoorheffing: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui.
g. Gefinancierd gefinancierd door het Vlaams Gewest: oudere werklozen; gefinancierd door het Waals Gewest: Prime à l'emploi, zonder de specifieke loonsubsidies voor de beschutte werkplaatsen.

TABEL 16 - Effect op de werkgeversbijdragevoeten van intrasectorale en intersectorale verschuivingen in de werkgelegenheid
in procent, t.o.v. brutolonen, telkens in vergelijking met 2012

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet ^a	-0,03	-0,07	-0,10	-0,12	-0,14	-0,17
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,00
- Fictieve bijdragevoet	-0,01	-0,02	-0,03	-0,04	-0,05	-0,06
- Extrawettelijke bijdragevoet (excl. aanvullende pensioenen)	-0,00	-0,00	-0,01	-0,02	-0,02	-0,03
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	-0,02	-0,03	-0,04	-0,05	-0,06	-0,07

- a. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.

1. Zie ook tabel 6 in de bijlagen in hoofdstuk 7.

*Hogere wettelijke werkgeversbijdragevoet ondanks
bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen...*

De wettelijke werkgeversbijdragevoet daarentegen zal stijgen met 29 basispunten (tabel 15), ondanks de bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen goedgekeurd in het kader van het relanceplan van de zomer van 2012 (effectief vanaf het vierde kwartaal 2012 of begin 2013) en in het kader van het interprofessioneel overleg voor de periode 2013-2014 (effectief vanaf het tweede kwartaal 2013).

Enerzijds zullen de verhoging van de algemene forfaitaire vermindering (van 400 naar 440¹ euro per kwartaal per voltijdsequivalent), de hervorming van de ouderenbonus (netto een uitbreiding met enerzijds een verhoging voor de laag- en middelhoogverloonden maar anderzijds de afschaffing ervan voor de hoogverloonden), de versterking van de lagelooncomponent van de structurele vermindering (lagebrutoloon grens van 5 870 naar 5 900 euro) en de versterking van de specifieke verminderingen voor eerste aanwervingen en risicogroepen het gebruik van de werkgeversbijdrageverminderingen aanmoedigen. Ook zijn hogere werkgeversbijdrageverminderingen voor werknemers met een vast contract in de horeca voorzien. Anderzijds zal worden bespaard via de afschaffing van de jongerenbonus, die bestemd was voor alle laagverloonden tot 29 jaar, en minder genereuze voorwaarden voor deeltijdse prestaties.

Het gevolg is een stijging van de werkgeversbijdrageverminderingvoet in 2013-2014, die nadien echter sluiwend wordt tenietgedaan door het forfaitaire en/of degressieve karakter van de basis- en doelgroepencomponenten van de structurele vermindering. Is de verminderingvoet nog 4,5 ppt in 2013-2014, dan zal die in 2018 reeds gedaald zijn naar 4,2 ppt. De sectorale samenstelling van de werkgelegenheid zou nauwelijks een invloed hebben op de gemiddelde wettelijke werkgeversvoet (tabel 16, tweede lijn).

*... globaal status quo wat betreft het loonsubsidiebeleid
ondanks de lagere subsidie van dienstenchequeprestaties en
de instapstage-uitkeringen...*

Per saldo zal de loonsubsidievoet licht dalen in vergelijking met 2012 (met 5 basispunten, tabel 15). De stabilisatie t.o.v. de brutoloonmassa weerspiegelt dat het belangrijkste pakket loonsubsidies als een percentage van de brutolonen wordt toegekend en sinds 2010 op kruissnelheid gekomen is.

Een kleine kentering is de subsidiedaling per dienstencheque met 1 euro, waardoor de stijging van de loonsubsidies voor de dienstencheques zal afgeremd worden, zowel direct als indirect (via een minder sterke groei van de vraag naar dit soort prestaties).

Anderzijds werd besloten tot een aantal versterkingen in de marge die ten goede komen aan de werkgelegenheid van de beter verloonden (verhoging van de loonsubsidies voor onderzoekers van 75 % naar 80 % van de bedrijfsvoorheffing op lonen) of aan de zwakkeren (overgangsmaatregelen die de gewezen win-win-werknemers naar gewone activajobs moeten loodsen vanaf 2012, de invoering van gesubsidieerde, zogeheten "gepreactiveerde" instapstages² vanaf 2013 voor schoolverlaters).

-
1. De maatregelen beslist in 2013 verdelen 400 miljoen op jaarbasis tussen 370 miljoen werkgevers- en 30 miljoen werknemersbijdrageverminderingen. De hypothese van 40 euro per kwartaal - niet bevestigd door officiële documenten - is ongeveer het gemiddeld bedrag per werknemer dat - volgens een ex ante berekening en gegeven de werkgelegenheid in een vroegere basis-simulatie - het budget voor de bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen zou uitputten. Daarbij werd gemakkelijksheidshalve impliciet verondersteld dat voor alle werknemers de marge voor bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen niet uitgeput was.
 2. De zogenaamde gepreactiveerde instapstage-uitkeringen, nl. de subsidiëring van de instapstages in bedrijven voor laaggeschoolde schoolverlaters à ratio van 26,8 euro per uur, gaan in 2013 van start maar zouden pas in 2014 op kruissnelheid komen, goed voor 40 miljoen per jaar en 10 000 instapstageplaatsen. Het begrip 'preactiveringen' alludeert op het budget voor de beroepsinschakelingsuitkeringen waarop de werkloze schoolverlaters na de beroepsinschakelingsstijd zouden recht gehad hebben, dat vervroegd wordt gemobiliseerd via de instapstage-uitkeringen naarmate bedrijven instapstages openen. Die instapstages kaderen vooralsnog in een gentleman's agreement tussen het geheel van ondernemingen en de regering om een voldoende aantal instapstageplaatsen te creëren, maar met de optie om in het geval van teleurstellende resultaten die verbintenis wettelijk dwingend te maken.

... maar wel een ongelijke impact van de heroriëntering van het loonlastenverlagend beleid op de verschillende werkgelegenheidscategorieën ...

Onder de gemiddeld gunstige parafiscale evolutie voor arbeid in de ondernemingen sluimeren verschillen tussen de werkgelegenheidscategorieën (tabel 17). Enerzijds daalt de parafiscale druk voor de hoogverloonden – jong of oud – met ongeveer 0,2 ppt en voor de oudere laagverloonden met 1,5 ppt¹. Anderzijds stijgt de parafiscale druk voor de jongere laagverloonden met 2,1 ppt en de werknemers in de speciale werkgelegenheidsprogramma's (een amalgaam van werknemers die grosso modo onder de statuten 'eerste aanwervingen', 'langdurig werklozen' en/of 'activeringen', 'jongeren met een startbaanovereenkomst', of 'risicogroepen' vallen) met 6,2 ppt.

... wegens de verdwijning van de win-win-activeringen ...

Op middellange termijn zijn de subsidievoetveranderingen voor de gewone werkgelegenheid, zowel laag- als hoogverloond, zowel jonger of ouder, eerder beperkt (maximaal 0,1 ppt naar omhoog of omlaag) omdat voor hen de loonsubsidies vooral op pro rata basis zijn.

De verdwijning van de win-win-activeringen veroorzaakt echter een gevoelige daling van de subsidievoet van de speciale werkgelegenheidscategorieën om twee redenen. Ten eerste daalt de gemiddelde subsidievoet voor de geactiveerde werknemers; ten tweede daalt het gewicht van de geactiveerde werknemers in de speciale werkgelegenheidsprogramma's ondanks de overgangsmaatregelen ten gunste van de activeringen. Op middellange termijn zouden de subsidievoeten van de speciale werkgelegenheidsprogramma's met 4,6 procentpunten (verwerkende nijverheid) of 5,5 procentpunten (marktdiensten) dalen.

... en de afschaffing van de jongerenbonus en de hervorming van de ouderenbonus.

Het impacteffect van de hervormingen van de structurele verminderingen is bij benadering meetbaar door de verandering in de impliciete wettelijke bijdragevoeten in 2013/2014 t.o.v. 2012. Nadien erodeert het neerwaartse effect op de impliciete wettelijke bijdragevoeten (hoogverloonden, oudere laagverloonden) en wordt de opwaartse druk op de impliciete wettelijke voeten (speciale jobs, jongere laagverloonden) versterkt als gevolg van het forfaitair-degressief karakter van de werkgeversbijdrageverminderingen.

De verhoging van de algemene forfaitaire werkgeversbijdragevermindering verlaagt de werkgeversbijdragevoeten van de jongere hoogverloonden². In 2013 is voor hen de voet ongeveer 0,2 ppt lager dan in 2012 (in 2018 blijft daar nog 0,1 ppt van over). Diezelfde verhoging in combinatie met een genereuzere ouderenbonus impliceert voor de oudere laagverloonden ook ondubbelzinnig verlagingen van de werkgeversbijdragevoeten. In 2013 zijn voor hen de voeten al naargelang van de bedrijfstak ongeveer 1,6 ppt of 3,2 ppt lager dan in 2012 (in 2018 blijven daar 0,3 ppt of 1,8 ppt van over).

In het geval van de oudere hoogverloonden is de impact a priori onduidelijk, maar ex post zou de verhoging van de algemene forfaitaire werkgeversbijdragevermindering de afschaffing van de ouderenbonus voor de hogerverloonden meer dan compenseren. Voor hen dalen de voeten met ongeveer 0,4 ppt (2013 t.o.v. 2012), waarvan ongeveer 0,2 ppt zou overblijven in 2018.

Ook in het geval van de jongere laagverloonden is de impact a priori niet eenduidig: ex post blijkt de verhoging van de algemene forfaitaire werkgeversbijdragevermindering onvoldoende hoog om de afschaffing van

1. Laagverloond hier betekent niet meer dan 5 870 euro bruto per kwartaal in 2005, daarna geïndexeerd aan de gemiddelde brutoloonevolucie in de ondernemingen (dit geeft 6 812 in 2011), en is te vergelijken met de lageloongrenzen gehanteerd voor de werkgeversbijdrageverminderingen (5 870 in 2005-2009 en in 2012; tijdelijk 6 030 in 2010-2011, 5 900 vanaf 2013) en de werknemersbijdrageverminderingen (7 156 sinds 2013).

2. Zie tabel 6 in annex voor de werkgeversbijdragevoeten per bedrijfstak en type werkgelegenheid.

de jongerenbonus te compenseren. Hun bijdragevoeten stijgen met 0,2 ppt of 1,6 ppt (2013 t.o.v. 2012). In 2018 zijn de bijdragevoetstijgingen al opgelopen tot 0,5 ppt of 2,3 ppt.

De versterking van de doelgroepvermindering 'eerste aanwervingen' en de verhoging van de algemene forfaitaire werkgeversbijdragevermindering die ook van toepassing is op de andere categorieën die onder de speciale werkgelegenheidsprogramma's vallen, impliceren initieel een daling van de werkgeversbijdragevoeten in 2013 (met 0,5 ppt of 0,7 ppt). In 2018 zijn die dalingen echter volledig verdwenen en omgebogen in stijgingen van 1 ppt of 1,5 ppt.

TABEL 17 - Nettoparafiscale last in de sector van de ondernemingen per werkgelegenheids categorie
Werkgeversbijdragevoet exclusief fictieve bijdragen, verminderd met loonsubsidievoet, exclusief PWA's en dienstenchequewerknemers, in procent, t.o.v. brutolonen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012 t.o.v. 1997	2018 t.o.v. 2012
Lage lonen - min-vijftigers	27,39	28,69	28,81	29,02	29,20	29,34	29,48	0,80	2,08
Hoge lonen - min-vijftigers	28,37	28,13	28,12	28,14	28,16	28,18	28,20	-3,23	-0,17
Speciale banen	8,40	13,37	12,80	13,30	13,75	14,18	14,56	-4,03	6,16
Lage lonen - ouderen	23,89	20,91	21,10	21,43	21,61	21,99	22,37	-3,03	-1,52
Hoge lonen - ouderen	28,77	28,37	28,37	28,38	28,44	28,51	28,54	-4,42	-0,23

Versterking van de werkbonus in 2012-2014, daarna spontane afkalving

De hervorming van de werkbonus in het kader van de relancemaatregelen van 2012 (samensmelting van de twee lageloon groepen die voor de maatregel in aanmerking komen en dus een grotere vermindering voor diegenen uit de hogere lageloon groep) en in mindere mate van het interprofessioneel overleg voor de periode 2013-2014 (ex ante slechts 30 miljoen op jaarbasis) dragen bij tot de stijging van de werknemersbijdrageverminderingen (zie tabel 5 in annex). Daarna daalt het gebruik van de maatregel als gevolg van reële brutoloonstijgingen omdat de lageloon grens alleen geïndexeerd is aan de gezondheidsindex en niet aan de gemiddelde brutoloonstijgingen.

4.2.2. Nominale arbeidskosten per eenheid product en aandeel van arbeid in de toegevoegde waarde

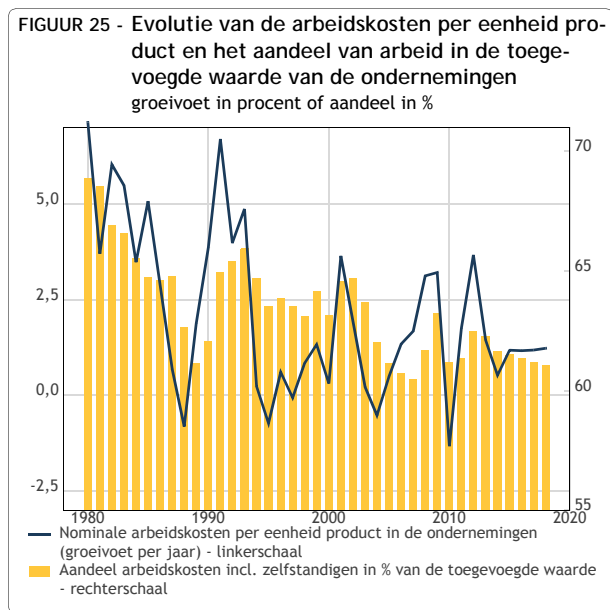
Versnelde maar toch matige groei van de arbeidsproductiviteit per uur na 2014

Na de crisisjaren met negatieve (2009) of extreem zwakke groei (gemiddeld met 0,5 % per jaar in 2013-2014), zou de arbeidsproductiviteit per uur weliswaar versneld toenemen (gemiddeld met 0,9 % per jaar in 2015-2018 – zie tabel 14). Dat groeiritm is historisch laag in vergelijking met het verleden (gemiddeld 1,4 % per jaar in 1987-2012) maar verschilt niet van de gemiddelde productiviteitsgroei gedurende de periode waarin de wet van 1996 van toepassing is (ook gemiddeld 0,9 % per jaar in 1997-2014).

De nominale arbeidskosten per eenheid product drukken de inflatie

In 2013-2018 zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product gemiddeld met 1,1 % per jaar stijgen (figuur 25), beduidend trager dan de ECB-inflatiedoelstelling van maximaal 2 %. In het begin zou de stijging nog lager zijn (0,9 % per jaar in 2013-2014), maar achteraf versnellen naar 1,2 % tegen het einde van de projectiehorizon. Dat de nominale arbeidskosten per hoofd trager stijgen dan de arbeidsproductiviteit per hoofd ondanks de verbeterde arbeidsmarktindicatoren (stijgende productiviteit, licht dalende werkloosheid), heeft te maken met – zoals supra aangehaald – inerties in de loonvorming en aan het feit dat de werkloosheidsgraadsdaling niet spectaculair groot is.

Verdere trendmatige daling van het loonaandeel gedurende de projectiehorizon

Na tijdelijke en – in historische perspectief – bescheiden opstoten naar 63,2 % in 2009 en naar 62,5 % in 2013 brokkelt het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen langzaam af naar nauwelijks 61 % in 2018, d.w.z. in lijn met een tendens naar loonaandelen ver beneden de aandelen in de jaren tachtig (gemiddeld 65,4 %) en negentig (gemiddeld 64,1 %) die in de jaren 2000 ingezet werd (gemiddeld 62,5 %).

Op lange termijn weerspiegelt het loonaandeel de mate waarin arbeid en andere productiefactoren met elkaar vervangbaar zijn en – afhankelijk van de productietechnologie – de relatieve kosten van arbeid en kapitaal¹. Die langetermijns substitutie kan doorkruist worden door kortetermijnfenomenen

zoals labour hoarding en schokken in de verloning van arbeid². Zo zou labour hoarding (werknemers worden niet onmiddellijk ontslagen of de arbeidsduur per werknemer wordt niet onmiddellijk verlaagd in het begin van een economische terugval) een verklaring zijn waarom in 2009 het loonaandeel tijdelijk toenam. Loonlastenverlagingen daarentegen, via werkgeversbijdrageverminderingen of loonsubsidies, hebben door de band ook een onmiddellijke, tijdelijke, daling van het loonaandeel tot gevolg, een effect dat meespeelt in 2013-2014.

1. De productietechnologie, in het bijzonder de substitutie-elasticiteit, is cruciaal. Is de substitutie-elasticiteit gelijk aan één, dan zullen relatieve factorprijsveranderingen exact gecompenseerd worden door het relatieve factorgebruik en is het loonaandeel op lange termijn constant. Is de substitutie-elasticiteit kleiner dan één, dan domineren de relatieve factorprijzen en stijgt na een relatieve factorprijsverandering het gewicht van de relatief duurder geworden productiefactor in de toegevoegde waarde.
2. Als gevolg van ruilvoetverslechtingen die via loon-prijs-koppelingen - al of niet automatisch - de nominale arbeidskosten tijdelijk sneller doen stijgen dan de toegevoegde waardeprijsdeflator, kan het loonaandeel tijdelijk stijgen boven het langetermijnaandeel gedicteerd door de productietechnologie en de relatieve factorprijzen.

4.3. Werkgelegenheid

Zwakke groei van de activiteit aan het begin van de periode, matige groei over de gehele periode.

De toegevoegde waarde in de marktbedrijfstakingen nam fors toe in de loop van 2010, en knoopte begin 2011 terug aan bij haar niveau van vóór de financiële crisis. Zij stagneerde echter in de loop van 2011, viel licht terug in de loop van vorig jaar en zou dit jaar slechts erg bescheiden hernemen. Jaargemiddeld groeide de toegevoegde waarde in 2011 nog met 2,3 % (dankzij een sterk overloopeffect uit 2010), maar vorig jaar was de groei licht negatief (-0,2 %) en dit jaar zou een nulgroei worden opgetekend. Ook in 2014 blijft de groei in de marktbedrijfstakingen nog beperkt tot 1,3 %, maar tijdens het vervolg van de projectieperiode sterkt hij geleidelijk verder aan, om net boven de 2 % uit te komen op het einde van de periode.

TABEL 18 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakingen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2006	2007- 2012	2013- 2018	2011	2012	2013	2014	2015- 2017	2018
Reële toegevoegde waarde	2,3	1,0	1,5	2,3	-0,2	0,0	1,3	1,9	2,1
Arbeidsproductiviteit per uur	2,0	0,1	0,7	0,0	-0,4	0,0	0,5	0,9	1,0
Arbeidsvolume	0,3	0,9	0,8	2,4	0,2	0,0	0,8	1,0	1,1
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	-0,2	0,0	0,7	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,0
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,6	1,0	0,8	1,7	0,3	0,1	0,6	0,9	1,1
p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd	1,7	0,0	0,7	0,7	-0,4	-0,1	0,7	0,9	0,9

Gemiddeld over de gehele periode zou de groei van de activiteit in de marktbedrijfstakingen slechts 1,5 % per jaar bedragen, wat weliswaar hoger is dan tijdens de afgelopen zes jaar (1 %), maar die periode bevat dan ook het zwaarste naoorlogse recessiejaar. In vergelijking met de vorige editie van deze Vooruitzichten wordt de verwachte economische groei trouwens sterk neerwaarts herzien, zowel op korte (1,32 ppt minder groei in 2013) als op middellange termijn (0,35 ppt per jaar minder tijdens de periode 2014-2017).

Die groei blijft echter erg arbeidsintensief, wat zich...

De productiviteit per uur viel gevoelig terug onmiddellijk na het uitbreken van de financiële crisis, herstelde zich snel in 2009, maar groeide in de loop van 2010 nauwelijks, ondanks de kracht van de herneming dat jaar. De recente conjuncturele verzwakking gaat bovendien gepaard met een nieuwe inzinking van de productiviteit per uur, die – in het licht van de magere groeivoorzichten – ook in de loop van dit jaar nog niet goedgemaakt zou worden. Einde 2013 zou de productiviteit per uur daardoor nog steeds lager liggen dan het niveau dat bereikt werd net vóór het uitbreken van de financiële crisis. In jaargemiddelden stabiliseerde de productiviteit per uur in 2011, daalde hij vorig jaar met 0,4 % en zou hij dit jaar opnieuw constant blijven.

Met het hernemen van de activiteit, trekt ook de productiviteitsgroei aan (tot 0,5 % in 2014 en 0,9 % gemiddeld per jaar vanaf 2015), maar in historisch opzicht blijft de groei in de marktbedrijfstakingen erg arbeidsintensief. Gedeeltelijk kan dat verklaard worden door de verschuiving van de werkgelegenheid van takken met een hoge productiviteitsgroei naar takken met een lage productiviteitsgroei (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.4), met als ultieme exponent de sterke verdere expansie van de dienstenchequewerkgelegenheid (zie verder). Macroeconomisch en op lange termijn (zie hoofdstuk 3, afdeling 1) wordt de vertraging van de productiviteitsgroei verklaard door een structurele afname van zowel de groei van de kapitaalintensiteit als van de totale factorproductiviteit, wat het groeipotentieel van de Belgische economie ondermijnt.

..., bij een vrijwel stabiele gemiddelde arbeidsduur,...

De arbeidsduur herstelde zich veel langzamer dan de productiviteit per uur van de impact van de financiële crisis en bleef toenemen gedurende de gehele periode 2010-2011 (+0,9 % op die twee jaar tijd samen). Daarnaast lijkt de huidige conjunctuurverzwakking een beperktere impact te hebben op de gemiddelde arbeids-

duur. Die bleef in 2012 nagenoeg stabiel en zou ook in 2013 slechts licht afnemen (-0,1 %). Daarbij blijft de verdere ontwikkeling van het aantal dienstenchequebanen (zie verder) voor een structurele negatieve impact zorgen op de evolutie van de arbeidsduur in de marktbedrijfstakken. De maatregelen die sinds begin 2012 de toegang tot het deeltijds tijdskrediet inperken, hebben dan weer een opwaartse invloed. Omdat de activiteit terug aantrekt vanaf 2014 zou ook de arbeidsduur licht hernemen in de periode 2014-2015 (groei van telkens ruim 0,1 %), om vervolgens uit te komen op een licht dalende trend (-0,1 % op drie jaar tijd). Gemiddeld over de gehele projectieperiode kent de gemiddelde arbeidsduur in de marktakken een nulgroei.

...vertaalt in een steeds sterker aantrekkende marktwerkgelegenheid vanaf 2014.

De werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken klom fors in de periode 2010-2011 (met 2,5 % op twee jaar tijd). Nadien viel de werkgelegenheidsgroei vrijwel stil onder invloed van de conjuncturele vertraging. Jaargemiddeld groeide de marktwerkgelegenheid slechts met 0,3 % in 2012, groei die dit jaar nog verder zou afzwakken tot 0,1 %. Niettemin blijft de werkgelegenheidsgroei relatief hoog in vergelijking met de toename van de activiteit. De productiviteit per hoofd nam in 2011 immers slechts toe met 0,7 %, kromp vorig jaar met 0,4 % en zakt dit jaar met 0,1 %.

Met het aantrekken van de activiteit, begint vanaf 2014 ook de groei van de marktwerkgelegenheid terug te versnellen (0,6 % in 2014, 0,8 % in 2015), hoewel tijdens die periode de conjuncturele herneming zich ook nog gedeeltelijk vertaalt in een aantrekkende arbeidsduur. Vanaf 2016 verhoogt de groei van de marktwerkgelegenheid tot 1,1 % per jaar gemiddeld, op grond van nog steeds bescheiden productiviteitswinsten (0,9 % per jaar), bij een in historisch opzicht eerder matige groei van de marktactiviteit (2 % per jaar).

De gevolgen van de conjuncturele inzinking voor de werkgelegenheid...

Bij de sterke conjuncturele fluctuaties van de jongste jaren (sterke inzinking in 2009, relatief sterke herleving in de periode 2010-2011, gevolgd door een nieuwe vertraging) hoeft het niet te verwonderen dat de kortetermijnevoluties van de werkgelegenheid per bedrijfstak (zie tabel 19) gedomineerd worden door de cyclische gevoeligheid van de respectieve marktakken. Die gevoeligheid is traditioneel het grootst in de verwerkende nijverheid en bij de 'diensten aan ondernemingen' (die behoren tot de tak 'overige marktdiensten' en die bij conventie alle interimarbeid omvatten), hoewel ook de werkgelegenheid in de overige marktakken (behalve in de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en in de dienstenchequetak) in de periode 2009-2010 in meer of mindere mate de gevolgen van de financiële crisis droegen.

...zijn nu minder sterk dan in de periode 2009-2010 toegespitst op de verwerkende nijverheid...

De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid kromp in de periode 2009-2010 uitzonderlijk fors (-4,2 % per jaar), verloor nauwelijks verder terrein in 2011 (-0,4 % groei), maar betaalt in de periode 2012-2013 onvermijdelijk terug een deel van het gelag voor de nieuwe conjunctuurvertraging. De krimp blijft al bij al wel beperkt tot respectievelijk -1,1 % in 2012 en -1,8 % in 2013, terwijl in alle overige marktakken de werkgelegenheidsgroei in 2012-2013 slechter presteert dan in 2009-2010. In de onmiddellijke nasleep van de financiële crisis waren de negatieve schokken op zowel de export als de bruto kapitaalvorming immers veel belangrijker dan nu, terwijl de private consumptie nog relatief gevrijwaard bleef. De huidige conjuncturele verzwakking is meer evenwichtig gespreid over alle componenten van de finale vraag, zodat de schade voor zowel de toegevoegde waarde als de werkgelegenheid relatief minder sterk dan toen is toegespitst op de verwerkende nijverheid.

...hoewel die ook op middellange termijn verder banen blijft verliezen.

In de periode 2014-2015 trekt de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid terug aan, maar sijpelt die toename in de activiteit nog gedeeltelijk weg naar arbeidsduurverhogingen, zodat ook in die periode de werkgelegenheid nog afneemt met 1,6 % per jaar. Pas nadien vermindert het werkgelegenheidsverlies (-0,7 % werkgelegenheidsgroei per jaar). Op zes jaar tijd gaan er in de verwerkende nijverheid 36 300 banen verloren.

De grootste banencreatie doet zich voor bij de 'overige marktdiensten',...

In de 'overige marktdiensten' profiteerde de groei van de werkgelegenheid in 2011 (3,4 %) nog van de sterk cyclisch bepaalde herneming in het segment 'diensten aan ondernemingen', maar om dezelfde reden viel hij vorig jaar terug tot 0,7 % en blijft hij dit jaar beperkt tot 0,9 %. Op middellange termijn wordt de groei in de overige marktdiensten echter opnieuw gedomineerd door de structurele toename van de finale vraag naar dergelijke diensten: in de periode 2014-2018 neemt de werkgelegenheid er gemiddeld toe met 2,1 % per jaar. Daarmee blijft deze omvangrijke, maar heterogene, tak in absolute termen de belangrijkste drijvende kracht achter de toename van de marktwerkgelegenheid, met een nettojobcreatie die op middellange termijn zou oplopen tot 117 100 banen.

...in de gezondheidszorg en in de dienstenchequetak, gedeeltelijk ten koste van de macro-economische productiviteitsgroei.

De twee andere takken die op middellange termijn zorgen voor het gros van de werkgelegenheidscreatie zijn de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de dienstencheque (DC)-werkgelegenheid, twee takken dus die rechtstreeks of onrechtstreeks sterk afhankelijk zijn van publieke financiering. De werkgelegenheid bleef ook na de crisis in die twee takken ononderbroken groeien. Sinds 2008 kwamen er op amper vier jaar tijd 52 500 banen bij in de DC-tak¹ en 50 000 banen in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening² (2,5 % groei per jaar). Op middellange termijn zou in beide takken het tempo waartegen jobs gecreëerd worden enigszins terugvallen, maar toch blijven zij goed voor een werkgelegenheidstoename van respectievelijk 64 300 personen (gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening; 1,9 % groei per jaar) en 33 600 personen (DC). De werkgelegenheidsevolutie in de eerste tak wordt als vanouds gevoed door een sterke toename van de vraag naar de corresponderende diensten en door een zwakke productiviteitsgroei. Dat de werkgelegenheidsgroei er enigszins aan dynamiek inboet, wordt verklaard door de iets minder hoge groei van de toegevoegde waarde in die tak (gemiddeld 1,7 % groei per jaar tegen 2,2 % tijdens de afgelopen zes jaar), wat zelf verband houdt met de minder sterke groei in de uitgaven voor gezondheidszorg na de maatregelen ter sanering van de overheidsfinanciën.

-
1. In de vorige edities van deze Vooruitzichten werd het arbeidsvolume in de dienstenchequetak geraamd op basis van RVA-informatie m.b.t. het aantal ingediende dienstencheques en werd via een hypothese over de gemiddelde arbeidsduur per werknemer een raming gemaakt van de DC-werkgelegenheid. Vanaf dit jaar ramen we de DC-werkgelegenheid rechtstreeks op basis van de informatie die de RSZ-bestanden daarover bevatten, blijft het arbeidsvolume zoals vroeger berekend via de RVA-informatie, en volgt de arbeidsduur uit de confrontatie van beide. Die nieuwe methode impliceert een lagere historische inschatting van het aantal DC-werknemers. Zo ramen we het aantal DC-werknemers in 2011 nu op 101 700 personen, terwijl we vorig jaar nog uitgingen van 112 800 DC-werknemers voor dat jaar.
 2. In eerdere edities gingen we er - ten onrechte - van uit dat alle DC-werkgelegenheid gelokaliseerd was in bedrijfstakken die in de nationale rekeningen tot de 'overige marktdiensten' behoorden. De volledige DC-werkgelegenheid werd dan afgetrokken van de cijfers die in de nationale rekeningen gegeven werden voor 'overige marktdiensten' en ondergebracht in een aparte tak (net zoals voor het arbeidsvolume, de loonmassa en de toegevoegde waarde). In werkelijkheid wordt in de nationale rekeningen ook een behoorlijk deel DC-werkgelegenheid geregistreerd in de maatschappelijke dienstverlening. Vanaf de Vooruitzichten van dit jaar zuiveren we bijgevolg zowel in de maatschappelijke dienstverlening als in de overige marktdiensten de cijfers uit de nationale rekeningen uit voor het hen toekomende gedeelte DC-werkgelegenheid. Het gevolg is dat in deze Vooruitzichten voor de periode 2005-2010 de groei van de werkgelegenheid in de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (exclusief DC-werkgelegenheid) neerwaarts herhaald is met gemiddeld 0,35 ppt per jaar. In de overige marktdiensten (exclusief PWA-jobs en DC-werkgelegenheid) is er een corresponderende opwaartse herziening van de groei met 0,30 ppt per jaar.

Wat de DC-werkgelegenheid betreft, moet rekening gehouden worden met een compenserend verlies aan PWA-banen (-1 900) en aan werkgelegenheid die de gezinnen voor eigen rekening aanwenden (-13 000 banen in het informeel circuit van huishoudelijke diensten). Desalniettemin zou de globale (formele + informele) vraag naar dit type van huishoudelijke diensten dus gevoelig blijven groeien, ondanks het feit dat de verhoging van de aankooprijks van de dienstencheques vanaf 2013 voor een zekere tempering zorgt. De expansie van de DC-werkgelegenheid blijft zorgen voor neerwaartse druk op de evolutie van de productiviteit per hoofd in de marktakken, die in projectie geraamd kan worden op 0,1 ppt per jaar (tegen 0,35 ppt per jaar tijdens de afgelopen zes jaar).

TABEL 19 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2007-2012	2011	2012	2013	2013-2018	12-06	18-12	1980	2018
Landbouw	-3,3	-4,2	-2,6	-4,4	-2,6	-13	-9	113	51
Industrie	-0,5	0,4	-0,6	-1,2	-0,4	-29	-23	1278	839
- Energie	1,9	0,8	-0,8	0,0	0,1	5	0	81	51
- Verwerkende nijverheid	-1,8	-0,4	-1,1	-1,8	-1,2	-61	-36	905	496
- Bouw	1,7	2,0	0,4	-0,1	0,8	27	13	292	292
Verhandelbare diensten	1,7	2,2	0,6	0,6	1,2	263	211	1636	2995
- Vervoer en communicatie	-0,4	-0,3	-1,1	-0,9	0,4	-6	7	294	284
- Handel en horeca	0,2	0,9	-0,3	-0,4	-0,1	10	-5	670	738
- Krediet en verzekeringen	-0,6	0,4	-0,6	-0,8	-0,6	-5	-5	134	132
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening ^a	2,4	2,2	2,2	1,9	1,9	70	64	208	604
- Overige marktdiensten ^b	2,1	3,4	0,7	0,9	1,9	117	117	331	1094
- Dienstencheques	28,9	13,0	6,5	4,6	4,6	85	34	0	142
- PWA-jobs	-21,1	-21,1	-21,1	-20,0	-20,0	-8	-2	0	1
Niet-verhandelbare diensten	0,4	0,1	-0,3	-0,4	-0,1	21	-7	751	840
- Overheidsadm. en onderwijs	0,8	0,1	-0,3	-0,3	0,1	37	6	682	810
- Huishoudelijke diensten ^c	-5,3	-1,1	0,9	-3,0	-5,9	-16	-13	68	30
Binnenlandse werkgelegenheid	0,9	1,4	0,2	0,0	0,6	241	172	3778	4725
Marktbedrijfstakken, waarvan:	1,0	1,7	0,3	0,1	0,8	220	179	3027	3885
- Loontrekkenden	1,1	1,8	0,2	0,1	1,0	181	176	2423	3145
- Zelfstandigen	0,9	1,3	0,7	0,4	0,1	40	4	604	740
Werkende bevolking	0,9	1,3	0,2	0,0	0,6	242	172	3837	4801
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	0,2	0,7	-0,2	-0,3	0,3	0,7	1,3	59,5	65,2

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid.

b. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

c. Voor eigen rekening bij gezinnen.

Zwakke werkgelegenheidsvooruitzichten in 'krediet en verzekeringen' en 'handel en horeca'...

Twee takken uit de marktdiensten zouden werkgelegenheidsverliezen boeken op middellange termijn: 'krediet en verzekeringen' (-4 800 banen; 0,6 % krimp per jaar) en 'handel en horeca' (eveneens -4 800 banen; 0,1 % krimp per jaar). Voor de tak 'krediet en verzekeringen' ligt dat in de lijn van een evolutie die al in het begin van vorig decennium werd ingezet; tijdens de afgelopen zes jaar kromp de werkgelegenheid er even sterk. In de handel en horeca speelt de conjunctuur een grotere rol. De werkgelegenheid kromp er met 1,2 % in 2009, recupereerde dat banenverlies in de daaropvolgende twee jaar, maar verliest terug terrein in de periode 2012-2013 (respectievelijk 0,3 % en 0,4 % krimp). Dat verlies houdt verder aan tijdens de periode 2014-2015; slechts vanaf 2017 volgt een bescheiden groei van de werkgelegenheid. De gemiddelde groei van de toegevoegde waarde bedraagt in de handel en horeca slechts 1,3 % per jaar op middellange termijn, wat verklaard wordt door de eerder matige groei van de particuliere consumptie (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.3 b).

...terwijl de werkgelegenheid in de tak 'vervoer en communicatie' op termijn relatief beter presteert dan in het recente verleden...

De werkgelegenheid in de tak 'vervoer en communicatie' heeft te lijden onder de structurele afbouw van het aantal banen bij Bpost. Daarnaast gaan de meer conjunctuurgevoelige segmenten in die tak nog steeds gebukt onder de nasleep van de financiële crisis. In de periode 2009-2010 kromp de werkgelegenheid in 'vervoer en communicatie' met 1,3 % per jaar. Zij kon bovendien nauwelijks profiteren van de daaropvolgende hereniging van de economische activiteit. De nieuwe conjuncturele verzwakking zorgt in 2013 zelfs voor een vijfde opeenvolgend jaar van negatieve werkgelegenheids groei (met een gecumuleerd verlies van 14 200 banen op die vijf jaar). Met het oppikken van de groei van de toegevoegde waarde zou de werkgelegenheid in die tak vanaf 2014 terug een bescheiden groei optekenen (gemiddeld 0,7 % per jaar), zodat over het geheel van de periode 7 100 bijkomende banen gecreëerd worden.

...maar die in de bouwnijverheid relatief minder goed.

De werkgelegenheid in de bouwnijverheid bood opvallend goed weerstand aan de financiële crisis, en bleef zelfs in de periode 2009-2010 nog groeien (met 0,7 % per jaar), daarbij weliswaar geholpen door tijdelijke overheidsmaatregelen ter aanmoediging van de bouwactiviteit. De forse heropleving van de activiteit in 2011 ging nog gepaard met een sterke versnelling van de werkgelegenheids groei (die 2 % bedroeg), maar de huidige conjuncturele vertraging leidt ertoe dat de werkgelegenheid zich tijdens de periode 2012-2013 quasi stabiliseert. Vanaf 2014 trekt de activiteit in de bouwnijverheid echter terug aan (gemiddelde jaarlijkse groei van 1,6 % per jaar), zodat ook de werkgelegenheid terug toeneemt (met 1 % per jaar). De 13 200 bijkomende arbeidsplaatsen die dat oplevert tijdens de projectieperiode vallen echter eerder schraal uit tegenover de sterke werkgelegenheids groei die de bouwnijverheid nog kende tijdens de vier jaar die de economische crisis voorafgingen (+30 400 jobs tijdens die periode).

Voortschrijdende tertiarisering van de werkgelegenheid.

Bij productiviteitswinsten die in de verwerkende nijverheid systematisch hoger blijven dan in de marktdiensten (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.4), komt de verderschrijdende tertiarisering van de economie nog meer tot uiting in de sectorale verdeling van de werkgelegenheid dan in die van de toegevoegde waarde. Het gewicht van de verwerkende nijverheid in de totale binnenlandse werkgelegenheid zou krimpen van 11,7 % in 2012 tot 10,5 % in 2018, dat van de marktdiensten zou toenemen van 61,2 % tot 63,4 %. De takken die hun aandeel daarbij het sterkst zien toenemen zijn de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (van 11,8 % tot 12,8 %), de dienstenchequetak (van 2,4 % tot 3 %) en de 'overige marktdiensten' (van 21,5 % tot 23,2 %).

Slinkend aandeel van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' in de totale werkgelegenheid.

In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' nam de werkgelegenheid tijdens de periode 2006-2010 nog bijzonder sterk toe, met 44 700 personen (1,1 % groei per jaar). Die stijging kon voornamelijk toegeschreven worden aan de evolutie bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid, terwijl op landsverdediging (federale overheid) de werkgelegenheid daarentegen afnam. In 2011 steeg de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' echter veel minder sterk (+1 200 personen) en vorig jaar daalde ze zelfs (-2 800 personen). Ook in 2013 en 2014 zou die daling zich verder doorzetten (-2 900 personen op twee jaar tijd), voornamelijk omdat de werkgelegenheid op het federale niveau significant afneemt, als gevolg van de maatregelen ter sanering van de overheidsfinanciën en als gevolg van het 'Transformatieplan voor Defensie', dat de mogelijkheid bevat om vrijwillig prestaties op te schorten. Ook bij de gewesten en gemeenschappen neemt de werkgelegenheid in de administratie licht af in de periode 2013-2014, eveneens het gevolg van besparingsmaatregelen. We gaan er van uit dat daarna – zonder verdere maatregelen; bij ongewijzigd beleid – de werkgelegenheid in de administratie op elk beleidsniveau constant zou blijven. In het onderwijs bij de ge-

meenschappen en lagere overheid (dat in 2013 45 % van de totale werkgelegenheid in de tak voor zijn rekening nam) zou de werkgelegenheid daarentegen verder toenemen, rekening houdend met de evolutie van de schoolbevolking. Die toename zou nu echter minder sterk zijn, omdat verondersteld wordt dat de omkaderingsgraad constant blijft in projectie, terwijl hij in het verleden toenam. Dat geheel van hypothesen zorgt er voor dat vanaf 2015 ook de globale overheidswerkgelegenheid terug toeneemt (met gemiddeld 2 200 personen per jaar). Over de gehele projectieperiode bekeken stijgt de overheidswerkgelegenheid met 6 100 personen. Maar terwijl tussen 2005 en 2010 het aandeel van de tak in de totale binnenlandse werkgelegenheid nog licht toenam (van 17,8 % tot 18 %), zakt het nu stelselmatig, tot 17,1 % op het einde van de projectieperiode.

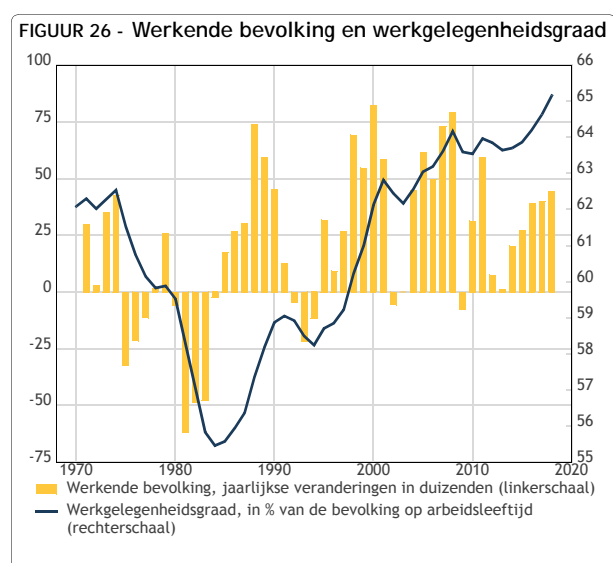
De groei van de werkzame bevolking herneemt op middellange termijn,...

Gecumuleerd over de periode 2013-2018 zou de werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken stijgen met 179 200 personen. De (beperkte) toename van de werkgelegenheid bij de overheid wordt méér dan gecompenseerd door het verlies aan informele jobs bij de huishoudens (die verschuiven naar de dienstencheque-werkgelegenheid binnen de marktakken), zodat de totale werkende bevolking op middellange termijn een iets zwakkere stijging kent (+172 300 personen, gemiddeld 28 700 personen per jaar). Die toename is bovendien heel wat minder groot dan tijdens de afgelopen zes jaar (+242 300 personen), periode die nochtans al vier post-financiëlecrisisjaren bevatte.

...- na erg zwakke kortetermijnvooruitzichten -...

Vorig jaar was de toename van de werkzame bevolking al uiterst zwak (+7 300 personen), dit jaar valt zij nog verder terug (+1 200 personen). Dat is het rechtstreekse gevolg van de conjuncturele verzwakking, die gepaard gaat met banenverlies of verlies aan werkgelegenheidsdynamiek in de cyclische bedrijfstakken (zie hierboven). Een belangrijke bijkomende factor is de afname van de werkgelegenheid bij de overheid (met respectievelijk 2 800 en 2 000 personen), die in schril contrast staat met de sterke expansie die gedurende de gehele periode 1998-2010 werd opgetekend. De macro-economische werkgelegenheidsgraad (verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers) was in 2011 terug geklommen tot 64 %, in de buurt van zijn historische piek van net vóór de financiële crisis (64,2 %), maar valt in die omstandigheden terug tot 63,6 % dit jaar.

... wat uiteindelijk ook een aanzienlijke stijging oplevert van de EU2020-werkgelegenheidsgraad, die weliswaar nog ruim onder het streefdoel voor België blijft.

De groei van de werkzame bevolking trekt terug aan in 2014 (+20 200 personen), en versnelt naarmate de periode vordert (van +27 100 personen in 2015 naar +44 300 personen in 2018). Dat wordt in de hand gewerkt door een steeds sterkere groei van de toegevoegde waarde en blijvend zwakke productiviteitswinsten in de marktbedrijfstakken, terwijl vanaf 2015 ook bij de overheid de werkgelegenheid terug toeneemt (met 8 900 personen op vier jaar tijd).

Aangezien terzelfdertijd de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd sterk verder afkalft (zie afdeling 1), klimt de macro-economische werkgelegenheidsgraad steeds forser tijdens de periode 2015-2018 en komt hij uit op 65,2 % in 2018. De

werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK, de 'enquête naar de arbeidskrachten') daalt tijdens de periode 2011-2013 van 67,6 % tot 67 %, blijft volgend jaar stabiel, maar zou vervolgens aanzienlijk stijgen, tot 68,4 % in 2018. Dat is weliswaar nog ruim verwijderd van de doelstelling van 73,2 % die België heeft onderschreven voor 2020.

4.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

De werkloosheid steeg minder dan verwacht in de nasleep van de financiële crisis...

De werkloosheid volgens de definitie van het FPB (werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus 'oudere werklozen') liep op met 53 100 personen in de twee jaar na het uitbreken van de financiële crisis (2009-2010), heel wat minder dan oorspronkelijk gevreesd, en slonk in 2011 alweer fors (met 26 000 personen). De werkloosheidsgraad bedroeg 12 % in 2011, maar lag daarmee uiteindelijk niet zo veel hoger dan in 2008 (11,7 %; zie figuur 27). Dat de werkloosheid 'slechts' met 27 100 personen toenam (tabel 20) in een periode die volgt op de grootste na-oorlogse inzinking van de economische activiteit, heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei (zie afdelingen 2 en 3) als met verdere negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen (zie afdelingen 1 en 5). De eerste vaststelling zorgde er voor dat de werkgelegenheid fors bleef toenemen in die periode (met 82 900 personen). De tweede impliceert dat de beroepsbevolking minder sterk steeg dan men had kunnen verwachten op basis van de sterke demografische impulsen en de forse toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen. Wat de activiteitsgraden betreft, zijn er weliswaar sterke indicaties (zie afdeling 5) dat de causaliteit eerder in de andere richting loopt: de stijging van de administratief gemeten werkloosheid (en a fortiori van de groep uitkeringsgerechtigden daarbinnen) wordt afgeremd door de strengere controles op actief zoekgedrag en drukt op die manier de administratief gemeten activiteitsgraden.

TABEL 20 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	12-06	11-08	12-11	15-12	18-15	18-12	2012	2018
Potentieel arbeidsaanbod (1)	182	111	11	84	68	152	5404	5556
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-6	-3	-1	-2	0	-2	23	21
- Brugpensioenen / werkloosheid met bedrijfstoeslag (3)	4	4	-4	-15	-5	-20	115	95
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	183	110	16	101	74	175	5265	5440
- Werkende bevolking	242	83	7	49	123	172	4629	4801
- Administratieve werkzoekenden (5)	-20	45	15	58	-46	11	559	571
* waarvan: 15 tot 49 jaar	-54	24	13	56	-42	14	430	445
* waarvan: 50 jaar en meer	34	20	1	1	-4	-3	129	126
- 'Oudere werklozen' (6)	-39	-18	-6	-6	-3	-9	77	68
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	-59	27	9	52	-50	2	636	639
- waarvan: met werkloosheidsuitkering	-73	3	-10	-4	-37	-42	493	452
- waarvan: zonder werkloosheidsuitkering	14	24	18	56	-13	44	143	187
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	-61	28	3	35	-55	-20	775	754
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	-1,7	0,2	0,0	0,4	-1,2	-0,8	14,3	13,6
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	-1,6	0,3	0,1	0,7	-1,1	-0,3	12,1	11,7

1. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

...ondervindt nu weliswaar de invloed van de nieuwe conjuncturele verzwakking...

Die beide fenomenen hebben ook een rol gespeeld tijdens de nieuwe conjuncturele verzwakking die zich vorig jaar liet gevoelen. De werkgelegenheid nam nog licht toe (met 7 300 personen), bij een opnieuw erg zwakke productiviteitsgroei, terwijl ook de toename van de beroepsbevolking (met 15 800 personen) steeds om dezelfde redenen ver onder de verwachtingen bleef. De werkloosheid nam in die omstandigheden 'slechts' toe met 8 500 personen¹, en de werkloosheidsgraad steeg licht, tot 12,1 %. Het aantal personen met een werkloos-

1. Die cijfers zijn bovendien niet uitgezuiverd voor de nieuwe registratiemethode voor werkzoekenden die de VDAB vanaf januari 2012 toepast en die een verhoging van de gemeten werkloosheid van afgerond 6 000 personen met zich meebrengt in 2012 in vergelijking met de oude registratiemethode (zie ook afdeling 1).

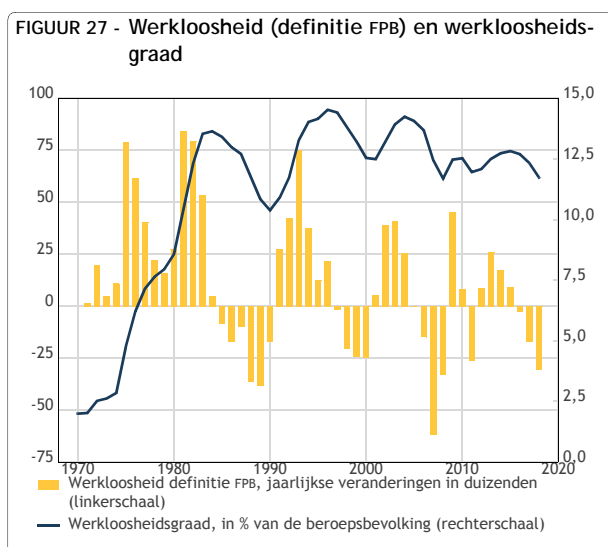
heidsuitkering bleef vorig jaar zelfs fors teruglopen (met 9 800 personen), aangezien de verlenging van de wachttijd (inschakelingstijd) voor schoolverlaters een verschuiving teweegbracht tussen uitkeringsgerechtigde en niet-uitkeringsgerechtigde werklozen.

...en blijft verder oplopen tijdens de eerste helft van de projectieperiode,...

De werkloosheid zou dit jaar veel sterker toenemen (met 25 800 personen), aangezien de conjunctuurverzwakking blijft wegen op de werkgelegenheidsgroei (die vrijwel stilvalt) en omdat bovendien de groei van de beroepsbevolking enigszins aantrekt. Ook in de periode 2014-2015 blijft de werkloosheid nog verder oplopen (met respectievelijk 17 000 en 9 300 personen), omdat de werkgelegenheidsgroei slechts geleidelijk terug onder stoom komt, terwijl het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod dan volop speelt. In totaal zou de werkloosheid in de definitie van het FPB stijgen met 52 100 personen in de periode 2013-2015 (tabel 20) en zou de werkloosheidsgraad klimmen tot 12,8 % in 2015. Daarbij moet echter opnieuw opgemerkt worden dat het aantal werkloze uitkeringstrekkers (inclusief 'oudere' werklozen) tegen 2015 verder daalt (met 4 300 personen), aangezien verscheidene aspecten van de hervorming van het stelsel van inschakelingsuitkeringen (verlenging van de wachttijd in geval van onvoldoende actief zoekgedrag; striktere controle op actief zoekgedrag van personen die al een inschakelingsuitkering ontvangen; beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen) tijdens die periode op kruissnelheid komen en zorgen voor verschuivingen naar de niet-uitkeringsgerechtigde werkloosheid en naar inactiviteit.

...stijging die op middellange termijn vrijwel ongedaan wordt gemaakt, terwijl het aantal personen met een werkloosheidsuitkering fors lager uitkomt.

Vanaf 2016 groeit de werkgelegenheid nog sterker (zie afdeling 3) en vanaf 2017 valt bovendien de groei van het arbeidsaanbod terug (nadat zowel de hervorming van de brugpensioenregeling als de TBS-hervorming op kruissnelheid zijn gekomen en omdat demografische impulsen sterk in kracht afnemen), zodat de werkloosheid nu afneemt, in steeds sneller tempo naarmate de periode vordert. Globaal daalt de werkloosheid met 49 800 personen in de periode 2016-2018, zodat de stijging uit de eerste helft van de periode nagenoeg weggeveegd wordt. De daling van de werkloosheid is nu meer evenredig gespreid over uitkeringsgerechtigde en niet-uitkeringsgerechtigde werklozen. Dat neemt niet weg dat over de gehele periode beschouwd de eerste groep fors afneemt (met 41 500 personen) en de tweede fors stijgt (met 43 800 personen).

De werkloosheidsgraad volgens de definitie van het FPB zou beginnen zakken vanaf 2016 en op het einde van de periode terugvallen tot 11,7 %. De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) steeg vorig jaar van 7,2 % tot 7,6 %, zou oplopen tot 8,5 % in 2015, om vervolgens te dalen tot 7,8 % tegen het einde van de periode.

Dat betekent dat in het arbeidsmarktscenario van deze vooruitzichten de werkloosheidsgraad op middellange termijn vrijwel constant blijft (lichte daling in het administratieve concept; lichte stijging in het EAK-concept). Weliswaar heeft het geheel van recente arbeidsmarkthervormingen in deze vooruitzichten voornamelijk afgeleide effecten

via de koopkracht van de gezinnen en via de extra impuls die zij geven aan de groei van de beroepsbevolking. Het verdere effect op de brutolonen en – via dat kanaal – op de werkgelegenheid van die extra impuls

op het arbeidsaanbod is nog vrij bescheiden op middellange termijn (zie afdeling 2). Bovendien werd geen rekening gehouden met de financiële (hervorming wachttuitkeringen; degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen in de tijd) en niet-financiële (ruimere afbakening van wat beschouwd wordt als een passende betrekking voor werkzoekenden met een werkloosheidsuitkering) prikkels ter intensifiëring van het zoekgedrag die de recente hervormingen bevatten.

De graad van arbeidsreserve bij 49-plussers blijft structureel dalen...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar, daalde de graad van arbeidsreserve structureel sinds het midden van de jaren negentig: van 31,3 % in 1994 naar 24,2 % in 2008. Ook in de jaren volgend op de financiële crisis bleef hij significant dalen (tot 21,3 % in 2012), waarbij het beperkt verlies aan neerwaartse dynamiek in de periode 2009-2010 sindsdien terug gecompenseerd werd. Die daling in de postcrisisperiode gold trouwens zowel voor de component brugpensioenen¹ (afname in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod² van 8,5 % in 2008 naar 7,6 % in 2012) als voor de component werkloosheid (afname van 15,3 % naar 13,5 %). Wel is het zo dat binnen de werkloosheid een verdere verschuiving plaatsvond van 'oudere werklozen' (die in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod opnieuw sterk daalden, van 7,4 % naar 5,1 %) naar administratief werkzoekenden (toename van 7,9 % naar 8,5 %). In absolute termen nam de arbeidsreserve bij 49-plussers wél licht toe in de periode 2009-2010 (met 10 700 personen), wat op zich niet verwonderlijk is gezien de forse toename van het arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse (zie afdeling 1) en het feit dat het optrekken van de pensioenleeftijd tot 65 jaar voor vrouwen nog speelde in die periode. In de afgelopen twee jaar daalde de arbeidsreserve bij 49-plussers echter ook gevoelig in absolute cijfers (met 15 000 personen).

Tijdens de projectieperiode zou de graad van arbeidsreserve in die leeftijdsklasse onafgebroken verder blijven dalen, en uitkomen op 17,2 % in 2018. Opnieuw geldt die daling zowel voor de component brugpensioenen (afname tot 5,6 % in 2018) als voor de component werkloosheid (afname tot 11,4 % in 2018). Ook in absolute termen slinkt de arbeidsreserve bij 49-plussers tijdens de projectieperiode (met 31 800 personen), daling die voor twee derde terug te vinden is bij bruggepensioneerden (-20 100 personen) en voor één derde bij werklozen. We merken op dat de maatregelen die specifiek gericht zijn naar het langer aan het werk houden van ambtenaren (TBS-hervorming in het onderwijs; effecten van de pensioenhervorming binnen het ambtenarenstelsel) in deze Vooruitzichten bij hypothese voor een vrijwel evenwaardige stimulans zorgen van arbeidsaanbod en werkgelegenheid in de leeftijdsklasse 55-64 jaar, en dus nauwelijks extra werkloosheid genereren binnen die klasse.

...terwijl de werkloosheidsgraad onder 50 jaar de conjuncturele schokken opvangt...

In de leeftijdsklasse onder 50 jaar zakte de werkloosheidsgraad zeer snel tijdens de periode 2005-2008, van 13,2 % naar 10,2 %. Hij kwam daardoor beduidend onder het niveau te liggen dat bereikt werd op het einde van de vorige periode van hoogconjunctuur (11 % in 2001), hoewel de vergelijking ongetwijfeld ook wordt beïnvloed door de gevolgen van de striktere controle op het zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen. Het is in deze leeftijdsklasse dat conjuncturele veranderingen veruit de sterkste gevolgen hebben. Zo nam het aantal werklozen in die klasse nog toe met 45 600 personen in de periode 2009-2010 en steeg de werkloosheidsgraad er tot 11,4 %. In 2011 werd alweer bijna de helft van die stijging tenietgedaan en zakte de werkloosheidsgraad tot 10,9 %. De conjuncturele vertraging van vorig jaar zorgde echter voor een hernieuwde toename van de werkloosheid (met 13 200 personen) en van de werkloosheidsgraad (tot 11,3 %).

1. We gebruiken in deze Vooruitzichten de termen 'brugpensioen' en 'werkloosheid met bedrijfstoelag' als synoniemen. Binnen dat stelsel maken we vooralsnog geen onderscheid tussen de - momenteel enkele duizenden - personen die beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt (en in principe tot de werkzoekenden gerekend zouden moeten worden) en de overige personen (die nog altijd ruimschoots domineren).

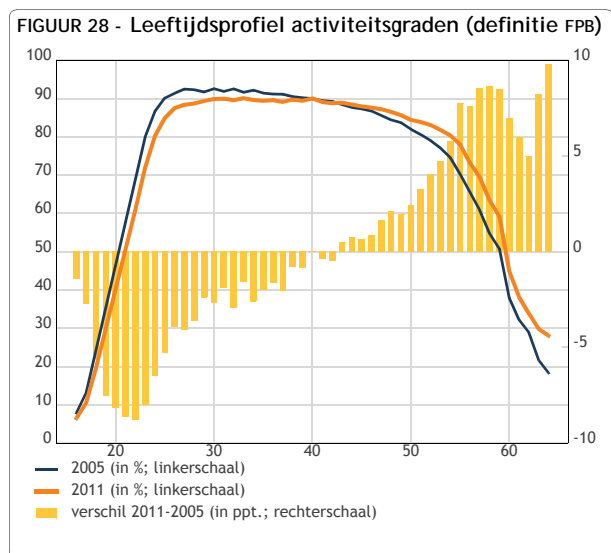
2. Potentieel arbeidsaanbod: beroepsbevolking definitie FPB plus voltijds brugpensioen en voltijdse loopbaanonderbreking.

...en ook op middellange termijn boven precrisisniveau blijft.

In het scenario van deze Vooruitzichten kondigen zich in de eerstvolgende jaren nog geen tekenen van herstel aan. De werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar loopt nog verder op tot ruim 12,8 % in 2015, vooraleer te zakken tot 11,7 % tegen het einde van de periode, wat dus nog altijd een stuk boven het precrisisniveau uit 2008 zou liggen. Er zouden op het einde van de periode 11 500 werkzoekenden onder 50 jaar méér zijn dan vorig jaar.

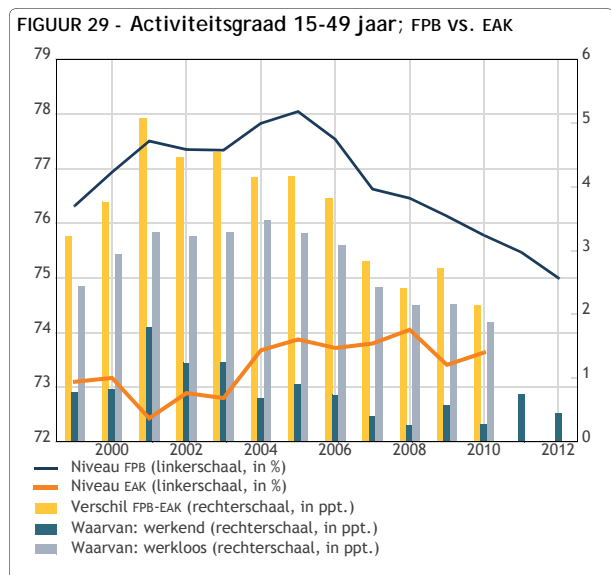
4.5. Activiteitsgraden: een vergelijking met de EAK

Zoals reeds vermeld in afdeling 1, hadden wijzigingen in de activiteitsgraden (in het ‘aanbodgedrag’) gedurende de afgelopen zes jaar globaal genomen geen positieve invloed op de ontwikkeling van het arbeidsaanbod. In de oudere leeftijdsklassen stegen de activiteitsgraden sterk, maar die evolutie werd volledig geneutraliseerd door negatieve schokken op de graden in de overige leeftijdsklassen. In deze afdeling diepen we die opmerkelijke vaststelling verder uit.

Figuur 28 geeft het leeftijdsprofiel van de activiteitsgraden (mannen + vrouwen) in 2005 en in 2011. Die observaties zijn gebaseerd op een verwerking door het FPB van administratieve data. De beroepsbevolking (definitie FPB) wordt daarbij opgesplitst naar leeftijd en geslacht via de primaire bronnen sociale zekerheid (RSZ, RSZPPO en RSVZ voor de werkende bevolking; RVA en gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling voor de werkloze bevolking). De bevolking naar leeftijd en geslacht volgt uit de officiële bevolkingscijfers, opgesteld door ADSEI op basis van het Rijksregister. De ‘administratief gemeten’ activiteitsgraad naar geslacht en leeftijd resulteert uit de confrontatie van beide gegevens. Uit de figuur blijkt duidelijk dat de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen sterk toenamen tussen 2005 en 2011, maar ook dat er een daling optrad van de activiteitsgraden voor alle leeftijden tot 40 jaar, waarbij de afnames het hoogst oplopen (tot 8 à 9 ppt) voor de leeftijden van 19 tot 23 jaar.

tussen 2005 en 2011, maar ook dat er een daling optrad van de activiteitsgraden voor alle leeftijden tot 40 jaar, waarbij de afnames het hoogst oplopen (tot 8 à 9 ppt) voor de leeftijden van 19 tot 23 jaar.

Om de robuustheid van die vaststelling na te gaan, maken we een vergelijking met de evolutie van de activiteitsgraden die ADSEI volledig onafhankelijk van administratieve data meet in de enquête naar de arbeidskrachten (EAK; vraagt naar de arbeidsmarktpositie van een representatieve steekproef individuen). In figuur 29 gebeurt die vergelijking voor de gehele klasse van 15 tot 49 jaar. Zij is beperkt tot de periode 1999-2010, omdat de EAK-ramingen zowel in 1999 als in 2011 de gevolgen droegen van definitieveranderingen¹.

Blijkt dat de administratief gemeten graad hoger ligt dan de EAK-graad. Het verschil tussen beide ramingen liep het hoogst op in 2001 en bedroeg toen ruim 5 ppt. Iets minder dan 2 ppt van dat verschil kon toen toegeschreven worden aan een ruimere inschatting via administratieve bronnen van de werkzame bevolking en iets meer dan 3 ppt aan een ruimere

inschatting via administratieve bronnen van de werkzame bevolking en iets meer dan 3 ppt aan een ruimere

1. In 1999 werd overgeschakeld op een continue bevraging doorheen het gehele jaar, en werd ook de vragenlijst aangepast, zodat vanaf dan méér kleine deeltijdse jobs gemeten werden. Dat veroorzaakte een opwaartse schok op de EAK-werkgelegenheids-activiteitsgraden en een negatieve schok op de EAK-werkloosheidsgraad. In 2011 werd het criterium van actief zoekgedrag verstrengd, waardoor een groep personen die voorheen als werkloos werden beschouwd, nu als inactief worden geregistreerd, met een negatieve impact op zowel de werkloosheid- als de activiteitsgraad. Ook in 2001 treedt er een breuk op in de EAK-reksen omdat vanaf dan personen die langer dan drie maanden in volledige loopbaanonderbreking zijn, niet langer als werkenden geteld worden. Voor die laatste breuk werd echter gecorrigeerd in de grafieken.

inschatting van de werkloze bevolking. Dat laatste verschil weerspiegelt de striktere toepassing van de IAB¹-definities voor werkloosheid in de EAK, en zou – hypothese² – beschouwd kunnen worden als het aantal administratief getelde werkzoekenden die hetzij niet actief op zoek zijn naar werk volgens IAB-maatstaven, hetzij niet onmiddellijk beschikbaar zijn om te beginnen werken.

Uit figuur 29 blijkt ook dat het verschil tussen beide ramingen drastisch is geslonken. In 2010 bedroeg het nog nauwelijks 2 ppt. In beide ramingen klom de activiteitsgraad tot en met 2005, sindsdien stagneert de EAK-graad, maar is de administratieve graad fors gezakt, zodat hij de sinds 1999 geboekte winst meer dan inleverde. We onderzoeken twee pistes die dergelijke divergerende evoluties zouden kunnen verklaren.

Eén: de sterke toename van de inkomende migratie sinds het begin van de jaren 2000. A priori is het moeilijk in te schatten welk reëel effect die gehad heeft op de activiteitsgraden, omdat het om erg heterogene groepen gaat (regularisering van mensen zonder papieren, gezinsherenigingen, migratie verbonden met de uitbreiding van de Europese instellingen, sterkere migratie zowel uit Oost-Europa als uit de derde wereld), die wellicht sterk verschillen qua deelname aan de arbeidsmarkt. Om *verschillen* in evolutie tussen EAK- en administratieve graden te verklaren, moet echter vooral gekeken worden naar de regularisering en naar de uitbreiding van de werkgelegenheid in de internationale instellingen in Brussel. Regularisering zijn louter transitie van de ‘de facto’ bevolking die aanwezig is op het grondgebied naar de ‘de jure’ rijksregisterbevolking en zorgen minstens op korte termijn voor negatieve schokken op de administratief gemeten activiteits- en werkgelegenheidsgraden. De uitbreiding van de werkgelegenheid in de internationale instellingen ont-snapt dan weer grotendeels aan registratie via de brongegevens sociale zekerheid; de bijschatting die momenteel gebeurt in de nationale rekeningen lijkt eerder laag, wat eveneens de administratief gemeten activiteits- en werkgelegenheidsgraden drukt. De EAK-metingen worden in principe nauwelijks aangetast door beide problemen, omdat bevolking en werkende bevolking in de EAK simultaan geraamd worden. De ‘migratiepiste’ zorgt dan – relatief t.o.v. de EAK-metingen – voor een vergelijkbare negatieve schok op zowel de administratieve activiteits- als werkgelegenheidsgraden. Uit figuur 29 blijkt inderdaad dat er een zekere vernauwing optrad tussen EAK- en administratieve werkgelegenheidsgraden³.

Twee: het activeringsbeleid, gekoppeld aan de strengere controles op actief zoekgedrag en beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt van uitkeringsgerechtigde werklozen, in voege vanaf midden 2004. Uiteindelijk is het de bedoeling van het activeringsbeleid in zijn geheel (strengere controles, maar ook doelgroepgerichte werkgelegenheidssubsidies en intensievere begeleiding) om méér mensen er toe te bewegen actief op zoek te gaan naar werk, de mismatches op de arbeidsmarkt te verminderen, meer laaggeschoolde personen een job te bezorgen en zo ook de globale werkgelegenheidsgraad te verbeteren, hetzij dankzij een hogere aanbodgeleide groei, hetzij ten koste van een lagere productiviteitsgroei. Een goed voorbeeld is de sterke expansie van de dienstenchequewerkgelegenheid. In administratieve termen zorgt die voor een verschuiving van langdurige (vrouwelijke) werkloosheid naar werkgelegenheid, met een negatief (positief) effect op de werkloosheidsgraad (werkgelegenheidsgraad) en een neutraal effect op de activiteitsgraad. In de EAK is het effect op de werkgelegenheid identiek, maar wordt allicht gedeeltelijk uit IAB-inactieve personen geput. Het activeringsbeleid heeft daar dan een positief effect op zowel werkgelegenheids- als activiteitsgraad en een onzeker effect op de werkloosheidsgraad (méér mensen actief op zoek naar werk, maar ook grotere tewerkstellingskansen).

Minstens op korte termijn leidt het activeringsbeleid er echter ook toe dat méér uitkeringstrekkers ofwel geschorst of uitgesloten worden, ofwel arbeidsongeschiktheid of een vrijstelling om familiale of sociale redenen inroepen. Voor de EAK-ramingen verandert dat in principe niets, voor zover het gaat om personen die in de EAK niet als IAB-werkloos maar wel als inactief werden gerekend. In de administratieve ramingen daarentegen

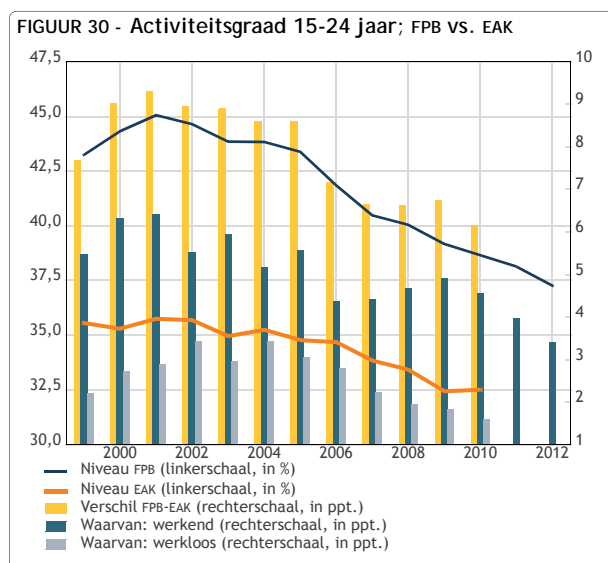
1. Internationaal Arbeidsbureau.

2. Er wordt immers tot dusver geen rechtstreekse koppeling op individueel vlak gemaakt tussen enquêteresultaten en administratieve bestanden.

3. Voor de werkgelegenheidsgraad kan de vergelijking doorgetrokken worden tot en met 2012, omdat de EAK-metproblemen in 2011 niet golden voor de raming van de werkgelegenheid.

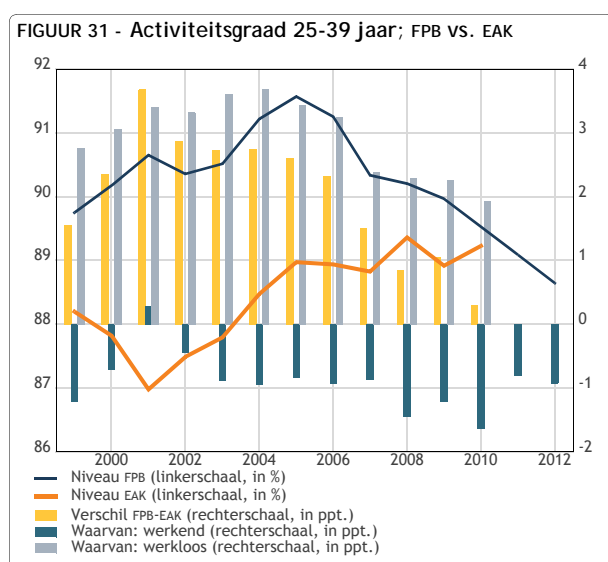
dalen de geregistreerde werkloosheid en dus ook de beroepsbevolking, en zijn er negatieve effecten op zowel activiteits- als werkloosheidsgraad.

Via beide kanalen (grotere tewerkstellingskansen voor IAB-inactieve administratieve werkzoekenden; grotere kans op administratieve uitsluiting van IAB-inactieve personen met een werkloosheidsuitkering) zorgt het activeringsbeleid dus voor een minder dynamische evolutie van de administratieve activiteitsgraden t.o.v. de EAK, die deze keer echter gepaard gaat met een relatief tragere stijging (of sterkere afname) van de administratieve werkloosheidsgraden. De sterke vernauwing tussen EAK- en administratieve werkloosheidscijfers die blijkt uit figuur 29¹, strookt dan met een verklaring via de 'activeringspiste'. De plotse daling van de administratieve activiteitsgraden sinds het midden van het vorige decennium suggereert bovendien dat tot dusver vooral het schorsingsbeleid zwaar heeft doorgewogen.

De vergelijking met de EAK kan verder gedetailleerd worden naar leeftijdsklasse en gewest van woonplaats. Zo wordt in de jongste leeftijdsklasse (15-24 jaar; figuur 30) de sterk dalende tendens van de administratief gemeten activiteitsgraad bevestigd door de EAK-observaties. De afname is volgens de administratieve raming wel meer uitgesproken, zodat het sterke niveauverschil tussen beide ramingen enigszins afgebouwd wordt (van 8 à 9 ppt in de eerste helft van het voorbije decennium tot 6 ppt in 2010). De daling is sinds 2006 erg robuust volgens beide bronnen, lijkt dus structureel, en zou in de hand worden gewerkt door de hervormingen in het hoger onderwijs, die zowel tot een verlenging van de gemiddelde studieduur als van het aantal personen dat zich aanbiedt voor hogere studies gezorgd

zouden hebben. Mogelijk is er echter ook een bijkomend effect van de economische crisis vanaf 2009.

In de groep 25-39 jaar zijn de verschillen in evolutie met de EAK het meest frappant: min of meer stabiele EAK-activiteitsgraad sinds 2005, fors dalende administratief gemeten graad. Op basis van een vergelijking per gewest van woonplaats kan men concluderen dat het toenemende aantal regulariseringsen en/of de toename van de werkgelegenheid in internationale instellingen vooral in Brussel een verklaring zou bieden voor de zwakkere administratief gemeten evolutie van de activiteits- en werkgelegenheidsgraad tijdens het jongste decennium. De schorsingen van uitkeringsgerechtigde werklozen ten gevolge van de activeringspolitiek lijken dan weer veruit het sterkst gespeeld te hebben in Wallonië en zouden een verklaring kunnen bieden voor het sterk krimpand verschil tussen administratieve en EAK-werkloosheids- en activiteitsgraden in dat gewest voor de gehele periode sinds 2005.

ministratieve en EAK-werkloosheids- en activiteitsgraden in dat gewest voor de gehele periode sinds 2005.

1. Er moet ook vermeld worden dat vanaf januari 2006 (moment waarop de stempelcontrole wordt afgeschaft) de gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling werkzoekenden zijn beginnen tellen via andere registratiemethoden. Dat lijkt in de periode 2006-2007 de evolutie van de administratief gemeten werkloosheid in alle gewesten vertekend te hebben en bovendien in Vlaanderen geleid te hebben tot een duurzame neerwaartse schok op zowel de werkloosheids- als activiteitsgraden.

De vraag is of de negatieve schokken op de activiteitsgraden in die leeftijdsklassen ook zullen blijven gelden voor de komende generaties en in hoeverre de cohorten die reeds negatieve schokken ondervonden, die zullen meedragen naarmate ze verouderen. Het antwoord daarop hangt onder meer af van de mate waarin het activeringsbeleid tot de gewenste resultaten leidt. Indien het beleid er op termijn in slaagt de risicogroep van laaggeschoolde schoolverlaters duurzaam te activeren, dan kan de geobserveerde inzinking van de administratieve activiteitsgraden tussen 25 en 40 jaar gedeeltelijk uitgewist worden en kunnen de EAK-activiteitsgraden opgekrikt worden. Indien het voornaamste effect van het beleid er echter in bestaat dat een groot gedeelte van die risicogroep (die voorheen recht had op een werkloosheidsuitkering) nu in de inactiviteit verdwijnt (en daarbij eventueel een beroep doet op het leefloon), dan zullen de administratieve graden verder zakken naar de huidige EAK-graden. Er dreigt dan een blijvend lagere deelname aan de arbeidsmarkt van laaggeschoolden, met op langere termijn ook nefaste gevolgen voor de activiteitsgraden op oudere leeftijd. Merk op dat het activeringsbeleid van start is gegaan in een situatie waarbij de administratieve werkloosheid een aanzienlijk aantal langdurige werklozen bevatte. Voor de komende generaties zullen de risicogroepen wellicht sneller opgevolgd en begeleid worden, wat de kans op een succesvol beleid vergroot. Daar staat tegenover dat de omvang van de risicogroep zelf nog kan uitbreiden, indien de laaggekwalificeerde uitstroom van jongeren uit het onderwijs aan belang zou winnen.

Bij de projectie van het arbeidsaanbod (afdeling 1) zijn we er van uitgegaan dat in de klasse 15-24 jaar de tendentiële daling van de activiteitsgraden vrij snel afvlakt. Dat betekent wel dat de voorbije negatieve schokken op de activiteitsgraden bij jongeren als verworven beschouwd worden. We veronderstellen echter ook dat het daarbij voornamelijk gaat om uitgestelde intredes op de arbeidsmarkt, zodat er geen negatieve impact is op de activiteitsgraden vanaf 25 jaar. Nochtans behouden we in de klasse 25-39 jaar eveneens de negatieve schokken uit het verleden, in de veronderstelling dat het strengere schorsingsbeleid duurzame effecten op middellange termijn heeft op de activiteitsgraden in die klasse. Opnieuw verbinden we daar echter geen consequenties aan voor de activiteitsgraden op oudere leeftijd naarmate die cohorten verouderen. Die hypothesen zijn een compromis tussen een volledig pessimistisch scenario (geobserveerde negatieve effecten op alle activiteitsgraden worden volledig behouden en bovendien meegedragen naarmate die cohorten verouderen) en een volledig optimistisch scenario (geen enkel effect uit het verleden wordt overgedragen op de oudere leeftijdsklassen én de voorbije negatieve schokken op de activiteitsgraden onder 50 jaar worden geleidelijk terug weggewerkt).

5. Overheidsfinanciën

Rekening houdend met de informatie die beschikbaar was bij het afsluiten van de Vooruitzichten, slinkt het tekort van de gezamenlijke overheid in 2013 aanzienlijk ten opzichte van 2012 en duikt het onder de grens van 3 % van het bbp, niet-tegenstaande de zwakke economische groei. Dat is het resultaat van de restrictieve koers van de begroting 2013 van de verschillende beleidsniveaus en de daling van de kapitaaluitgaven (impact van de herkapitalisatie van de Dexia-groep in 2012 en de terugloop van de investeringen van de lagere overheid). De ontvangsten blijven stijgen in 2013 als gevolg van voornamelijk op federaal niveau genomen maatregelen. Met uitzondering van de kapitaaluitgaven nemen de verschillende categorieën van primaire uitgaven toe in procent van het bbp als gevolg van de zwakke economische groei (noemereffect). De rentelasten nemen af door de daling van de rente.

Bij ongewijzigd beleid en ongewijzigde wetgeving daalt het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid opnieuw in 2014, vooral als gevolg van het eenmalig karakter van bepaalde maatregelen in 2013 dat leidt tot een aanzienlijke ontvangstendaling in procent van het bbp. Ook de uitgaven vallen terug, zij het in mindere mate, hoofdzakelijk door de meer dynamische economische groei en de gunstige evolutie in 2014 (alsook in 2015) van de verhouding tussen de prijsindex van de sociale uitkeringen en bezoldigingen en de bbp-deflator. Op middellange termijn blijven de totale ontvangsten vrijwel onveranderd in procent van het bbp, terwijl de uitgaven licht afnemen als gevolg van de daling van de werkingskosten van de overheid en de rentelasten. Het vorderingensaldo verbetert licht op middellange termijn, maar zou niet teruggebracht worden onder de grens die de toepassing van de procedure bij buitensporige tekorten voorkomt.

TABEL 21 - Vorderingensaldo en schuld van de gezamenlijke overheid
In procent van het bbp

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Vorderingensaldo (EDP), waaronder:	-3,7	-3,9	-2,9	-3,0	-2,9	-2,8	-2,7	-2,5
Entiteit I	-3,4	-3,5	-2,8	-3,0	-2,9	-2,9	-2,9	-2,8
Federale overheid	-3,4	-3,4	-2,8	-3,0	-2,9	-2,9	-2,9	-2,8
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	-0,0	-0,0	0,0	-0,0	-0,0
Entiteit II	-0,3	-0,4	-0,2	-0,0	0,1	0,1	0,2	0,2
Gemeenschappen en gewesten	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,4
Lagere overheid	-0,1	-0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1
Structureel vorderingensaldo	-3,2	-2,8	-2,2	-2,0	-2,0	-2,1	-2,3	-2,5
Geconsolideerde brutoschuld	97,8	99,6	100,9	101,6	101,3	100,8	100,0	99,0
Pm. Doelstellingen vorderingensaldo (EDP) in het Stabiliteitsprogramma ^a	-	-	-2,5	-2,0	-0,5	0,4	-	-

a. Belgisch Stabiliteitsprogramma (2013-2016) van april 2013.

De consolidatiemaatregelen in 2012 en 2013 leiden tot een verbetering van het structureel saldo. Rekening houdend met de relatieve zwakte van de geraamde potentiële economische groei, is de dynamiek van de socialezekerheidsuitgaven van die aard dat, bij ongewijzigd beleid, het structureel tekort opnieuw toeneemt op middellange termijn. De daling van het tekort op middellange termijn is dus enkel toe te schrijven aan de vermindering van de output gap.

Het Belgisch Stabiliteitsprogramma van april 2013 beoogt een verbetering van het structureel vorderingensaldo met 1 % van het bbp in 2013. De evolutie van het structureel saldo, berekend volgens de methodologie van de Europese Commissie, bedraagt echter in 2013 slechts 0,6 % van het bbp. Het nemen van bijkomende maatregelen door de verschillende beleidsniveaus in de loop van het jaar zou nodig kunnen zijn om tegemoet te komen aan de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma.

Aangezien de zesde staatshervorming niet is afgerond bij het afsluiten van deze Vooruitzichten, berust de projectie van de financiën van de verschillende deelsectoren op de huidige financieringsmechanismen en houdt ze geen rekening met eventuele lastenoverdrachten tussen Entiteit I en Entiteit II.

Hoewel de uitgavenstijging in de sociale zekerheid groter is dan de bbp-groei, noteert die deelsector over de volledige projectieperiode een begrotingsevenwicht dankzij de evenwichtsdotatie van de federale overheid. Die dotatie maskeert zodoende het onderliggend tekort van de sociale zekerheid. Het tekort van de federale overheid blijft tijdens de gehele periode relatief stabiel in procent van het bbp, daar de impact van de besparingsmaatregelen op federaal niveau en de daling van de rentelasten de stijging van de overdrachten naar andere deelsectoren compenseert.

Binnen Entiteit II boeken de gemeenschappen en de gewesten in het begin van de projectieperiode lichte tekorten, die geleidelijk worden weggewerkt en evolueren naar begrotingsoverschotten op het einde van de periode. Die overschotten dragen mede bij tot de verbetering van het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid op middellange termijn. De rekening van de lagere overheid blijft dichtbij een evenwicht tijdens de gehele projectieperiode. De investeringscyclus van de lagere overheid veroorzaakt lichte tekorten, in de aanloop naar de lokale verkiezingen op het einde van de projectieperiode.

Ondanks de vermindering van het tekort, neemt de schuldgraad in 2013 verder toe en wordt de grens van 100 % van het bbp overschreden (onder voorbehoud van bijkomende maatregelen die in de loop van het jaar beslist zouden worden om de schuld te beperken), vooral door de zwakke nominale groei. De Belgische deelname aan het Europees stabiliteitsmechanisme en het Europees Fonds voor Financiële Stabiliteit draagt eveneens bij tot de groei van de schuldgraad, terwijl de gedeeltelijke terugbetaling door KBC van de door het Vlaams Gewest verleende financiële steun de groei afzwakt. Op middellange termijn daalt de schuldgraad licht onder impuls van een licht primair overschot en een impliciete rentevoet die lager is dan de nominale economische groei.

Afsluitingsdatum van de projectie

De Vooruitzichten werden afgesloten op 22 april 2013 en houden dus geen rekening met de impact van de beslissingen die na deze datum werden genomen, zoals de begrotingscontrole 2013 van de gefedereerde entiteiten, behalve die van de Vlaamse Gemeenschap, of de verkoop van de activaportefeuille van Royal Park Investments. Ze integreren evenmin eventuele andere verkopen van activa in de loop van het jaar die werden aangehaald tijdens het begrotingsconclaaf om de schuldgraad onder de grens van 100 % van het bbp te houden.

Zesde staatshervorming

De projectie houdt geen rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet (BFW) en met de overdracht van bevoegdheden, die beslist werden in het kader van het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming, gezien dit akkoord nog gefinaliseerd moet worden. Nog niet alle parameters van het akkoord zijn definitief vastgelegd. De projectie integreert dus ook geen wijzigingen in het budgettair gedrag, die hieruit zouden kunnen voortvloeien.

Boekhoudkundige voorstelling

De tabellen in dit hoofdstuk wijken af van de definities van de nationale rekeningen in die zin dat de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) verrekend wordt als een ontvangst (en niet als een negatieve kapitaaluitgave), de toegerekende bijdragen zowel uit (loongebonden) ontvangsten en uitgaven worden gehaald, de pensioenen van de vroegere ambtenaren van de gemeenschappen, gewesten en de lagere overheid als finale uitgaven van de federale overheid worden beschouwd (in plaats van die te verrekenen als overdrachten van de federale overheid aan Entiteit II en nadien als finale uitgaven van Entiteit II). De tabellen in de bijlage, daarentegen, zijn volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

5.1. Vorderingensaldo, ontvangsten, uitgaven en overheidsschuld

5.1.1. Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid

De structurele koers van het begrotingsbeleid kan worden geraamd met behulp van de methode van de Europese Commissie die het structureel vorderingensaldo berekent door het vorderingensaldo te corrigeren voor eenmalige maatregelen en cyclische schommelingen. Het aldus berekende structureel saldo hangt echter af van bepaalde niet-structurele effecten die aanzienlijk zouden kunnen zijn: het effect op de ontvangsten van prijsschommelingen van roerende en onroerende activa en van fluctuaties van het loonaandeel, de relatieve prijseffecten door de indexeringsmechanismen en de impact van de electorale cyclus van de investeringen en andere. Hiermee rekening houdend moeten de evoluties van het structureel saldo in tabel 22 dus beschouwd worden als grootteorden¹.

TABEL 22 - Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid
in procent van het bbp

	2012	Verschil	
		2013	2014-2018 bij ongewijzigd beleid
Vorderingensaldo (EDP)	-0,2	1,0	0,4
Cyclische component	-0,6	-0,4	1,2
Conjunctuurgezuiverd vorderingensaldo	0,5	1,4	-0,8
Enmalige maatregelen	0,0	0,8	-0,4
Structureel vorderingensaldo	0,4	0,6	-0,3
Rentelasten (EDP)	0,1	-0,2	-0,3
Structureel primair saldo	0,6	0,4	-0,6
Structurele ontvangsten	0,7	0,4	-0,2
Structurele uitgaven	0,1	-0,0	0,4

Gelet op de evolutie van het structureel primair saldo lijkt het begrotingsbeleid restrictief in 2012 en 2013. Bij ongewijzigd beleid, dus zonder bijkomende consolidatiemaatregelen, zou het structureel primair saldo opnieuw verslechteren; het grootste deel van de verbetering uit de periode 2012-2013 zou tijdens de periode 2014-2018 tenietgedaan worden.

De evoluties van het structureel saldo over de periode 2012-2013 zijn voornamelijk het gevolg van de stijging van de ontvangsten. Dankzij de consolidatiemaatregelen die tijdens die periode genomen werden aan de uitgavenzijde, kon een toename van de structurele uitgaven, die bij ongewijzigd beleid zou zijn waargenomen, vermeden worden. Op middellange termijn is de structurele achteruitgang grotendeels toe te schrijven aan de uitgavengroei en meer in het bijzonder aan de endogene dynamiek van de uitgaven voor pensioenen en geneeskundige zorgen.

5.1.2. Ontvangsten van de overheid

Sterke toename van de ontvangsten in 2012.

De aanzienlijke ontvangstengroei in 2012 is het resultaat van de consolidatiemaatregelen die betrekking hadden op vrijwel alle fiscale, parafiscale en niet-fiscale ontvangstencategorieën. De totale impact van de eenmalige ontvangsten en de verschuivingen (die in 2011 nog licht negatief was) bedroeg 0,4 % van het bbp in 2012.

De stijging van het loonaandeel in de toegevoegde waarde ondersteunde de ontvangsten uit heffingen op arbeid in procent van het bbp. De belasting op het gezinsinkomen nam echter niet toe als gevolg van een ongunstig indexeringseffect – de barema's werden immers aangepast op basis van de hogere inflatie van het

1. Zie punt 5.1.3 voor een ramingsmethode van structurele uitgaven die rekening houdt met de factoren die niet zijn opgenomen in de methode van de Europese Commissie.

voorgaande jaar – en van een vertraagde inkohiering die in het bijzonder raakte aan de opcentiemen van de lagere overheid, die reeds de weerslag ondervonden van de versnelde inkohiering van 2011.

Aanslagbasiseffecten hadden ook een negatieve invloed op de productgebonden belastingen: stijging van de particuliere spaarquote en daling van de consumptie van motorbrandstoffen en tabak.

De vennootschapsbelasting profiteerde van een verschuiving van de voorafbetalingen van de voorgaande jaren naar een inning via inkohieringen en, bijgevolg, van de uitbreidingen van de aanslagbasis van de twee voorgaande jaren. Het negatief aanslagbasiseffect als gevolg van de verslechtering van de ruilvoet werd hierdoor meer dan gecompenseerd.

Verrekening van de discretionaire maatregelen.

De projectie van de fiscale ontvangsten houdt rekening met de impact van de op verschillende beleidsniveaus goedgekeurde discretionaire maatregelen, waarvan in het algemeen de bedragen uit de begrotingen werden overgenomen. Zij omvat de impact in 2013 van de federale maatregelen voor de begroting 2012 (met name de bijkomende effecten inzake fraudebestrijding, fiscale uitgaven voor de personenbelasting, notionele interest), de maatregelen van de initiële begroting 2013 (inzake fiscale regularisatie, roerende voorheffing, belasting op meerwaarden, belasting op verzekeringspremies, accijnzen) en de maatregelen van de begrotingscontrole 2013 (inzake roerende voorheffing, btw, accijnzen, registratierechten) alsook hun bijkomende impact in 2014. In 2014 zijn er bovendien de fiscale ontvangsten uit de deelname van België aan de derde fase van de Europese handel in emissierechten. De projectie houdt tevens rekening met de fiscale maatregelen van de gewesten, zoals de verhoging van verdeelrechten die het Vlaams Gewest besliste bij de begrotingscontrole 2012. Wat de maatregelen inzake regularisatie, fraudebestrijding en invordering betreft, neemt de projectie de bijkomende effecten in aanmerking, ten belope van 0,2 % van het bbp in 2013.

Voor de sociale bijdragen wordt er rekening gehouden met de verminderings- en wijzigingsmaatregelen die beslist werden in het kader van het relanceplan van de zomer van 2012 en van het interprofessioneel akkoord 2013-2014.

De niet-fiscale ontvangsten voor 2013 zijn gebaseerd op de begrotingen van de verschillende beleidsniveaus.

TABEL 23 - Ontvangsten van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	Niveau	Verschil			
	2011	2012	2013	2014	2015-2018
Totale ontvangsten	47,1	1,3	0,3	-0,5	-0,1
Fiscale en parafiscale ontvangsten	43,5	1,1	0,4	-0,1	0,1
Belasting op het inkomen van de gezinnen (zonder roerende voorheffing)	11,7	-0,0	0,1	0,1	0,2
Sociale werkgeversbijdragen	8,6	0,2	-0,0	-0,0	0,1
Sociale bijdragen: overige	5,6	0,1	-0,0	-0,1	-0,1
Roerende voorheffing gezinnen	0,6	0,2	0,1	-0,0	0,1
Vennootschapsbelasting	3,0	0,1	0,2	0,2	0,1
Btw	6,9	0,1	-0,0	-0,1	-0,0
Accijnzen	2,1	-0,0	0,0	-0,0	-0,2
Overige belastingen	4,9	0,4	0,1	-0,1	-0,2
Niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten	3,6	0,1	-0,0	-0,4	-0,2
Verkoop van goederen en diensten	1,6	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Verkoop van activa	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,0
Overdrachten	0,9	0,1	-0,1	-0,2	-0,1
Inkomen uit vermogen	1,0	-0,0	0,1	-0,1	-0,1

Bijkomende groei van de ontvangsten in 2013, maar minder sterk dan in 2012.

In 2013 stijgen de totale ontvangsten nog aanzienlijk als gevolg van de nieuwe budgettaire consolidatiemaatregelen. De eenmalige ontvangsten, met inbegrip van verwachte opbrengst van de fiscale regularisatie, vertegenwoordigen 0,3 % van het bbp in 2013, wat 0,1 % van het bbp minder is dan in 2012.

Wat de fiscale en parafiscale ontvangsten betreft, wordt de groei echter gevoelig afgeremd door globaal negatieve aanslagbasiseffecten.

De daling van het loonaandeel, in een context van een bevrozing van de reële lonen en een afname van de overheidstewerkstelling, weegt op de ontvangsten uit heffingen op arbeid. Daarenboven is het indexerings-effect van de personenbelasting opnieuw ongunstig voor de ontvangsten en wordt een deel van de budgettaire kosten verbonden aan de anticipaties op de maatregel inzake de gedeeltelijke afschaffing van de belastingvermindering voor energiebesparende investeringen verschoven naar 2013 door de vertraagde inkohiering in 2012. Niettemin, door de weerslag van de vertraagde inkohiering in 2012, neemt de groei van de opcentiemen van de lagere overheid op de personenbelasting fors toe in 2013.

De daling van de energieprijzen en, meer algemeen, het negatief groeiverschil tussen de consumptieprijzen en de bbp-deflator wegen op de btw-ontvangsten, net zoals de stijging van de spaarquote van de gezinnen, de zwakke investeringen in woongebouwen en de terugval van de investeringen van de lagere overheid.

De loonmatiging en de ruilvoetverbetering zijn daarentegen gunstig voor de vennootschapsbelasting die bovendien positief beïnvloed wordt door een nieuwe verlaging van de notionele interest.

Ondanks een vrij ongunstige evolutie van bepaalde elementen van de belastbare basis, zou de opbrengst uit de bevrijdende roerende voorheffing licht toenemen, wanneer we rekening houden met de hypothese dat de nieuwe maatregelen ter zake daadwerkelijk de door de regering verhoopde budgettaire effecten zullen hebben.

De 'overige belastingen' uit tabel 23 blijven vrij stabiel in procent van het bbp, aangezien de impact van de verdwijning van diverse eenmalige ontvangsten in 2012 (laattijdige betaling van de nucleaire rente van 2011, anticipatieve heffing op de levensverzekeringen en pensioenfondsen, verkorting van de aangiftetermijn voor successierechten, bijdrage 'Beroepskrediet') wordt tenietgedaan door de opbrengst van verschillende nieuwe maatregelen (de fiscale regularisatie, de verhoging van de taks op de premies voor levensverzekeringen, de verhoging van sommige gewestelijke belastingen en bepaalde federale registratierechten).

De niet-fiscale ontvangsten zijn ook vrijwel stabiel in procent van het bbp. Ze omvatten vooral eenmalige elementen zoals de opbrengst van de verkoop van licenties voor mobiele telefonie, de bijkomende terugbetaling van staatssteun door Bpost, de terugbetaling door de Europese Unie van onrechtmatig geïnde douanerechten of het saldo van de uitzonderlijke heffing voor het Beschermingsfonds voor Deposito's. Samen met de stijging van het dividend van de NBB compenseren die ontvangsten in grote mate de weerslag van de eenmalige maatregelen van 2012 en de vermindering van de inkomsten afkomstig van de financiële instellingen voor de Staatswaarborg.

Weerslag in 2014 van de eenmalige ontvangsten van 2013, relatieve stabiliteit van de ontvangsten op middellange termijn.

In 2014 is de terugval van de ontvangsten deels toe te schrijven aan de weerslag van de eenmalige ontvangsten van 2013 (voor 0,3 % van het bbp). De daling situeert zich vooral op het niveau van de niet-fiscale ontvangsten die bovendien lijden onder een terugval van de inkomsten afkomstig van de financiële instellingen,

onder meer door de terugbetaling eind 2012 en in 2013 van de leningen die door de federale overheid en het Vlaams Gewest aan KBC werden toegekend.

De ratio van de verplichte heffingen vertoont een lichte daling doordat bepaalde negatieve aanslagbasiseffecten die reeds werkzaam zijn in 2013, zoals loonmatiging, afname van de overheidstewerkstelling, daling van de energieprijzen, stijging van de spaarquote, zich herhalen in 2014.

Op middellange termijn blijft de ratio van de verplichte heffingen nagenoeg stabiel: in de veronderstelling van een ongewijzigde wetgeving compenseert de lichte stijging van de inkomensbelasting de daling van de indirecte belastingen.

Op het vlak van de personenbelasting vertoont de gemiddelde aanslagvoet een opwaartse trend door de progressiviteit van de belasting in een context van positieve groei van de reële inkomens per hoofd die begunstigd wordt door het opheffen van de loonbevrozing in 2015. Zonder de impact van de maatregelen van het interprofessioneel akkoord, stijgen de socialezekerheidsbijdragen ook iets sneller dan de brutoloonstroom door het forfaitair of degressief karakter van de parameters van de bijdrageverminderingen en hun niet-indexering. In de hypothesen van deze Vooruitzichten hebben de belastbare bezoldigingen van de sector van de ondernemingen de neiging zich te stabiliseren, maar de aanslagbasis omvat ook de inkomsten van de zelfstandigen en de bezoldigen van het overheidspersoneel, die allebei achteruitgaan t.o.v. het bbp. De vervangingsinkomens, daarentegen, stijgen sneller dan het bbp (maar worden relatief minder belast).

De daling van de indirecte belastingen is met name het gevolg van de relatief zwakke groei van de btw-grondslag: de gezinsconsumptie (gelet op de trendmatige stijging van de spaarquote van de gezinnen), de investeringen in woongebouwen en de overheidsconsumptie dalen in procent van het bbp. Dat is trouwens nog meer het geval voor de consumptie van accijnsgebonden producten (brandstoffen, tabak). Omdat de accijnsrechten niet prijsgebonden zijn, evolueren de ontvangsten bovendien in lijn met de aanslagbasis in volume en niet in lopende prijzen (met uitzondering van de ad valorem-accijnzen).

De roerende voorheffing zou op middellange termijn profiteren van de hogere rente, een relatief sterkere toename van de inkomsten uit vermogen en het verhoogde afremmen op internationaal vlak van de belastingsontwijking. De projectie gaat uit van een lichte toename van de vennootschapsbelasting op middellange termijn die met name de geringere bijdrage van de zelfstandigen tot de vorming van de toegevoegde waarde weerspiegelt. Tot de rubriek 'andere belastingen' behoren de onroerende voorheffing en de opcentiemen op de onroerende voorheffing, die lichtjes dalen door de zwakke reële stijging van het kadastraal inkomen en in de veronderstelling dat de opcentiemen stabiel blijven.

De hypothese van een daling van de niet-fiscale ontvangsten op middellange termijn wordt verklaard door de lagere premies en interesten die door de financiële instellingen worden betaald.

5.1.3. Primaire uitgaven van de overheid

In effectieve termen stijgen de uitgaven in 2012 en dalen ze op middellange termijn. In structurele termen, daarentegen, dalen de uitgaven in 2012 en stijgen ze op middellange termijn.

Na een forse stijging in 2012, valt de ratio van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid ten opzichte van het bbp duidelijk terug in 2013. Vervolgens neemt de ratio in een gematigder tempo af tot op het einde van de periode (tabel 24).

Die ontwikkelingen, zowel de toename in 2012 als de daling op middellange termijn, zijn niet representatief voor de structurele koers van de uitgaven omdat ze ook de impact van bepaalde eenmalige maatregelen, de economische conjunctuur, de relatieve prijzen en de electorale cyclus van de investeringen van de lagere over-

heid omvatten. Tabel 25 geeft een raming van de weerslag van die niet-structurele factoren en toont eveneens de structurele evolutie van de uitgavenratio.

TABEL 24 - Primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	Niveau	Verschil				Reële groei ^b
	2011	2012	2013	2014	2015-2018	2014-2018
Primaire uitgaven	47,5	1,3	-0,4	-0,2	-0,4	1,4
Werkingskosten en investeringen	15,6	0,1	-0,1	-0,3	-0,6	0,6
Bezoldigingen	10,1	0,1	0,1	-0,2	-0,5	0,4
Aankopen van goederen en diensten	3,7	-0,0	-0,0	-0,0	-0,2	0,5
Investeringen	1,8	0,0	-0,1	-0,1	0,1	1,9
Niet-sociale overdrachten	6,7	0,5	-0,9	0,0	-0,0	1,7
Loonsubsidies	1,5	0,0	-0,1	0,0	0,0	2,3
Overige overdrachten aan ondernemingen	2,4	0,5	-0,9	0,0	0,0	2,3
Niet-soc. overdrachten aan gezinnen en izw's	1,5	0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,8
Overdrachten aan het buitenland	1,3	-0,0	0,1	-0,0	-0,0	1,3
Sociale uitgaven ^a	25,2	0,6	0,6	0,0	0,2	1,9
Pensioenen	9,9	0,4	0,3	0,1	0,4	2,7
Geneeskundige zorgen	7,9	0,2	0,2	0,0	0,0	1,8
Werkloosheid en brugpensioenen	2,4	-0,0	0,0	-0,1	-0,3	-1,5
Overige	4,9	0,1	0,1	-0,0	-0,0	1,6

a. Uitgaven die vallen onder de kosten van de vergrijzing volgens de scvv.

b. Periodegemiddelden; deflator: NCPI. Over dezelfde periode bedraagt de reële groei van het bbp 1,6 % en die van het potentiële bbp 1,2 %.

De geïdentificeerde eenmalige uitgaven in 2011 omvatten enerzijds de uitgaven van de gewesten voor de vereffening van de Gemeentelijke Holding en anderzijds de tijdelijke verhoging van de activeringsuitkeringen in het kader van het federaal 'win-win' plan (het 'win-win' plan beïnvloedt ook de uitgaven van 2010 en 2012 maar in geringere mate). De eenmalige uitgaven in 2012 zijn duidelijk hoger dan in 2011, gelet op de overdracht in het kader van de herkapitalisatie van de Dexia-groep, de overdrachten aan de gezinnen als gevolg van een gerechtelijke beslissing inzake fiscale voordelen en diverse uitgaven van de gemeenschappen en gewesten. In 2012 en, in mindere mate, in 2013 wordt een eenmalige besparing gerealiseerd door een verlaging van de subsidies aan de NMBS.

De conjuncturele impact wordt geraamd volgens de methode van de Europese Commissie. Na twee jaren van inkrimping van de negatieve output gap, die ontstond in 2009, draagt de quasi-stabilisering van de economische activiteit in de periode 2012-2013 bij tot een stijging van de uitgavenratio, zowel via het rechtstreeks noemereffect (de uitgavenratio stijgt aangezien de noemer van die ratio – het bbp – zwak is) als door de grotere omvang van de werkloosheidsuitgaven en overige uitgaven (tellereffect). Vanaf 2014 draagt de conjunctuur in belangrijke mate bij tot de daling van de uitgavenratio, gelet op de vermindering van de output gap die voortvloeit uit het verschil tussen de economische groei (1,6 % over de periode 2014-2018) en de potentiële groei (1,2 %).

TABEL 25 - Structurele evolutie van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid in procent van het bbp

	Verschil			
	2012	2013	2014	2015-2018
Effectieve primaire uitgaven	1,3	-0,4	-0,2	-0,4
Weerslag van de eenmalige maatregelen	0,6	-0,8	0,1	0,0
Weerslag van de economische conjunctuur (EC-methode), waaronder:	0,6	0,5	-0,1	-1,0
Noemereffect	0,5	0,4	-0,1	-0,9
Tellereffect	0,1	0,1	-0,0	-0,1
Weerslag van de indexeringen, waaronder	0,2	-0,0	-0,2	-0,2
Loonindexering	0,0	0,1	-0,1	-0,0
Indexering van de sociale overdrachten	0,1	0,0	-0,1	-0,1
Indexering van de prestaties 'geneeskundige zorgen'	-0,0	0,0	-0,0	-0,0
Overige	0,1	-0,1	-0,0	-0,0
Weerslag van de electorale cyclus van de investeringen	0,0	-0,2	-0,1	0,2
Gecorrigeerde structurele uitgaven, waaronder:	-0,2	0,2	0,1	0,6
Bezoldigingen	-0,0	-0,1	-0,1	-0,3
Sociale uitgaven zonder uitgaven voor geneeskundige zorgen	0,1	0,2	0,1	0,6
Geneeskundige zorgen	0,0	0,1	0,0	0,2
Overige	-0,4	0,0	-0,0	0,0

Zoals in 2011 reeds het geval was, hebben de relatieve prijzen ook in 2012 bijgedragen tot een toename van de uitgaven in procent van het bbp. Dat effect, vrijwel neutraal in 2013, draagt in 2014 en 2015 bij tot de vermindering van de uitgavenratio. De weerslag van de relatieve prijzen vloeit voort uit het verschil tussen de bbp-deflator en de indexering van de verschillende categorieën van overheidsuitgaven, meer bepaald van de bezoldigingen, de sociale overdrachten en de uitgaven voor geneeskundige zorgen (zoals de erelonen van zorgverstrekkers), alsook de werkingskosten en andere uitgaven die beïnvloed worden door de evolutie van de consumptieprijzen. In 2013 leidt de verbetering van de ruilvoet als gevolg van de dalende olieprijzen in euro tot een duidelijke terugval in de groei van de consumptieprijzen en tot een belangrijk verschil tussen die groei en de aanzienlijk sterkere groei van de bbp-deflator. Gelet op de vertraging die eigen is aan de indexeringsmechanismen zal dat effect pas vanaf 2014 inwerken op de betrokken uitgaven. Terwijl de spilindex in 2012 twee keer werd overschreden (in januari en in november), wordt de volgende overschrijding pas verwacht in juni 2014.

De overheidsinvesteringen worden vooral beïnvloed door de timing van de gemeenteraadsverkiezingen. Ze vallen terug in 2013 en 2014 en stijgen vervolgens opnieuw in de aanloop naar de verkiezingen van 2018.

Structurele toename van de ratio van de primaire uitgaven, die vooral te wijten is aan de sociale uitgaven.

Gecorrigeerd voor het geheel van niet-structurele factoren, daalt de ratio van de primaire uitgaven in 2012, terwijl de effectieve ratio stijgt. Die structurele daling in 2012 contrasteert met de evolutie van de voorgaande jaren en weerspiegelt de bijdrage van de uitgaven tot de begrotingsconsolidatie van 2012. Op middellange termijn blijft de structurele trend van de uitgaven bij ongewijzigd beleid niettemin opwaarts georiënteerd, in tegenstelling tot de effectieve ratio die afneemt vanaf 2013.

In tabel 25 wordt de structurele uitgavenratio opgesplitst in 4 categorieën: de lonen, de sociale uitgaven (zonder de uitgaven voor geneeskundige zorgen), de uitgaven voor geneeskundige zorgen, en de overige uitgaven. Daaruit blijkt dat de structurele stijging van de uitgaven op middellange termijn toe te schrijven is aan de sociale uitgaven. De overheidslonen, daarentegen, stijgen structureel minder snel dan het potentieel bbp. De overige overheidsuitgaven, die in 2012 een structurele daling kenden, groeien op middellange termijn vrijwel in hetzelfde tempo als de potentiële economische groei.

De projectie van de uitgaven voor geneeskundige zorgen gaat uit van de cijfers van de begroting 2013 en is, op middellange termijn, gebaseerd op een dynamiek die rekening houdt met demografische effecten, de impact van de schommelingen van de economische activiteit en de invloed van technologische ontwikkelingen. De daaruit voortvloeiende gemiddelde reële groei (zie laatste kolom van tabel 24) is aanzienlijk groter dan de groei van het potentieel bbp.

De stijging van de structurele ratio van de sociale uitgaven (zonder de uitgaven voor geneeskundige zorgen) is vooral toe te schrijven aan de pensioenuitgaven. Hun groei, hoewel afgezwakt door de effecten van de in december 2011 goedgekeurde hervorming, is evenwel meer dan dubbel zo groot als die van het potentieel bbp. De groei van de uitgaven voor pensioenen weerspiegelt onder meer de impact van de babyboomgeneratie geboren na de Tweede Wereldoorlog, en de stijging van het gemiddeld pensioen dat afhankelijk is van de evolutie van de vroegere bezoldigingen en de welvaartsaanpassingen (verminderd met 40 % in 2013 en 2014 overeenkomstig het Regeerakkoord). De stijging van de overheidspensioenen is hoofdzakelijk het gevolg van het feit dat de personeelsleden die in de jaren zeventig in grote getale werden aangeworven, de pensioenleeftijd bereiken.

De projectie houdt rekening met structurele maatregelen inzake werkloosheid, pensioenen, brugpensioenen en tijdskrediet/loopbaanonderbreking, die samen met de daling van het aantal werklozen na 2015, bijdragen tot een daling van het volume van die prestaties.

De uitgaven voor bezoldigingen vertonen een structurele daling ten opzichte van het bbp over de gehele projectieperiode. De projectie houdt rekening met de momenteel gekende sectorale akkoorden inzake loonherwaardering en een lagere loondrift dan in het verleden door de evolutie van de leeftijds piramide van het personeel. Tot 2014 zou de werkgelegenheid in de administratie bij de federale overheid en de gemeenschappen en gewesten dalen en tot 2015 bij Landsverdediging conform de door de verschillende autoriteiten goedgekeurde meerjarenplannen, en wordt nadien stabiel verondersteld. De werkgelegenheid in de administratie van de lagere overheid zou vanaf 2012 niet meer toenemen. In het onderwijs zou de werkgelegenheid op het niveau van de gemeenschappen en de lagere overheid, gelet op de evolutie van de schoolbevolking, nog toenemen, zij het in mindere mate dan in het verleden.

Naast de bezoldigingen omvatten de werkingskosten van de overheid de aankoop van goederen en diensten, waarvan de evolutie zeer gematigd is. Hun reële groeivoet is nagenoeg gelijk aan nul op federaal niveau en op het niveau van de gemeenschappen en de gewesten (op basis van een uitgavenprojectie die het restrictieve beleid van de jongste jaren deels extrapoleert).

De overige uitgaven omvatten in het bijzonder de loonsubsidies (in de vorm van vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing en andere) die aanzienlijk waren toegenomen in de tweede helft van de jaren 2000, maar waarvan de groeitrend voortaan meer gematigd is, maar nog steeds dynamisch voor bepaalde categorieën (zoals de uitgaven voor dienstencheques).

Meer gedetailleerde gegevens en toelichtingen omtrent de primaire uitgaven van de deelsectoren van de overheid worden voorgesteld in de volgende delen.

5.1.4. Overheidsschuld en rentelasten

De rentelasten stijgen in procent van het bbp in 2012. Die stijging is het gevolg van de toename van de overheidsschuldgraad en van de daling van de rentebesparingen door swap-operaties. Door de daling van de lange rente en de veronderstelde stijging van de swap-inkomens zouden de rentelasten echter opnieuw dalen in 2013. Op middellange termijn zet de daling van de rentelasten in procent van het bbp zich voort als gevolg van de vermindering van de overheidsschuldgraad en van de impliciete rente.

TABEL 26 - Schuld en rentelasten van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Geconsolideerde brutoschuld ^a	97,8	99,6	100,9	101,6	101,3	100,8	100,0	99,0
Impliciete rente (in %)	3,6	3,6	3,3	3,1	3,1	3,0	3,0	3,0
Nominale bbp-groei (in %)	3,9	1,9	2,0	2,7	3,2	3,4	3,5	3,7
Verandering in de schuldgraad	2,2	1,8	1,4	0,7	-0,3	-0,5	-0,8	-1,0
Endogene verandering	0,2	2,0	1,0	0,4	-0,2	-0,5	-0,8	-1,0
Primair saldo	-0,4	-0,5	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
Rente-groedynamiek ^b	-0,2	1,6	1,3	0,5	-0,1	-0,3	-0,5	-0,7
Rentelasten (EDP)	3,3	3,4	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9
Bijdrage van de bbp-groei	-3,5	-1,9	-1,9	-2,6	-3,1	-3,3	-3,4	-3,6
Exogene verandering (tekort-schuldaanpassing)	2,1	-0,3	0,4	0,3	-0,0	-0,0	-0,0	0,0

a. Bron tot 2012: NBB.

b. De rente-groei-dynamiek stemt overeen met het primair saldo dat nodig is om de schuld te stabiliseren in procent van het bbp zonder exogene verandering.

De schuldgraad van de gezamenlijke overheid¹ is in 2012 blijven toenemen tot bijna 100 % van het bbp. Die toename is vooral toe te schrijven aan de zwakke nominale economische groei en aan het uitblijven van een verbetering van het primair saldo. Door de terugbetaling door KBC van tijdens de financiële crisis toegekende staatssteun, kon de stijging van de schuld ietwat worden afgeremd ondanks de voortzetting van de steunplannen van het Europees Fonds voor Financiële Stabiliteit (EFFS) en de participaties van de Belgische staat in het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM).

Net zoals in 2012 is de stijging van de schuldgraad in 2013 vooral het gevolg van de zwakke economische groei en dit ondanks een beter primair saldo. Pas vanaf 2015 ontstaat er een omgekeerd sneeuwbaaleffect dankzij een licht primair overschot, in een context van een nominale economische groei die groter is dan de impliciete rente. Bovendien doen exogene factoren de schuld licht toenemen in 2013 en 2014. Tijdens die twee jaren compenseert de terugbetaling door KBC van steun die het kreeg van het Vlaams Gewest slechts gedeeltelijk de verdere interventies van het EFFS en de participaties in het ESM. De projectie houdt geen rekening met de verkoop van activa zoals aangehaald tijdens de begrotingscontrole om de schuldgraad in 2013 onder de 100 % van het bbp te handhaven.

Alhoewel er vanaf 2015 een omgekeerd sneeuwbaaleffect ontstaat, is de omvang van de daardoor gegenereerde schuldvermindering echter onvoldoende om te beantwoorden aan het schuld criterium van het Stabiliteits- en Groeipact dat werd ingevoerd door het 'Six Pack'. Het naleven van dit criterium zou de schuldgraad jaarlijks doen dalen met ongeveer twee procentpunt.

We merken op dat het omgekeerd sneeuwbaaleffect, dat in de projectie ontstaat vanaf 2015, enkel mogelijk is door het abnormaal lage en zelfs negatieve karakter van het rente-groeiverschil. Wanneer we de structurele parameters inzake rente en groei in aanmerking zouden nemen, zijn de voorwaarden voor een endogene schuldafbouw niet langer aanwezig. Op basis van een reële rente van 3 % en een inflatie van 2 % (de gebruikelijke hypothesen van de langetermijnvooruitzichten van de SCVV en de WGA), en een potentiële economi-

1. De schuld is gedefinieerd volgens het Verdrag van Maastricht: het gaat om een brutoschuld gemeten volgens zijn nominale waarde. De tekort-schuldaanpassing in tabel 26 omvat verschillende elementen: (1) het verschil tussen het saldo op kasbasis en het vorderingensaldo op transactiebasis van de nationale rekeningen, waarvan de perimeter verschilt; (2) de netto-aankopen van financiële activa die niet verrekend worden in het vorderingensaldo; (3) de impact op de waarde van de schuld ten gevolge van wisselkoersverschillen, emissie- en terugkooppremies.

sche groei van 1,2 % (het gemiddelde van de potentiële groei van de laatste 10 jaren van de onderzochte periode) wordt een schuldgraad van 100 % gestabiliseerd bij een structureel primair saldo van 1,8 % van het potentieel bbp. In de projectie is dat saldo niet hoger dan 1,1 % van het potentieel bbp (in 2014) en valt het zelfs terug tot 0,6 % in 2018¹.

1. Som van het structureel vorderingensaldo in tabel 21 en de rentelasten in tabel 26.

5.2. Evolutie per deelsector van de overheid

5.2.1. Overzicht en vergelijking met het stabiliteitsprogramma

a. Overzicht

Het primair saldo van de gezamenlijke overheid is in 2012 voor het vierde opeenvolgende jaar negatief. Vanaf 2013 wordt het saldo opnieuw licht positief.

Net als in 2011 situeert het primair tekort van 2012 zich bij Entiteit I, terwijl het primair saldo van Entiteit II het evenwicht benadert. In 2013 zou het licht surplus verdeeld zijn over Entiteit I en Entiteit II, maar vanaf 2014 wordt het primair saldo van Entiteit I opnieuw negatief in tegenstelling tot dat van Entiteit II. Vanaf 2015 is de lichte verbetering van het primair saldo (0,3 % van het bbp over de periode 2015-2018) voor twee derde toe te schrijven aan Entiteit II, vooral de gemeenschappen en de gewesten, en voor een derde aan Entiteit I.

TABEL 27 - Primair saldo per bestuursniveau
in procent van het bbp

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Geconsolideerd primair saldo	-0,4	-0,5	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
Entiteit I	-0,5	-0,4	0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1
Federale overheid	-0,3	-0,2	0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	-0,0
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Entiteit II	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Gemeenschappen en gewesten	0,0	0,1	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
Lagere overheid	0,1	-0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0

Bij de analyse van de resultaten per deelsector moet rekening worden gehouden met twee elementen die eigen zijn aan de componenten van Entiteit I.

Eenzijds wordt de evenwichtsdotatie van de federale overheid aan de sociale zekerheid gekalibreerd, zodat de evenwichtsdoelstelling van de sociale zekerheid in ESR-termen wordt bereikt, conform de beslissing van de regering¹ om het tekort van de sociale zekerheid tot in 2018 te financieren (zie deel 5.2.3.). De opsplitsing van het primair saldo per bestuursniveau in het saldo van de overdrachten van de overige deelsectoren van de overheid (het intern saldo) en het saldo van de overige verrichtingen (extern saldo), maakt het mogelijk de impact van die beslissing op de respectievelijke bijdrage van elke deelsector tot de evolutie van de globale overheidsfinanciën te onderscheiden (tabel 28).

Anderzijds wordt het tekort van 2012 ten belope van 0,8 % van het bbp verklaard door de herkapitalisatie van de Dexia-groep door de federale overheid. Om de onderliggende evoluties per deelsector in 2012 en 2013 beter te identificeren, wordt dat eenmalig element niet in aanmerking genomen in de volgende tabel.

Zonder het 'Dexia-effect', verbeterde het primair saldo van de federale overheid aanzienlijk in 2012, maar zou het verslechteren in 2013 (tabel 28, eerste deel). Het saldo van de gezamenlijke overheid zou zich hoogstens stabiliseren in 2013.

De verandering van het saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren van de overheid is elk jaar ongunstig voor de federale overheid. In 2012 is dat niet enkel het gevolg van de tenlasteneming van het tekort van de sociale zekerheid maar ook van de lichte toename van de naar de gemeenschappen en gewesten overgeheveldde middelen (als gevolg van de mechanismen van de financieringswet, zie deel 5.2.4.). Tijdens de volgende jaren zijn de veranderingen van het saldo van de interne verrichtingen geconcentreerd binnen elke entiteit: de schommelingen van het intern saldo van de federale overheid worden gecompenseerd door tegenovergestelde bewegingen op het niveau van de sociale zekerheid; binnen Entiteit II is er een trend van

1. Beslissing genomen tijdens de begrotingsopmaak 2013.

lichte verbetering van het saldo van de interne verrichtingen van de gewesten en de gemeenschappen ten nadele van het saldo van de lagere overheid.

TABEL 28 - Bijdrage van de deelsectoren tot de verandering van het primair saldo, zonder de impact van de herkapitalisatie van Dexia in 2012
in procent van het bbp

	Verandering van het primair saldo zonder het effect van de herkapitalisatie van Dexia				Verandering van het saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren ^a (intern saldo)				Verandering van het saldo van de overige verrichtingen ^b (extern saldo)			
	2012	2013	2014	2018-2014	2012	2013	2014	2018-2014	2012	2013	2014	2018-2014
Gezamenlijke overheid	0,7	-0,0	-0,2	0,3					0,7	-0,0	-0,2	0,3
Federale overheid	0,9	-0,3	-0,4	0,1	-0,4	-0,5	-0,2	-0,1	1,3	0,2	-0,2	0,3
Sociale zekerheid	-0,1	0,1	0,0	-0,0	0,2	0,5	0,2	0,1	-0,3	-0,4	-0,2	-0,1
Gemeenschappen en gewesten	0,2	-0,1	0,1	0,4	0,1	-0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,3
Lagere overheid	-0,2	0,3	0,1	-0,2	0,0	0,1	-0,0	-0,1	-0,3	0,2	0,1	-0,1

a. Saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren van de overheid. Het betreft zowel dotaties als toegewezen ontvangsten.

b. Netto-overdrachten naar de overige sectoren (gezinnen, bedrijven en buitenland), werkings- en investeringsuitgaven, verkoop van goederen en diensten, etc.

Wanneer men enkel de externe verrichtingen (tabel 28, derde deel) beschouwt, levert de sociale zekerheid als enige deelsector een terugkerende negatieve bijdrage tot de evolutie van het primair saldo van de gezamenlijke overheid. De bijdrage van de gemeenschappen en de gewesten daarentegen is elk jaar lichtjes positief. De bijdrage van de lagere overheid tot het primair saldo schommelt in de loop der jaren, vooral als gevolg van de evolutie van de investeringen: zij is negatief in 2012, een verkiezingsjaar, positief in de twee volgende jaren en opnieuw negatief op het einde van de periode. Tot slot is de bijdrage van de federale overheid zeer positief in 2012 en in iets mindere mate in 2013 dankzij de saneringsmaatregelen die werden genomen in de begrotingen 2012 en 2013. Zij is negatief in 2014 door de verdwijning van sommige 'one shot'-maatregelen in 2013 en kent daarna opnieuw een licht positieve evolutie.

b. Vergelijking met het stabiliteitsprogramma

Tabel 29 geeft de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma van april 2013 weer en de verschillen¹ tussen de huidige projectie bij ongewijzigd beleid en die doelstellingen. In 2016 bedraagt het verschil tussen de projectie en de doelstellingen 3,2 % van het bbp, of 12,8 miljard euro (prijzen van 2013). Gezien Entiteit II haar doelstelling naleeft, situeert dat verschil zich volledig op het niveau van Entiteit I.

TABEL 29 - Vorderingsaldo (EDP): vergelijking met de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2013	2014	2015	2016
A. Doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma				
Gezamenlijke overheid	-2,5	-2,0	-0,5	0,4
Entiteit I	-2,5	-2,1	-0,6	0,4
Federale overheid	-2,5	-2,1	-0,6	0,4
Sociale zekerheid	0,0	0,0	0,0	0,0
Entiteit II	0,0	0,1	0,1	0,0
Gemeenschappen en gewesten	-0,1	0,0	0,0	0,0
Lagere overheid	0,1	0,1	0,1	0,0
B. Verschillen ten opzichte van de projectie				
Gezamenlijke overheid	-0,4	-1,0	-2,4	-3,2
Entiteit I	-0,3	-0,9	-2,3	-3,3
Federale overheid	-0,3	-0,9	-2,3	-3,3
Sociale zekerheid	-0,0	-0,0	0,0	0,0
Entiteit II	-0,2	-0,1	-0,0	0,1
Gemeenschappen en gewesten	-0,1	-0,1	0,0	0,1
Lagere overheid	-0,1	-0,0	-0,1	0,0
Verschillen in miljard euro (prijzen van 2013)				
Gezamenlijke overheid	-1,6	-4,0	-9,4	-12,8
Entiteit I	-1,0	-3,5	-9,3	-13,4
Federale overheid	-1,0	-3,5	-9,3	-13,4
Sociale zekerheid	0,0	-0,0	-0,0	0,0
Entiteit II	-0,6	-0,5	-0,1	0,6
Gemeenschappen en gewesten	-0,3	-0,4	0,1	0,5
Lagere overheid	-0,3	-0,1	-0,2	0,1

Tabel 30 omvat de doelstellingen voor het structureel saldo van het Stabiliteitsprogramma en vergelijkt die met het structureel saldo van de projectie bij ongewijzigd beleid. De doelstelling voor het structureel saldo in 2016 stemt overeen met de middellangetermijndoelstelling (MTO²) van België. Door een meer uitgesproken output gap in de projectie in vergelijking met die in het Stabiliteitsprogramma, zijn de te leveren inspanningen om de doelstellingen voor het structureel saldo te bereiken minder groot dan die om te voldoen aan de nominale doelstellingen.

TABEL 30 - Vorderingsaldo (EDP): vergelijking met de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2013	2014	2015	2016
A. Projectie bij ongewijzigd beleid	-2,2	-2,0	-2,0	-2,1
B. Doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma	-1,8	-1,2	0,0	0,75
C. Verschil (=A-B)	-0,4	-0,8	-2,0	-2,9
Pm. Verschillen in miljard euro (prijzen van 2013)	-1,5	-3,0	-8,0	-11,8

1. De verschillen per Entiteit zijn toe te schrijven aan het feit dat de huidige projectie bij ongewijzigd beleid geen rekening houdt met de (nog niet afgeronde) zesde staatshervorming, noch, a fortiori, met een eventuele overdracht van lasten van Entiteit I naar Entiteit II tegen 2015.

2. Structurele middellangetermijndoelstelling vastgelegd in het kader van de Europese procedure voor het begrotingstoezicht.

5.2.2. Federale overheid

Het tekort van de federale overheid blijft in 2012 ongewijzigd ten opzichte van 2011. Het effect van de regeringsmaatregelen wordt immers tenietgedaan door een eenmalige operatie, met name de herkapitalisatie van de Dexia-groep. Het tekort slinkt in 2013 en blijft nadien tot in 2018 vrijwel ongewijzigd, op een niveau dichtbij 3,0 % van het bbp.

TABEL 31 - Rekening van de federale overheid
in procent van het bbp

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Vorderingsaldo	-3,5	-3,5	-2,9	-3,1	-3,1	-3,1	-3,0	-2,9
2. Rentelasten	3,2	3,3	3,1	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9
3. Primair saldo	-0,3	-0,2	0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	-0,0
A. Ontvangsten	26,2	27,2	27,6	27,3	27,3	27,3	27,3	27,3
1. Fiscale ontvangsten ^a , waarvan	23,9	24,8	25,1	25,2	25,3	25,3	25,3	25,4
a. Belasting op het gezinsinkomen	11,2	11,6	11,7	11,7	11,8	11,9	12,0	12,1
b. Vennootschapsbelasting	3,0	3,1	3,3	3,5	3,5	3,6	3,6	3,6
c. Indirecte belastingen	9,5	9,8	9,8	9,7	9,7	9,6	9,6	9,5
2. Niet-fiscale ontvangsten	2,3	2,4	2,4	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9
a. Inkomens uit vermogen	0,6	0,6	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
b. Ontvangen lopende overdrachten	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
c. Kapitaalontvangsten	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
d. Overige niet-fiscale ontvangsten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3. Overdrachten binnen de overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Primaire uitgaven	26,6	27,5	27,4	27,4	27,4	27,4	27,4	27,4
1. Finale primaire uitgaven ^b	10,0	10,5	9,9	9,8	9,8	9,7	9,7	9,6
2. Overdrachten binnen de overheid ^b	16,6	16,9	17,4	17,6	17,7	17,7	17,7	17,8
a. Overdrachten van fiscale ontvangsten	13,2	12,8	12,7	12,8	12,9	13,0	13,1	13,1
b. Rijkstoelagen ^b	3,3	4,1	4,7	4,9	4,7	4,7	4,7	4,7
4. Verandering van het primair saldo door:		0,1	0,4	-0,4	0,0	-0,0	0,1	0,1
A. Verrichtingen binnen de overheid (intern saldo A3-B2)		-0,4	-0,5	-0,2	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0
Met de sociale zekerheid		-0,2	-0,5	-0,2	0,0	-0,1	-0,0	-0,0
Met de gemeenschappen en gewesten		-0,2	0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	0,0
B. Overige verrichtingen (A1+A2-B1)		0,5	0,9	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,1

a. Vóór overdrachten van fiscale ontvangsten

b. De financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid wordt verrekend in de finale primaire uitgaven en niet in de overdrachten naar de gemeenschappen en gewesten en de lagere overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

De rentelasten dalen in procent van het bbp tot in 2014, gevolgd door een quasi-stabilisering.

Na een lichte stijging in 2012 dalen de rentelasten opnieuw tot in 2014, waarna ze zich stabiliseren.

Tot 2014 wegen exogene factoren op de evolutie van de schuld, in het bijzonder de verhoogde deelname van België aan de Europese plannen voor financiële stabiliteit (zie ook deel 5.1.4.). Vanaf 2015 wordt de nominale verandering van de schuld vrijwel volledig bepaald door het vorderingentekort. De impact van de evolutie van de rente op de rentelasten is daarentegen eerder gunstig op korte termijn, maar ongunstig vanaf 2015. De rente die nog aanzienlijk daalt in 2013 (vooral de langetermijnrente), blijft vrijwel stabiel in 2014, maar stijgt continu vanaf 2015, waarbij vooral de kortetermijnrente sterk toeneemt (zie hoofdstuk 2, deel 1). De rentelasten dalen met 0,3 % van het bbp op twee jaar tijd (2013 en 2014) en met 0,1 % van het bbp over de periode 2015-2018.

*In 2012 is het primair tekort amper geslonken ondanks de
regeringsmaatregelen*

De ontvangsten zijn gevoelig gestegen in 2012. De fiscale ontvangsten namen toe met 0,9 % van het bbp vooral als gevolg van de consolidatiemaatregelen (zie deel 5.1.2.), en de niet-fiscale ontvangsten met 0,1 % van het bbp. De toename van de niet-fiscale ontvangsten is vooral het gevolg van drie elementen: de stijging van de ontvangsten afkomstig van financiële instellingen¹, waaronder de uitzonderlijke heffing voor de bescherming van de bankdeposito's², een kapitaaloverdracht van het bedrijf Bpost als terugbetaling van de door het Europees Gerechtshof illegaal bevonden overheidssteun, maar ook de lichte daling van de bijdragen (aan het pensioenfonds voor de eengemaakte politie) in het kader van de hervorming van het pensioenstelsel van de lagere overheid (en de oprichting van het gesolidariseerd pensioenfonds van de RSZPPO).

TABEL 32 - Finale primaire uitgaven van de federale overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Vershil 2018- 2014
Totaal	10,0	10,5	9,9	9,8	9,8	9,7	9,7	9,6	-0,2
1. Bezoldigingen	1,8	1,8	1,8	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	-0,1
2. Intermediaire consumptie en bruto-investeringen	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	-0,1
3. Overheidspensioenen ^a	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	0,0
4. Sociale uitkeringen	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	0,0
5. Loonsubsidies	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0
6. Diverse overdrachten aan gezinnen en izw's	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
7. Subsidies en overdrachten aan bedrijven	1,2	1,7	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
8. Bni-bijdrage	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0
9. Overige overdrachten aan het buitenland	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,0

a. Met inbegrip van de financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

De primaire uitgaven namen echter in vrijwel dezelfde mate toe; de finale primaire uitgaven met 0,6 % van het bbp en de overdrachten aan de overige deelsectoren van de overheid met 0,4 % van het bbp, gelijk verdeeld over de sociale zekerheid en de gewesten en de gemeenschappen (zie volgende delen).

Allereerst wijzen we erop dat de evolutie van de primaire uitgaven uitgedrukt in procent van het bbp in 2012 negatief beïnvloed wordt door een relatief prijseffect, aangezien de indexeringsfactor van de totale uitgaven hoger is dan de bbp-deflator (zie ook deel 5.1.3.), en door een noemereffect, gezien de zwakke groei van het bbp. De toename van de finale primaire uitgaven is echter vooral het resultaat van de beslissing die Eurostat in maart 2013 nam om de herkapitalisatie van de Dexia-groep te verrekenen als kapitaaloverdracht en niet als financiële verrichting. Het gaat om 2,915 miljard of 0,8 % van het bbp. Die operatie doet de daling van de andere uitgaven op federaal niveau meer dan te niet. Die uitgavenverminderingen zijn deels het gevolg van structurele maatregelen: de afschaffing van de subsidies voor de aankoop van een eigen wagen en de reorganisatie van het pensioenstelsel van de lokale politie dat, net als de bijdragen, voortaan overgeheveld is naar de RSZPPO³. Andere uitgavendalingen zijn het gevolg van eenmalige maatregelen (vermindering van de subsidies voor de NMBS-groep) of een bijzonder grote onderbenutting van de kredieten 2012. Dat is vooral het geval voor de overdrachten aan het buitenland – lopende overdrachten en kapitaaloverdrachten – in het kader van de ontwikkelingsamenwerking en in mindere mate, de aankoop van goederen en diensten.

1. In de nationale rekeningen worden die heffingen voortaan verrekend als diverse lopende overdrachten van bedrijven en het buitenland en niet meer als verkoop van goederen en diensten. Bovendien wordt de bijdrage van de financiële instellingen aan het Resolutiefonds, dat in 2012 werd opgericht, verrekend als een fiscale ontvangst, in tegenstelling tot de vorige Vooruitzichten waar ze werd verrekend bij de verkoop van goederen en diensten.
2. Parallel met de afschaffing van het Bijzonder beschermingsfonds voor deposito's en de financiële instrumenten, een integreerend deel van de ESR-ondernemingen, en de herverdeling van de reserves van dit 'oud' fonds voor de financiële instellingen.
3. Die behoort tot de perimeter van de sociale zekerheid in ESR.

Het primair saldo is licht positief in 2013...

Het primair saldo verbetert met 0,4 % van het bbp in 2013 ten opzichte van 2012, maar zonder de impact van de Dexia-operatie is het primair saldo er slechter aan toe dan in 2012 (daling met 0,3 % van het bbp).

De ontvangsten stijgen met 0,3 % van het bbp, wat duidelijk minder is dan in 2012, en dat uitsluitend als gevolg van de fiscale ontvangsten (zie deel 5.1.2.). De niet-fiscale ontvangsten blijven stabiel in procent van het bbp. De ontvangen lopende overdrachten vallen terug met 0,1 % van het bbp en weerspiegelen zo de weerslag van de uitzonderlijke bijdrage van de financiële sector aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor depositors in 2012, maar ook de beginnende daling van de vergoedingen die de banksector betaalt voor de Staatswaarborg in het kader van interbancaire leningen. Die daling wordt echter tenietgedaan door de stijging van de kapitaalontvangsten en van de inkomens uit vermogen. De kapitaalontvangsten in 2013 omvatten drie eenmalige elementen: de terugbetaling door Bpost van overtollige staatssteun (weliswaar duidelijk minder dan in 2012), de terugbetaling door de Europese Unie van douanerechten en de opbrengst van de verkoop van licenties voor mobiele telefonie. De stijging van de inkomens uit vermogen wordt verklaard door de inkomsten afkomstig van de Nationale Bank van België, waarvan de uiterst forse stijging de terugval van de door Belgacom uitgekeerde dividenden grotendeels vereffent.

De primaire uitgaven dalen met slechts 0,1 % van het bbp ten opzichte van 2012, daar de terugval van de finale primaire uitgaven (0,6 % van het bbp) grotendeels wordt tenietgedaan door een sterke toename (0,5 % van het bbp) van de overdrachten naar de sociale zekerheid, en meer bepaald van de evenwichtsdotatie (zie deel 5.2.3).

Net zoals in 2012, weegt de zeer zwakke economische groei op de primaire uitgaven uitgedrukt in procent van het bbp. Het effect van de relatieve prijzen kan moeilijk geïdentificeerd worden, gelet op uiteenlopende verschillen tussen de indexeringsparameters van de uitgaven en de bbp-deflator (zie deel 5.1.3).

Zoals gewoonlijk in de Vooruitzichten, wijzen we erop dat de hypothesen inzake de uitgaven van de federale overheid, die geen verband houden met de bezoldigingen, steunen op de meest recent beschikbare begrotingen en op de meerjarenprojecties met betrekking tot de begroting die door de regering werden ingediend bij het parlement. In dit geval betreft het de initiële begroting 2013, daar de aangepaste begroting 2013 nog niet beschikbaar was bij het afronden van deze Vooruitzichten. Niettemin werd zoveel mogelijk rekening gehouden met de beschikbare gedeeltelijke informatie over de begrotingsaanpassingen, zowel met betrekking tot nieuwe uitgavenramingen door het monitoringcomité voorafgaand aan het begrotingsconclaf als de besparingsmaatregelen inzake primaire uitgaven. Indien nodig werd een hypothese opgesteld inzake de verdeling van de aangekondigde besparingen volgens FOD¹.

De daling van de ratio van de finale primaire uitgaven wordt hoofdzakelijk verklaard door de uitzonderlijke uitgave in 2012 in het kader van de herkapitalisatie van de Dexia-groep. Zonder die impact stijgen de finale primaire uitgaven met 0,1 % van het bbp. Hun groei situeert zich vooral in investeringen (levering van 5 helikopters voor Landsverdediging tegenover slechts 1 in 2012), pensioenen, overdrachten aan de NMBS en overdrachten aan het buitenland.

... maar wordt opnieuw negatief in 2014, vooral door een terugval van de niet-fiscale ontvangsten.

In 2014 dalen de totale ontvangsten met 0,3 % van het bbp. De fiscale ontvangsten stijgen nog met 0,1 % van het bbp, maar de niet-fiscale ontvangsten nemen af met 0,4 % van het bbp, waarvan de helft als gevolg van eenmalige verrichtingen in 2013 (in kapitaalontvangsten). De vergoedingen afkomstig van de financiële instellingen dalen met 0,1 % van het bbp (als gevolg van de voorziene daling van de premies voor risicoactiva),

1. Voor de besliste besparingen in ontwikkelingssamenwerking, Landsverdediging of de financiering van de NMBS-Groep voor een totaal van 80 miljoen euro.

net als de inkomens uit vermogen. In dat laatste geval betreft het, enerzijds, het wegvallen van het KBC-dividend als gevolg van de integrale terugbetaling van het kapitaal in 2012 en, anderzijds, de hypothese dat de winst van de Nationale Bank die terugvloeit naar de staat opnieuw zijn trendmatig niveau bereikt.

De primaire uitgaven nemen licht toe in procent van het bbp als gevolg van een nieuwe stijging van de overdrachten aan de sociale zekerheid (0,2 % van het bbp) die onvoldoende gecompenseerd wordt door de lichte terugval van de ratio van de finale primaire uitgaven. Behalve de pensioenen, dalen alle categorieën van primaire uitgaven licht in procent van het bbp, met name de bezoldigingen, de intermediaire consumptie en de investeringen. De evolutie van de relatieve prijzen draagt daartoe bij, aangezien de indexeringsfactoren van alle uitgavencategorieën kleiner zijn dan de bbp-groei.

Zeer lichte en zeer trage verbetering van het primair saldo op middellange termijn.

Op middellange termijn blijven de fiscale ontvangsten toenemen in procent van het bbp (0,2 % van het bbp over de periode 2015-2018), vooral de belasting op het gezinsinkomen, en blijft de ratio van de primaire uitgaven dalen (ook met 0,2 % van het bbp over de periode 2015-2018), voornamelijk als gevolg van de werkingskosten en de investeringen.

De impact van die evolutie op het primair saldo wordt echter voor de helft geneutraliseerd door de terugval van de niet-fiscale ontvangsten (vanaf 2015, vooral als gevolg van het wegvallen van de vergoedingen voor de aan de financiële instellingen verleende garanties) en voor de helft door een stijging van de overdrachten binnen de overheid in 2017, en meer bepaald aan de sociale zekerheid (zie 5.2.3).

5.2.3. Sociale zekerheid

Het recent gevoerde beleid inzake sociale zekerheid kan samengevat worden in de volgende grote lijnen.

- Maatregelen genomen in het kader van de welvaartsenveloppe 2013-2014 (op voorstel van de sociale partners) die bij wijze van uitzondering werd beperkt tot 60 % van zijn theoretische waarde. Voor de daaropvolgende jaren (2015 tot en met 2018) wordt in deze Vooruitzichten verondersteld dat de sociale-zekerheidsuitkeringen gebonden zijn aan de welvaart overeenkomstig de regels vermeld in de wet voor de 'berekening' van de enveloppe aan 100 %.
- In 2010 en 2011 werd een uitzonderlijke financiering voorzien voor de sociale zekerheid via een bijzondere dotatie vanwege de federale overheid. Zij wordt zodanig berekend dat de sociale zekerheid geen tekort noch een overschot heeft op haar ESR-rekening. In de programmawet van 29 maart 2012 werd die bijzondere dotatie verlengd voor de periode 2012-2014. Bij de begrotingsopmaak 2013 heeft de regering beslist die 'evenwichtsdotatie' te verlengen tot en met 2018.
- In de algemene toelichting bij de begroting 2012 wordt de genormeerde begrotingsdoelstelling inzake geneeskundige zorgen, zoals voorzien door de wet van 31 januari 2007 verminderd met 1 980 miljoen euro (25 627 miljoen euro i.p.v. 27 607 miljoen.). Tegelijkertijd vermindert ook de bijkomende alternatieve financiering in dezelfde mate. Tijdens de begrotingsopmaak 2013 besliste de regering, vertrekkende van de verminderde begrotingsdoelstelling voor 2012, de reële groeinorm van die begrotingsdoelstelling te verminderen van 4,5 % tot 2 % in 2013 en tot 3 % de daaropvolgende jaren. Tijdens de recente begrotingscontrole van maart 2013 wordt de reële groeinorm opnieuw verminderd met 0,63 %, van 3 % tot 2,37 %, en dat zowel voor 2013 als voor 2014. In deze vooruitzichten wordt verondersteld dat de groeinorm van 2,37 % behouden blijft tijdens de daarop volgende jaren (2015-2018).
- Het regeerakkoord van december 2011 voorziet de verhoging van de minimumleeftijd voor het vervroegd pensioen – in 2012 nog op 60 jarige leeftijd – telkens met 6 maanden, vanaf 2013 en ieder bijkomend jaar, om zo in 2016 op 62 jaar te komen. De minimale loopbaanvoorwaarde om vervroegd met pensioen te gaan zal eveneens verhogen van 35 jaar in 2012 tot 38 jaar in 2013, 39 jaar in 2014 en 40 jaar vanaf 2015. Het pensioen op 60 jaar blijft mogelijk mits 42 loopbaanjaren en op 61 jaar in geval van 41 loopbaanjaren. Er zijn overgangmaatregelen voorzien voor wie op 31 december 2012 tussen 57 en 61 jaar is.
- Bij de pensioenberekening in het werknemersstelsel zullen de gewerkte periodes een hogere waardering krijgen dan sommige gelijkgestelde periodes, door voor deze gelijkgestelde periodes het minimumrecht per loopbaanjaar te nemen in plaats van het laatst verdiende loon. Het gaat hier over de perioden van werkloosheid in de 3^e periode (geteld vanaf 2012), bepaalde brugpensioenperioden vóór de leeftijd van 60 jaar indien ingegaan vanaf 2012 met uitzondering van die toegekend in geval van een bedrijf in moeilijkheden of herstructurering of ingevolgt de CAO nr. 96, en bepaalde periodes van vrijwillige werkonderbreking.
- Herdefiniëring van de huidige systemen van pensioenbonus (werknemers- en zelfstandigenregeling) en leeftijdscomplement (regeling voor ambtenaren) naar aanleiding van de strengere loopbaanvoorwaarden voor vervroegde pensionering. Vanaf 2014 wordt de pensioenbonus (hetzelfde forfaitair bedrag in elke regeling) toegekend voor de gewerkte dagen na "de vroegst mogelijke ingangsdatum van het pensioen plus 1 kalenderjaar".
- Het regeerakkoord van december 2011 verstrengt de toegangsvoorwaarden voor het voltijds brugpensioen, voortaan "werkloosheid met bedrijfstoelage" genoemd: zoals dat het geval is voor de overige werklozen met bedrijfstoelage wordt de wettelijke toetredingsleeftijd ook in geval van "lange loopbaan" op 60 jaar gebracht. De loopbaanvoorwaarde wordt opgetrokken tot 40 jaar en dat voor alle regelingen van werkloosheid met bedrijfstoelage.
- Het halftijds brugpensioenstelsel zal geleidelijk uitdoven doordat er vanaf januari 2012 geen nieuwkomers meer worden aanvaard.
- Er zijn tevens maatregelen die de toegang beperken tot tijdskrediet (in de werknemersregeling - privésector) en tot loopbaanonderbreking (in de openbare sector).

- In de werkloosheidsregeling wordt een versterkte degressiviteit van de uitkeringen ingevoerd, alsook de leeftijdsvoorwaarde om recht te hebben op een anciënniteitstoeslag wordt van 50 op 55 jaar gebracht. Bovendien, voor jongeren die hun studies beëindigen wordt een nieuw stelsel van "inschakelingsuitkering" ingevoerd (ter vervanging van de vroegere wachtuitkering) waarbij de vroegere wachttijd wordt omgezet in een langere beroepsinschakelingstijd van 12 maanden ongeacht de leeftijd; de inschakelingsuitkering wordt bekomen na afloop van de beroepsinschakelingstijd en op voorwaarde van positieve evaluaties inzake inzet (zoniet wordt de beroepsinschakelingstijd verlengd). Het behoud van de inschakelingsuitkering is gekoppeld aan positieve evaluaties (zoniet wordt de uitkering opgeschort) en is ook nog beperkt in de tijd.
- Bestrijding van de fraude in de regeling kinderbijslag.

Tabel 33 toont de ontvangsten en uitgaven van de sociale-verzekeringsinstellingen (overeenkomstig het ESR-concept¹), uitgedrukt in procent van het bbp.

TABEL 33 - Rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen
in procent van het bbp

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Vershil 2014- 2012	Vershil 2018- 2014
Primair saldo	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Ontvangsten	22,0	22,4	22,5	22,5	22,6	22,6	22,7	0,5	0,2
1. Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	14,8	14,7	14,6	14,6	14,6	14,6	14,6	-0,2	0,0
a. Eigen fiscale ontvangsten	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,1	-0,1
b. Sociale bijdragen	13,9	13,8	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	-0,2	0,0
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	-0,1	0,1
2. Overdrachten binnen de overheid	7,2	7,7	7,9	7,9	8,0	8,0	8,1	0,7	0,2
a. Alternatieve financiering	4,0	4,0	4,1	4,2	4,3	4,3	4,3	0,1	0,2
incl. bijkomend voor geneesk. zorgen	0,4	0,3	0,4	0,6	0,7	0,7	0,7	0,0	0,3
b. Rijkstoelagen	3,2	3,7	3,8	3,6	3,7	3,7	3,7	0,6	-0,1
incl. evenwichtsdotatie	1,1	1,6	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7	0,6	0,0
Primaire uitgaven	22,1	22,4	22,5	22,5	22,6	22,6	22,7	0,4	0,2
1. Finale primaire uitgaven	22,0	22,4	22,4	22,4	22,5	22,6	22,6	0,4	0,2
a. Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,0
b. Overdracht, waaronder:	21,3	21,7	21,8	21,7	21,9	21,9	21,9	0,5	0,1
i) Sociale prestaties	20,3	20,8	20,8	20,8	20,9	20,9	20,9	0,5	0,1
- Geneeskundige zorgen	7,2	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4	0,2	0,0
- Pensioenen	6,9	7,1	7,2	7,2	7,4	7,5	7,6	0,3	0,4
- Werkloosheid	2,4	2,5	2,4	2,3	2,3	2,2	2,1	0,0	-0,3
- Overige prestaties	3,7	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	0,1	0,0
ii) Subsidies aan ondernemingen	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0	0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	-0,1
Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vorderingensaldo	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
NB: herwaardering van de sz-uitkeringen overeenkomstig de 'beschikbare' enveloppe ^a		0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,1	0,3

a. aan 60 % in 2013-2014 en vervolgens aan 100 %

De sociale zekerheid is steeds meer afhankelijk van de overdrachten van de federale overheid.

De voorbije jaren werden twee nieuwe bijzondere financieringsmechanismen voor de sociale zekerheid ingevoerd. De bijkomende alternatieve financiering van de geneeskundige zorgen waarborgt het evenwicht van

1. De ESR-rekening sociale-verzekeringsinstellingen bevat naast de traditionele regelingen, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijslag, arbeidsongevallen en beroepsziekten voor personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, ook de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, en de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering.

dat stelsel op basis van een begrotingsdoelstelling die onderworpen is aan de groeिनorm voor de uitgaven voor geneeskundige zorgen. De evenwichtsdotatie waarborgt het evenwicht van de sociale zekerheid in haar geheel (in ESR-termen). Die twee mechanismen impliceren elk een overdracht van de federale overheid naar de sociale zekerheid. De evenwichtsdotatie werd in 2010 ingevoerd en zou na 2014 verdwijnen. Tijdens de begrotingsopmaak 2013 heeft de regering beslist om die bijzondere dotatie te verlengen tot in 2018. De evenwichtsdotatie, die bedoeld was om de sociale zekerheid te beschermen tegen de effecten van de economische crisis van 2009, maskeert echter een onderliggend structureel tekort van de sociale zekerheid: ze bedraagt 1,1 % van het bbp in 2012, stijgt tot 1,7 % in 2014 en stabiliseert zich nadien op dat niveau tot in 2018. Anderzijds blijft de groeिनorm voor geneeskundige zorgen (vastgesteld voor de jaren 2014 en volgende op 2,37 % per jaar in reële termen) hoger dan de groei van de ontvangsten van het RIZIV¹ waardoor de alternatieve financiering op basis van die groeिनorm toeneemt. Die bijkomende alternatieve financiering stijgt van 0,4 % van het bbp in 2012 tot 0,7 % van het bbp in 2018. De sociale zekerheid is dus steeds meer afhankelijk van de overdrachten van de federale overheid.

De totale overdrachten van de overheid naar de sociale zekerheid bedragen dus 7,2 % van het bbp in 2012 (33 % van de ontvangsten van de deelsector) en 8,1 % van het bbp in 2018 (36 % van de ontvangsten van de deelsector).

Buiten de overdrachten van de federale overheid, blijven de ontvangsten globaal genomen stabiel in procent van het bbp.

De ontvangsten van de sociale zekerheid nemen toe met 0,5 % van het bbp over de periode 2012-2014. Die stijging is vooral toe te schrijven aan de evenwichtsdotatie (+0,6 % van het bbp). Over dezelfde periode dalen de sociale bijdragen met 0,2 % van het bbp. Terwijl de economische groei over de periode 2015-2018 opnieuw aantrekt, stijgen de ontvangsten meer gematigd, met 0,2 % van het bbp. De bijkomende alternatieve financiering van het RIZIV neemt immers toe (+0,3 % van het bbp). De gewone rijkstoelagen, die enkel worden geïndexeerd, dalen (-0,1 % van het bbp) en de evenwichtsdotatie stabiliseert zich. De sociale bijdragen uitgedrukt in procent van het bbp blijven stabiel over de periode.

Maar de primaire uitgaven stijgen sneller dan het bbp.

In de periode van zwakke economische groei tussen 2012 en 2014 zouden de primaire uitgaven van de sociale zekerheid met 0,4 % van het bbp toenemen. De loonsubsidies blijven stabiel en de stijging kan worden toegeschreven aan de sociale prestaties, waarvan het aandeel in het bbp stijgt van 20,3 % in 2012 tot 20,8 % in 2014. Die toename is vooral te wijten aan de uitgaven voor geneeskundige zorgen (+0,2 %) en voor pensioenen (+0,3 % vooral als gevolg van de hervorming van de pensioenen van de RSZPPO) maar ook aan de uitgaven voor ziekte-en invaliditeitsuitkeringen (+0,1 %). Zij hebben hun eigen dynamiek, voor een belangrijk gedeelte los van de economische evolutie. Over de periode 2012-2014 stijgen de socialezekerheidsprestaties gemiddeld met 2,2 % per jaar, terwijl de reële bbp-groei slechts 0,4 % bedraagt.

Over de periode 2015-2018, met een gemiddelde economische groei van 1,7 % per jaar en een groei van de sociale prestaties van 2,0 %, zou het aandeel van die prestaties in het bbp met 0,1 % van het bbp stijgen, vooral door de pensioenuitgaven (+0,4 %), terwijl de werkloosheidsuitgaven dalen met 0,3 % van het bbp. Die evolutie is toe te schrijven aan het feit dat de naoorlogse babyboomgeneraties de pensioenleeftijd bereiken.

Het evenwicht in ESR-termen verhult verschillende situaties naargelang de regeling.

Het evenwicht in ESR-termen van de sociale zekerheid wordt gewaarborgd door de evenwichtsdotatie. Dat evenwicht verhult verschillende situaties naargelang de regeling. Het financieringsmechanisme van de ge-

1. Zonder bijkomende alternatieve financiering

neeskundige zorgen is gebaseerd op een groeionorm overeenkomstig de begrotingsdoelstelling. Indien die groeionorm hoger is dan de reële groei van de uitkeringen zoals geraamd in onze modellen, leidt dat tot een surplus in die regeling. De evenwichtsdotatie waarborgt het evenwicht op het niveau van de drie geconsolideerde regelingen, waarbij het overschot van de regeling geneeskundige zorgen impliciet het tekort op het niveau van de twee andere regelingen financiert.

Geconfronteerd met de stijging van de pensioenuitgaven te wijten aan de *papyboomgeneratie*, zouden de werknemers- en zelfstandigenregeling een toenemende financieringsbehoefte kennen (zie tabel 34). De werknemersregeling (volgens begrotingsdefinitie) is bijna in evenwicht in 2015, maar er vertoont opnieuw een tekort vanaf 2016. Dit tekort loopt nadien nog verder op tot 423,4 miljoen euro in 2018. De zelfstandigenregeling kent een tekort van 119,7 miljoen euro in 2015 dat toeneemt tot 261,2 miljoen euro in 2018, ook als gevolg van de stijgende pensioenuitgaven.

TABEL 34 - De saldi van de sociale zekerheid volgens begrotingsdefinities¹

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Overschot(+) of tekort(-) in de werknemersregeling	-423,7	182,9	240,7	-3,5	-179,2	-406,6	-423,4
p.m. beschikbare theoretische welvaartsenveloppe ^a				301,3	604,9	913,8	1233,0
2. Overschot(+) of tekort(-) in de zelfstandigenregeling	66,8	151,4	-26,2	-119,7	-142,0	-187,9	-261,2
p.m. beschikbare theoretische welvaartsenveloppe ^a				38,1	78,3	120,8	166,5
3. Overschot(+) of tekort(-) in de regeling geneeskundige zorgen	270,0	137,0	171,3	370,1	526,8	753,8	765,3

a. Conform de berekeningsregels van de beschikbare enveloppe (aan 100 %)

In de regeling geneeskundige zorgen is de situatie verschillend. Vanaf 2014 blijft de groeionorm van 2,37 % hoger dan de werkelijke uitgavengroei zoals geraamd door onze modellen (gemiddeld 1,9 % over de periode 2014-2018). Door dat verschil tussen enerzijds de groeionorm en anderzijds de evolutie van de werkelijke uitgaven voor geneeskundige zorgen wordt het surplus van het RIZIV groter (765,3 miljoen euro in 2018).

Het is echter belangrijk om te noteren dat door de huidige mechanismen, een vermindering van de alternatieve financiering van de geneeskundige zorgen zou leiden tot een evenredige verhoging van de evenwichtsdotatie, zonder impact op het niveau van de overdrachten van de federale overheid naar de sociale zekerheid.

De toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen blijft gematigd en lager dan de groeionorm.

Volgens de recentste gegevens, worden de gezondheidsuitgaven in 2012 528 miljoen euro lager geraamd dan de begrotingsdoelstelling (25 099 miljoen i.p.v. 25 627 miljoen euro).

Op basis van de groeionorm van 2 % werd de begrotingsdoelstelling voor 2013 vastgesteld op 26 677 miljoen euro. Als gevolg van de besparingen, lag de oorspronkelijke uitgavenraming uit het begrotingsconclaaf 346 miljoen euro lager dan de vooropgestelde begrotingsdoelstelling en werd de bijkomende alternatieve financiering verhoudingsgewijs verminderd. Tijdens de begrotingscontrole werd de uitgavenraming en de financiering opnieuw verminderd met 166 miljoen euro tot een finaal bedrag van 26 165 miljoen euro (of een reële groei van 0,2 % ten opzichte van de begrotingsdoelstelling 2012, maar een toename van 2,2 % ten opzichte van de uitgaven van 2012). De raming in deze vooruitzichten ligt nog 108 miljoen euro lager en bedraagt 26 057 miljoen euro.

Tot voor kort gebeurden de ramingen van de uitgaven voor geneeskundige zorgen op het niveau van de totale publieke uitgaven voor medische zorg. In deze projectie zijn die ramingen opgesplitst in uitgaven voor acute zorg en voor langdurige zorg. In kader 2 wordt de nieuwe methodologie beschreven. Tabel 35 illustreert de vooruitzichten inzake uitgaven voor geneeskundige zorgen overeenkomstig het nieuw gehanteerde model.

1. Het gaat hier enkel over traditionele regelingen van sociale zekerheid, dus een engere definitie dan in ESR-termen: zie voetnoot hiervoor).

TABEL 35 - Toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen
in procent

	2014	2015	2016	2017	2018	2014-2018
Uitgaven voor acute zorg, waarvan:	2,6	3,0	3,2	3,2	4,1	3,4
in volume	1,6	1,7	1,6	1,6	2,3	1,8
specifieke index van die uitgaven ^a	1,0	1,3	1,7	1,6	1,8	1,6
Uitgaven voor langdurige zorg, waarvan:	3,2	4,5	5,1	4,4	4,5	4,6
in volume	2,3	3,2	3,2	2,8	2,7	3,0
indexatie van de lonen verplegend personeel	0,8	1,3	1,8	1,5	1,8	1,6
Totale uitgaven voor geneeskundige zorgen	2,6	3,2	3,5	3,4	4,1	3,6
Uitgaven voor geneeskundige zorgen gedefleerd met de gezondheidsindex	1,2	1,7	1,9	1,7	2,4	1,9
p.m. Toename van de gezondheidsindex	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7	1,6
p.m. Reële toename van het bbp	1,2	1,5	1,7	1,8	1,9	1,7

a. De relatief lage toename van deze prijsindex in 2014 is te wijten aan de vertraagde indexatie van de erelonen waardoor de geringe inflatie van 2013 (+0,9 %) zijn weerslag heeft op de honoraria van 2014. Eenzelfde vertraging doet zich voor bij de loonstijging van het verplegend personeel.

Over de periode 2014-2018 wordt de jaarlijkse toename van de uitgaven voor acute zorg, als gevolg van de eigen dynamiek van die uitgaven, geraamd aan de hand van een econometrisch model. Gemiddeld geeft die raming een jaarlijkse groei van 1,8 % vóór indexatie. Deze toename weerspiegelt de bijdrage van de structurele determinanten: het reëel bbp per hoofd (0,2 %), het aandeel van de ouderen in het totaal van de bevolking en de evolutie van hun levensverwachting (1 %), de medische technologische vooruitgang (-0,1 %), en de bevolkingstoename (0,7 %). Deze lage verwachte groei is hoofdzakelijk het gevolg van de zwakke economische vooruitzichten en het netto kostenbesparend effect van medische technologie (met name de introductie van nieuwe geneesmiddelen). De economische situatie heeft vooral op korte termijn een effect, met een licht negatieve bijdrage aan de groei van de uitgaven voor geneeskundige zorgen in 2014 en een nulbijdrage in 2015.

De reële toename van de uitgaven voor langdurige zorg wordt geraamd op gemiddeld 3,0 % per jaar over de periode 2014-2018. Deze groei is het resultaat van twee evoluties. Enerzijds neemt het aantal zorggebruikers toe als gevolg van de vergrijzing (2,3 %), meer in het bijzonder van de forse stijging van het aantal hoogbejaarden (90 jaar en ouder) in deze periode. Anderzijds is er de evolutie van de reële zorgkost per zorggebruiker (0,7 %), die is gebaseerd op de ontwikkeling van de reële lonen in de zorgsector. Vooral deze tweede component groeit, als gevolg van de macro-economische vooruitzichten, relatief weinig over de beschouwde periode.

De globale uitgaven voor geneeskundige zorgen, gedefleerd met de gezondheidsindex die ook wordt gehanteerd bij de vaststelling van de begrotingsdoelstelling, stijgen van 1,2 % in 2014 tot gemiddeld 1,9 % de daarop volgende periode 2014-2018, dus veel minder snel dan de groeinorm van 2,37 %.

KADER 2 - De modellering van de publieke uitgaven voor medische zorg

Voor de huidige projecties van de publieke uitgaven voor medische zorg is er een onderscheid gemaakt tussen de uitgaven voor acute zorg en die voor langdurige zorg. Deze laatste bestaan hoofdzakelijk uit de verpleegzorg in de residentiële sector (hoofdzakelijk de rusthuizen) en de thuisverpleging. De afzonderlijke behandeling van acute en langdurige zorg volgt uit de vaststelling dat beide uitgavengroepen door verschillende determinanten worden gestuurd, waarbij de langdurige zorg vooral afhangt van de vergrijzing van de bevolking en de acute zorg wordt bepaald door de evolutie van het inkomen, de demografie en medische technologische vooruitgang.

Het model acute zorg

De acute publieke zorguitgaven worden geprojecteerd door middel van een econometrisch model, dat de reële acute uitgaven per hoofd verklaart in functie van vier structurele determinanten: het reëel bbp per capita, de leeftijds-samenstelling van de bevolking, de levensverwachting en proxies voor medische technologische vooruitgang. Het model werd geschat met gegevens over de periode 1971-2010.¹ De reële uitgaven en het bbp worden gedefleerd met de bbp-deflator. De leeftijdssamenstelling van de bevolking wordt gemeten als het aandeel van de leeftijdsgroepen 65-74, 75-84 en 85+ in het totaal van de bevolking. De gemiddelde levensverwachting wordt berekend voor elk van die leeftijdsgroepen. De medische technologische vooruitgang wordt benaderd door middel van het aantal toegekende octrooien voor medische toepassingen, afzonderlijk voor farmaceutische producten en andere medische technieken.

Het model specificeert een log-lineaire relatie tussen de afhankelijke en verklarende variabelen, waarbij de effecten van de vergrijzing (de leeftijdsamenstelling van de bevolking) kunnen variëren in functie van de levensverwachting. Dit laat toe dat, voor zover de stijgende levensverwachting in het verleden tot extra gezonde jaren heeft geleid, het kostenverhogende effect van de demografische variabelen afneemt. Op basis van de statistische analyse wordt een finaal model bekomen waarin de uitgaven voor acute zorg worden bepaald door de volgende variabelen: de zorguitgaven en het bbp in het voorgaande jaar, het aandeel van de leeftijdsgroep 75-84 in de bevolking, gemoduleerd door de levensverwachting van deze groep en de farmaceutische octrooien (acht perioden vertraagd). Uit de geschatte relatie kunnen de lange-termijn (evenwichts-) elasticiteiten berekend worden. Deze zijn positief (en ongeveer gelijk aan één) voor het bbp en de demografie, maar het effect van de leeftijdsgroep 75-84 neemt af in functie van de stijgende levensverwachting van die groep. Het vastgestelde vertragingseffect van de octrooivariabele is opmerkelijk: het weerspiegelt de lange tijd die verloopt tussen het verkrijgen van een octrooi en de uiteindelijke introductie van nieuwe toepassingen. Het effect op de uitgaven is bovendien negatief, wat impliceert dat nieuwe geneesmiddelen die, hoewel ze gewoonlijk duur zijn wanneer ze worden geïntroduceerd, toch netto kostenbesparend zijn. Dit kan verklaard worden doordat via hun werking andere (dure) medische ingrepen vervangen of goedkoper worden gemaakt.

1. Voor details over dit model zie Peter Willemé - 'De Structurele determinanten van de publieke acute gezondheidszorguitgaven in België (1971-2010)', Federaal Planbureau, Note_ModelAcute_10215.

Vervolg kader 2

Het model langdurige zorg

Het model dat nu gebruikt is voor de projectie van langdurige zorg is een macro-projectie model, waarbij de bevolking van ouderen (65 jaar en ouder) wordt ingedeeld in cellen (groepen), en per cel de prevalentie van het gebruik (percentage gebruikers) per categorie van langdurige zorg wordt bepaald. Een basisassumptie van het model is dat de prevalenties per cel niet wijzigen gedurende de projectietermijn - alleen de aantallen per cel evolueren.¹

De cellen in het model, die ieder een groep van de bevolking vertegenwoordigen, worden gedefinieerd door de kruising van negen variabelen: leeftijd (in klassen van 5 jaar), geslacht, provincie of deel van provincie, leefsituatie (al of geen partner in huishouden; al of geen andere persoon in huishouden) en het voorkomen van vijf chronische aandoeningen, voor elk projectiejaar (2013-2018). De aantallen per cel werden bepaald op basis van de bevolkingsvooruitzichten 2012-2060 van het Federaal Planbureau en de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. De verdeling van de bevolking naargelang leefsituatie en chronische aandoeningen werd afgeleid uit de EPS (zie onder). Bij de projectie van leefsituatie werd rekening gehouden met de stijging van de levensverwachting. Aangenomen wordt dat de prevalentie van de genoemde chronische aandoeningen naar leeftijd, geslacht en provincie niet zal veranderen tijdens de projectieperiode.

Om de prevalentie van het gebruik van langdurige zorg per cel in de projectiematrix te schatten gebruikten we de Permanente Steekproef (EPS, Release 5, jaren 2004-2009), een zeer groot administratief panel op basis van een steekproef uit alle personen die opgenomen zijn in de Belgische openbare ziekteverzekering. We onderscheidde zeven categorieën van langdurige zorg: twee vormen van thuiszorg, en vijf niveaus van residentiële zorg, aangevuld met drie andere zorgsituaties (waaronder geen zorg). Om transities tussen deze zorgsituaties te kunnen verklaren, werd een hiërarchisch systeem van kansvergelijkingen geschat, met dezelfde verklarende variabelen die werden gebruikt voor de constructie van de projectiematrix. Op basis van de modelvergelijkingen en de geschatte coëfficiënten kon voor iedere cel in de projectiematrix de prevalentie (percentage gebruikers) van alle langdurige zorgcategorieën worden berekend.

De totale uitgaven volgen uit de vermenigvuldiging van de aantallen ouderen per categorie van langdurige zorg (ge-aggregeerd over alle cellen) met de geprojecteerde kostprijs per categorie. Uitgangspunt voor de projectie van de kostprijs per categorie van langdurige zorg zijn de werkelijke kosten zoals gemeten in 2009. Voor de middellange termijn worden deze aangepast aan de hand van de evolutie van de reële loonkost per uur in de sector “gezondheidszorg en maatschappelijke diensten”.

1. Voor een uitgebreidere beschrijving van het model verwijzen we naar het rapport ‘Moratorium van de residentiële zorg’ inclusief zijn bijlagen, te vinden op de website van het KCE: <http://kce.fgov.be/node/1228> (NL) en <http://kce.fgov.be/node/1226> (FR)

Evolutie van de pensioenuitgaven na de recente pensioenhervorming.

De pensioenuitgaven in de regelingen voor werknemers, zelfstandigen en aangeslotenen bij de RSZPPO (Pool I en Pool II) stijgen in procent van het bbp van 6,6 % in 2012 tot 7,3 % in 2018. Die evolutie houdt rekening met het effect van de welvaartsenveloppes 2013-2018 alsook met de besparingen in het kader van de pensioenhervorming en de aanpassing van de pensioenbonusregeling.

TABEL 36 - Toename van de socialezekerheidsuitkeringen in begrotingstermen (excl. uitgaven voor geneeskundige zorgen) in procent en gedefleerd met de index voor sociale prestaties

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Werknemersregeling, waarvan:	1,6	2,0	1,7	2,2	2,1	2,0
a. Welvaartsenveloppes vanaf 2015			0,7	0,6	0,6	0,6
b. Interne dynamiek van de regeling, waarin	1,6	2,0	1,0	1,6	1,5	1,5
b.1 Werknemerspensionen	2,4	3,3	2,7	3,0	3,2	3,2
Aantal gepensioneerden	1,9	1,8	1,6	1,9	2,0	2,0
Gemiddeld pensioenbedrag ^a	0,5	1,4	1,1	1,1	1,1	1,2
b.2 Ziekte en invaliditeit voor werknemers	5,1	2,3	2,7	1,3	0,8	1,2
b.3 Werkloosheidsuitkeringen ^b	-1,2	1,0	-2,9	-0,4	-1,9	-3,4
Aantal werklozen ^b	-1,1	1,2	-2,1	-0,3	-1,7	-3,0
b.4 Werkloosheid met bedrijfstoeslag, tijdskrediet	-2,8	-3,0	-5,7	-3,4	-0,4	0,8
2. Zelfstandigenregeling, waarvan	0,8	2,4	2,3	2,1	2,2	2,5
a. Welvaartsenveloppes vanaf 2015			0,9	0,9	0,9	0,9
b. Interne dynamiek van de regeling, waarin	0,8	2,4	1,4	1,2	1,3	1,7
b.1 Zelfstandigenpensionen	0,6	2,7	1,5	1,5	1,7	1,9
Aantal gepensioneerden	0,7	0,7	0,5	1,0	1,1	1,1
Gemiddeld pensioenbedrag ^a	-0,2	2,0	1,0	0,6	0,6	0,8
b.2 Ziekte en invaliditeit voor zelfstandigen ^c	2,7	3,.	2,2	0,8	0,6	1,1
p.m. reële toename van het bbp	0,2	1,2	1,5	1,7	1,8	1,9

a. Inclusief de invloed van de welvaartsaanpassingen beslist vóór 2015.

b. Met inbegrip van niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen en de werklozen in activeringsprogramma's.

c. Met inbegrip van de faillissementsverzekering voor zelfstandigen.

De pensioenhervorming van december 2011 verhoogt niet alleen de minimumleeftijd van het vervroegd pensioen van 60 tot 62 jaar, behalve voor enkele uitzonderingen, maar ook de minimale loopbaanvoorwaarde voor vervroegd pensioen wordt opgetrokken van 35 jaar in 2012 tot 40 jaar in 2015. De 62-jarige zal in de nieuwe regeling zijn pensionering dus met 1 jaar moeten uitstellen indien hij 39 loopbaanjaren heeft, met 2 jaar indien hij er 38 heeft, en hij zal zijn pensioen moeten uitstellen tot de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar indien hij minder dan 38 loopbaanjaren kan voorleggen.

Er zijn overgangsmaatregelen voorzien voor wie op 31 december 2012 tussen 57 en 61 jaar oud is en wegens de hervorming 3, 4 of 5 jaar langer zijn pensionering zou moeten uitstellen: dat aantal jaren wordt in dat geval beperkt tot 2 jaar. Bovendien behouden diegenen die in 2012 voldoen aan de leeftijd- en loopbaanvoorwaarde (60 jaar en 35 loopbaanjaren) om met vervroegd rustpensioen te kunnen gaan dat recht ook voor de daaropvolgende jaren.

De pensioenbonus aangepast aan de hervorming van 2011.

Vanaf januari 2014 wordt de pensioenbonus voor diegenen, die aan het werk blijven, gewijzigd om zodoende rekening te houden met de pensioenhervorming van eind 2011. De combinatie van striktere voorwaarden om met vervroegd rustpensioen te gaan en het oude pensioenbonussysteem zou een situatie creëren waarin de pensioenbonus toegekend zou worden aan personen die nog niet met vervroegd pensioen kunnen gaan. Het nieuwe bonussysteem koppelt het begin van de referentieperiode aan de vroegst mogelijke ingangsdatum van het pensioen: wanneer een persoon zijn pensioen minimaal 12 maanden na die vroegst mogelijke in-

gangsdatum uitstelt, begint de teller van de pensioenbonus te lopen. De nieuwe pensioenbonus is een forfaitair bedrag per voltijds gepresteerde dag en stijgt naarmate het pensioen langer wordt uitgesteld: het eerste jaar van de referentieprojectie geeft het recht op een pensioenbonus van 1,50 euro per voltijds gepresteerde dag (tegen spilindex 136,09), het tweede jaar 1,70 euro, etc. Het bedrag neemt toe per schijf van 0,20 euro tot een maximum van 2,50 euro per voltijds gepresteerde dag (vanaf het zesde jaar).

TABEL 37 - Effect van de pensioenbonushervorming in de werknemersregeling en de zelfstandigenregeling tegen constante prijzen, spilindex 133,42

	2015	2016	2017	2018
Werknemersregeling				
Effect van de bonushervorming (in miljoen euro)	-9 mln.	-22 mln.	-43 mln.	-73 mln.
Effect van de bonushervorming (in % van de uitgaven van de regeling)	0,0%	-0,1%	-0,2%	-0,3%
Zelfstandigenregeling				
Effect van de bonushervorming (in miljoen euro)	-9 mln.	-21 mln.	-36 mln.	-49 mln.
Effect van de bonushervorming (in % van de uitgaven van de regeling)	-0,3%	-0,6%	-1,0%	-1,4%

De hervorming van de pensioenbonus zou de uitgaven van de pensioenregelingen (werknemers en zelfstandigen) verminderen met 0,4 % in 2018. Die besparing wordt verklaard door de daling van het aantal gerechtigden op een pensioenbonus als gevolg van de invoering van een striktere loopbaanvoorwaarde om dit voordeel te verkrijgen en door de daling van het gemiddeld bedrag van de uitkering te wijten aan de vervanging van het huidige pensioenbonusstelsel door het nieuwe.

Er moet evenwel opgemerkt worden dat de gerealiseerde besparingen progressief zijn, aangezien de bonushervorming enkel betrekking heeft op de vanaf 2014 gepresteerde jaren. Zolang alle generaties van gerechtigden in een regeling niet geconfronteerd worden met de nieuwe bepalingen, zal de besparing als gevolg van de hervormingen toenemen.

De impact van de hervorming is, afgezien van de overheidssector, het grootst in de zelfstandigenregeling omwille van twee elementen. Allereerst ligt het gemiddeld pensioenbedrag zonder bonus relatief laag in die regeling, waardoor het relatieve belang van de gerealiseerde besparingen groter wordt. Daarnaast is het aandeel van de zelfstandige werknemers die hun professionele activiteiten voortzetten tot de leeftijd van 65 jaar of zelfs later, zonder daarbij een loopbaan van meer dan 40 jaar te kunnen verantwoorden, zeer belangrijk. De impact van de nieuwe voorwaarde die door de hervorming wordt gesteld, is dus vooral van belang voor die regeling.

In de werknemersregeling is de vermindering van de uitgaven geringer. Vele werknemers verlaten de arbeidsmarkt via andere regelingen dan het pensioen en verkrijgen geen enkel recht op de bonus, zelfs in de huidige regeling.

Evolutie van de uitgaven in de werkloosheidsregeling, tijdskrediet en loopbaanonderbreking.

De werkloosheidsuitgaven (met inbegrip van de uitgaven voor werkloosheid met bedrijfstoelage, tijdskrediet en loopbaanonderbreking) dalen met 0,3 % van het bbp, nl. van 2,4 % in 2012 tot 2,1 % in 2018.

Over de periode 2012-2015, en ondanks de zwakke economische groei, bedraagt de vermindering 0,1 % van het bbp, vooral als gevolg van de besparingsmaatregelen die genomen werden bij het Regeerakkoord van december 2011. Die maatregelen leiden ofwel tot een daling van het aantal werkloosheidsuitkeringsgerechtigden (langere beroepsinschakelingstijd, opschorting van de inschakelingsuitkering, strengere toegangsvoorwaarden voor het werkloosheidsstelsel met bedrijfstoelage, voor tijdskrediet en voor loopbaanonderbreking) of tot een daling van het gemiddelde uitkeringsbedrag (hogere degressiviteit, verhoging van de leeftijdsvoorwaarde om recht te hebben op de anciënniteitstoelage, verlaging van het percentage voor de tijdelijk werkloze gezinshoofden en alleenstaanden).

Door het behoud van die maatregelen en het aantrekken van de economische groei dalen de werkloosheidsuitkeringen vervolgens met 0,2 % van het bbp tussen 2015 en 2018. Het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen (alle categorieën samen) daalt met ongeveer 44 000 personen (waarvan 88 % werklozen en 12 % werklozen met bedrijfstoeslag).

5.2.4. Gemeenschappen en gewesten

Het vorderingensaldo loopt terug in 2013, maar vanaf 2015 er is een terugkeer naar het evenwicht.

Het vorderingensaldo van de gemeenschappen en gewesten¹ dat -0,1 % van het bbp bedraagt in 2012, neemt licht af in 2013 (zie tabel 38). Bij ongewijzigd beleid, zijn de financiën van de gemeenschappen en gewesten echter terug in evenwicht vanaf 2015.

TABEL 38 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	Niveau								Verschil		
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012	2013	2014-2018
Primair saldo	-0,0	0,1	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,2	-0,1	0,5
Ontvangsten, waaronder:	12,5	12,6	12,5	12,4	12,4	12,4	12,3	12,3	0,2	-0,1	-0,2
Eigen fiscale ontvangsten	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	0,0	-0,0
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,6	8,8	8,7	8,6	8,7	8,7	8,7	8,7	0,1	-0,1	0,0
uit de personenbelasting	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7	0,1	-0,1	-0,0
uit btw	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	0,1	-0,0	0,1
Niet fiscale ontvangsten	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	-0,0	-0,0	-0,1
Overdrachten binnen de overheid ^a	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0	-0,0
Primaire uitgaven	12,5	12,5	12,4	12,3	12,2	12,1	11,9	11,8	-0,0	-0,0	-0,6
Primaire finale uitgaven, waaronder:	10,0	9,9	9,9	9,8	9,7	9,6	9,5	9,4	-0,1	-0,1	-0,5
Bezoldigingen	4,4	4,5	4,6	4,5	4,5	4,4	4,4	4,3	0,1	0,1	-0,3
Aankopen van goederen en diensten	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	-0,0	-0,0	-0,1
Investerings	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	0,0	-0,1
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^a	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	0,0	-0,0	-0,1
Overdrachten aan bedrijven e.a.	1,0	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,1	-0,1	0,1
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	2,5	2,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	0,1	0,0	-0,1
aan de lagere overheid	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	0,1	0,0	-0,1
aan de sociale zekerheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,0
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	-0,1
Vorderingensaldo	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,4	0,1	-0,1	0,6

a. De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen; ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

Stijging van de ontvangsten in procent van het bbp in 2012, gevolgd door een daling in 2013.

In 2012 is de stijging van de ontvangsten volledig toe te schrijven aan de groei van de via de BFW toegewezen middelen, die te wijten is aan de aangebrachte correctie in 2012 ter compensatie van de onderschatting van de middelen in 2011. De toename van de toegewezen middelen resulteert ook uit een gunstig relatief prijseffect daar de groei van het nationale indexcijfer van de consumptieprijzen (dat gebruikt wordt ter indexering van de overgedragen middelen) de groei van de bbp-deflator overstijgt. De overgedragen middelen nemen af in 2013 tengevolge van de weerslag van de positieve correctie in 2012 en door een ongunstig relatief prijseffect.

1. In deze Vooruitzichten zijn de cijfers van de gemeenschappen en gewesten voor 2011 coherent met de Nationale Rekeningen 2011 die gepubliceerd werden in juli 2012. In maart 2013 heeft het INR beslist om de rekeningen van de vier gewestelijke investeringsmaatschappijen te integreren in de rekeningen van de gemeenschappen en gewesten. Het gaat om de Gewestelijke Investeringsmaatschappij Brussel (GIB), de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) en de Gewestelijke Investeringsmaatschappij van Wallonië (Société régionale d'investissement de Wallonie; SRIW), de Waalse maatschappij voor de aanvullende financiering van de infrastructuur (Société wallonne de financement complémentaire des infrastructures; SOFICO). We observeren een breuk in de tijdreeks in 2012 doordat deze vier maatschappijen in deze Vooruitzichten maar vanaf 2012 worden opgenomen binnen de perimeter van de gemeenschappen en gewesten.

De eigen fiscale ontvangsten blijven zo goed als ongewijzigd in procent van het bbp in 2012 en 2013. De fiscale maatregelen op het niveau van het Waals Gewest, de stijging van de verdeelrechten in het Vlaams Gewest en de groei van de successierechten die het gevolg is van het inkorten van de indieningstermijn met 1 maand, laten toe om de terugval van de inkomsten uit registratierechten en verkeersbelastingen te compenseren in 2012. In 2013 ondervindt de groei van de successierechten de weerslag van de eenmalige stijging in 2012. Nieuwe fiscale maatregelen, voornamelijk in het Waals Gewest (waterheffingen, eco-malus, ...) en ook de bijkomende effecten van sommige maatregelen van 2012 zorgen voor een stabilisatie van de fiscale ontvangsten in procent van het bbp.

Wat de niet-fiscale ontvangsten betreft, compenseert de verkoop van vaste activa door het Vlaams Gewest in 2012 de daling van de verkoop van terreinen ten opzichte van 2011. De terugloop van de niet fiscale ontvangsten in 2013 is toe te wijzen aan het eenmalig karakter van deze verkopen. We herinneren er ook aan dat het Vlaams Gewest vanaf 2011 geniet van een inkomen uit vermogen vanwege KBC ter vergoeding van de financiële operaties in 2009.

Tenslotte genieten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Vlaamse en Franse Gemeenschapscommissies vanaf 2012 van de herfinanciering in het kader van het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming.

Op middellange termijn dalen de ontvangsten in procent van het bbp.

Vanaf 2014 groeien de toegewezen middelen krachtens de BFW sterker dan het bbp. Die toename is het gevolg van de evolutie van de bevolking jonger dan 18 jaar in de Franse Gemeenschap, die de groei van de middelen uit btw bepaalt. De fiscale ontvangsten dalen daarentegen, evenals de niet fiscale ontvangsten die een terugloop kennen voornamelijk doordat de inkomsten uit vermogen van het Vlaams Gewest afnemen tengevolge van de terugbetaling vanaf 2013 door KBC van de tijdens de financiële crisis toegestane hulp¹. De totale ontvangsten dalen hierdoor lichtjes in procent van het bbp.

De primaire uitgaven, stabiel in procent van het bbp in 2012, kennen een lichte daling in 2013.

De evolutie van de primaire uitgaven in 2012 en 2013 is gebaseerd op een vergelijking van opeenvolgende begrotingen van de gemeenschappen en gewesten² en hun voorlopige realisaties 2012³.

De totale primaire uitgaven blijven in 2012 ongewijzigd in procent van het bbp (zie tabel 38), ondanks enkele onderliggende belangrijke evoluties.

Er is vooreerst de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011, waardoor de overdrachten aan bedrijven met bijna 0,2 % van het bbp zouden afnemen in 2012. Die terugloop van overdrachten aan bedrijven wordt echter ingeperkt door de extra middelen die de Vlaamse overheid vrijmaakt voor het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen⁴. Daarnaast is er een nulgroei van de investeringen in procent van het bbp, die het gevolg is van twee factoren. Enerzijds dalen de investeringenuitgaven sterk ten opzichte van 2011, tengevolge van het vrij restrictief investeringsbeleid van de gemeenschappen en

-
1. De projectie houdt rekening met een terugbetaling van 1,7 miljard euro in 2013 en van jaarlijks 500 miljoen euro de volgende jaren.
 2. De projectie omvat enkel die maatregelen die gekend waren midden april 2013 en waarover voldoende informatie beschikbaar is.
 3. De cijfers voor 2012 zijn gebaseerd op de economische hergroepering van de voorlopige afsluiting 2012 van de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Waals Gewest, de Franse Gemeenschap en de Vlaamse, Franse en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissies. Voor het jaar 2013 vormt de vergelijking van de begrotingen 2012 en 2013 het uitgangspunt.
 4. In 2012 werden er 100 miljoen extra subsidies toegekend aan de waterdistributiemaatschappijen.

gewesten. Anderzijds is er een breuk in de tijdreeks in 2012 door de herindeling van SOFICO binnen de overheidssector, die de dalende investeringstrend zo goed als compenseert.

Na een status-quo in 2012, dalen de totale primaire uitgaven in 2013 lichtjes met 0,1 % van het bbp (zie tabel 38). Die daling is voornamelijk toe te schrijven aan de vermindering van de overdrachten aan bedrijven, enerzijds door de weerslag van éénmalige maatregelen van 2012 en anderzijds door nieuwe one-shots zoals een vermindering van de subsidies aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen¹.

De reële groei van de totale primaire uitgaven (zie tabel 39), die negatief was in 2012 voornamelijk door de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding en de niet-indexatie van sommige niet-loongebonden uitgaven, is in 2013 nog steeds vrij beperkt (0,7 %). De groei van de aankopen van goederen en diensten blijft negatief, wat wijst op de verderzetting van de besparingen op de werkingsbudgetten van de administraties. De overdrachten aan bedrijven, onderhevig aan het fluctuerend subsidiëringsbeleid van de gewesten, worden ook in 2013 gekenmerkt door een sterk negatieve groei (-9,7 %). De investeringen, die een negatieve groei kenden in 2012, groeien met 6,6 %, mede door investeringen van de vervoersmaatschappij De Lijn en door extra investeringen in schoolinfrastructuur door de Vlaamse en Duitstalige Gemeenschap.

De uitgaven voor bezoldigingen omvatten een toename van de responsabiliseringsbijdrage 'pensioenen' met 103 miljoen euro in 2013. De reële groei van de bezoldigingen in 2013 wordt ook versterkt door een prijseffect: de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijsen is lager dan de gemiddelde prijsindex van de bezoldigingen. De werkgelegenheidsgroei wordt echter afgezwakt door de besparingsmaatregelen van sommige gefedereerde entiteiten.

TABEL 39 - Reële groei¹ van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten in procent

	2012	2013	Gemiddelde van de periode 2014-2018	Gemiddelde van de periode 2007-2011
Ontvangsten	0,4	-0,1	1,5	1,3
Eigen fiscale ontvangsten	-0,2	1,1	1,4	0,8
Toegewezen fiscale ontvangsten	0,7	-0,2	1,8	1,3
Niet-fiscale ontvangsten	-1,6	-3,3	-1,1	2,2
Primaire uitgaven	-0,9	0,7	0,6	1,8
Finale primaire uitgaven, waaronder:	-1,5	0,4	0,6	2,1
Bezoldigingen	0,7	2,5	0,5	1,6
Aankopen van goederen en diensten	-2,2	-1,7	0,1	0,5
Investeringen	-6,1	6,6	-0,0	1,9
Overdrachten aan gezinnen en izw's	1,0	-0,0	0,5	4,4
Overdrachten aan bedrijven	-11,9	-9,7	3,1	2,5
Overdrachten binnen de overheid	1,4	1,8	0,6	0,9

1. Deflator: nationaal indexcijfer van de consumptieprijsen

Ook op middellange termijn dalen de primaire uitgaven in procent van het bbp.

De projectie van de primaire uitgaven vanaf 2014 is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij voor de uitgaven exclusief de bezoldigingen de trend van de periode 2008-2013², gecorrigeerd voor niet-recurrente maatregelen, wordt doorgetrokken naar de toekomst.

1. Voor 2013 voorziet de begroting een structurele bijstelling van het subsidiëringsritme (-30 miljoen euro) en een éénmalig aanbrengen van de reserves van de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen (-80 miljoen euro).
2. Er werd in de projectie voor de middellange termijn enkel rekening gehouden met maatregelen uit de meerjarenramingen van de verschillende gemeenschappen en gewesten als die duidelijk toegewezen konden worden aan een bepaalde uitgavencategorie.

De gemiddelde reële groei van de primaire uitgaven bedraagt op middellange termijn slechts 0,6 %, terwijl de geobserveerde gemiddelde jaarlijkse groei voor de periode 2007-2011 nog 1,8 % bedroeg. Dit is het gevolg van het doortrekken van het niet-expansief uitgavenbeleid van de gemeenschappen en gewesten in de periode 2008-2013. Met uitzondering van de overdrachten aan bedrijven overtreft geen enkele uitgavencategorie de gemiddelde groei van de primaire uitgaven.

De uitgaven voor bezoldigingen dalen met 0,3 % van het bbp in de periode 2014-2018. Die daling is enerzijds inherent aan de gehanteerde methodologie die niet anticipeert op eventuele loonwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden en anderzijds het gevolg van een meer gematigde werkgelegenheidsgroei dan tijdens het vorige decennium (gemiddelde groei van 0,5 % per jaar in de periode 2014-2018 tegenover 1,3 % in de periode 2002-2012). Gelet op de evolutie van de schoolbevolking stijgt de werkgelegenheid in het onderwijs, zij het in beperktere mate, omdat men in de projectie veronderstelt dat de omkaderingsgraad stabiel blijft op middellange termijn, terwijl die in het verleden nog toenam. De werkgelegenheid in de administratie wordt constant verondersteld vanaf 2015.

5.2.5. Lagere overheid

De rekening van de lagere overheid vertoont een tekort in 2012, maar bereikt opnieuw een evenwicht in 2013. Bij ongewijzigd beleid zou er echter op het einde van de periode, in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadverkiezingen van 2018, opnieuw een tekort ontstaan.

Dit evenwicht van de rekening van de lagere overheid sluit niet uit dat er zich heterogene budgettaire situaties kunnen voordoen tussen de verschillende componenten van de deelsector 'lagere overheid'. Sommige lokale besturen zouden mogelijk in de toekomst wel een aantal maatregelen moeten nemen om hun financiën terug in evenwicht te brengen. Deze projectie bij ongewijzigd beleid anticipeert niet op die maatregelen en ook niet op maatregelen die andere beleidsniveaus zouden kunnen nemen om de financiën van de lagere overheid naar een evenwicht te brengen.

De projectie van de primaire uitgaven is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid. Behalve voor de uitgaven voor bezoldigingen en de sociale uitkeringen, vertaalt die laatste zich in een extrapolatie van de trends van de voorbije jaren die voortvloeien uit de overheidsrekeningen van maart 2013. Daarnaast weerspiegelt de projectie van de investeringen de cyclus van de voorbije 18 jaar. De vooruitzichten aangaande de sociale uitgaven ten laste van de OCMW's berusten hoofdzakelijk op een hypothese over het aantal begunstigden en de welvaartsaanpassing conform de bepalingen voorzien in het Generatiepact van 2005 voor de berekening van de beschikbare enveloppe. De uitgaven voor bezoldigingen, ten slotte, hangen af van de ondertekende sectorale akkoorden, de loondrift en de werkgelegenheidsevolutie.

In 2012 is de achteruitgang van het vorderingensaldo (-0,2 % van het bbp) enerzijds toe te schrijven aan de terugloop van de fiscale ontvangsten, met name van de opcentiemen op de personenbelasting door de weerslag van de versnelde inkohiering¹ in 2011, en anderzijds aan de cyclische toename van de investeringen tijdens een verkiezingsjaar, de sociale uitkeringen en de bezoldigingen. De stijging van de bezoldigingen is deels het gevolg van een toename van de werkgeversbijdragen door de hervorming van de pensioenen van de RSZPPO (en de oprichting van het gesolidariseerd pensioenfonds van de RSZPPO).

Over de periode 2013-2018 zijn de schommelingen van het primair saldo en het vorderingensaldo vooral het gevolg van de electorale cyclus van de investeringen: duidelijke terugloop na de verkiezingen van 2012 (met 0,2 % van het bbp in 2013) en aangroei in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

Naast het cyclisch verloop van de investeringsuitgaven wordt de periode 2013-2017 gekenmerkt door een daling van de overige primaire uitgaven (-0,2 % van het bbp) en van de ontvangsten (-0,1 % van het bbp).

De belangrijkste evolutie aan de uitgavenzijde situeert zich op het niveau van de bezoldigingen. De bezoldigingen dalen aangezien de projectie niet anticipeert op eventuele loonherwaarderingen in het kader van toekomstige sectorale akkoorden. Bovendien is ook de werkgelegenheidsgroei meer gematigd dan tijdens het voorbije decennium (groei van gemiddeld 0,2 % op jaarbasis over de periode 2013-2018, tegenover 1,8 % in de periode 2002-2012).

Aan de ontvangstenzijde kennen de opcentiemen op de onroerende voorheffing een trendmatige daling (gezien de geringe groei van het kadastraal inkomen en de hypothese van stabiele aanslagvoeten) evenals de overdrachten van de gemeenschappen en gewesten (door hun restrictiever uitgavenbeleid sinds 2009). We merken op dat in 2013 de opcentiemen op de personenbelasting stijgen door de weerslag van de vertraagde inkohiering in 2012.

1. Zie deel 5.1.2. "Ontvangsten van de overheid"

TABEL 40 - Rekening van de lagere overheid
in procent van het bbp

	Niveau								Verschil	
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2013-2018
1. Vorderingsaldo	-0,1	-0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,3	0,2
2. Rentelasten	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0
3. Primair saldo	0,1	-0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	-0,0	0,3	0,1
A. Ontvangsten	6,3	6,2	6,4	6,4	6,4	6,3	6,2	6,2	0,2	-0,1
1. Fiscale ontvangsten	2,3	2,2	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	0,1	-0,0
Opcentiemen personenbelasting	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,1	0,1
Opcentiemen onroerende voorheffing	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	-0,0	-0,1
Overige	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,0
2. Niet-fiscale ontvangsten	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	0,0	0,0
3. Overdrachten binnen de overheid ^a , waaronder:	3,0	3,1	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	3,0	0,1	-0,1
Overdrachten van de federale Overheid	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,1	0,1
Overdrachten van de gemeenschappen en gewesten	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	0,0	-0,1
B. Primaire uitgaven	6,2	6,4	6,3	6,2	6,2	6,1	6,2	6,2	-0,1	-0,2
1. Investeringen	0,8	0,9	0,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	-0,2	-0,0
2. Overige primaire uitgaven	5,4	5,5	5,6	5,5	5,5	5,5	5,4	5,3	0,1	-0,2
- Werkingskosten:	4,4	4,6	4,6	4,6	4,5	4,5	4,4	4,4	0,0	-0,2
Bezoldigingen	3,5	3,6	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	3,4	0,0	-0,2
Aankoop van goederen en diensten	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0	-0,0
- Lopende overdrachten ^a , waaronder:	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0	0,0
Sociale uitkeringen	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0	0,0
- Kapitaaloverdrachten zonder investeringen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0

a. De pensioenen van het statutair personeel van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid zijn niet inbegrepen, ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies

De herziening naar beneden toe van de economische groeicijfers in vergelijking met de editie van mei 2012 van de vooruitzichten buigt de tendensen inzake energieconsumptie en de uitstoot van broeikasgassen beduidend om. De energieconsumptie en de uitstoot van broeikasgassen zouden lager uitkomen dan in vroegere vooruitzichten zowel in 2012 als tegen 2018.

Anderzijds blijken stads- en milieuoverwegingen, de toename van hernieuwbare energie voor de productie van elektriciteit en de zwakke toename van de vraag naar elektriciteit de steenkoolcentrales voor de productie van elektriciteit op termijn te veroordelen. Tenslotte zou de hoge import van elektriciteit in 2012 door technische problemen in bepaalde kerncentrales een structureel karakter kunnen bekommen. Beide fenomenen versterken het inkrimpen van de broeikasgasemissies tegen 2018.

Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou gemiddeld 126,1 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus ruim onder de vooropgestelde doelstelling (134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten). Terzelfdertijd kregen de industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) ook een plafond toegewezen in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 namelijk 58,5 Mt CO₂-equivalenten. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) kregen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen. Terwijl de uitstoot van de ETS-sectoren (gemiddeld 48,8 Mt CO₂-equivalenten) onder het toegewezen plafond zou uitgekomen zijn, zou voor de non-ETS-sectoren de uitstoot echter iets meer dan het per saldo vooropgestelde objectief geweest zijn, namelijk gemiddeld 77,3 Mt CO₂-equivalenten. Dit was gemiddeld 1 Mt CO₂-equivalenten boven het plafond. Op basis van dit verschil kan België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen die het zal gebruiken om aan zijn verplichtingen te voldoen.

Voorts moet België tegen 2020 voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. Zo moet de uitstoot van de ETS-sectoren op Europees vlak met 21 % afnemen t.o.v. 2005. De non-ETS-sectoren moeten eveneens hun emissies terugdringen tegen 2020 (-10 % t.o.v. 2005 op Europees vlak, -15 % op Belgisch niveau). Volgens de huidige vooruitzichten, over de periode 2005-2018, zou de uitstoot van de Belgische ETS-sectoren met ongeveer 30 % afnemen en zou het verloop van de emissies van de non-ETS-sectoren met 9 % afnemen. Het verloop van de emissies zou hiermee dichterbij de doelstelling komen.

Omtrent hernieuwbare energie heeft België tegen 2020 een doelstelling van 13 % van het bruto energie-eindverbruik en een minimumstreefcijfer van 10 % voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het verbruik van de vervoerssector. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2018, bij ongewijzigd beleid, 11,2 % bereiken van het bruto energie-eindverbruik en, zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen, een percentage van 6 % voor het verbruik van de vervoerssector. Er zullen dus nog inspanningen geleverd moeten worden om tegen 2020 aan de doelstellingen te voldoen.

6.1. De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020

6.1.1. De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol

Bevestiging dat België zijn doelstelling binnen het Kyotoprotocol zou behalen mits het gebruik van flexibiliteitsmechanismen voor de non-ETS-sectoren.

België heeft zich ertoe verbonden in het kader van het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 tegenover het basisjaar¹ en dus een niveau van jaarlijks gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten niet te overschrijden gedurende deze periode. België kreeg een gelijk aantal emissierechten toebedeeld voor de periode 2008-2012. De industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) kregen sindsdien ook een plafond toegewezen in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012, namelijk 58,5 Mt CO₂-equivalenten. Deze emissierechten die aan de ETS-sectoren zijn toegekend kunnen niet gebruikt worden voor overschrijdingen in de andere sectoren (non-ETS-sectoren). Met andere woorden als de ETS-sectoren minder uitstoten en dus over een overschot aan emissierechten beschikken kunnen ze die rechten opsparen of via de emissiehandel verkopen. Als ze daarentegen meer uitstoten dan de toegekende hoeveelheden zijn ze verplicht emissierechten aan te kopen. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) kregen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen.

Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou gemiddeld 126,1 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus ruim onder de vooropgestelde doelstelling. De uitstoot van de ETS-sectoren zou gemiddeld 48,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot echter iets meer dan het vooropgestelde objectief geweest zijn, namelijk gemiddeld 77,3 Mt CO₂-equivalenten. Dit was gemiddeld 1 Mt CO₂-equivalenten boven het plafond. Op basis van dit verschil kan België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen die het zal gebruiken om aan zijn verplichtingen te voldoen (zie ook punt 6.4).

6.1.2. De Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020

Een vermindering met 20 % van de broeikasgasemissies en het energieverbruik voor de periode 1990-2020 en 20 % hernieuwbare energie in 2020.

De klimaatdoelstellingen van de EU tegen 2020 vormen één van de kerndoelen van de nieuwe Europese strategie voor banen en groei (Strategie Europa 2020). Tegen 2020 wil de Europese Unie haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik verhogen tot 20 %. De emissiereductie tegen 2020 zal oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt. Europa stelt een apart minimumstreefcijfer van 10 % voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het totale verbruik van de EU-vervoerssector voorop tegen 2020. Dat streefdoel geldt voor elke lidstaat.

Bovenstaande Europese doelstelling van een daling met 20 % over de periode 1990-2020 van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)² en de sectoren die niet onder het systeem vallen (non-ETS-sectoren)³.

1. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

2. De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.

3. Hieronder vallen woningen en niet-residentiële gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

Zo moet op Europees niveau over de periode 2005-2020 de uitstoot dalen met 21 % voor de ETS-sectoren en met 10 % voor de non-ETS sectoren¹. Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS en dus onder de non-ETS-sectoren. De Europese Unie heeft voor elke lidstaat specifieke doelstellingen gedefinieerd (Effort Sharing Decision ESD). Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 voor de non-ETS-sectoren van -15 % overeengekomen. Volgens de Europese Richtlijn Hernieuwbare Energie moet België een bijdrage van 13 % hernieuwbare energie in het totaal van het bruto energie-eindverbruik bereiken.

De ESD bepaalt dat de doelstelling van -15 % voor de non-ETS-sectoren moet gehaald worden via een lineair non-ETS reductiepad met jaarlijkse doelstellingen. Dat pad vertrekt in 2013. Het startpunt in 2013 is gelijk aan de gemiddelde emissies van de periode 2008-2010 (ETS scope 2008-2012) aangepast met correctiefactor van 2013 voor scopewijziging van 2008-2012 naar 2013-2020². Het eindpunt in 2020 is gelijk aan de emissies van 2005 (scope 2008-2012) verminderd met 15 % en gecorrigeerd voor scopewijziging van 2008-2012 naar 2013-2020³.

De Commissie neemt verder stappen op het gebied van de strategie en het beleid omtrent klimaat en energie voor 2030. Zij heeft een groenboek gepubliceerd dat het startschot vormt voor een openbare raadpleging over de inhoud van een EU-beleidskader op het gebied van klimaatverandering en energiebeleid voor 2030. In het Groenboek worden een aantal vragen gesteld o.a. rond klimaat- en energiedoelstellingen voor 2030, de samenhang tussen verschillende beleidsinstrumenten en de bijdrage van het energiesysteem tot het concurrentievermogen van de EU. De raadpleging loopt tot en met 2 juli 2013. De Commissie is van plan op basis van de feedback van de lidstaten, de EU-instellingen en de belanghebbenden het EU-kader voor klimaat- en energiebeleid voor 2030 tegen het einde van 2013 op tafel te brengen.

6.1.3. Europees Emissiehandelssysteem

Huidige vooruitzichten houden rekening met de invoering van het Europees systeem voor handel in emissierechten. Terwijl de toekenning van quotas voor de periode 2008-2012 aan ondernemingen in België geregeld werd door het Nationaal Toewijzingsplan van 2008 - dat valt binnen het kader van het Nationaal Klimaatplan 2009-2012- zal de toewijzing van quotas vanaf 2013 gebeuren via een ingewikkeld mechanisme dat het gratis verdelen en het veilen van quotas combineert, waarvan de laatste een nieuwe bron van inkomsten vormen voor de overheden. België zou in 2013 in totaal 26 miljoen emissierechten veilen.

Met de nieuwe periode (2013-2020) wijzigt de gratis toekenning van emissierechten aan de bedrijven. Installaties die nog gratis rechten krijgen, krijgen deze in functie van hun kwetsbaarheid voor internationale concurrentie of in functie van hun energie-efficiëntie t.o.v. de best presterende bedrijven. Elektriciteitsproducenten krijgen in de regel geen gratis rechten meer.

De Europese Richtlijn Emissiehandel legt de lidstaten op om de inkomsten van deze veilingen voor minstens 50 % te gebruiken voor klimaatmaatregelen, inclusief internationale klimaatsteun. De veilinginkomsten zijn natuurlijk sterk afhankelijk van de koolstofprijs op de ETS-markt.

Welnu, de zwakke economische groei is een zware slag geweest voor de handel in emissierechten; door de zwakke economische activiteit zijn de broeikasgasemissies lager dan verwacht werd op het moment dat de plafonds voor de uitstoot werden vastgelegd. De vraag naar uitstootrechten is sedertdien heel zwak en de prijs voor een CO₂-uitstootrecht heel laag. Vandaar het "backloading"-voorstel van de Europese commissie, dat bedoeld is om de koolstofprijs te ondersteunen. Met dit voorstel wil de Commissie in afwachting van meer

1. Zie ook kader 16 in *Economische Vooruitzichten 2010-2015*.

2. ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012 waaronder alle installaties die opgenomen zijn in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 vallen, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

3. Voor een eerste berekening van het emission reduction path zie *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, maart 2013, p.55.

structurele maatregelen tijdelijk een deel van de te veilen emissierechten van de markt houden¹. De Belgische inkomsten zullen geblokkeerd blijven tot er een akkoord is over de verdeling ervan tussen de drie gewesten en de federale overheid, in het kader van de onderhandelingen over een breder samenwerkingsakkoord over de verdeling van de lasten en baten van het Europese Klimaat- en Energiepakket.

6.1.4. Internationale onderhandelingen

Tijdens de top in Doha eind 2012 werd op de valreep een akkoord bereikt over een tweede verbintenisperiode van 8 jaar (2013-2020) onder het Kyoto-protocol. Hierbij gaan 37 industrielanden waaronder de 27 EU-lidstaten kwantitatieve reductiedoelstellingen aan om hun gezamenlijke emissies met minstens 18 % te verminderen. In 2014 is een herziening van de reductiedoelstellingen voorzien in het licht van de aanbevelingen van het IPCC dat reductiedoelstellingen voor de ontwikkelde landen van -25 % tot -40 % tegen 2020 noodzakelijk acht om de opwarming van de aarde te beperken tot 2°C. Eind 2011 werd op de klimaatop van Durban besloten om de onderhandelingen te starten over een globaal bindend akkoord dat van toepassing zal zijn op alle landen vanaf 2020. Deze onderhandelingen moeten afgerond zijn tegen eind 2015.

6.1.5. Beleid en maatregelen

Huidige vooruitzichten houden rekening met alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen.

Voorliggende projectievoorzichten houden rekening met alle besliste en reeds uitgevoerde maatregelen zowel op federaal als op regionaal niveau. Deze vooruitzichten houden nog geen rekening met alle implicaties voor België van het wetgevend Klimaat- en Energiepakket tegen 2020 behalve voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten. Voor deze sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. De *Vijfde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering* en het *Nationaal Klimaatplan van België 2009-2012: inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008*² geven een beschrijving van het binnenlands klimaatbeleid en een overzicht van de binnenlandse maatregelen. De *Zesde Nationale Mededeling* moet ten laatste tegen 1 januari 2014 aan de Verenigde Naties overgemaakt worden. De voorbereiding van een Nationaal Klimaatplan 2013-2020, is theoretisch al opgestart maar de effectieve lancering van de werken is bepaald door de resultaten van de discussies omtrent de "burdensharing" tussen de regio's.

De belangrijkste maatregelen voor de industriële sector en de bouw zijn economische en vrijwillige maatregelen aangevuld met een programmeringsmaatregel³. De belangrijkste economische maatregel is de bovenvermelde oprichting van het Europees systeem voor emissiehandel op Europees niveau. Andere economische maatregelen zijn het systeem van de groenestroomcertificaten en nieuwe accijsrechten voor de vaste fossiele brandstoffen gebruikt voor de productie van elektriciteit. Er werden vrijwillige overeenkomsten voor het verhogen van de energie-efficiëntie en het verminderen van de CO₂-uitstoot afgesloten met verschillende industriële sectoren in het Vlaamse en Waalse Gewest. Er werd eveneens een vrijwillige overeenkomst afgesloten met de producenten van salpeterzuur die N₂O uitstoten. Ten slotte is er nog een programmeringsmaatregel, namelijk het Nationaal Actieplan ter bevordering van hernieuwbare energie.

-
1. Het Europees Parlement heeft dit voorstel echter niet goedgekeurd. Andere maatregelen om de markt van de emissierechten te ondersteunen worden bestudeerd.
 2. *Vijfde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering*, 2009 en *Nationaal Klimaatplan van België 2009-2012: inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008*, 2009. Deze documenten zijn terug te vinden op de website www.klimaat.be en zie ook sectie 1 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.
 3. Binnen de gebruikte typologie werden de maatregelen over volgende categorieën verdeeld: regulering, economische maatregelen, communicatie, vrijwillige akkoorden, opvolging, programmering en onderzoek (zie 5de Federaal Rapport voor Duurzame Ontwikkeling, p.60).

Voor de transportsector combineren de belangrijkste toegepaste maatregelen in België, economische instrumenten en communicatie ter bevordering van alternatieve vervoermodi voor de individuele auto en vrachtwagen. Zowel investeringen als sensibiliserings- en informatiecampagnes trachten, voor de passagiers, het gebruik van het openbaar vervoer, de fiets en car-pooling en car-sharing te bevorderen en voor de goederen het multimodaal transport. Economische maatregelen en communicatie werden eveneens gebruikt om de uitstoot van de individuele auto's te verminderen, met name ecodriving, fiscale aftrek voor de aankoop van minder vervuilende wagens tot 2011, de ecomalus in het Waals Gewest, de herzieningen in 2012 van de federale fiscaliteit voor bedrijfswagens en de belasting op inverkeerstelling in het Vlaams Gewest, die omgevingsfactoren in rekening brengen en de vermindering van accijnzen op agrobrandstoffen. Andere communicatiemaatregelen betreffen het stimuleren van alternatieve vervoermiddelen voor de auto en het telewerk in de overheidsdiensten.

De belangrijkste instrumenten voor de diensten en gezinnen zijn economische maatregelen zoals premies, fiscale aftrek, mechanismen van derde investeerder, ecocheques en leningen met lage rentevoet voor de verbetering van de energie-efficiëntie. Reguleringsinstrumenten worden ook gebruikt, vooral isolatienormen en energieperformantienormen voor gebouwen die vastgelegd werden door de gewesten. Vrijwillige instrumenten werden ook gebruikt door de overheidssector, met name de EMAS-certificaten voor de federale overheidsdiensten. Er is flink gesnoeid in het systeem voor fiscale aftrek van energiebesparende maatregelen. Vanaf aanslagjaar 2013 is er enkel nog belastingvermindering te verkrijgen voor de plaatsing van dakisolatie. De installatie van zonnepanelen, een warmtepomp, nieuwe condensatieketel,... komen niet langer in aanmerking maar er bestaan nog regionale premies.

6.2. Evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO₂-emissies

Hierna wordt de evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO₂-uitstoot uiteengezet. De evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp worden besproken in punt 1. Daarna wordt in punt 2 de evolutie van de totale energiegebonden CO₂-uitstoot en de CO₂-intensiteit van het bbp uiteengezet. Vervolgens wordt in punt 3 het energieverbruik en de CO₂-uitstoot per sector toegelicht.

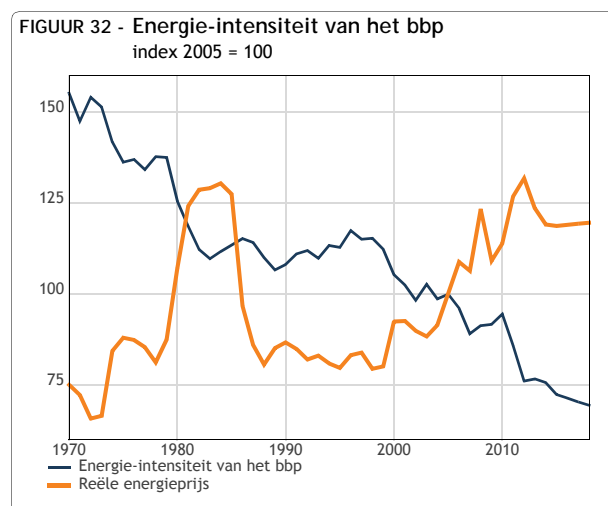
6.2.1. Evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp

Lichte toename van het energie-eindverbruik en daling van de energie-intensiteit van het bbp gedurende de projectieperiode.

Door verdere toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van specifieke maatregelen, zou het energie-eindverbruik¹ licht toenemen met gemiddeld 0,4 % per jaar en zou het bruto binnenlands energieverbruik² licht afnemen met gemiddeld 0,2 % per jaar gedurende de projectieperiode. Het bruto binnenlands energieverbruik zou in 2018 49,5 Mtoe³ bedragen tegen 56,5 Mtoe in 2011. Het energie-eindverbruik zou in 2018 35,2 Mtoe bedragen d.i. ongeveer evenveel als in 2011.

TABEL 41 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit van het bbp gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1972-2012	1972-1978	1979-1989	1990-2000	2001-2006	2007-2012	2013-2018
Bbp	2,2	3,5	2,3	2,3	1,8	0,8	1,4
Bruto binnenlands energieverbruik	0,6	2,5	-0,1	2,2	0,2	-3,0	-0,2
Energie-eindverbruik	0,5	2,3	-0,9	2,0	0,3	-1,6	0,4
Energie-intensiteit van het bbp	-1,6	-1,0	-2,3	-0,1	-1,5	-3,8	-1,5
Reële energieprijis	1,5	1,7	0,4	0,8	2,7	3,2	-1,6

De energie-intensiteit⁴ van het bbp zou verder afnemen gedurende de projectieperiode. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit zou hiermee bevestigd worden. De sterke stijging van de reële energieprijis⁵ gedurende de periode 1972-1978 had een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp tot gevolg (zie tabel 41 en figuur 32). De herstructurering van de energie-intensieve sectoren heeft eveneens een relatief sterke daling van de energie-intensiteit teweeg gebracht. Nadien volgt een periode (jaren 90) met lichte daling van de energie-intensiteit van het bbp binnen een context van lagere reële energieprijzen. In het begin van de jaren 2000 zijn de energieprijzen opnieuw sterk gestegen wat geleid heeft tot een scher-

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
2. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.
3. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.
4. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume. Verschillende studies onderscheiden de bijdrage van verschillende componenten van een efficiënter energieverbruik zie o.a. *Indicators of Energy Use and Efficiency*, IEA, 1997.
5. De reële energieprijis wordt hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

pe daling van de energie-intensiteit. Gedurende de projectieperiode zou de energie-intensiteit verder dalen. Over de periode 1970-2018 zou de energie-intensiteit ongeveer gehalveerd zijn.

6.2.2. Evolutie van de totale energiegebonden CO₂-emissies en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp van de jaren zeventig tot 2018

Lichte daling van de energiegebonden CO₂-emissies en sterke daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp gedurende de projectieperiode.

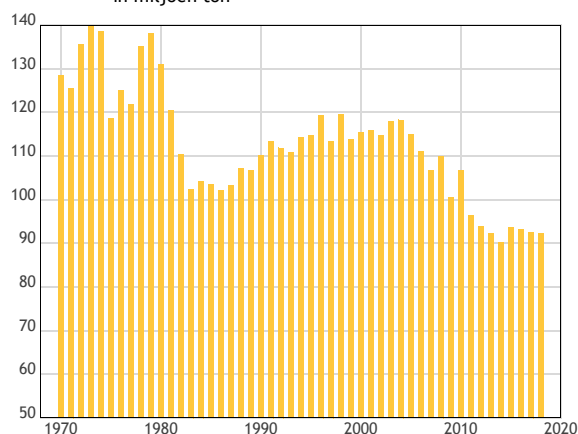
Een dalende trend van de energiegebonden CO₂-emissies tekent zich duidelijk af vanaf 2003. Vóór 2003 waren er fluctuerende evoluties (figuur 33). De tendens van de energie-intensiteit en de energiegebonden CO₂-intensiteit¹ is daarentegen al dalend sinds 1970.

De uitstoot zou gedurende de projectieperiode met gemiddeld 0,3 % per jaar afnemen. Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de daling van het bruto binnenlands energieverbruik. In 2018 zou de uitstoot 92,3 Mt bedragen. Dit zou een daling van ongeveer 16 % betekenen t.o.v. 1990.

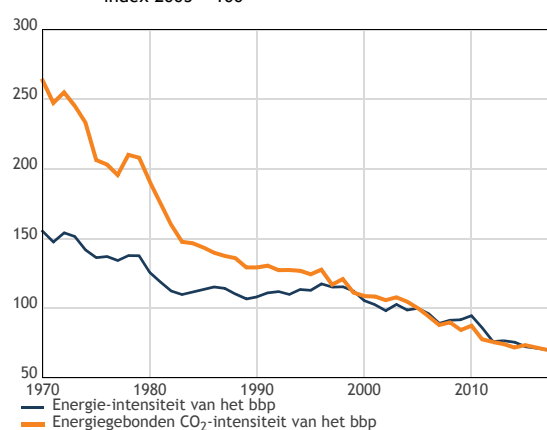
De dalende trend van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp tijdens de periode 1972-2012 (gemiddeld -2,8 % per jaar) zou bevestigd worden gedurende de projectieperiode (gemiddeld -1,6 % per jaar) ondanks de voorziene sluiting van de oudste kerncentrales in 2015.

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp daalt sterker (vooral in de jaren 70 en 80) dan de energie-intensiteit van het bbp door de herstructurering van de industrie, de ingebruikname van kerncentrales in het begin van de jaren 80 en de verschuiving binnen het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas (zie figuur 34).

FIGUUR 33 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies in miljoen ton

FIGUUR 34 - Energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp index 2005 = 100

1. Dat is de energiegebonden CO₂-uitstoot uitgedrukt in miljoen ton gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

Sterke daling energiegebonden CO₂-intensiteit in de jaren 70 en 80.

In de periode 1972-1978 waren de energiegebonden CO₂-emissies¹ matig toegenomen ondanks een sterke toename van het energieverbruik dankzij de herstructureringen in de energie-intensieve industrie en door de ingebruikname van een eerste reeks kerncentrales². Na de oliepijsschok van eind jaren 70 en door de ingebruikname van een nieuwe reeks kerncentrales³ voor de elektriciteitsproductie waren de energiegebonden CO₂-emissies sterk gedaald in de periode 1979-1989. De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp was derhalve drastisch gedaald tussen 1972 en 1989 (zie tabel 42 en figuren 33 en 34).

Matige toename van de energiegebonden CO₂-emissies in de jaren 90, lichte daling tussen 2001 en 2006, sterke afname in de periode 2007-2012.

Van 1990 tot 2000, was het energieverbruik sterk toegenomen binnen een context van een sterke economische groei. Maar door de herstructurering van de energie-intensieve industrie en de verschuiving in de structuur van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas waren de CO₂-emissies matig toegenomen en waren de energiegebonden CO₂-intensiteit verder gedaald gedurende deze periode.

In de periode 2001-2006 waren de energieprijzen sterk gestegen terwijl het energieverbruik licht was toegenomen en de energiegebonden CO₂-uitstoot licht was afgenomen. De CO₂-intensiteit van het bbp was sterk afgenomen.

De energiegebonden CO₂-emissies en -intensiteit van het bbp waren verder gedaald over de periode 2007-2012 door aanhoudend hoge energieprijzen en de economische crisis van 2009.

TABEL 42 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-uitstoot en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1972-2012	1972-1978	1979-1989	1990-2000	2001-2006	2007-2012	2013-2018
Energiegebonden CO ₂ -emissies	-0,7	1,1	-2,1	0,7	-0,6	-2,8	-0,3
Energiegebonden CO ₂ -intensiteit van het bbp	-2,8	-2,3	-4,3	-1,6	-2,4	-3,6	-1,6

1. De energiegebonden CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen. De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.

2. Doel 1, Doel 2 en Tihange 1 werden in 1975 opgestart.

3. Doel 3 (1982), Doel 4 (1985), Tihange 2 (1983), Tihange 3 (1985).

6.2.3. Sectorale analyse van het energieverbruik en de energiegebonden CO₂-uitstoot

a. Sectorale analyse van het energieverbruik

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen zou zich stabiliseren, het verbruik voor transport en industrie zou licht toenemen gedurende de projectieperiode. Ten slotte zou het verbruik door de elektriciteitssector en de energiesector verder afnemen. Inderdaad, stads- en milieuoverwegingen, de toename van hernieuwbare energie voor de productie van elektriciteit en de zwakke toename van de vraag naar elektriciteit blijken de steenkoolcentrales voor de productie van elektriciteit op termijn te veroordelen. Tenslotte zou de hoge import van elektriciteit in 2012 door technische problemen in bepaalde kerncentrales een structureel karakter kunnen bekomen.

TABEL 43 - Evolutie van het energieverbruik per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaartijksse groeivoeten				Niveau (Mtoe) 2018	Structuur		
	1990-2000	2001-2006	2007-2012	2013-2018		1990	2011	2018
Elektriciteitssector	1,7	-0,3	-2,4	-0,8	15,9			
Energiesector (zonder elektriciteit)	0,1	-1,2	5,2	-2,1	2,6			
Energie-eindverbruik	2,0	0,3	-1,6	0,4	35,2	100,0	100,0	100,0
- Industrie	2,3	0,3	-4,3	1,1	11,7	37,6	32,5	33,1
- Transport ^a	2,2	-0,1	0,7	0,2	10,1	24,8	29,3	28,6
- Diensten en gezinnen ^b	1,6	0,5	-0,7	0,0	13,4	37,6	38,2	38,2

a. Inclusief luchtvaart.

b. Inclusief landbouw.

Lichte toename van het industrieel energieverbruik gedurende de periode 2013-2018.

Terwijl het energieverbruik sterk was toegenomen gedurende de jaren 90, was het zeer licht toegenomen in de periode 2001-2006 en was het energieverbruik gedaald in de periode 2007-2012. Deze daling was te danken aan belangrijke herstructureringen binnen de sector waardoor het aandeel van de energie-intensieve zware industrie was afgenomen maar ook aan energiebesparende maatregelen die door de sector genomen waren omwille van de steeds zwaarder wordende energiefactuur (zie tabel 43). In 2009 was er een spectaculaire daling van het verbruik door de zware economische crisis. In 2010 volgde een relatief herstel van het verbruik om daarna weer af te nemen in 2011 en 2012. In de periode 2013-2018 zou het verbruik licht toenemen en 11,7 Mtoe bedragen in 2018 door de geleidelijke heropleving van industriële activiteit. Het aandeel van de industrie in het energie-eindverbruik zou in 2018 33,1 % bedragen tegen 32,5 % in 2011 en 37,6 % in 1990.

Lichte toename van het energieverbruik voor transport gedurende de projectieperiode.

Na een sterke toename van het energieverbruik voor transport¹ in de jaren 90, was het verbruik licht gedaald over de periode 2001-2006 door de sterke stijging van de prijzen voor olieproducten. In de periode 2007-2012 was het verbruik gematigd toegenomen. In 2009 en 2010 nam het verbruik af door de economische crisis. In 2011 hernam het verbruik om opnieuw af te nemen in 2012. Vervolgens zou het verbruik van 2013 tot 2018 licht toenemen (gemiddeld 0,2 % per jaar). Een geleidelijke toename van het gebruik van zuinigere voertuigen en de maatregelen ter bevordering van het gebruik van het openbaar vervoer zouden bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. Het aandeel van transport in het energie-eindverbruik zou in 2018 28,6 % bedragen (29,3 % in 2011) en het verbruik 10,1 Mtoe.

1. Dat is zowel voor eigen rekening als voor rekening van derden.

Stabilisering van het energieverbruik van diensten en gezinnen gedurende de projectieperiode.

Na een relatief sterke toename van het energieverbruik van de diensten en gezinnen¹ in de jaren 90, was het verbruik in de periode 2001-2006 gekenmerkt door een beperktere toename dankzij een efficiënter energieverbruik mede door de scherpe prijsstijgingen voor energie. Gedurende de periode 2007-2012 nam het energieverbruik af met een sterke daling in 2009 (de economische crisis) en in 2011. Meteorologische factoren gemeen aan de hand van het aantal graaddagen² hadden ook een belangrijke invloed³ op het energieverbruik van diensten en gezinnen: zo was in 2010 het energieverbruik sterk toegenomen door de koudere temperaturen. Vervolgens nam het verbruik opnieuw af in 2011 omwille van warmere temperaturen. In 2012 was het opnieuw kouder. Gedurende de projectieperiode zou het energieverbruik zich stabiliseren dankzij de renovatie van het gebouwenpark in België met een betere isolatie van de woningen en gebouwen, de toepassing van strengere normen voor nieuwbouw, de aanschaf van meer rendabele verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen... Er is flink gesnoeid in het systeem voor fiscale aftrek van energiebesparende maatregelen. Vanaf aanslagjaar 2013 is er enkel nog belastingvermindering te verkrijgen voor de plaatsing van dakisolatie. De installatie van zonnepanelen, een warmtepomp, nieuwe condensatieketel,... komen niet langer in aanmerking maar er bestaan nog regionale premies.

Het aandeel van de diensten en gezinnen in het energie-eindverbruik zou ongeveer 38,2 % bedragen in 2018 en het verbruik 13,4 Mtoe.

Daling van het energieverbruik door de energiesector gedurende de projectieperiode.

In de jaren 90 was het energieverbruik door de energiesector⁴ (zonder elektriciteit) licht toegenomen. Vervolgens was het energieverbruik gedaald over de periode 2001-2006 met gemiddeld 1,2 % per jaar door de sterke stijging van de energieprijzen. In de periode 2007-2012 nam het verbruik toe met gemiddeld 5,2 % per jaar. Vervolgens zou het verbruik in de periode 2013-2018 afnemen met gemiddeld 2,1 % per jaar. Het verbruik zou 2,6 Mtoe bedragen in 2018.

Toename van het verbruik van fossiele brandstoffen (uitgezonderd steenkool) en hernieuwbare energie door de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

Het verbruik van fossiele brandstoffen door de elektriciteitssector is, in principe, nauw verbonden met de productie van elektriciteit⁵ en dus met de vraag naar elektriciteit. Nochtans was gedurende de periode 2001-2006, om te voldoen aan een totale vraag naar elektriciteit die met gemiddeld 1,1 % per jaar was toegenomen, de totale elektriciteitsproductie slechts met gemiddeld 0,3 % per jaar toegenomen (door een toename van de import van elektriciteit) en was het energieverbruik door de centrales met 0,3 % afgenomen (door een betere energie-efficiëntie en een toename van de groene elektriciteitsproductie).

In 2009 was er, ondanks een daling van het eindverbruik van elektriciteit, een belangrijke productieverhoging en dus een sterke toename van het energieverbruik (vooral aardgas) als gevolg van een sterke toename van

1. Het grootste deel van het energieverbruik gaat naar verwarming en koeling, het overige deel naar specifieke elektrische toepassingen zoals verlichting en elektrische toestellen.
2. Graaddagen van een bepaalde dag is het verschil tussen een conventionele binnentemperatuur en de gemiddelde buitentemperatuur van die dag (vermenigvuldigd met de duur hiervan uitgedrukt in dagen, dus maal 1). Graaddagen van een bepaalde periode (bijvoorbeeld week, maand of stookseizoen) verkrijgt men door de som van de graaddagen van alle dagen van die periode te nemen. De gekozen conventionele binnentemperatuur bedraagt 16,5° C.
3. Gedurende de projectieperiode wordt het aantal graaddagen gelijkgesteld aan het gemiddelde van de laatste 15 jaren en oefent het dus geen invloed meer uit op de evolutie van het energieverbruik en de bijbehorende emissies op middellange termijn.
4. De energiesector (exclusief de elektriciteitssector) bestaat voor een groot deel uit raffinaderijen, verder ook uit cokesovens en hoogovens.
5. De evolutie van de structuur van het elektriciteitsproductiepark is gebaseerd op het project *Etude prospective électricité n°2*, DG Energie en Federaal Planbureau, nog te verschijnen.

de export van elektriciteit naar Frankrijk. De export was zelfs voor het eerst sinds het begin van de jaren 90 groter dan de import van elektriciteit. In 2010 was de productie verder toegenomen door een toename van de binnenlandse vraag en was de export opnieuw kleiner dan de import van elektriciteit. In 2011 en 2012 daalde de productie van elektriciteit. In 2012 werden o.a. enkele kerncentrales¹ stilgelegd.

Vanaf 2013 wordt verondersteld dat de productie opnieuw toeneemt met een aantal kerncentrales die opnieuw in werking treden en ook de productie op basis van hernieuwbare energie neemt fors toe. Gedurende de projectieperiode zou de productie met gemiddeld 1,5 % per jaar toenemen en in 2018 86,6 TWh bedragen. De productie op basis van fossiele brandstoffen (uitgezonderd steenkool) zou opnieuw toenemen omwille van de geleidelijke kernuitstap vanaf 2015 met een sterk toenemende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energie. De netto-import wordt verondersteld ongeveer 6 000 GWh te bedragen in 2018.

Structuur van het elektriciteitsproductiepark in de periode 2013-2018: daling van de elektriciteitsproductie op basis van kernenergie.

Overeenkomstig de wet van 2003 betreffende de kernuitstap, zouden de kerncentrales, te beginnen met de oudste installaties, geleidelijk gesloten worden. Deze procedure zou vanaf 2015 beginnen met de sluiting van drie reactoren (Doel 1 en 2 en Tihange 1) en eindigen in 2025. Het aandeel van de productie van elektriciteit door kerncentrales in de totale elektriciteitsproductie zou dus dalen gedurende de projectieperiode: het aandeel zou evolueren van 53 % in 2012 naar 42,9 % in 2015 (het jaar van de eerste sluitingen). Het aandeel zou ongeveer gelijk blijven tot 2018.

Sterke toename van de elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen.

Het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en afval, zonne-energie) zou sterk toenemen tijdens de projectieperiode en zou in 2018 18 500 GWh (tegen 10 400 GWh in 2012) bedragen, d.i. ongeveer 21 % van de totale elektriciteitsproductie tegen 2 % in 2000. Meer bepaald zou het aandeel van elektriciteit geproduceerd via zonnepanelen sterk stijgen van bijna nul in 2008 tot 1,8 % van het totaal in 2018. Het gebruik van hernieuwbare energie werd aangemoedigd door het systeem van groenestroomcertificaten dat in het begin van de jaren 2000 in de verschillende gewesten in werking trad. Dat systeem houdt in dat de elektriciteitsleveranciers moeten kunnen aantonen, op straffe van boete, dat een bepaald percentage van hun geleverde elektriciteit geproduceerd werd op basis van hernieuwbare energiebronnen². Het systeem staat nu ter discussie wegens te duur voor de overheid.

Toename van de elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen.

De elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen zou toenemen door de geleidelijke kernuitstap gedurende de projectieperiode. Het aandeel zou toenemen van 33,9 % in 2012 tot 37 % in 2018. Daarbij zou de elektriciteitsproductie op basis van aardgas sterk toenemen gedurende de projectieperiode en de productie op basis van steenkool zou quasi verdwijnen.

In 2010 bedroeg de productie op basis van WKK (warmtekrachtkoppeling) meer dan 10 000 GWh en zou in 2018 meer dan 18 500 GWh bedragen. Ook voor warmtekrachtkoppeling werd een certificaatsysteem opgestart met doelstellingen voor de energieleveranciers die door de verschillende gewesten zijn vooropgesteld.

1. In reactorvaten van de kerncentrales van Doel 3 en Tihange 2 zitten scheurtjes. De twee reactoren liggen sinds de zomer 2012 stil.

2. Zie ook *Vijfde nationale mededeling over klimaatverandering onder het raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering*, 2009.

b. Sectorale analyse van de energiegebonden CO₂-emissies

De energiegebonden emissies zouden afnemen voor de meeste sectoren. De emissies van de elektriciteitssector zouden zich stabiliseren. De meeste uitstoot van energiegebonden CO₂ zou in 2018 afkomstig zijn van de diensten en gezinnen en transport en niet meer van de industrie zoals in 1990 nog het geval was. Het aandeel van de elektriciteitssector zou ook fel krimpen t.o.v. 1990 vooral door de afbouw van elektriciteitsproductie op basis van steenkool ten voordele van de productie op basis van aardgas en hernieuwbare energie (zie tabel 44).

TABEL 44 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mt)		Groeivoet 2018-1990 ^a	Structuur	
	1990-2000	2001-2006	2007-2012	2013-2018	1990 ^a	2018		1990	2018
Elektriciteitssector	1,2	-0,8	-7,0	0,0	23,4	15,8	-32,5	21,3	17,1
Energiesector ^b	-0,7	-3,3	8,6	-2,6	6,4	6,3	-2,6	5,9	6,8
Industrie	0,0	-1,4	-6,5	-0,1	32,9	19,4	-40,9	29,8	21,0
Transport ^c	1,7	0,6	-0,2	-0,1	19,9	24,5	23,0	18,1	26,6
Diensten en gezinnen ^d	0,7	-0,4	-0,7	-0,2	27,2	26,1	-4,1	24,7	28,3
Totaal ^e	0,7	-0,6	-2,8	-0,3	110,1	92,3	-16,2	100,0	100,0

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Exclusief de elektriciteitssector.

c. Exclusief luchtvaart.

d. Inclusief landbouw.

e. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

Stabilisering van de uitstoot afkomstig van de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

In de periode 2001-2006 was de uitstoot gedaald van de elektriciteitssector tegen een toename in de periode 1990-2000 (namelijk met gemiddeld 0,8 % per jaar tegen een toename met 1,2 % in de voorgaande periode) door een verschuiving van de productie op basis van vaste en vloeibare brandstoffen naar een productie op basis van aardgas en hernieuwbare energiebronnen. Een betere energie-efficiëntie dankzij de stoom- en gasturbine-installaties (STEG's) en centrales met warmtekrachtkoppeling (WKK) hadden eveneens een gunstig effect op de emissies. Deze factoren (en in de eerste plaats de ontwikkeling van de productie van 'groene' elektriciteit) hebben ook een rol gespeeld in de periode 2007-2012. De uitstoot is zo gedaald met gemiddeld 7 % per jaar in die periode. Door een sterke daling van elektriciteitsproductie o.a. dankzij het stilleggen van enkele kerncentrales samen met het afbouwen van steenkoolcentrales, nam de uitstoot in 2012 sterk af met ongeveer 15 %. Vervolgens zou de uitstoot in 2013 en 2014 verder sterk afnemen door de verdere afbouw van de productie op basis van steenkool, de sterke toename van de productie op basis van hernieuwbare energie. In 2015 zou de uitstoot echter met ongeveer 30 % toenemen door de sluiting van een eerste reeks kerncentrales maar gemiddeld genomen zou de uitstoot zich over de periode 2013-2018 stabiliseren mede dankzij de forse toename van de productie op basis van hernieuwbare energie.

De uitstoot zou 15,8 Mt bedragen in 2018. Dat zou een daling betekenen van ongeveer 30 % tegenover 1990. Het aandeel van de uitstoot zou in 2018 17,1 % van het totaal van de energiegebonden CO₂-emissies bedragen tegenover 21,3 % in 1990.

Daling van de uitstoot van de energiesector gedurende de projectieperiode.

Terwijl de uitstoot van de energiesector gedurende de periode 2001-2006 sterk was afgenomen (gemiddeld -3,3 % per jaar) door de sterke daling van de raffinage activiteiten, nam de uitstoot in de periode 2007-2012 toe (gemiddeld 8,6 % per jaar). Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot van de energiesector opnieuw afnemen (gemiddeld 2,6 % per jaar).

In 2018 zou de uitstoot 6,3 Mt bedragen. Het aandeel zou dan 6,8 % bedragen van de energiegebonden CO₂-emissies, d.i. iets meer dan in 1990.

Lichte afname van de energiegebonden uitstoot afkomstig van de industrie gedurende de projectieperiode.

De uitstoot van de industrie was sinds het begin van de jaren 2000 gedaald. Deze daling was mede te verklaren door de herstructureringen die zijn doorgevoerd (die met name het aandeel van de vaste brandstoffen in de industriële processen sterk deden afnemen) maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben hierbij een cruciale rol gespeeld. De daling van de uitstoot afkomstig van de industrie was bijzonder sterk de laatste jaren en was met name te wijten aan de terugval van de industriële productie in 2009 (daling van de uitstoot met meer dan 20 %). Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot licht afnemen dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem¹ zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie.

De uitstoot zou 19,4 Mt bedragen in 2018. Dat zou een daling van ongeveer 40 % betekenen t.o.v. het niveau in 1990. Het aandeel zou dan 21 % bedragen in 2018 tegen ongeveer 30 % in 1990.

Transportemissies: lichte daling gedurende de projectieperiode.

De dalende trend van de evolutie van de emissies afkomstig van transport die reeds geobserveerd werd tussen 2007 en 2012 zou zich verder zetten gedurende de projectieperiode. Deze daling zou, net zoals in de voorbije jaren, te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen (6 % biobrandstoffen in 2018).

In 2018 zou de uitstoot 24,5 Mt bedragen d.i. 26,6 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot tegenover 18,1 % in 1990. De uitstoot zou in 2018 nog uitkomen op een niveau dat ongeveer 23 % hoger ligt dan de emissies in 1990.

Daling van de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen in de periode 2013-2018.

Terwijl de emissies afkomstig van diensten en gezinnen nog waren toegenomen gedurende de jaren 90, waren ze sinds de jaren 2000 gedaald en zouden ze verder afnemen gedurende de projectieperiode. Deze gunstige evolutie kan als volgt verklaard worden: eerst een groeivertraging van het energieverbruik en dan een regelmatige daling (zowel tijdens de laatste geobserveerde jaren als gedurende de projectieperiode), de toenemende doorbraak van aardgas voor verwarming en de doorbraak van hernieuwbare energie bij de gezinnen. De maatregelen genomen in het kader van het klimaatbeleid zouden deze evolutie versterken.

In 2018 zou de uitstoot van deze sector 26,1 Mt bedragen d.i. 28,3 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot. De uitstoot zou in 2018 uitkomen op een niveau dat ongeveer 4 % lager ligt dan de emissies in 1990.

1. Zie kader 16 in *Economische Vooruitzichten 2010-2015*.

6.3. Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies

Hierna wordt de evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en de overige broeikasgasemissies voor België uiteengezet. De niet-energiegebonden CO₂-emissies worden besproken in punt 1. De CH₄- en N₂O-emissies worden toegelicht in punt 2. In punt 3 worden de emissies van gefluoreerde gassen besproken.

6.3.1. Niet-energiegebonden CO₂-emissies

Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen (o.a. bij de cement- en staalproductie en de petrochemie) en bij de verbranding van afval.

Lichte toename van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in de periode 2013-2018.

In de periode 2001-2006 waren de CO₂-emissies afkomstig van de industriële processen, die sterk proces- en technologiegebonden zijn, met gemiddeld 0,8 % per jaar gestegen. Vervolgens daalden ze met 5,3 % in de periode 2007-2012. Gedurende de projectieperiode zouden ze licht toenemen met gemiddeld 0,7 % per jaar en 7,6 Mt bedragen in 2018 (-7,7 % t.o.v. 1990).

De CO₂-emissies afkomstig van afvalverbranding waren in de periode 2001-2006 met gemiddeld meer dan 20 % per jaar toegenomen. Vervolgens daalden ze met 2,5 % in de periode 2007-2012. De emissies zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode (561 kt in 2018).

TABEL 45 - Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet
	1990 ^a	2011 ^b	2018	2001-2006	2007-2012	2013-2018	2018-1990
Industriële processen	8,2	7,6	7,6	0,8	-5,3	0,7	-7,7
Afval	0,3	0,5	0,6	23,6	-2,5	1,1	66,2
Totaal niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	8,1	8,1	1,5	-5,1	0,7	-4,8

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2013 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

6.3.2. Emissies van CH₄ en N₂O

CH₄-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en afvalverwerking.

De CH₄-emissies kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie¹, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond.

In 1990 waren de totale CH₄-emissies 11,2 Mt CO₂-equivalenten waarvan 7,1 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 2,9 Mt CO₂-equivalenten van afvalverwerking. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie waren 1,3 Mt CO₂-equivalenten. In de periode 2001-2006 waren de CH₄-emissies met gemiddeld meer dan 3 % per jaar gedaald, van 2007 tot 2012 daalden ze met gemiddeld 1 % per jaar.

1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.

De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.

TABEL 46 - Evolutie van de CH₄-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet
	1990 ^a	2011 ^b	2018	2001-2006	2007-2012	2013-2018	2018-1990
Energietransformatie en -consumptie	1,3	0,7	0,7	-1,6	-1,2	0,0	-48,2
Industriële processen	0,0	0,0	0,0	56,2	-24,2	0,0	-, -
Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	-, -	-, -	-, -	-, -
Landbouw	7,1	4,9	4,9	-1,8	0,3	0,2	-30,2
Afval	2,9	0,8	0,5	-10,3	-6,8	-7,2	-83,7
Totaal	11,2	6,3	6,1	-3,5	-1,0	-0,5	-45,8

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2013 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Lichte daling van de CH₄-emissies gedurende de projectieperiode.

De CH₄-emissies van de landbouw zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode en 4,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2018. De uitstoot afkomstig van de afvalverwerking zou verder dalen tot 0,5 Mt CO₂-equivalenten in 2018. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie zouden zich stabiliseren. De totale CH₄-emissies zouden met gemiddeld 0,5 % per jaar afnemen gedurende de projectieperiode en 6,1 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2018. Dat zou dan meer dan 45 % onder het niveau van 1990 zijn.

N₂O-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en industriële processen.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de verbranding van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw komen tot stand bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval en het gebruik van oplosmiddelen.

In 1990 waren de totale N₂O-emissies 10,8 Mt CO₂-equivalenten waarvan 5,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 3,9 Mt CO₂-equivalenten van industriële processen. In de periode 2001-2006 waren de N₂O-emissies met gemiddeld 4,8 % per jaar gedaald. Van 2007 tot 2012 daalden de emissies met gemiddeld 2,6 % per jaar. De totale N₂O-emissies waren tot 7,1 Mt CO₂-equivalenten gedaald van 1990 tot 2011.

TABEL 47 - Evolutie van de N₂O-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet
	1990 ^a	2011 ^b	2018	2001-2006	2007-2012	2013-2018	2018-1990
Energietransformatie en -consumptie	0,8	0,7	0,6	-4,0	0,7	0,0	-20,9
Industriële processen	3,9	1,4	1,2	-9,1	-10,0	-2,5	-70,3
Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,0	-14,2
Landbouw	5,6	4,5	4,6	-2,3	-0,1	0,3	-17,5
Afval	0,3	0,3	0,3	0,6	0,6	0,3	4,5
Totaal	10,8	7,1	6,9	-4,8	-2,6	-0,3	-36,2

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2013 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Lichte daling van de N₂O-emissies gedurende de projectieperiode.

De emissies afkomstig van industriële processen¹ zouden afnemen tot 1,2 Mt CO₂-equivalenten in 2018. De emissies afkomstig van de landbouw zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode en 4,6 Mt bedragen in 2018. De totale N₂O-emissies zouden gedurende de projectieperiode afnemen met gemiddeld 0,3 % per jaar en in 2018 6,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou meer dan 35 % onder het niveau van 1990 zijn.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen. De cijfers in de projectieperiode zijn dan ook louter indicatief².

6.3.3. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF₆)

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt.

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt. HFK's worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing.

Het scenario³ waarop de vooruitzichten voor de gefluoreerde gassen gebaseerd zijn, houdt rekening met de impact van de Europese regelgeving die het gebruik van CFK's en HCFK's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van de regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of gepland (op langere termijn) werd.

TABEL 48 - Evolutie van de emissies van gefluoreerde gassen
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet
	1995 ^a	2000 ^b	2011 ^b	2018	2001-2006	2007-2012	2013-2018	2018-1995
HFK	0,4	0,9	2,0	1,8	8,7	4,0	-1,1	325,9
PFK	2,3	0,4	0,2	0,1	-12,8	1,6	-2,5	-93,6
SF ₆	2,2	0,1	0,1	0,1	-6,4	7,4	-0,9	-95,1
Totaal	5,0	1,4	2,3	2,1	4,0	4,0	-1,2	-57,6

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2013 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Daling van de uitstoot van gefluoreerde gassen gedurende de projectieperiode.

In 1995 (basisjaar voor de aanrekening van de gefluoreerde gassen in het Kyoto-protocol) maakten de gefluoreerde gassen 3 % uit van de totale nationale emissies en bedroegen 5 Mt CO₂-equivalenten. Vervolgens waren ze dankzij een reeks investeringen drastisch gereduceerd tot 1,4 Mt CO₂-equivalenten in 2000. In de periode 2001-2006 waren ze opnieuw gestegen. Van 2007 tot 2012 zijn ze verder blijven toenemen.

Die emissies zouden jaarlijks met gemiddeld 1,2 % afnemen gedurende de projectieperiode en in 2018 2,1 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou toch een daling betekenen van meer dan 50 % t.o.v. het basisjaar.

1. De productie van salpeterzuur afkomstig van één producent vormt de hoofdbron voor N₂O-emissies afkomstig van industriële processen in Vlaanderen. Op 18 november 2005 werd een vrijwillige overeenkomst gesloten waarbij het bedrijf zich engageert om de best beschikbare technologieën te gebruiken om die uitstoot te verminderen.
2. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies zijn gebaseerd op de verwachtingen in sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.
3. Zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

6.4. Totale broeikasgasemissies

Lichte afname van de broeikasgasemissies in de periode 2013-2018.

In de periode 2007-2012 daalden de totale broeikasgasemissies relatief sterk met gemiddeld 2,7 % per jaar onder druk van de hoge energieprijzen en de economische crisis van 2009. Gedurende de projectieperiode zouden de emissies licht afnemen. In 2018 zouden ze ongeveer 20 % onder het niveau van het basisjaar dalen en 115,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de daling van het bruto binnenlands energieverbruik en de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de daling van de CH₄-emissies, de N₂O-emissies en de gefluoreerde gassen dragen bij tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode. (zie tabel 49 en figuur 35).

TABEL 49 - Totale evolutie van de broeikasgasemissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2013-2018	Groeivoet		
	Basisjaar ^a	2005 ^b	2011 ^b	2018		2011- basisjaar	2018- basisjaar	2018-2005
Energiegebonden CO ₂ -emissies	110,1	114,9	96,4	92,3	-0,3	-12,5	-16,2	-19,7
Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	10,7	8,1	8,1	0,7	-5,3	-4,8	-24,1
Totale CH ₄ -emissies	11,2	6,8	6,3	6,1	-0,5	-43,5	-45,8	-10,3
Totale N ₂ O-emissies	10,8	9,2	7,1	6,9	-0,3	-34,7	-36,2	-24,6
Totale HFK, PFK en SF ₆ -emissies	5,0	1,7	2,3	2,1	-1,2	-53,9	-57,6	23,8
Totaal ^c	145,7	143,3	120,2	115,5	-0,3	-17,5	-20,7	-19,4
ETS (scope 2013-2020) ^d		66,6	48,8	45,7	-0,3			-31,3
non-ETS		76,7	71,4	69,8	-0,2			-9,0
Internationale bunkers	16,4	28,5	29,6	31,5	1,8	80,2	92,1	10,6
waarvan luchtvaart	3,1	3,5	4,3	3,8	-0,5	37,8	22,7	7,4

a. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2013 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endogeen door het model HERMES berekend.

c. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

d. ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012 waaronder alle installaties die opgenomen zijn in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 vallen, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

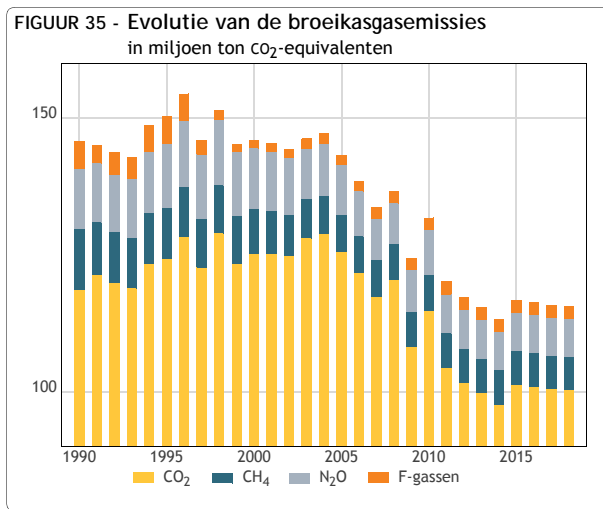
e. Vanaf 2012 maken de CO₂-emissies afkomstig van de bunkers voor luchtvaart deel uit van het ETS.

België zou zijn doelstelling binnen het Kyoto-protocol kunnen behalen mits het gebruik van flexibiliteitsmechanismen voor de non-ETS-sectoren.

België heeft zich ertoe verbonden in het kader van het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 tegenover het basisjaar en dus een niveau van jaarlijks gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten niet te overschrijden gedurende deze periode. De industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) kregen sindsdien ook een plafond toegewezen in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 namelijk 58,5 Mt CO₂-equivalenten. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) kregen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen (zie ook punt 6.1.1).

In de huidige vooruitzichten zou het niveau van de totale broeikasgasemissies gemiddeld 126,1 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus ruim onder de vooropgestelde doelstelling. De uitstoot van de ETS-sectoren zou gemiddeld 48,8 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn en dus onder het toegewezen pla-

fond. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot echter iets meer dan het per saldo vooropgestelde objectief geweest zijn, namelijk gemiddeld 77,3 Mt CO₂-equivalenten¹. Dit was gemiddeld 1 Mt CO₂-equivalenten boven het plafond. Op basis van dit verschil kan België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen² die het zal gebruiken om aan zijn verplichtingen te voldoen.

Tegen 2020 moet België tevens voldoen aan een aantal doelstellingen i.v.m. de broeikasgasemissies in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. De uitstoot van de ETS-sectoren moet op Europees vlak afnemen met 21 % t.o.v. 2005. De uitstoot van de non-ETS-sectoren moet op Belgisch niveau dalen met 15 % t.o.v. 2005.

Volgens de huidige vooruitzichten zou de uitstoot van de Belgische ETS-sectoren met ongeveer 30 % afnemen tegenover 2005. Tegen 2018 zou de uitstoot van de non-ETS-sectoren met 9 % afnemen tegenover 2005 en 69,8 Mt CO₂-equivalenten³ bedragen. Het verloop van de emissies zou hiermee dichterbij de doelstelling komen.

1. Dit resultaat kan vergeleken worden met andere schattingen die een bottom-up benadering hanteren, zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit., p. 54.
2. Er zijn drie zogenaamde flexibiliteitsmechanismen: projecten van gezamenlijke tenuitvoerbrenging (*Joint Implementation of JI*), mechanismen voor schone ontwikkeling (*Clean Development Mechanism of CDM*) en internationale verhandeling van emissierechten (*International Emission Trading of IET*). De prioriteit zowel van de federale overheid als van de gewesten is het gebruik van de projectgebonden mechanismen (CDM of JI). Als er vervolgens nog een tekort zou zijn voor het behalen van de reductiedoelstelling, is het niet uitgesloten dat de federale overheid en de gewesten emissierechten (IET) zouden aankopen op de internationale markten.
3. Volgens eerste voorlopige berekeningen van de regio's zou de doelstelling tegen 2018 voor de non-ETS sectoren 69,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Zie *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit., p.55.

7. Bijlagen

TABEL 1 -	Hypothesen omtrent de binnenlandse en de internationale omgeving	137
TABEL 2 -	Voornaamste hypothesen over de overheidsuitgaven	138
TABEL 3 -	Hypothesen inzake socialezekerheidsprestaties	139
TABEL 4 -	Verklaring van de sociale premies	140
TABEL 5 -	Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies: ex ante bedragen	141
TABEL 6 -	Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragevoeten en loonsubsidievoeten	142
TABEL 7 -	Besteding van het binnenlands product in volume	143
TABEL 8 -	Opbouw van het binnenlands product in volume	143
TABEL 9 -	Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen	143
TABEL 10 -	Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen	144
TABEL 11 -	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën	144
TABEL 12 -	Opbouw van de prijsontwikkeling van de finale bestedingen	144
TABEL 13 -	Beschikbaar inkomen, besparingen en vorderingensaldo: ramingen tegen lopende prijzen	145
TABEL 14 -	Verdeling van het nationaal inkomen	145
TABEL 15 -	Verdeling van het nationaal inkomen	145
TABEL 16 -	Productiefactoren en productiekosten	146
TABEL 17 -	Beroepsbevolking, werkgelegenheid en werkloosheid	147
TABEL 18 -	Uitvoer en invoer tegen lopende prijzen	147
TABEL 19 -	Evenwicht tussen besparingen en investeringen	148
TABEL 20 -	Evenwicht tussen besparingen en investeringen	148
TABEL 21 -	Rentevoeten	148
TABEL 22 -	Synthese van de transacties van de grote sectoren	149
TABEL 23 -	Rekening van de huishoudens	150
TABEL 24 -	Beschikbaar inkomen van de huishoudens	151
TABEL 25 -	Beschikbaar inkomen van de huishoudens in volume	151
TABEL 26 -	Rekening van de izw's ten behoeve van de huishoudens	152
TABEL 27 -	Rekening van de ondernemingen	152
TABEL 28 -	Rekening van het buitenland	153
TABEL 29 -	Rekening van de overheid	154
TABEL 30 -	Rekening van de overheid	155
TABEL 31 -	Rekening van de federale overheid	156
TABEL 32 -	Rekening van de gemeenschappen en gewesten	157
TABEL 33 -	Rekening van de lagere overheid	158
TABEL 34 -	Rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen	159
TABEL 35 -	Detail van de socialezekerheidsprestaties	160
TABEL 36 -	Sociale zekerheid der werknemers, volgens begrotingsdefinities	161
TABEL 37 -	Sociale zekerheid der zelfstandigen, volgens begrotingsdefinities	162
TABEL 38 -	Regeling geneeskundige zorgen volgens begrotingsdefinities	163
TABEL 39 -	Bruto toegevoegde waarde in volume	164
TABEL 40 -	Structuur van de bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen	164
TABEL 41 -	Investeringen in volume	165
TABEL 42 -	Investeringsquote	165
TABEL 43 -	Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen	166
TABEL 44 -	Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen	167
TABEL 45 -	Situatie op de arbeidsmarkt: detail	168
TABEL 46 -	Netto-uitvoer van goederen en diensten	168
TABEL 47 -	Arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstacken	169
TABEL 48 -	Nominaal bruto uurloon in de marktbedrijfstacken	169
TABEL 49 -	Nominale loonkost per hoofd in de marktbedrijfstacken	169
TABEL 50 -	Reële loonkost per hoofd in de marktbedrijfstacken	170
TABEL 51 -	Consumptie van de gezinnen per product in volume	170
TABEL 52 -	Structuur van de consumptie van de gezinnen in lopende prijzen	171
TABEL 53 -	Prijsevolutie van de consumptie van de gezinnen per product	171
TABEL 54 -	Energiebalans, alle producten	172

7.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie

TABEL 1 - Hypothesen omtrent de binnenlandse en de internationale omgeving

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	2.7	4.1	1.4	2.2	3.4	4.1	4.5	4.9	5.2
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	1.4	1.6	2.5	-0.4	1.4	2.2	2.2	2.2	2.2
Invoer van goederen excl. energie	0.7	1.6	1.4	-0.5	1.8	2.1	2.2	2.2	2.0
Invoer van energie	10.9	-0.1	9.1	-9.7	-5.6	3.7	3.7	3.7	3.5
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	137.3	129.1	128.6	129.4	129.0	129.0	129.0	129.0	129.0
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	2.2	1.6	0.6	0.2	0.3	1.5	2.1	2.6	3.0
Verenigde Staten	1.6	1.1	0.5	0.3	0.4	0.7	1.2	1.8	2.2
Lange rente (10j.)									
Eurozone	3.8	3.1	3.2	2.6	2.7	3.0	3.2	3.4	3.6
Verenigde Staten	3.2	2.6	1.8	1.9	2.1	2.5	2.8	3.0	3.2
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	30.6	29.1	15.8	27.0	37.5	36.6	36.8	22.9	14.0
6. Activiteitsgraad (in %)	72.7	73.4	72.6	72.7	73.0	73.3	73.6	73.7	73.8
7. Gemiddelde arbeidsduur (werknemers en zelfstandigen) (groeivoeten)									
Marktbedrijfstakken	-0.2	0.0	-0.0	-0.1	0.1	0.1	-0.1	-0.0	-0.0
Industrie	-0.2	0.1	-0.6	-0.1	0.5	0.5	-0.0	-0.0	-0.0
Verhandelbare diensten	-0.1	-0.0	0.2	-0.1	0.0	0.0	-0.1	-0.0	-0.0

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 2 - Voornaamste hypothesen over de overheidsuitgaven

(groeivoeten in volume voor rubrieken 3 tot 9)

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Werkgelegenheid bij de overheid	0.7	0.1	-0.3	-0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
1. Federale overheid	-1.1	-1.2	-3.4	-2.7	-0.8	0.0	0.0	-0.3
2. Gemeenschappen en gewesten	1.1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
3. Lagere overheid	1.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1
4. Sociale zekerheid	0.3	-0.5	-1.6	-1.1	0.0	0.0	0.0	0.0
2. Sociale programmering en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	-.	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
2. Gemeenschappen en gewesten	-.	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	-.	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3b. Lagere overheid - overige	-.	0.3	0.5	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
4. Sociale zekerheid	-.	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Bruto-aankoop van goederen en diensten	1.8	0.5	0.1	0.7	0.5	0.5	0.5	0.5
1. Federale overheid	3.6	0.2	1.6	-0.4	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	1.2	-0.2	-1.7	0.5	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Lagere overheid	1.8	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4
4. Sociale zekerheid	1.8	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
<i>Deflator: aankoop van goederen en diensten</i>	1.4	1.4	0.9	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
4. Bruto-kapitaalvorming	2.6	0.9	-4.6	-5.1	2.8	0.2	7.7	4.3
1. Federale overheid en sociale zekerheid	93.7	-0.2	18.3	-8.2	-6.0	-6.0	0.4	0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	1.8	1.3	8.9	-1.5	0.2	0.2	0.2	0.1
3. Lagere overheid	0.7	1.5	-20.6	-8.0	9.0	2.2	17.6	9.0
<i>Deflator: overheidsinvesteringen</i>	2.1	1.6	1.2	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
5. Sociale verstrekkingen in natura	2.7	1.9	1.6	1.7	1.9	1.9	1.8	2.3
1. Federale overheid	55.5	-5.3	-31.9	0.0	-0.0	0.0	0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	2.8	2.3	1.3	2.3	2.5	2.6	2.3	2.5
3. Lagere overheid	3.6	1.1	-1.8	1.6	1.7	1.6	1.6	2.3
4. Sociale zekerheid	2.5	1.9	2.2	1.7	1.9	1.8	1.8	2.3
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	3.2	1.5	1.9	1.0	1.3	1.7	1.6	1.7
6. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	2.8	2.0	3.1	1.6	1.2	2.1	1.9	2.1
1. Federale overheid	3.5	1.3	2.7	0.9	0.5	1.2	1.0	1.4
2. Gemeenschappen en gewesten	4.1	1.5	2.1	0.7	0.7	1.5	1.7	2.2
3. Lagere overheid	2.3	2.7	5.3	2.0	3.0	1.7	1.9	2.2
4. Sociale zekerheid	2.5	2.2	3.3	1.9	1.4	2.4	2.1	2.2
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.5	1.4	0.9	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
7. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	6.5	1.4	-3.9	2.7	3.2	2.2	2.1	2.0
1. Federale overheid	5.8	0.8	0.8	-1.0	2.4	0.8	0.8	0.9
2. Gemeenschappen en gewesten	2.8	3.2	-10.6	10.2	4.9	4.9	4.8	4.8
3. Lagere overheid	-2.8	3.0	2.9	2.9	3.0	3.0	3.0	3.0
4. Sociale zekerheid	12.4	1.2	-7.7	4.5	3.6	2.5	2.2	1.9
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.5	1.4	0.9	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
8. Lopende overdrachten aan het buitenland	1.9	2.3	7.8	0.4	1.8	1.2	1.4	1.4
1. Federale overheid	1.9	2.4	8.3	0.3	1.9	1.2	1.4	1.4
2. Gemeenschappen en gewesten	-0.5	-0.0	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Sociale zekerheid	32.0	-0.9	-22.9	3.0	2.9	3.8	3.7	3.8
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.5	1.4	0.9	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
9. Kapitaaloverdrachten	12.9	-5.4	-42.2	2.0	3.2	1.8	1.3	1.4
1. Federale overheid	28.9	-6.2	-55.5	3.8	6.0	3.3	2.5	2.5
2. Gemeenschappen en gewesten	0.9	-1.6	-9.6	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Lagere overheid	-0.3	-0.7	-0.3	-0.6	-0.8	-0.9	-0.9	-1.0
4. Sociale zekerheid	61.9	-16.5	-91.4	-1.2	-1.5	-1.6	-1.6	-1.7
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.5	1.4	0.9	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 3 - Hypothesen inzake socialezekerheidsprestaties

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	3.3	3.2	4.6	2.8	3.1	3.1	3.3	3.4	3.5
a. Werknemers (a)	2.7	3.4	3.3	2.7	3.2	3.3	3.6	3.7	3.7
(RP: begrotingscijfer)	3.0	3.3	4.0	2.4	3.3	3.3	3.6	3.7	3.7
b. Zelfstandigen (a)	3.7	2.2	3.2	0.6	2.7	2.4	2.4	2.5	2.8
c. Vastbenoemd personeel bij RSZPPO	11.5	3.6	25.6	8.7	2.7	2.2	2.5	2.4	2.8
d. Aangesloten bij de DOSZ	0.4	0.2	1.7	-1.2	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
2. ZIV-uitkeringen	6.2	2.6	5.3	5.0	2.3	3.4	1.8	1.3	1.8
a. Werknemers	6.2	2.6	5.6	5.1	2.3	3.4	1.8	1.3	1.8
- Primaire ongeschiktheid	7.0	2.3	6.9	5.0	1.2	2.6	1.6	1.9	1.8
- Invaliditeit (b)	6.3	3.0	5.9	6.1	2.9	3.9	2.0	1.1	1.9
- Moederschapsrust (b)	4.3	1.1	2.9	-0.3	1.3	2.6	1.0	1.1	0.8
- Mijnwerkers en zeelieden	-5.0	-6.7	-4.5	0.7	-8.6	-8.1	-8.1	-8.1	-8.1
b. Zelfstandigen	6.8	2.4	1.1	2.7	3.0	3.2	1.8	1.6	2.2
3. Kinderbijslagen (b)	1.4	1.4	0.7	1.9	0.5	1.6	1.6	1.6	1.5
a. Werknemers, RSZPPO inbegrepen	1.4	1.5	0.9	2.0	0.5	1.6	1.8	1.7	1.5
(RKW: begrotingscijfer)	1.4	1.4	1.3	1.0	0.5	1.7	1.9	1.8	1.6
b. Zelfstandigen	2.2	0.4	-0.6	0.3	-0.0	0.7	0.1	0.3	0.9
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	3.6	2.6	1.2	5.9	2.6	6.1	0.2	0.3	0.4
4. Arbeidsongevallen van het FAO	0.2	3.0	-0.1	2.4	1.4	2.7	3.7	3.9	3.9
5. Beroepsziekten	-3.3	-3.9	3.8	-7.8	-3.1	-3.2	-3.2	-3.2	-3.1
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	3.6	1.9	1.4	2.2	1.6	1.9	1.8	1.8	2.3
a. Werknemers, zelfst, ambtenaren (c)	3.5	1.9	1.7	2.2	1.6	1.9	1.8	1.8	2.3
(ZIV-GV: begrotingscijfer)	3.7	2.0	1.4	2.2	1.7	1.9	1.8	1.8	2.3
b. Aangesloten bij de DOSZ	-5.3	0.3	-2.8	-0.9	0.4	0.9	0.6	0.5	0.5
c. Aan buitenlandse sz-instellingen	7.0	2.8	-19.0	-0.1	4.0	3.6	3.2	3.1	3.1
d. Vlaamse zorgverzekering	5.7	1.0	1.4	1.1	2.2	1.7	0.1	0.2	0.9
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	92.2	70.5	77.1	72.1	71.0	71.3	71.0	69.6	67.9
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	28.2	28.3	28.2	28.3	28.3	28.3	28.3	28.4	28.4
3. Deeltijdse werklozen met behoud van rechten en IGU	50.5	55.5	51.7	51.7	52.6	54.0	56.0	58.2	60.8
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	49.1	49.7	48.5	49.2	49.6	49.8	49.9	49.9	49.9
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	4.9	1.2	2.5	2.0	1.6	1.3	1.0	0.8	0.7
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	174.5	224.6	212.0	200.2	216.5	224.5	230.6	235.4	240.6
a. Doorstromingsprogramma's	5.4	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8
b. Activering zonder dienstcheques	63.6	58.3	67.1	49.9	59.1	59.4	59.7	60.3	61.4
- dienstenbanen oude stijl	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl.SINE's	59.2	50.4	69.5	41.7	51.2	51.6	51.9	52.5	53.6
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	4.4	-2.1	-2.5	-1.8	-2.2	-2.2	-2.2	-2.2	-2.2
c. Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing)(d)	27.2	31.6	30.8	31.3	31.6	31.7	31.7	31.7	31.6
d. Dienstchequewerknemers	77.8	129.0	108.3	113.3	120.1	127.7	133.5	137.6	141.9
- activaplanbanen met RVA-vergoeding	3.9	3.2	2.7	2.8	2.9	3.1	3.3	3.4	3.5
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	9.2	13.5	11.4	11.9	12.6	13.4	14.0	14.5	14.9
- gewone jobs	64.7	112.3	94.3	98.6	104.5	111.2	116.2	119.8	123.5
e. Jongerenbonus non-profit	0.5	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
f. Gepreactiveerde stageplaatsen	0.0	10.0	0.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
7. Loopbaanonderbrekingen	253.4	253.5	272.0	264.5	254.1	250.7	250.6	249.7	251.4
8. Werkloosheid met bedrijfstoeslag / Brugpensioenen	117.5	101.2	115.7	112.2	109.4	100.7	95.3	94.6	95.0
<i>IV. Loonsubsidies via sociale zekerheid (e)</i>									

(a) Berekend met het model PENSION (werknemersregeling) respectievelijk het model MOSES (regeling der zelfstandigen).

(b) Aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.

(c) Inclusief het ligdagprijsgedeelte dat voordien ten laste was van Volksgezondheid, en met integratie van de 'kleine risico's' in de regeling voor zelfstandigen.

(d) Via bedrijfsvoorheffing: een deel van de bedrijfsvoorheffing wordt vanaf 2009 via de Sociale Maribelfondsen aan de non-profit-ondernemingen als loonsubsidie toegekend.

(e) Zie tabel 5.

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 4 - Verklaring van de sociale premies

(groei)voeten)	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen incl. overheidsbedrijven									
1. Reëel uurloon per werknemer	0.3	0.4	0.3	0.0	-0.0	0.7	0.5	0.5	0.5
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.2	0.0	-0.1	-0.1	0.2	0.1	-0.0	0.0	-0.0
3. Tewerkstelling	1.1	1.0	0.2	0.1	0.8	1.0	1.3	1.3	1.4
- Verwerkende nijverheid, energie en bouw	-0.7	-0.4	-0.7	-1.2	-0.7	-0.8	-0.2	0.1	0.2
- Verhandelbare diensten	1.7	1.5	0.5	0.6	1.3	1.6	1.8	1.7	1.8
4. Bruto-loonsom, voor indexatie	1.2	1.4	0.4	-0.0	0.9	1.8	1.8	1.8	1.9
5. Loonindexering	2.1	1.5	2.8	1.5	1.2	1.5	1.6	1.6	1.7
p.m. Deflator consumptieprijzen	2.2	1.5	2.7	1.2	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
6. Bruto-loonsom	3.3	2.9	3.2	1.5	2.1	3.3	3.4	3.5	3.6
- Aanslagbasis van bijdragen	3.3	2.9	3.3	1.5	2.1	3.3	3.4	3.5	3.6
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)									
1. Bezoldiging per hoofd	2.3	1.7	2.8	2.4	0.8	1.4	1.9	1.6	1.9
2. Tewerkstelling	0.8	-0.4	-0.8	-0.7	-0.7	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2
3. Bruto-loonsom	3.4	1.7	2.7	2.3	0.7	1.5	2.1	1.7	2.1
c. Overheidssector excl. overheidsbedrijven									
1. Bezoldiging per hoofd	3.0	1.8	4.4	2.5	1.0	1.5	2.0	1.7	2.0
2. Tewerkstelling	0.7	0.1	-0.4	-0.3	-0.1	0.2	0.3	0.3	0.2
3. Bruto-loonsom	3.7	1.9	4.0	2.2	0.8	1.7	2.3	2.0	2.2
d. Bijdragen, nominaal									
1. Werkgeversbijdragen	4.2	3.1	5.1	1.6	2.2	3.5	3.7	3.7	3.8
a. Privé-sector (a)	4.0	3.2	4.0	1.1	2.3	3.8	3.8	3.9	4.0
b. Overheidsbedrijven (e)	2.0	1.2	1.7	-2.7	0.5	1.9	2.3	2.5	2.7
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	6.2	2.8	12.2	4.5	1.5	2.0	2.8	2.6	3.0
2. Werknemersbijdragen	3.7	2.9	3.8	1.1	2.3	3.5	3.5	3.5	3.6
a. Privé-sector	3.8	3.2	4.0	0.8	2.7	3.9	3.8	3.8	3.9
b. Overheidssector	3.5	1.8	3.1	2.2	0.8	1.7	2.3	1.9	2.2
e. Impliciete bijdragevoeten (b)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (a)	24.7	25.2	25.1	25.0	25.1	25.2	25.3	25.4	25.5
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)	28.9	27.5	28.8	27.4	27.3	27.4	27.5	27.7	27.9
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	12.9	14.6	14.0	14.4	14.5	14.5	14.6	14.7	14.8
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector incl. overheidsbedrijven (e)	10.3	10.5	10.4	10.3	10.4	10.5	10.5	10.5	10.6
b. Overheidssector	9.3	9.2	9.3	9.3	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (c)	1.6	0.6	-1.7	0.5	-1.6	0.4	0.5	1.7	2.0
b. Aantal zelfstandigen (c)	0.7	0.6	0.6	0.8	1.3	0.7	0.4	0.3	0.1
c. Inkomen van de zelfstandigen (c)	2.3	1.2	-1.0	1.3	-0.3	1.2	0.9	1.9	2.1
d. Herwaarderingscoëfficiënt	0.2	-0.7	3.9	-0.3	-3.7	-1.3	0.7	0.4	0.1
e. Aanslagbasis van de bijdragen	2.5	0.5	2.8	1.0	-4.0	-0.1	1.6	2.3	2.2
f. Bijdragen	5.5	0.5	4.4	1.0	-4.0	-0.1	1.6	2.3	2.2
g. Impliciete bijdragevoet (b)	14.5	15.3	15.3	15.3	15.3	15.3	15.3	15.3	15.3
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	3.2	4.3	2.5	5.3	3.6	3.0	4.2	4.7	5.2
b. Impliciete bijdragevoet (b)	2.9	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7
p.m. ex ante bijdrageverminderingen (d)									
werkgeversbijdragen	4872	5355	4949	5131	5242	5303	5387	5478	5588
waarin voor overheidsbedrijven (e)	11	9	8	9	9	9	8	8	8
werknemersbijdragen	701	766	722	859	812	767	740	719	699

(a) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.

(b) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis. Voor meer detail zie tabel 6.

(c) van het jaar t-3.

(d) Zie tabel 5. De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (a).

(e) VRT, RTBF en BRF vanaf 2002, Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB, transportinfrastructuur.

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 5 - Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies: ex ante bedragen

(in miljoen euro)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018-2012
1. Patronale bijdrageverminderingen	4949	5131	5242	5303	5387	5478	5588	639
- Lage en hogeloonwerkgelegenheid (a)	4263	4410	4511	4565	4639	4719	4817	553
- Speciale banenplannen (b)	685	722	731	738	749	759	771	86
2. Loonsubsidies	5734	5562	5790	6041	6270	6501	6735	1001
<i>a. via sociale zekerheid</i>								
- Sociale Maribel	906	930	951	974	997	1021	1041	136
- Jongerenbonus non-profit	26	26	27	27	27	28	28	2
- Sociale Maribel - alternatieve financiering	88	92	95	100	104	109	114	25
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	463	231	239	245	253	262	273	-190
- Preactivering (stageplaasten)	0	6	40	40	40	40	40	40
- Dienstencheques	1595	1570	1684	1819	1924	2024	2122	526
p.m. Gesubsidieerde contractuelen ziekenhuizen (e)	115	117	118	119	122	124	126	11
<i>b. via federale fiscaliteit</i>								
- Nacht- en ploegenwerksubsidie	1001	1006	1020	1047	1075	1105	1138	138
- Overuren	126	127	129	132	136	140	145	19
- Onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) (c)	407	437	445	458	472	488	504	97
- Algemene subsidie	961	972	991	1022	1055	1091	1129	168
- Sectorspecifieke subsidies (d)	123	124	128	134	140	146	152	30
<i>c. via gewesten</i>								
- Indienstneming oudere werklozen (Vlaams Gewest)	25	26	28	29	31	32	34	9
- Prime à l'emploi (Waals Gewest)	14	14	14	14	14	14	14	1
p.m. Beschutte werkplaatsen (e)	345	351	361	374	390	408	426	81
Totaal ten gunste van werkgevers	10683	10693	11032	11344	11657	11979	12323	1640
3. Persoonlijke bijdrageverminderingen	722	859	812	767	740	719	699	-23

(a) Alle verminderingen die niet vallen onder de rubriek speciale banenplannen, d.w.z. incl. doelgroepsupplementen voor 'oudere werknemers' en 'arbeidsherverdeling'.

(b) Zowel basisgedeelte van de structurele vermindering als het doelgroepsupplement voor 3 doelgroepcategorieën: (1) zowel 'jonge werknemers' als startbanen oude stijl, (2) zowel 'eerste aanwervingen' als plan-plus 1/2/3 oude stijl, (3) zowel 'langdurig werklozen' als voordeel-, diensten- en activaplanbanen oude stijl.

(c) 'Partnerships met universiteiten' en 'jonge innoverende ondernemingen'.

(d) Maatregelen 'Koopvaardij, baggeraars, zeesleepvaart, zeevisserij, sportlui'.

(e) Nog niet verrekend in de totalen of in de arbeidskosten.

TABEL 6 - Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragevoeten en loonsubsidievoeten

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018-2012
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (ondernemingen)	34.53	34.30	34.18	33.93	33.82	33.83	33.87	-0.66
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	25.51	25.42	25.45	25.55	25.64	25.73	25.80	0.29
- Fictieve bijdragevoet	3.54	3.42	3.28	2.98	2.80	2.76	2.74	-0.81
- Extrawettelijke bijdragevoet	2.01	2.01	2.01	1.99	1.97	1.96	1.95	-0.06
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3.46	3.45	3.43	3.42	3.41	3.39	3.38	-0.08
- p.m. Bijdrageverminderingvoet (ex ante)	4.42	4.52	4.52	4.43	4.35	4.27	4.21	-0.22
Gemiddelde loonsubsidievoet (ondernemingen)	5.06	4.84	4.93	4.98	5.00	5.01	5.01	-0.05
Netto parafiscale voet volgens arbeidscategorie (ondernemingen)(*)								
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	27.39	28.69	28.81	29.02	29.20	29.34	29.48	2.08
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	28.37	28.13	28.12	28.14	28.16	28.18	28.20	-0.17
- Speciale banen	8.40	13.37	12.80	13.30	13.75	14.18	14.56	6.16
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	23.89	20.91	21.10	21.43	21.62	21.99	22.37	-1.52
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	28.77	28.37	28.37	28.38	28.44	28.51	28.54	-0.23
Werkgeversbijdragevoeten in verwerkende nijverheid (*)	33.95	33.79	33.77	33.83	33.90	33.95	34.00	0.06
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	31.83	32.07	31.99	32.15	32.26	32.32	32.37	0.54
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	34.07	33.88	33.85	33.89	33.93	33.95	33.98	-0.09
- Speciale banen	22.13	21.65	21.89	22.25	22.55	22.86	23.15	1.02
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	28.73	27.13	27.28	27.53	27.81	28.12	28.43	-0.31
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	36.05	35.85	35.77	35.74	35.75	35.77	35.84	-0.21
Werkgeversbijdragevoeten in verhandelbare dienstensector (*)	29.68	29.67	29.72	29.80	29.89	29.97	30.03	0.34
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	30.03	31.58	31.74	31.94	32.11	32.24	32.36	2.33
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	30.26	30.05	30.06	30.08	30.10	30.12	30.13	-0.13
- Speciale banen	18.58	17.86	18.24	18.75	19.23	19.66	20.05	1.47
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	27.43	24.22	24.44	24.76	24.89	25.25	25.61	-1.83
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	30.40	30.02	30.05	30.08	30.15	30.23	30.25	-0.15
Loonsubsidievoeten in verwerkende nijverheid	4.74	4.72	4.73	4.73	4.73	4.73	4.73	-0.01
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.92	3.92	3.92	3.91	3.91	3.91	3.91	-0.01
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	4.73	4.79	4.79	4.79	4.79	4.79	4.79	0.07
- Speciale banen	10.92	5.61	6.42	6.36	6.34	6.31	6.30	-4.62
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	4.22	4.21	4.21	4.21	4.20	4.20	4.20	-0.02
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	4.82	4.89	4.88	4.88	4.87	4.87	4.87	0.04
Loonsubsidievoeten in verhandelbare dienstensector	3.61	3.39	3.43	3.42	3.40	3.39	3.37	-0.24
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.17	3.17	3.17	3.15	3.13	3.11	3.08	-0.08
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.23	3.26	3.26	3.25	3.24	3.23	3.21	-0.03
- Speciale banen	12.83	6.56	7.55	7.48	7.45	7.40	7.37	-5.46
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	3.93	3.96	3.96	3.93	3.88	3.85	3.79	-0.15
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	3.22	3.26	3.26	3.25	3.24	3.24	3.23	0.01

(*) Werkgeversbijdragen zonder fictieve bijdragen, verminderd met loonsubsidies.

7.2. Macro-economische resultaten

TABEL 7 - Besteding van het binnenlands product in volume

(groeivoeten)	2012// 2006	2018// 2012	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.1	1.0	-0.7	0.3	0.7	0.9	1.2	1.4	1.7
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	1.5	0.9	0.9	0.6	0.7	0.9	1.0	1.0	1.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.3	1.6	-0.4	-1.0	1.5	2.2	1.9	2.5	2.3
a. Bedrijfsinvesteringen	1.1	1.9	0.4	-0.3	2.2	2.4	2.4	2.4	2.4
b. Overheidsinvesteringen	2.6	0.8	1.8	-4.6	-5.1	2.8	0.2	7.7	4.3
c. Investerings in woongebouwen	-2.3	0.9	-3.0	-1.6	1.6	1.6	1.4	1.3	1.2
4. Binnenlandse bestedingen	1.0	1.1	-0.4	0.1	0.9	1.2	1.3	1.6	1.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	1.8	2.8	0.6	0.6	2.0	3.4	3.5	3.7	3.9
a. Goederen	1.3	2.7	0.3	0.2	1.8	3.5	3.5	3.7	3.8
b. Diensten	4.0	3.3	2.0	2.0	2.7	3.2	3.6	3.9	4.3
6. Finale bestedingen	1.3	1.9	0.1	0.3	1.4	2.2	2.3	2.6	2.7
7. Invoer van goederen en diensten	1.9	2.5	0.1	0.5	1.6	3.0	3.1	3.4	3.6
a. Goederen	1.5	2.5	0.1	0.4	1.6	3.3	3.1	3.4	3.6
b. Diensten	4.7	2.8	0.2	1.2	1.9	2.5	3.4	3.8	4.1
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	0.8	1.4	-0.2	0.2	1.2	1.5	1.7	1.8	1.9

(/) Groeivoeten
(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 8 - Opbouw van het binnenlands product in volume

(aanbreng in procent)	2012^ 2007	2018^ 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.6	0.5	-0.3	0.1	0.4	0.5	0.6	0.7	0.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.3	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.1	0.3	-0.1	-0.2	0.3	0.5	0.4	0.5	0.5
a. Bedrijfsinvesteringen	0.1	0.3	0.1	-0.0	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.0	0.0	-0.1	-0.1	0.0	0.0	0.1	0.1
c. Investerings in woongebouwen	-0.1	0.1	-0.2	-0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	-0.0	-0.0	-0.4	0.0	0.0	-0.0	0.0	-0.0	-0.0
5. Binnenlandse bestedingen	0.9	1.1	-0.4	0.1	0.9	1.2	1.3	1.5	1.6
6. Uitvoer van goederen en diensten	1.4	2.5	0.5	0.5	1.7	2.8	3.0	3.2	3.5
a. Goederen	0.8	1.8	0.2	0.2	1.2	2.3	2.3	2.5	2.7
b. Diensten	0.6	0.6	0.3	0.3	0.5	0.6	0.6	0.7	0.8
7. Finale bestedingen	2.3	3.5	0.1	0.6	2.5	4.0	4.3	4.7	5.1
8. Invoer van goederen en diensten	-1.4	-2.1	-0.1	-0.4	-1.3	-2.5	-2.6	-2.9	-3.1
a. Goederen	-0.8	-1.7	-0.0	-0.3	-1.0	-2.1	-2.1	-2.3	-2.5
b. Diensten	-0.6	-0.4	-0.0	-0.2	-0.3	-0.3	-0.5	-0.5	-0.6
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	0.9	1.4	-0.2	0.2	1.2	1.5	1.7	1.8	1.9

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 9 - Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	194691	198535	201513	205478	210613	216642	223423	230959
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	90094	93243	95692	97297	99483	102205	104866	108063
3. Brutovorming van vast kapitaal	76406	78114	78471	81153	84695	88102	92153	96076
a. Bedrijfsinvesteringen	49128	50596	51151	53363	55920	58529	61287	64097
b. Overheidsinvesteringen	6340	6571	6349	6127	6410	6534	7156	7591
c. Investerings in woongebouwen	20939	20947	20971	21664	22365	23039	23710	24387
4. Binnenlandse bestedingen	365274	371483	377032	385079	396267	408549	422228	437073
5. Uitvoer van goederen en diensten	311931	320943	323033	331895	348878	368146	389752	413730
6. Finale bestedingen	677205	692426	700065	716974	745145	776695	811980	850803
7. Invoer van goederen en diensten	307369	315444	315700	322349	338009	355855	376283	398902
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	369836	376983	384365	394625	407136	420840	435698	451900
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	4057	3665	3737	3837	3959	4092	4236	4394
10. Bruto nationaal inkomen	373893	380648	388102	398461	411094	424932	439934	456294

TABEL 10 - Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen

(in procent van het bbp)

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	52.3	51.7	52.7	52.4	52.1	51.7	51.5	51.3	51.1
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	23.9	24.4	24.7	24.9	24.7	24.4	24.3	24.1	23.9
3. Brutovorming van vast kapitaal	21.0	20.9	20.7	20.4	20.6	20.8	20.9	21.2	21.3
a. Bedrijfsinvesteringen	13.4	13.8	13.4	13.3	13.5	13.7	13.9	14.1	14.2
b. Overheidsinvesteringen	1.6	1.6	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7
c. Investeren in woongebouwen	6.0	5.5	5.6	5.5	5.5	5.5	5.5	5.4	5.4
4. Binnenlandse bestedingen	97.9	97.3	98.5	98.1	97.6	97.3	97.1	96.9	96.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	81.6	87.1	85.1	84.0	84.1	85.7	87.5	89.5	91.6
6. Finale bestedingen	179.5	184.3	183.7	182.1	181.7	183.0	184.6	186.4	188.3
7. Invoer van goederen en diensten	79.5	84.3	83.7	82.1	81.7	83.0	84.6	86.4	88.3
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
10. Bruto nationaal inkomen	101.0	101.0	101.0	101.0	101.0	101.0	101.0	101.0	101.0

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 11 - Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

(groeivoeten)

	2012// 2006	2018// 2012	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	2.2	1.5	2.7	1.2	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
1. Exclusief energie	1.9	1.7	2.3	1.9	1.6	1.6	1.6	1.7	1.7
. Voeding, drank en tabak	3.0	2.0	3.2	2.9	1.9	1.8	1.7	1.8	1.8
. Andere goederen	1.3	1.8	1.8	1.7	1.7	1.8	1.8	1.8	1.8
. Diensten	1.7	1.5	2.4	1.7	1.4	1.4	1.5	1.6	1.6
. Huurprijzen	1.6	1.7	1.7	1.6	1.8	1.7	1.7	1.7	1.7
2. Energie	5.9	-0.3	6.4	-5.3	-2.6	1.2	1.6	1.7	1.7
. Verwarming, elektriciteit	6.5	-0.2	6.7	-4.7	-2.3	1.0	1.6	1.7	1.7
. Transport	5.1	-0.5	6.0	-6.3	-3.2	1.6	1.6	1.7	1.6
b. Inflatie exclusief voeding, drank, tabak en energie	1.6	1.6	2.1	1.7	1.5	1.5	1.6	1.6	1.7
c. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	2.5	1.4	2.8	0.9	1.2	1.5	1.6	1.7	1.7
d. Gezondheidsindex	2.3	1.5	2.6	1.1	1.4	1.5	1.6	1.7	1.7
2. Consumptieve bestedingen overheid	3.0	1.6	2.6	2.0	0.9	1.4	1.7	1.6	1.8
3. Brutovorming van vast kapitaal	2.4	1.9	2.6	1.5	1.9	2.1	2.0	2.0	1.9
a. Bedrijfsinvesteringen	1.9	2.1	2.6	1.4	2.1	2.3	2.3	2.2	2.1
b. Overheidsinvesteringen	2.0	1.6	1.8	1.2	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
c. Investeren in woongebouwen	3.6	1.6	3.1	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
4. Binnenlandse bestedingen	2.3	1.6	2.1	1.4	1.2	1.7	1.8	1.8	1.8
5. Uitvoer van goederen en diensten	1.9	1.5	2.3	0.1	0.8	1.7	2.0	2.1	2.2
6. Finale bestedingen	2.1	1.5	2.2	0.8	1.0	1.7	1.9	1.9	2.0
7. Invoer van goederen en diensten	2.3	1.4	2.6	-0.4	0.5	1.8	2.1	2.3	2.3
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.0	1.7	2.1	1.8	1.5	1.7	1.7	1.7	1.8

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 12 - Opbouw van de prijsontwikkeling van de finale bestedingen

(aanbreng in procent)

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Binnenlandse kosten per eenheid product (a+b+c)	1.1	0.9	1.2	1.0	0.8	0.9	0.9	0.9	1.0
a. Loonkosten	0.8	0.4	1.0	0.4	0.2	0.4	0.4	0.4	0.4
b. Netto indirecte belastingen	0.0	0.1	0.3	0.2	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0.3	0.5	-0.1	0.4	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5
2. Invoerprijzen	1.0	0.6	1.2	-0.2	0.2	0.8	0.9	1.0	1.0
3. Deflator van finale bestedingen (1+2)	2.2	1.5	2.3	0.8	1.0	1.7	1.8	1.9	2.0

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 13 - Beschikbaar inkomen, besparingen en vorderingensaldo: ramingen tegen lopende prijzen

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	369836	376983	384365	394625	407136	420840	435698	451900
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	4057	3665	3737	3837	3959	4092	4236	4394
2. Bruto nationaal inkomen	373893	380648	388102	398461	411094	424932	439934	456294
Verbruik van vaste activa	64220	66747	68532	70618	72959	75398	77980	80640
3. Netto nationaal inkomen	309672	313901	319570	327843	338135	349534	361954	375654
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-4758	-4843	-5517	-5660	-5864	-6036	-6229	-6432
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	304914	309058	314053	322183	332271	343498	355725	369222
Nationale consumptie	284785	291778	297204	302775	310096	318847	328290	339022
5. Netto nationale besparingen	20129	17281	16848	19409	22176	24652	27435	30199
Investerings in vaste activa	76406	78114	78471	81153	84695	88102	92153	96076
Veranderingen in voorraden	4083	1592	1356	1150	1476	1600	1785	1974
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	-557	-388	-318	-469	-488	-504	-519	-535
6. Vorderingensaldo van de totale economie	3303	3934	5236	7254	8475	9844	10958	12254

TABEL 14 - Verdeling van het nationaal inkomen

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	270576	277993	281760	287243	296416	306342	316793	328219
. Lonen en salarissen	195787	202215	205448	209139	214988	221690	228804	236592
. Bruto-exploitatietoerschoot	46270	47376	48169	49457	50938	52450	54076	55812
. Inkomens uit vermogen	28520	28403	28142	28647	30490	32202	33913	35814
2. Netto lopende overdrachten	-46202	-46988	-46955	-47485	-49458	-51031	-52915	-55085
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-2530	-1928	5	869	960	1408	1694	2013
. Belastingen op inkomen	-47645	-49359	-51191	-52753	-54897	-57015	-59288	-61884
. Overige overdrachten	3973	4299	4231	4398	4479	4576	4679	4787
3. Beschikbaar inkomen	224374	230994	234794	239746	246947	255300	263867	273123
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	69454	67205	69069	73363	76320	79257	82771	86603
2. Netto lopende overdrachten	-9012	-10617	-11329	-12399	-12929	-13370	-14013	-14765
3. Beschikbaar inkomen	60442	56589	57740	60963	63391	65887	68759	71838
Overheid								
1. Primair inkomen	33867	35454	37278	37861	38363	39338	40374	41477
2. Netto lopende overdrachten	50458	52762	52770	54228	56526	58368	60702	63421
3. Beschikbaar inkomen	84325	88216	90048	92089	94889	97706	101077	104898
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	4758	4843	5517	5660	5864	6036	6229	6432
Bruto nationaal inkomen	373893	380648	388102	398461	411094	424932	439934	456294

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

TABEL 15 - Verdeling van het nationaal inkomen

(in procent van het bruto nationaal inkomen)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	72.4	73.0	72.6	72.1	72.1	72.1	72.0	71.9
. Lonen en salarissen	52.4	53.1	52.9	52.5	52.3	52.2	52.0	51.9
. Bruto-exploitatietoerschoot	12.4	12.4	12.4	12.4	12.4	12.3	12.3	12.2
. Inkomens uit vermogen	7.6	7.5	7.3	7.2	7.4	7.6	7.7	7.8
2. Netto lopende overdrachten	-12.4	-12.3	-12.1	-11.9	-12.0	-12.0	-12.0	-12.1
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-0.7	-0.5	0.0	0.2	0.2	0.3	0.4	0.4
. Belastingen op inkomen	-12.7	-13.0	-13.2	-13.2	-13.4	-13.4	-13.5	-13.6
. Overige overdrachten	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.0
3. Beschikbaar inkomen	60.0	60.7	60.5	60.2	60.1	60.1	60.0	59.9
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	18.6	17.7	17.8	18.4	18.6	18.7	18.8	19.0
2. Netto lopende overdrachten	-2.4	-2.8	-2.9	-3.1	-3.1	-3.1	-3.2	-3.2
3. Beschikbaar inkomen	16.2	14.9	14.9	15.3	15.4	15.5	15.6	15.7
Overheid								
1. Primair inkomen	9.1	9.3	9.6	9.5	9.3	9.3	9.2	9.1
2. Netto lopende overdrachten	13.5	13.9	13.6	13.6	13.8	13.7	13.8	13.9
3. Beschikbaar inkomen	22.6	23.2	23.2	23.1	23.1	23.0	23.0	23.0
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

TABEL 16 - Productiefactoren en productiekosten

(groeivoeten)	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Productie van de marktbedrijfstakken	0.3	1.8	-0.6	-0.4	1.4	2.0	2.5	2.6	2.7
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	-0.0	0.7	-0.4	-0.1	0.7	0.9	0.8	1.0	0.9
b. Verwerkende nijverheid	1.0	2.5	-0.6	0.5	2.4	3.5	3.1	2.8	2.5
c. Marktdiensten	-0.3	0.4	-0.4	-0.3	0.3	0.4	0.4	0.7	0.7
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	2.2	1.9	3.1	1.4	1.3	2.3	2.1	2.2	2.2
b. Verwerkende nijverheid	2.6	2.2	3.5	1.6	2.1	3.0	2.3	2.1	2.1
c. Marktdiensten	2.2	1.9	3.0	1.4	1.2	2.3	2.1	2.3	2.3
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	0.0	0.4	0.4	0.2	0.1	0.8	0.5	0.5	0.5
b. Verwerkende nijverheid	0.4	0.7	0.8	0.4	0.8	1.4	0.6	0.5	0.4
c. Marktdiensten	0.1	0.4	0.3	0.1	-0.0	0.7	0.5	0.6	0.6
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.1	0.7	-0.4	0.0	0.5	0.8	0.9	1.0	1.0
b. Verwerkende nijverheid	1.3	2.3	-0.1	0.6	1.8	3.0	3.0	2.8	2.5
c. Marktdiensten	-0.2	0.4	-0.6	-0.2	0.2	0.4	0.5	0.7	0.8
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	2.6	1.8	3.2	1.4	1.1	2.0	2.1	2.2	2.2
b. Verwerkende nijverheid	3.0	1.9	3.3	1.5	1.4	2.0	2.2	2.1	2.1
c. Marktdiensten	2.6	1.9	3.1	1.3	1.1	2.1	2.1	2.3	2.3
7. Reële loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.4	0.3	0.5	0.1	-0.1	0.5	0.4	0.5	0.5
b. Verwerkende nijverheid	0.9	0.4	0.7	0.3	0.1	0.5	0.6	0.5	0.4
c. Marktdiensten	0.4	0.4	0.4	0.1	-0.2	0.5	0.5	0.6	0.6
8. Reële loonkosten per eenheid product in de marktbedrijfstakken	0.4	-0.5	1.4	-0.5	-0.8	-0.4	-0.5	-0.5	-0.5
9. Lange rente	3.8	2.7	2.9	2.1	2.3	2.6	2.8	3.0	3.1
10. Bruto winstvoet (*) (in %)	30.3	31.3	30.2	30.3	30.9	31.2	31.5	31.8	32.1
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	16.3	17.0	16.2	16.2	16.6	16.9	17.1	17.4	17.7
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energie	-0.4	0.2	-0.5	-0.1	0.6	0.6	0.0	0.0	-0.0

(*) Exploitatieoverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen basisprijzen (voor de winstvoet) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de marktsector exclusief landbouw.

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 17 - Beroepsbevolking, werkgelegenheid en werkloosheid

(jaargemiddelden)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Totale bevolking								
. In duizendtallen	10993.6	11075.0	11155.6	11237.2	11314.8	11388.3	11457.7	11523.1
. Verschil in duizendtallen	98.0	81.3	80.7	81.5	77.7	73.5	69.4	65.4
2. Bevolking op arbeidsleeftijd								
. In duizendtallen	7225.0	7249.9	7274.7	7300.2	7324.1	7345.3	7359.8	7368.2
. Verschil in duizendtallen	45.3	24.9	24.8	25.5	24.0	21.2	14.5	8.5
3. Beroepsbevolking, definitie FPB								
. In duizendtallen	5249.5	5265.3	5292.3	5329.8	5366.3	5403.1	5425.9	5439.9
. Verschil in duizendtallen	33.3	15.8	27.0	37.5	36.6	36.8	22.9	14.0
4. Activiteitsgraad	72.7	72.6	72.7	73.0	73.3	73.6	73.7	73.8
5. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. In duizendtallen	4544.9	4552.5	4553.7	4574.2	4601.4	4640.6	4680.6	4724.9
. Verschil in duizendtallen	61.6	7.7	1.2	20.5	27.3	39.1	40.0	44.3
Loon- en weddetrekkenden								
. In duizendtallen	2968.2	2973.9	2974.7	2994.6	3019.9	3056.9	3094.8	3137.3
. Verschil in duizendtallen	51.6	5.7	0.9	19.9	25.3	37.0	37.9	42.5
Zelfstandigen								
. In duizendtallen	735.6	740.9	743.8	745.8	746.5	746.6	746.6	746.7
. Verschil in duizendtallen	9.6	5.3	2.9	2.0	0.7	0.1	0.0	0.1
Overheid								
. In duizendtallen	841.1	837.7	835.1	833.8	835.0	837.1	839.1	840.9
. Verschil in duizendtallen	0.4	-3.4	-2.6	-1.4	1.3	2.1	2.1	1.7
6. Werkgelegenheidsgraad	64.0	63.8	63.6	63.7	63.9	64.2	64.6	65.2
7. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
. In duizendtallen	627.7	636.3	662.1	679.1	688.4	686.0	668.8	638.5
. Verschil in duizendtallen	-26.0	8.5	25.8	17.0	9.3	-2.4	-17.1	-30.3
. Werkloosheidsgraad	12.0	12.1	12.5	12.7	12.8	12.7	12.3	11.7
Werkzoekenden								
. In duizendtallen	544.7	559.2	589.9	608.1	617.1	615.0	599.3	570.7
. Verschil in duizendtallen	-19.9	14.5	30.8	18.1	9.0	-2.1	-15.7	-28.6
8. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	1.9	0.0	-0.1	0.5	0.7	0.8	0.8	0.9

TABEL 18 - Uitvoer en invoer tegen lopende prijzen

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Uitvoer	311931	320943	323033	331895	348878	368146	389752	413730
a. Goederen excl. energie	211788	215728	219306	227307	239519	253702	269540	287120
b. Diensten	60875	63660	65501	68227	71742	75711	80190	85213
c. Energie	31954	34124	30651	28554	29560	30403	31393	32446
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het economisch gebied	7314	7430	7575	7807	8057	8331	8629	8951
2. Invoer	307369	315444	315700	322349	338009	355855	376283	398902
a. Goederen excl. energie	198661	201987	205815	213681	224749	237881	252788	269199
b. Diensten	50314	51432	52889	54572	56760	59687	63051	66787
c. Energie	48147	51590	46333	43130	45334	46914	48685	50586
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	10247	10435	10663	10966	11166	11372	11760	12330
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	4562	5499	7333	9546	10869	12292	13469	14827
a. Goederen excl. energie	13127	13742	13491	13626	14769	15821	16752	17921
b. Diensten	10561	12228	12612	13654	14982	16023	17139	18427
c. Energie	-16193	-17466	-15682	-14575	-15774	-16511	-17291	-18140
d. Overige	-2933	-3004	-3088	-3159	-3108	-3041	-3131	-3380
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	7558	7679	7807	7938	8139	8325	8525	8727
2. Andere inkomens	46209	45113	45670	46240	46955	47713	48503	49320
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	2341	2419	2474	2526	2598	2664	2733	2801
2. Andere inkomens	46236	45563	46104	46598	47243	47894	48564	49239
5. Netto uitvoer (3+4)	9752	10309	12233	14600	16122	17771	19201	20834
6. Overige inkomensoverdrachten	-5892	-5988	-6680	-6876	-7159	-7424	-7724	-8045
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	3860	4322	5553	7723	8963	10348	11477	12789

TABEL 19 - Evenwicht tussen besparingen en investeringen

(in miljoen euro)								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Middelen	83792	83628	85052	89547	94635	99535	104885	110293
a. Bruto besparingen	84350	84016	85370	90016	95124	100039	105404	110828
1. Vennootschappen	57371	53903	55160	58445	60890	63393	66277	69371
2. Gezinnen	31045	33465	34205	35155	37208	39529	41306	43020
3. Overheid	-5768	-5024	-5644	-5208	-4594	-4499	-3790	-3166
4. Izw's	1702	1672	1649	1625	1620	1615	1611	1604
b. Nettokapitaaloverdrachten	-557	-388	-318	-469	-488	-504	-519	-535
2. Bestedingen	80489	79706	79827	82304	86172	89702	93939	98050
a. Bruto kapitaalvorming	80489	79706	79827	82304	86172	89702	93939	98050
1. Vennootschappen	51539	50543	50860	52808	55634	58309	61197	64140
2. Gezinnen	22173	22154	22181	22917	23661	24378	25090	25810
3. Overheid	6340	6571	6349	6127	6410	6534	7157	7592
4. Izw's	437	437	438	452	467	481	495	509
3. Vorderingsaldo	3304	3922	5225	7243	8464	9833	10946	12243

TABEL 20 - Evenwicht tussen besparingen en investeringen

(in procent van het bbp)									
	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Middelen	23.3	23.4	22.2	22.1	22.7	23.2	23.7	24.1	24.4
a. Bruto besparingen	23.5	23.5	22.3	22.2	22.8	23.4	23.8	24.2	24.5
1. Vennootschappen	14.4	15.0	14.3	14.4	14.8	15.0	15.1	15.2	15.4
2. Gezinnen	9.6	9.2	8.9	8.9	8.9	9.1	9.4	9.5	9.5
3. Overheid	-0.8	-1.1	-1.3	-1.5	-1.3	-1.1	-1.1	-0.9	-0.7
4. Izw's	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
b. Nettokapitaaloverdrachten	-0.3	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2. Bestedingen	21.7	21.2	21.1	20.8	20.9	21.2	21.3	21.6	21.7
a. Bruto kapitaalvorming	21.7	21.2	21.1	20.8	20.9	21.2	21.3	21.6	21.7
1. Vennootschappen	13.6	13.7	13.4	13.2	13.4	13.7	13.9	14.0	14.2
2. Gezinnen	6.3	5.8	5.9	5.8	5.8	5.8	5.8	5.8	5.7
3. Overheid	1.7	1.6	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingsaldo	1.6	2.1	1.0	1.4	1.8	2.1	2.3	2.5	2.7

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 21 - Rentevoeten

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	1.6	1.5	0.1	0.2	0.3	1.4	1.9	2.5	2.9
Reëel	-0.6	0.0	-2.5	-1.1	-1.0	-0.2	0.3	0.8	1.2
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	3.9	2.7	3.0	2.1	2.3	2.6	2.8	3.0	3.1
Reëel	1.7	1.2	0.3	0.9	1.0	1.0	1.2	1.3	1.5
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	2.2	1.6	0.6	0.2	0.3	1.5	2.1	2.6	3.0
Lange rente eurozone (10j.)	3.8	3.1	3.2	2.6	2.7	3.0	3.2	3.4	3.6

(^) Gemiddelden van periodes

7.3. Sectorrekeningen

TABEL 22 - Synthese van de transacties van de grote sectoren

(in procent van het bbp)

	2012 [^] 2007	2018 [^] 2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	61.5	60.7	61.3	61.1	60.8	60.7	60.7	60.6	60.4
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.8	0.6	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
c. Consumptie	52.3	51.7	52.7	52.4	52.1	51.7	51.5	51.3	51.1
d. Brutobesparingen	10.0	9.6	9.3	9.3	9.3	9.5	9.8	9.9	9.9
e. Kapitaaloverdrachten	-0.4	-0.6	-0.6	-0.7	-0.6	-0.6	-0.6	-0.6	-0.6
f. Brutokapitaalvorming	6.4	5.9	6.0	5.9	5.9	5.9	5.9	5.9	5.8
g. Vorderingsaldo	3.1	3.1	2.7	2.7	2.8	3.0	3.3	3.4	3.5
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	15.2	15.6	15.0	15.0	15.4	15.6	15.7	15.8	15.9
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.8	0.6	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
c. Brutobesparingen	14.4	15.0	14.3	14.4	14.8	15.0	15.1	15.2	15.4
d. Kapitaaloverdrachten	0.8	0.7	1.4	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8
e. Brutokapitaalvorming	13.6	13.7	13.4	13.2	13.4	13.7	13.9	14.0	14.2
f. Vorderingsaldo	1.5	2.0	2.3	1.7	2.2	2.0	2.0	1.9	1.9
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	23.0	23.3	23.4	23.4	23.3	23.3	23.2	23.2	23.2
b. Consumptie	23.9	24.4	24.7	24.9	24.7	24.4	24.3	24.1	23.9
c. Brutobesparingen	-0.8	-1.1	-1.3	-1.5	-1.3	-1.1	-1.1	-0.9	-0.7
d. Kapitaaloverdrachten	-0.6	-0.2	-0.9	0.0	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3
e. Brutokapitaalvorming	1.7	1.6	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7
f. Vorderingsaldo	-3.1	-2.9	-4.0	-3.1	-3.1	-3.0	-2.9	-2.8	-2.7
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	23.5	23.5	22.3	22.2	22.8	23.4	23.8	24.2	24.5
b. Brutokapitaalvorming	21.7	21.2	21.1	20.8	20.9	21.2	21.3	21.6	21.7
c. Kapitaaloverdrachten	-0.3	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
d. Vorderingsaldo	1.6	2.1	1.0	1.4	1.8	2.1	2.3	2.5	2.7

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 23 - Rekening van de huishoudens

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Lopende transacties								
a. Middelen	330956	340938	346867	353815	364251	376313	389014	403002
1. Netto exploitatieoverschot	10095	10396	10328	10465	10692	10944	11274	11677
2. Gemengd inkomen	22174	22434	22632	23070	23546	24002	24457	24909
3. Beloning van werknemers	195787	202215	205448	209139	214988	221690	228804	236592
. Lonen	144702	149176	151587	154302	158812	163768	168867	174382
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	38614	39878	40530	41399	42796	44328	45924	47636
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	12471	13161	13331	13438	13380	13594	14014	14574
4. Netto inkomen uit vermogen	28416	28304	28053	28558	30387	32090	33790	35683
. Rente	6932	6587	5972	5902	6796	7351	8011	8545
. Winstuitkeringen	13014	12910	12791	13137	13788	14531	15147	16051
. Overige	8471	8808	9290	9519	9804	10208	10632	11087
5. Sociale uitkeringen	72648	75971	79063	81223	83320	86296	89428	92910
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-1227	-1060	-1229	-1151	-1176	-1195	-1212	-1229
7. Overige (*)	3064	2678	2573	2511	2493	2486	2474	2460
b. Bestedingen	313361	321449	327279	333962	343094	353610	365346	378468
1. Belastingen op inkomen en vermogen	47610	49323	51154	52716	54859	56976	59246	61842
2. Sociale premies	75179	77899	79058	80354	82359	84887	87734	90897
. Werkelijke sociale premies	62708	64738	65726	66916	68980	71293	73721	76323
. Toegerekende sociale premies	12471	13161	13331	13438	13380	13594	14014	14574
3. Nationale consumptieve bestedingen	190572	194227	197067	200893	205876	211747	218365	225729
c. Netto besparingen	17595	19489	19588	19853	21157	22703	23668	24534
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	521	603	501	503	508	513	518	523
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	521	603	501	503	508	513	518	523
b. Bestedingen	11293	11199	10929	10495	10591	10643	10665	10667
1. Investeringen in vaste activa	22244	22252	22278	23014	23759	24475	25188	25907
2. Verbruik van vaste activa (-)	13449	13976	14617	15302	16051	16826	17637	18486
3. Vermogensheffingen	2666	3139	3475	2990	3091	3201	3321	3452
4. Veranderingen in voorraden	-71	-98	-98	-98	-98	-98	-98	-98
5. Saldo aan-en verkopen van kostbaarheden	-0	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
6. Saldo aan-en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-191	-191	-191	-191	-191	-191	-191	-191
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	94	73	81	81	82	82	82	83
III. Vorderingsaldo	6823	8893	9160	9862	11074	12572	13521	14389
p.m. Netto beschikbaar inkomen	205104	211038	214082	218235	224540	231964	239560	247804

(*) waarvan correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen.

TABEL 24 - Beschikbaar inkomen van de huishoudens

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	23544	24372	24945	25767	26743	27770	28911	30163
2. Bruto gemengd inkomen	22174	22434	22632	23070	23546	24002	24457	24909
3. Lonen	195787	202215	205448	209139	214988	221690	228804	236592
. Privé-sector	144082	148840	150755	153804	158623	163907	169652	175821
. Ondernemingen	138779	143316	145123	148039	152652	157690	163166	169039
. Huishoudens	2263	2369	2403	2437	2501	2591	2699	2818
. Izw's	3040	3154	3229	3327	3471	3626	3788	3965
. Overheid	46487	48114	49359	49923	50824	52123	53360	54845
. Grensarbeiders	5218	5260	5334	5412	5541	5661	5792	5926
4. Netto inkomen uit vermogen	28416	28304	28053	28558	30387	32090	33790	35683
. Rente	6932	6587	5972	5902	6796	7351	8011	8545
. Winstuitkeringen	13014	12910	12791	13137	13788	14531	15147	16051
. Overige	8471	8808	9290	9519	9804	10208	10632	11087
Totaal (1 tot 4)	269921	277325	281078	286534	295665	305553	315962	327348
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	50974	52935	53760	54736	56074	57820	59834	62105
2. Werknemersbijdragen	18090	18657	18873	19276	19874	20512	21159	21860
3. Bijdragen van zelfstandigen	3538	3692	3729	3582	3578	3634	3719	3801
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1134	1163	1224	1268	1306	1361	1425	1499
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	1444	1453	1472	1493	1528	1560	1596	1632
Totaal (1 tot 5)	75179	77899	79058	80354	82359	84887	87734	90897
6. Belastingen op inkomen en vermogen	47610	49323	51154	52716	54859	56976	59246	61842
Totaal (1 tot 6)	122789	127222	130212	133069	137218	141863	146981	152739
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	72648	75971	79063	81223	83320	86296	89428	92910
2. Overige netto overdrachten	-1227	-1060	-1229	-1151	-1176	-1195	-1212	-1229
Totaal (1+2)	71421	74911	77833	80072	82144	85100	88216	91681
IV. Beschikbaar inkomen	218553	225014	228699	233537	240591	248790	257197	266290

TABEL 25 - Beschikbaar inkomen van de huishoudens in volume

(groeivoeten)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	-0.3	0.8	1.1	2.0	2.2	2.2	2.4	2.6
2. Bruto gemengd inkomen	-3.3	-1.4	-0.3	0.7	0.5	0.3	0.2	0.2
3. Lonen	1.2	0.6	0.4	0.5	1.2	1.5	1.5	1.7
. Privé-sector	1.5	0.6	0.1	0.8	1.6	1.7	1.8	1.9
. Ondernemingen	1.5	0.6	0.0	0.8	1.5	1.7	1.8	1.9
. Huishoudens	0.8	2.0	0.2	0.2	1.0	2.0	2.5	2.7
. Izw's	1.8	1.1	1.1	1.8	2.7	2.8	2.8	2.9
. Overheid	0.9	0.8	1.3	-0.1	0.3	0.9	0.7	1.1
. Grensarbeiders	-5.4	-1.8	0.2	0.2	0.8	0.6	0.7	0.6
4. Netto inkomen uit vermogen	-9.5	-3.0	-2.1	0.5	4.8	3.9	3.6	3.9
. Rente	-5.9	-7.4	-10.4	-2.4	13.4	6.5	7.2	4.9
. Winstuitkeringen	-14.8	-3.4	-2.1	1.4	3.4	3.7	2.5	4.2
. Overige	-3.1	1.3	4.2	1.2	1.4	2.5	2.5	2.5
Totaal (1 tot 4)	-0.6	0.1	0.1	0.7	1.6	1.7	1.7	1.9
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	0.8	1.2	0.3	0.6	0.9	1.5	1.8	2.1
2. Werknemersbijdragen	0.7	0.5	-0.1	0.9	1.5	1.6	1.5	1.6
3. Bijdragen van zelfstandigen	-1.3	1.7	-0.2	-5.1	-1.6	-0.1	0.7	0.5
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	-0.8	-0.2	4.0	2.3	1.4	2.6	3.0	3.4
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	-1.4	-2.0	0.1	0.2	0.8	0.5	0.6	0.6
Totaal (1 tot 5)	0.6	0.9	0.2	0.4	0.9	1.4	1.7	1.9
6. Belastingen op inkomen en vermogen	1.8	0.9	2.4	1.8	2.5	2.2	2.3	2.7
Totaal (1 tot 6)	1.1	0.9	1.1	0.9	1.5	1.7	1.9	2.2
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	1.3	1.9	2.8	1.5	1.0	1.9	1.9	2.2
2. Overige netto overdrachten	-5.3	-15.8	14.6	-7.5	0.6	0.0	-0.3	-0.2
Totaal (1+2)	1.4	2.2	2.6	1.6	1.0	2.0	2.0	2.2
IV. Beschikbaar inkomen	-0.8	0.3	0.4	0.9	1.5	1.8	1.7	1.8

TABEL 26 - Rekening van de izw's ten behoeve van de huishoudens

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Lopende transacties								
a. Middelen	5413	5568	5658	5746	5865	5989	6121	6258
1. Netto exploitatieoverschot	0	0	-0	0	0	-0	0	0
2. Sociale premies	120	121	120	118	119	117	119	122
3. Netto inkomen uit vermogen	104	99	90	89	103	112	122	131
. Rente	92	86	77	77	90	99	110	119
. Overige	1	1	1	1	1	1	2	2
4. Overige netto inkomensoverdrachten	5200	5359	5460	5549	5655	5771	5891	6016
b. Bestedingen	4274	4465	4602	4740	4894	5052	5219	5394
1. Belastingen op inkomen en vermogen	35	36	36	37	38	40	41	43
2. Sociale uitkeringen	120	121	120	118	119	117	119	122
3. Nationale consumptieve bestedingen	4119	4308	4446	4585	4737	4894	5058	5230
c. Netto besparingen	1150	1103	1057	1005	971	938	903	864
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	99	108	104	108	119	126	127	128
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	99	108	104	108	119	126	127	128
b. Bestedingen	-115	-132	-155	-168	-182	-197	-214	-231
1. Investerings in vaste activa	437	437	438	452	467	481	495	509
2. Verbruik van vaste activa (-)	552	569	592	620	648	678	708	740
III. Vorderingsaldo	1364	1344	1315	1281	1272	1260	1243	1223

TABEL 27 - Rekening van de ondernemingen

(geconsolideerd, in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Lopende transacties								
a. Middelen	37179	33121	34266	37640	39262	40893	43053	45550
1. Netto exploitatieoverschot	45012	40937	42091	45425	48503	51414	54696	58374
2. Sociale premies	12220	12326	12369	12455	12430	12571	12873	13234
. Werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	6589	6389	6471	6590	6761	6955	7157	7378
. Premies ten laste v.d. werknemers	2273	2319	2365	2408	2452	2498	2546	2598
. Toegerekende sociale premies	3358	3618	3532	3457	3217	3119	3170	3258
3. Netto inkomen uit vermogen	-19546	-19404	-19736	-20068	-21648	-23147	-24540	-26049
. Rente	14047	13945	14184	14422	15558	16635	17637	18721
. Winstuitkeringen en overige	-33594	-33349	-33920	-34491	-37206	-39783	-42177	-44770
4. Overige netto inkomensoverdrachten	-507	-737	-457	-172	-22	55	24	-8
b. Bestedingen	23796	24890	25821	27201	27837	28490	29391	30458
1. Belastingen op inkomen en vermogen	11574	12676	13542	14791	15402	15919	16521	17227
2. Sociale uitkeringen	9150	9529	9699	9891	9935	10077	10388	10763
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3071	2685	2580	2519	2501	2494	2481	2468
c. Netto besparingen	13383	8231	8445	10439	11425	12403	13662	15093
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	4425	6366	3421	3525	3697	3825	3946	4072
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	4425	6366	3421	3525	3697	3825	3946	4072
b. Bestedingen	8347	5929	5277	5446	6816	7971	9238	10523
1. Investerings in vaste activa	47386	48854	49406	51561	54060	56612	59314	62069
2. Verbruik van vaste activa (-)	43988	45672	46714	48006	49465	50990	52616	54278
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	444	431	679	310	310	310	310	310
4. Veranderingen in voorraden	4153	1689	1453	1248	1574	1697	1883	2072
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	0	1	1	1	1	1	1	1
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	351	627	452	332	336	340	345	350
III. Vorderingsaldo	9461	8668	6589	8518	8306	8258	8370	8642

TABEL 28 - Rekening van het buitenland

(in miljoen euro)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Lopende transacties								
a. Middelen	317780	326512	327565	334443	350451	368595	389350	412302
1. Invoer van goederen en diensten	307369	315444	315700	322349	338009	355855	376283	398902
2. Beloning van werknemers	2341	2419	2474	2526	2598	2664	2733	2801
3. Belastingen op productie en invoer	1756	1766	1784	1838	1916	2010	2117	2234
4. Netto inkomen uit vermogen	27	450	434	358	287	181	61	-80
5. Overige netto inkomensoverdrachten	3345	3400	4049	4167	4333	4467	4619	4780
6. Sociale premies	2170	2205	2242	2279	2337	2391	2448	2506
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	772	828	883	926	969	1027	1089	1158
b. Bestedingen	321641	330834	333119	342167	359414	378942	400827	425091
1. Uitvoer van goederen en diensten	311931	320943	323033	331895	348878	368146	389752	413730
2. Beloning van werknemers	7558	7679	7807	7938	8139	8325	8525	8727
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	622	622	622	622	622	622	622	622
4. Belastingen op inkomen en vermogen	96	84	86	88	91	94	97	101
5. Sociale premies	788	814	832	850	874	896	920	943
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	646	693	739	775	811	859	911	969
c. Saldo van de lopende transacties	-3860	-4322	-5553	-7723	-8963	-10348	-11477	-12789
1. Goederen en diensten	-4562	-5499	-7333	-9546	-10869	-12292	-13469	-14827
2. Beloning van werknemers (netto)	-5218	-5260	-5334	-5412	-5541	-5661	-5792	-5926
3. Netto inkomen uit vermogen	27	450	434	358	287	181	61	-80
4. Belastingen minus subsidies	1038	1061	1077	1129	1204	1294	1398	1512
5. Overige lopende overdrachten (netto)	4855	4927	5603	5748	5955	6129	6326	6533
II. Kapitaalverrichtingen	557	388	318	469	488	504	519	535
1. Netto kapitaaloverdrachten	471	302	231	383	402	417	433	449
2. Saldo aan- en verkopen van activa	86	86	86	86	86	86	86	86
III. Vorderingensaldo	-3303	-3934	-5236	-7254	-8475	-9844	-10958	-12254

7.4. Openbare Financiën

TABEL 29 - Rekening van de overheid

(in miljoen euro)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	182727	191261	196163	199874	205903	212633	220045	228297
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	160712	168013	172713	177031	182781	188942	195609	202995
1. Fiscale ontvangsten	108248	113374	117233	120542	124478	128596	133120	138212
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	58994	61787	64479	67286	70034	72662	75527	78820
Huishoudens	47279	48980	50803	52357	54490	56596	58854	61435
Vennootschappen	11574	12676	13542	14791	15402	15919	16521	17227
Overige	140	130	135	138	142	147	152	157
b. Belastingen op productie en invoer	46588	48447	49278	50267	51353	52733	54271	55940
c. Vermogensheffingen	2666	3139	3475	2990	3091	3201	3321	3452
2. Werkelijke sociale premies	52464	54639	55480	56489	58303	60346	62489	64784
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	13054	13860	13803	13012	13106	13360	13740	14137
1. Inkomen uit vermogen	3763	3825	4140	3726	3751	3836	3922	4010
2. Inkomensoverdrachten	3153	3433	2984	2689	2571	2539	2616	2697
3. Kapitaaloverdrachten	260	512	475	229	234	239	244	249
4. Verkoop van goederen en diensten	5877	6091	6205	6367	6550	6748	6958	7181
D. Toegerekende sociale premies	8962	9387	9647	9831	10016	10331	10696	11164
2. Uitgaven	197072	206242	208003	212292	218091	224891	232233	240307
A. Primaire uitgaven	184313	192973	195027	199634	205215	211823	218882	226617
a. Lopende uitgaven	172810	179364	184882	189205	194297	200625	206920	214071
1. Beloning van werknemers	46487	48114	49359	49923	50824	52123	53360	54845
2. Intermediair verbruik en belastingen	13588	13756	13904	14170	14462	14770	15092	15426
3. Subsidies aan vennootschappen	9999	10125	9820	10212	10707	11114	11534	11966
4. Sociale uitkeringen	93104	97320	101347	104181	107315	111365	115391	119987
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	63473	66422	69356	71334	73396	76243	79070	82185
- Uitkeringen in natura	29630	30898	31991	32847	33919	35122	36321	37803
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	5301	5599	5623	5812	5917	6040	6171	6307
6. Overdrachten aan vennootschappen	211	212	217	221	226	231	236	241
7. Bni-bijdrage	2860	3167	3275	3339	3457	3567	3696	3832
8. Andere overdrachten aan het buitenland	1258	1071	1338	1348	1390	1416	1441	1467
b. Kapitaaluitgaven	11503	13609	10145	10428	10918	11198	11963	12546
1. Investerings in vaste activa (bruto)	6340	6571	6349	6127	6410	6534	7156	7591
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-166	-153	-402	-33	-33	-33	-33	-33
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	419	515	406	414	429	441	447	453
4. Overdrachten aan vennootschappen	4262	6209	3261	3366	3538	3667	3787	3913
5. Overdrachten aan het buitenland	648	468	531	554	575	590	606	622
B. Rentelasten	12759	13269	12975	12658	12876	13067	13350	13690
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	12185	12952	12390	12181	12417	12548	12831	13171
3. Vorderingsaldo	-14345	-14982	-11839	-12417	-12188	-12257	-12187	-12011
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-13771	-14665	-11253	-11940	-11729	-11738	-11669	-11492
Brutobesparingen	-5768	-5024	-5644	-5208	-4594	-4499	-3790	-3166
4. Primair saldo	-1586	-1713	1136	241	688	810	1163	1680
p.m. Consumptieve bestedingen	90094	93243	95692	97297	99483	102205	104866	108063

TABEL 30 - Rekening van de overheid

(in procent van het bbp)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	49.4	50.7	51.0	50.6	50.6	50.5	50.5	50.5
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	43.5	44.6	44.9	44.9	44.9	44.9	44.9	44.9
1. Fiscale ontvangsten	29.3	30.1	30.5	30.5	30.6	30.6	30.6	30.6
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	16.0	16.4	16.8	17.1	17.2	17.3	17.3	17.4
Huishoudens	12.8	13.0	13.2	13.3	13.4	13.4	13.5	13.6
Vennootschappen	3.1	3.4	3.5	3.7	3.8	3.8	3.8	3.8
Overige	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
b. Belastingen op productie en invoer	12.6	12.9	12.8	12.7	12.6	12.5	12.5	12.4
c. Vermogensheffingen	0.7	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
2. Werkelijke sociale premies	14.2	14.5	14.4	14.3	14.3	14.3	14.3	14.3
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3.5	3.7	3.6	3.3	3.2	3.2	3.2	3.1
1. Inkomen uit vermogen	1.0	1.0	1.1	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
2. Inkomensoverdrachten	0.9	0.9	0.8	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6
3. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Verkoop van goederen en diensten	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
D. Toegerekende sociale premies	2.4	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5
2. Uitgaven	53.3	54.7	54.1	53.8	53.6	53.4	53.3	53.2
A. Primaire uitgaven	49.8	51.2	50.7	50.6	50.4	50.3	50.2	50.1
a. Lopende uitgaven	46.7	47.6	48.1	47.9	47.7	47.7	47.5	47.4
1. Beloning van werknemers	12.6	12.8	12.8	12.7	12.5	12.4	12.2	12.1
2. Intermediair verbruik en belastingen	3.7	3.6	3.6	3.6	3.6	3.5	3.5	3.4
3. Subsidies aan vennootschappen	2.7	2.7	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6
4. Sociale uitkeringen	25.2	25.8	26.4	26.4	26.4	26.5	26.5	26.6
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	17.2	17.6	18.0	18.1	18.0	18.1	18.1	18.2
- Uitkeringen in natura	8.0	8.2	8.3	8.3	8.3	8.3	8.3	8.4
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
7. Bni-bijdrage	0.8	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
8. Andere overdrachten aan het buitenland	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
b. Kapitaaluitgaven	3.1	3.6	2.6	2.6	2.7	2.7	2.7	2.8
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1.7	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0.0	-0.0	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	1.2	1.6	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
5. Overdrachten aan het buitenland	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
B. Rentelasten	3.4	3.5	3.4	3.2	3.2	3.1	3.1	3.0
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	3.3	3.4	3.2	3.1	3.0	3.0	2.9	2.9
3. Vorderingsaldo	-3.9	-4.0	-3.1	-3.1	-3.0	-2.9	-2.8	-2.7
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-3.7	-3.9	-2.9	-3.0	-2.9	-2.8	-2.7	-2.5
Brutobesparingen	-1.6	-1.3	-1.5	-1.3	-1.1	-1.1	-0.9	-0.7
4. Primair saldo	-0.4	-0.5	0.3	0.1	0.2	0.2	0.3	0.4
p.m. Consumptieve bestedingen	24.4	24.7	24.9	24.7	24.4	24.3	24.1	23.9

TABEL 31 - Rekening van de federale overheid

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	99050	104914	108007	110052	113528	117225	121397	126112
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	90865	95918	99089	102067	105535	109127	113075	117531
1. Fiscale ontvangsten	88398	93564	96667	99589	102991	106495	110362	114724
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	52961	56054	58265	60905	63462	65865	68483	71509
- Huishoudens	41526	43563	44897	46288	48236	50122	52138	54458
- Vennootschappen	11295	12361	13233	14478	15084	15596	16193	16894
- Overige	140	130	135	138	142	147	152	157
b. Belastingen op productie en invoer	35233	37110	37687	38463	39294	40381	41614	42933
c. Vermogensheffingen	203	400	715	221	234	249	265	282
2. Werkelijke sociale premies	2467	2354	2422	2478	2544	2632	2713	2807
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	5794	6475	6296	5328	5318	5386	5573	5771
1. Inkomen uit vermogen	2182	2267	2555	2102	2183	2250	2322	2397
2. Inkomensoverdrachten	2138	2422	1973	1665	1530	1480	1539	1601
3. Kapitaaloverdrachten	83	358	317	68	68	68	68	68
4. Verkoop van goederen en diensten	1390	1428	1450	1493	1537	1588	1644	1705
C. Toegerekende sociale premies	2221	2352	2457	2486	2500	2533	2564	2622
D. Overdrachten binnen de overheid	171	168	165	171	174	179	184	188
1. van de sociale-verzekeringsinstellingen	123	110	120	125	128	132	136	139
2. van de gemeenschappen en gewesten	7	7	7	7	7	7	8	8
3. van de lagere overheid	41	51	38	39	39	40	41	41
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	112160	118176	119209	122363	125977	130064	134340	139204
A. Primaire uitgaven	100322	105805	107241	110667	114029	117912	121851	126290
a. Lopende uitgaven	30532	30693	31497	31751	32431	33201	33976	34847
1. Beloning van werknemers	8981	9147	9187	9120	9198	9377	9535	9725
2. Intermediair verbruik en belastingen	3091	2998	3077	3102	3149	3199	3252	3305
3. Subsidies aan vennootschappen	4853	4631	4713	4726	4915	5034	5160	5294
4. Sociale uitkeringen	9008	9075	9249	9465	9667	9944	10215	10535
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	8721	8678	8973	9187	9385	9658	9924	10239
- Uitkeringen in natura	286	397	276	278	282	287	291	296
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	615	738	786	780	786	799	815	831
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Bni-bijdrage	2860	3167	3275	3339	3457	3567	3696	3832
8. Andere overdrachten aan het buitenland	1124	937	1212	1220	1258	1281	1302	1324
b. Kapitaaluitgaven	3178	5588	2724	3127	3267	3356	3481	3612
1. Investerings in vaste activa (bruto)	590	698	846	785	747	711	726	742
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	4	-55	-345	6	6	6	6	6
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	30	108	37	41	51	57	58	59
4. Overdrachten aan vennootschappen	1906	4370	1656	1742	1889	1992	2086	2185
5. Overdrachten aan het buitenland	647	467	530	554	574	589	605	621
c. Overdrachten binnen de overheid	66612	69524	73020	75789	78331	81355	84394	87831
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	48925	48369	48873	50352	52633	54708	56868	59166
2. Overige inkomensoverdrachten	17545	21037	24022	25312	25570	26518	27395	28531
3. Kapitaaloverdrachten	142	118	124	125	127	129	132	134
B. Rentelasten	11838	12371	11968	11696	11948	12152	12489	12914
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	11264	12054	11382	11219	11489	11633	11970	12395
3. Vorderingsaldo	-13109	-13262	-11202	-12311	-12449	-12839	-12943	-13092
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-12535	-12945	-10616	-11834	-11990	-12320	-12424	-12573
Brutobesparingen	-10076	-8314	-9386	-9348	-9357	-9670	-9663	-9696
4. Primair saldo	-1271	-891	767	-615	-501	-687	-454	-178
p.m. Consumptieve bestedingen	11718	11891	11872	11800	11895	12090	12262	12462

TABEL 32 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	55285	57365	58222	59629	61445	63565	65850	68380
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	8684	8913	9094	9258	9525	9834	10157	10525
1. Fiscale ontvangsten	8643	8871	9051	9216	9482	9790	10112	10480
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	1192	1210	1239	1263	1292	1327	1367	1410
b. Belastingen op productie en invoer	4988	4922	5052	5184	5333	5511	5689	5899
c. Vermogensheffingen	2463	2739	2760	2768	2856	2952	3057	3170
2. Werkelijke sociale premies	41	42	42	43	43	44	45	46
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3766	3831	3838	3878	3844	3876	3911	3947
1. Inkomen uit vermogen	604	599	600	599	515	496	476	456
2. Inkomensoverdrachten	504	497	492	499	505	512	519	525
3. Kapitaaloverdrachten	106	73	74	75	76	77	78	80
4. Verkoop van goederen en diensten	2552	2662	2672	2705	2747	2791	2838	2885
C. Toegerekende sociale premies	5151	5437	5538	5669	5814	6049	6322	6655
D. Overdrachten binnen de overheid	37684	39184	39753	40824	42262	43806	45460	47253
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	31912	33052	33310	34125	35303	36556	37915	39353
2. Overige overdrachten	5772	6132	6444	6699	6960	7250	7545	7900
a. van de federale overheid	5518	5875	6184	6437	6693	6980	7271	7622
b. van de sociale-verzekeringsinstellingen	56	53	54	55	55	56	57	58
c. van de lagere overheid	199	204	205	208	211	214	217	220
waarvan kapitaaloverdrachten	140	108	98	99	100	101	102	104
2. Uitgaven	56090	57626	58920	60051	61379	63046	64755	66696
A. Primaire uitgaven	55402	56851	58119	59297	60644	62331	64066	66045
a. Lopende uitgaven	41139	42831	43695	44663	45716	47081	48481	50106
1. Beloning van werknemers	21552	22421	23115	23503	24005	24685	25356	26160
2. Intermediair verbruik en belastingen	5970	6007	5959	6066	6158	6256	6358	6464
3. Subsidies aan vennootschappen	1525	1731	1562	1742	1856	1979	2109	2246
4. Sociale uitkeringen	8529	8982	9309	9559	9850	10252	10686	11199
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	5794	6088	6320	6473	6643	6908	7210	7574
- Uitkeringen in natura	2735	2894	2989	3086	3206	3344	3476	3625
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3349	3474	3532	3575	3628	3688	3749	3813
6. Overdrachten aan vennootschappen	122	122	122	122	122	122	122	122
7. Overdrachten aan het buitenland	92	95	96	97	98	100	102	103
b. Kapitaaluitgaven	5096	4459	4597	4640	4723	4807	4894	4980
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2747	2591	2855	2859	2914	2969	3025	3080
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-140	-59	-18	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	336	337	305	308	313	318	324	329
4. Overdrachten aan vennootschappen	2152	1589	1454	1472	1495	1519	1544	1570
5. Overdrachten aan het buitenland	1	1	1	1	1	1	1	1
c. Overdrachten binnen de overheid	9166	9561	9827	9994	10204	10443	10691	10958
1. Inkomensoverdrachten	8544	8900	9208	9374	9575	9804	10041	10298
2. Kapitaaloverdrachten	622	661	619	619	629	639	650	661
B. Rentelasten	689	775	801	754	736	715	690	651
3. Vorderingsaldo	-805	-261	-698	-422	66	519	1095	1684
Brutobesparingen	2203	1938	1586	1896	2386	2835	3401	3971
Primair saldo	-117	514	103	332	802	1235	1785	2335
p.m. Consumptieve bestedingen	30997	32045	32817	33418	34144	35073	35991	37063

TABEL 33 - Rekening van de lagere overheid

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	25822	26039	27457	28012	28748	29396	30219	31118
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	8530	8153	8615	8784	8976	9191	9425	9672
1. Fiscale ontvangsten	8507	8131	8592	8761	8953	9169	9402	9649
a. Belastingen op inkomsten, vermogen,...	3495	3126	3534	3632	3735	3856	3989	4132
- Huishoudens	3495	3126	3534	3632	3735	3856	3989	4132
- Vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
- Anderen	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	5012	5005	5058	5129	5218	5313	5412	5517
2. Werkelijke sociale premies	22	22	23	23	23	23	23	23
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3266	3409	3515	3633	3769	3915	4071	4236
1. Inkomensoverdrachten	960	1020	1038	1064	1096	1130	1168	1209
2. Inkomensoverdrachten	404	403	406	410	416	422	429	437
3. Kapitaaloverdrachten	29	50	52	55	58	62	66	70
4. Verkoop van goederen en diensten	1872	1937	2018	2104	2199	2301	2408	2520
C. Toegerekende sociale premies	1566	1575	1628	1652	1675	1723	1783	1859
D. Overdrachten binnen de overheid	12461	12903	13699	13943	14327	14567	14941	15351
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	152	151	166	168	171	174	177	180
2. Overige overdrachten	12308	12752	13533	13775	14156	14393	14764	15171
a. van de federale overheid	3313	3378	3904	3982	4157	4158	4284	4427
b. van de gemeenschappen en gewesten	8971	9349	9604	9768	9975	10210	10454	10718
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	24	24	24	25	25	25	26	26
waarvan kapitaaloverdrachten	646	694	668	669	679	690	702	714
2. Uitgaven	26047	27205	27396	27696	28553	29334	30558	31720
A. Primaire uitgaven	25494	26616	26777	27097	27977	28774	30008	31166
a. Lopende uitgaven	22099	22968	23774	24255	24865	25553	26232	27020
1. Beloning van werknemers	14467	15035	15522	15757	16049	16449	16821	17271
2. Intermediair verbruik en belastingen	3500	3708	3794	3893	4007	4126	4252	4382
3. Subsidies aan vennootschappen	306	359	373	389	406	425	445	466
4. Sociale uitkeringen	2835	2846	3029	3120	3262	3363	3475	3608
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	2469	2492	2674	2756	2887	2976	3075	3193
- Uitkeringen in natura	365	355	355	364	375	387	400	416
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	902	929	961	996	1037	1080	1126	1174
6. Overdrachten aan vennootschappen	90	91	95	99	104	109	114	119
b. Kapitaaluitgaven	3155	3393	2760	2595	2862	2968	3519	3884
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2955	3228	2593	2427	2692	2797	3347	3710
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-30	-39	-39	-39	-39	-39	-39	-39
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	40	55	55	55	55	55	55	55
4. Overdrachten aan vennootschappen	191	150	151	152	154	155	157	158
c. Overdrachten binnen de overheid	240	255	244	246	250	253	257	261
1. Inkomensoverdrachten	217	232	221	224	227	231	234	238
2. Kapitaaloverdrachten	23	23	23	23	23	23	23	23
B. Rentelasten	553	589	619	599	576	560	550	555
3. Vorderingsaldo	-225	-1166	60	316	195	62	-339	-602
Brutobesparingen	2277	1507	2123	2210	2341	2301	2435	2521
4. Primair saldo	328	-577	680	915	771	622	211	-47
p.m. Consumptieve bestedingen	18632	19513	20034	20322	20680	21150	21594	22120

TABEL 34 - Rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	79123	82936	86190	88802	91557	95076	98532	102413
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	52633	55028	55915	56922	58745	60789	62952	65268
1. Fiscale ontvangsten	2700	2807	2922	2976	3052	3142	3244	3359
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	1345	1397	1442	1486	1544	1614	1687	1769
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	1066	1081	1133	1173	1227	1291	1359	1435
- Vennootschappen (overdr. aan FAO)	279	316	309	313	318	323	328	334
b. Indirecte belastingen	1354	1410	1481	1491	1508	1528	1556	1590
- op verzekeringspremies	920	966	1011	1018	1029	1042	1062	1087
- op farmac. producten, -industrie	226	231	256	264	270	277	285	295
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	203	208	208	209	209	209	209	209
- terugvordering uitgaven klin. biologie	5	5	6	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	49934	52221	52993	53945	55693	57647	59708	61908
a. Verplichte werkgeversbijdragen	31033	32601	33111	33830	35020	36311	37659	39098
- van de ondernemingen	26758	27833	28147	28791	29878	31026	32238	33515
- van de overheid	4007	4496	4699	4772	4870	5006	5136	5290
- overheidsbedrijven (a)	268	273	265	267	272	278	285	293
b. Verplichte werknemersbijdragen	14073	14604	14767	15102	15624	16174	16735	17339
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	3527	3682	3718	3570	3567	3622	3708	3789
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	1134	1163	1224	1268	1306	1361	1425	1499
e. Vrije verzekering dosz	61	61	62	63	65	66	67	69
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	106	110	111	111	112	113	114	115
B. Toegerekende sociale premies	23	24	24	25	26	26	27	28
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	561	611	580	560	558	547	577	635
1. Inkomen uit vermogen	350	405	371	348	340	324	348	400
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	5	8	8	8	9	9	9	10
3. Overdrachten van bedrijven	143	134	136	138	142	146	151	155
4. Verkoop van goederen en diensten	62	64	65	66	67	68	69	70
D. Overdrachten binnen de overheid	25905	27273	29671	31295	32229	33713	34976	36482
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	16861	15165	15397	16058	17159	17978	18777	19633
a. Alternatieve financiering	15093	13292	13401	14022	15045	15799	16514	17260
b. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Accijnzen op tabak, stock-options	1767	1873	1996	2037	2115	2179	2263	2373
2. Overige overdrachten	9045	12108	14273	15237	15069	15735	16200	16849
a. Van de federale overheid	8856	11903	14058	15018	14847	15510	15971	16616
- Inkomensoverdrachten	7739	7862	8030	8186	8313	8449	8590	8737
- Bijzondere toelage	1118	4041	6027	6833	6535	7061	7380	7879
- Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Van de gemeenschappen en gewesten	189	205	216	218	222	225	229	233
2. Uitgaven	79328	83229	86190	88802	91557	95076	98532	102413
A. Primaire uitgaven	79316	83228	86178	88805	91559	95071	98518	102391
a. Lopende uitgaven	79039	82872	85916	88536	91284	94790	98231	102098
1. Beloning van werknemers	1487	1511	1535	1543	1573	1612	1648	1690
2. Intermediair verbruik	1028	1044	1074	1108	1147	1188	1231	1276
3. Subsidies aan bedrijven	3315	3404	3172	3356	3529	3676	3820	3960
- Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing) (b)	954	994	1022	1046	1073	1102	1130	1155
- Activeringsvergoedingen (c)	638	463	237	279	285	293	302	313
- Jongerenbonus non-profit	12	26	26	27	27	27	28	28
- Dienstencheques	1424	1595	1570	1684	1819	1924	2024	2122
- Tewelkstelling in hospitalen	286	326	316	320	325	330	336	342
4. Sociale uitkeringen	72732	76416	79761	82037	84536	87805	91015	94645
- Uitkeringen in geld	46489	49164	51389	52919	54480	56701	58861	61179
- Uitkeringen in natura	26243	27251	28372	29118	30056	31105	32154	33465
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	435	459	344	461	466	473	481	489
6. Overdrachten aan het buitenland	42	39	30	32	33	35	37	39
b. Kapitaaluitgaven	75	169	65	65	66	67	68	69
1. Investerings in vaste activa (bruto)	48	54	55	55	56	57	58	59
2. Overdrachten aan huishoudens	13	15	10	10	10	10	10	10
3. Overdrachten aan financ.bedrijven	13	100	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	202	187	198	204	208	214	219	224
1. Inkomensoverdrachten	202	187	198	204	208	214	219	224
2. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	12	0	12	-3	-1	5	14	22
3. Vorderingsaldo	-206	-292	0	-0	-0	0	-0	-0
Brutobesparingen	-173	-155	33	34	35	36	37	38
4. Primair saldo	-193	-292	12	-3	-1	5	14	22
p.m. Consumptieve bestedingen	28747	29795	30969	31757	32764	33892	35020	36418

(a) VRT, RTBF en BRF vanaf 2002, Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB, transportinfrastructuur.

(b) Via bedrijfsvoorheffing: een deel van de bedrijfsvoorheffing wordt vanaf 2009 via de Sociale Maribelfondsen aan de non-profit-ondernemingen als loonsubsidie toegekend.

(c) Activa-Plan-banen, incl. Startbonus en Stagebonus.

TABEL 35 - Detail van de socialezekerheidsprestaties

(in miljoen euro)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Pensioenen	24118	25894	27148	28270	29477	31020	32618	34370
- Werknemers	19423	20602	21575	22497	23508	24799	26146	27605
- Zelfstandigen	2951	3127	3208	3328	3447	3594	3745	3920
- Vastbenoemd personeel bij de RSZPPO	1406	1813	2011	2086	2157	2252	2344	2454
- Aangeslotenen bij de dosz	337	352	354	360	366	374	382	391
2. Geneeskundige verzorging	26543	27501	28624	29384	30335	31397	32460	33787
- Werknemers, zelfstandigen en ambtenaren	25842	26835	27945	28679	29605	30645	31685	32984
- Aangeslotenen bij de dosz	24	24	24	25	26	26	27	27
- Aan buitenlandse sz-instellingen	300	250	252	265	279	293	307	322
- Bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	73	77	77	78	80	81	83	85
- Vlaamse Zorgverzekering	303	316	326	336	346	352	359	369
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	5835	6308	6753	6979	7299	7568	7795	8080
- Werknemers	5471	5930	6357	6568	6869	7122	7335	7601
- Zelfstandigen	364	378	396	412	430	446	460	479
4. Kinderbijslagen	5244	5424	5637	5720	5876	6082	6280	6490
- Werknemers, RSZPPO inbegrepen	4742	4910	5109	5184	5327	5522	5708	5903
- Zelfstandigen	430	439	449	453	462	471	480	494
- Gewaarborgde gezinsbijslagen	49	51	55	57	61	63	64	65
- Socialezekerheidsambtenaren	23	24	24	25	26	26	27	28
5. Werkloosheid	9057	9227	9521	9576	9388	9513	9569	9551
- Werkloosheidsvergoedingen waarvan	6605	6769	7084	7189	7094	7240	7249	7153
. Werkzoekende uvw's	4041	4160	4415	4519	4396	4510	4521	4437
. Niet-werkzoekende uvw's	987	945	905	906	927	950	957	960
. Vrijwillig deeltijdse werklozen	154	161	165	168	172	177	182	186
. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	239	242	249	258	270	288	307	330
. Tijdelijke werklozen	647	767	796	775	757	732	692	642
. Activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	29	23	18	15	12	10	8	7
. Overige gerechtigden	404	430	454	468	482	497	510	524
. Statistische aanpassing	105	-19	17	17	17	17	17	17
- Loopbaanonderbreking	814	832	823	795	801	823	841	871
- Werkloosheid met bedrijfstoeslag (deel RVA)	1637	1626	1614	1592	1493	1451	1478	1527
6. Arbeidsongevallen	198	204	213	218	226	239	253	267
7. Beroepsziekten	281	299	281	276	270	266	262	258
8. Bestaanszekerheid	1377	1468	1493	1522	1572	1625	1682	1743
9. Educatief verlof	76	87	88	89	91	92	94	95
10. dosz	3	3	3	3	3	3	3	3
Totaal	72732	76416	79761	82037	84536	87805	91015	94645
p.m. Groeivoet van de prijsindex der sz-prestaties	2.7	2.7	2.0	1.0	1.1	1.8	1.7	1.8

(*) Eerste Werkervaringscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herinschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, SINE-contracten en Plan-Activa-banen, Startbonus, Stagebonus, Jongerenbonus in non-profit, dienstencheques wordt beschouwd als een loonsubsidie.

TABEL 36 - Sociale zekerheid der werknemers, volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
A. Ontvangsten	63688	66696	69424	71667	73947	76906	79743	82937
1. Bijdragen, waarin:	41542	43232	43935	44780	46233	47875	49576	51393
Werkgeversbijdragen, incl.	27391	28938	29482	30064	31055	32187	33369	34634
werkgeversbijdr.vermindering	5001	4949	5131	5242	5303	5387	5478	5588
Werknemersbijdragen, incl.	13844	14354	14620	14920	15412	15956	16509	17103
werknemersbijdr.vermindering	740	722	859	812	767	740	719	699
Van genietters van prestaties	184	182	185	187	182	182	190	200
2. Alternatieve financiering	13036	11495	11661	12206	13147	13826	14477	15173
3. Bijzondere bijdrage	1053	1068	1119	1159	1212	1275	1343	1418
4. Rijkstoelagen	7067	9863	11763	12581	12412	12991	13388	13951
waarvan bijzondere rijkstoelage	1008	3637	5424	6149	5881	6355	6642	7091
5. Andere fiscale transferten	124	131	134	145	146	148	151	154
6. Te ontvangen intresten	187	274	227	212	211	207	231	278
7. Overige overdrachten aan de sz	679	633	586	584	585	584	578	570
- Sociale bijdrage FSO	249	229	228	222	217	210	198	184
- Van verzekeraars aan FAO	279	316	309	313	318	323	328	334
- Overige (int.verdragen,...)	150	89	49	49	50	51	52	53
8. Recuperatie Maribel-bis, -ter	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Uitgaven	65756	67057	69178	71365	73888	77023	80088	83299
1. Sociale prestaties, waarvan:	39448	41503	43015	44322	45599	47480	49297	51219
- RVP-Pensioenen	19375	20693	21617	22544	23560	24858	26212	27679
- ZIV-Uitkeringen	5455	5927	6355	6566	6867	7122	7335	7601
- NPM-inv, HVKZ-ZIV, Pool	13	13	13	12	12	11	10	9
- RKW-Kinderbijlagen	4360	4535	4671	4741	4879	5061	5236	5419
- FAO-Arbeidsongevallen	192	200	206	211	220	232	245	260
- FBZ-Beroepsziekten	268	285	268	262	256	253	249	246
- RVA-Werkloosheidsvergoeding	7289	7391	7448	7598	7512	7669	7691	7608
waarin jeugdvakantiegeld	7	8	8	8	8	8	9	9
waarin activering vergoeding	714	543	314	354	360	369	379	391
met activaplan	638	463	237	279	285	293	302	313
met werkhervattingstoelage	38	44	40	38	37	38	38	38
- RVA-Werkloosheid met bedrijfstoeslag	1637	1626	1614	1592	1493	1451	1478	1527
- RVA-Loopbaanonderbreking	814	832	823	795	801	823	841	871
(Incl. welvaartsenveloppen vanaf 2015)	0	0	0	0	301	605	914	1233
2. Werkingsonkosten	1193	1212	1251	1272	1305	1344	1382	1424
3. Diverse aan gezinnen	1841	1985	1948	2084	2242	2366	2483	2596
waarin dienstencheques	1424	1595	1570	1684	1819	1924	2024	2122
vakgeld tijd. werklozen	49	36	42	44	43	42	40	38
jongerenbonus non-profit	12	26	26	27	27	27	28	28
andere	356	328	309	330	354	373	391	409
4. Transf. a bedrijven: Soc. Maribel	628	650	675	692	711	730	750	768
5. Transf. a gewesten: Soc. Maribel,..	56	53	54	55	55	56	57	58
6. Transf. a buitenland: wet 10.02.2003	42	39	30	32	33	35	37	39
7. Rentelasten	15	7	18	3	5	11	17	22
8. Transf. naar ZIV-geneesk. zorgen	22534	21609	22187	22905	23938	25001	26065	27171
C. Financieringsvermogen	-2069	-361	246	303	59	-117	-344	-361
Aflossing van schulden	1	1	1	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	984	0	0	0	0	0	0	0
Kredietverlening van fed. overheid	290	-62	-62	-62	-62	-62	-62	-62
D. Overschot of tekort	-794	-424	183	241	-3	-179	-407	-423
Pro memorie:								
Gecumuleerde saldi	0	-794	-1218	-1035	-794	-797	-977	-1383
Verdelingsreserves en gebouwen	6171	6159	6391	6750	7308	8023	8947	9900
waarvan Toekomstfonds	833	837	841	841	841	841	841	841
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	2	513	421	275	378	662	1178	1715
Renteloos ter beschikking	1202	1202	1202	1202	1202	1202	1202	1202

TABEL 37 - Sociale zekerheid der zelfstandigen, volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
A. Ontvangsten	6190	6400	6665	6701	6753	6930	7121	7338
1. Bijdragen	3401	3528	3582	3468	3443	3488	3566	3645
2. Alternatieve financiering	1126	866	855	906	992	1052	1109	1171
3. Rijkstoelagen	1429	1757	1981	2080	2072	2147	2203	2278
waarvan bijzondere rijkstoelage	112	404	603	683	653	706	738	788
4. Andere fiscale transferten	221	227	227	228	228	229	229	229
5. Te ontvangen intresten	11	19	18	18	16	12	12	13
6. Overige overdrachten aan de sz	3	2	2	2	2	2	2	2
B. Uitgaven	6231	6333	6513	6728	6873	7072	7309	7600
1. Sociale prestaties, waarvan	3746	3943	4053	4193	4339	4511	4686	4893
- RSVZ-Pensioenen	2951	3127	3208	3328	3447	3594	3745	3920
- ZIV-Uitkeringen en faillis. verz.	364	378	396	412	430	446	460	479
- RSVZ-Kinderbijslagen	430	439	449	453	462	471	480	494
(Incl. welvaartsenveloppen vanaf 2015)	0	0	0	0	38	78	121	166
2. Werkingskosten	85	92	104	106	109	112	115	119
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	8	8	8	8	8	9	9	9
4. Rentelasten	0	0	0	0	0	1	3	7
5. Transf. naar ZIV-geneesk. zorgen	2392	2290	2348	2420	2416	2440	2496	2573
C. Financieringsvermogen	-46	67	151	-26	-120	-142	-188	-261
Aflossing van vervallen schuld	0	0	0	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	109	0	0	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	64	67	151	-26	-120	-142	-188	-261
Pro memorie:								
Gecumuleerde saldi	0	67	218	192	72	-70	-258	-519
Verdelingsreserves en gebouwen	1673	1868	2020	1994	1874	1802	1802	1802
Toekomstfonds	92	93	93	93	93	93	93	93
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	0	0	0	0	0	70	258	519

TABEL 38 - Regeling geneeskundige zorgen volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
A. Ontvangsten	29847	29018	29826	30730	31895	33136	34430	35808
1. Eigen bijdragen	920	963	982	1021	1062	1114	1168	1227
2. Alternatieve financiering	2613	2720	2797	2860	2933	3011	3101	3197
a. Btw-ontvangsten	1757	1825	1888	1920	1974	2035	2108	2185
b. Accijnzen tabak	856	895	909	940	959	976	993	1012
c. Overige	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Andere fiscale overdrachten	997	1040	1107	1116	1131	1150	1174	1205
a. Belasting op verzekeringspremies	778	804	845	852	861	872	889	910
b. Belasting van farmac. industrie	226	231	256	264	270	277	285	295
c. Terugvorderingen	5	5	6	0	0	0	0	0
4. Te ontvangen intresten	4	4	4	3	3	3	3	3
5. Overige overdr. (intern.conventie)	388	392	400	405	411	417	424	432
Totaal : eigen ontvangsten	4922	5119	5291	5405	5540	5695	5870	6064
6. Overdrachten globaal beheer	24926	23899	24535	25325	26355	27441	28561	29744
Basisbedrag	21161	22193	23137	23510	23853	24546	25371	26245
Bijkomend bedrag	3206	1579	1268	1684	2368	2760	3052	3359
a. Overdracht van RSZ-GFB	22534	21609	22187	22905	23938	25001	26065	27171
Basisbedrag	19224	20173	21034	21376	21787	22494	23293	24120
Bijkomend bedrag	2912	1435	1153	1529	2151	2507	2772	3051
Regularisatie van de voorgaande jaren	398	0	0	-0	-0	0	-0	-0
b. Overdracht van RSVZ-GFB	2269	2164	2218	2289	2283	2305	2358	2432
Basisbedrag	1938	2020	2103	2134	2066	2052	2078	2125
Bijkomend bedrag	294	144	115	154	217	253	280	308
Regularisatie van voorgaande jaren	37	0	0	-0	-0	0	-0	-0
c. Overdr. van rsvz Gemengde loopbanen	123	127	130	132	133	136	138	140
B. Uitgaven	27717	28743	29685	30559	31525	32610	33695	35042
1. Prestaties	25998	26924	28040	28776	29703	30744	31785	33086
a. Uitkeringen gezondheidszorg	24247	25099	26152	26842	27712	28684	29661	30874
waarvan kleine risico's zelfstandigen	557	573	597	613	632	655	677	705
b. Ligdagprijzen ziekenhuizen	1758	1825	1888	1933	1992	2060	2124	2212
2. Werkingsonkosten	1005	989	988	1004	1030	1061	1091	1125
3. Diverse overdrachten	713	830	657	780	792	805	818	832
4. Rentelasten	0	0	0	0	0	0	0	0
C. Financieringscapaciteit	2130	275	141	171	370	527	736	765
Overdrachten toekomstfonds gezondheidszorg	5	5	4	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	1093	0	0	0	0	0	0	0
D. Overschot (+) of tekort (-)	1032	270	137	171	370	527	736	765
Gecumuleerde saldi	0	270	407	578	948	1475	2211	2976
Reserve	188	188	188	188	188	188	188	188
p.m. Budgetaire doelstelling	25869	25307	26036	27013	28082	29211	30397	31640

7.5. Resultaten per bedrijfstak

TABEL 39 - Bruto toegevoegde waarde in volume

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Landbouw	3.8	0.3	4.4	0.3	2.7	1.3
2. Energie	-4.7	5.3	0.3	2.3	2.7	1.1
3. Verwerkende nijverheid	3.4	3.5	0.0	1.7	-0.9	1.3
a. Intermediaire goederen	5.7	4.1	1.4	2.0	-0.3	1.5
b. Uitrustingsgoederen	4.0	1.0	-2.2	2.5	-5.5	1.7
c. Verbruiksgoederen	-0.1	4.5	-0.1	0.8	1.3	0.6
4. Bouw	-6.4	5.9	0.4	2.7	0.9	1.2
5. Verhandelbare diensten	1.5	3.9	2.3	2.5	1.3	1.6
a. Vervoer en communicatie	1.1	6.7	2.1	2.1	1.2	1.5
. Vervoer te land	-0.7	4.2	1.6	-0.5	1.2	0.9
. Vervoer over water en luchtvaart	4.0	0.9	2.5	5.5	3.0	1.5
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.3	2.7	1.0	3.2	1.1	1.7
b. Handel en horeca	-1.0	0.9	0.5	0.5	0.7	1.3
c. Krediet en verzekeringen	4.5	3.1	5.1	4.5	-0.2	1.9
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	1.0	5.2	1.3	2.7	2.3	1.7
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	2.7	5.1	3.0	3.2	1.8	1.7
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	-0.7	1.1	1.1	0.6	0.6
Totaal	1.0	3.3	1.5	2.2	0.9	1.4

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 40 - Structuur van de bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen

(in procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2011	2018
1. Landbouw	2.3	2.3	2.1	1.5	1.3	0.8	0.7	1.0
2. Energie	5.9	5.7	4.0	3.6	3.5	3.3	3.4	3.6
3. Verwerkende nijverheid	22.1	21.8	22.0	19.5	18.4	16.0	13.6	12.6
a. Intermediaire goederen	9.5	9.9	9.7	8.9	8.4	7.7	6.9	6.5
b. Uitrustingsgoederen	5.5	5.1	5.5	4.6	4.4	3.5	2.7	2.4
c. Verbruiksgoederen	7.1	6.7	6.8	6.1	5.6	4.9	4.0	3.7
4. Bouw	7.9	5.5	5.8	5.4	5.2	5.1	5.7	5.6
5. Verhandelbare diensten	44.9	48.4	52.9	56.2	57.9	60.8	61.9	63.0
a. Vervoer en communicatie	6.7	6.6	7.7	8.0	7.8	8.2	7.6	7.6
. Vervoer te land	2.7	2.4	2.7	2.7	2.7	2.1	2.1	1.9
. Vervoer over water en luchtvaart	0.5	0.5	0.4	0.5	0.3	0.5	0.3	0.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.5	3.6	4.6	4.8	4.8	5.6	5.2	5.4
b. Handel en horeca	13.0	12.8	14.4	13.7	13.1	14.6	14.2	13.9
c. Krediet en verzekeringen	5.4	6.5	5.8	6.5	6.1	6.0	6.3	5.6
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	5.0	5.4	5.6	6.0	6.4	6.8	7.6	8.0
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	14.8	17.2	19.4	21.8	24.4	25.1	26.2	28.0
6. Niet-verhandelbare diensten	16.9	16.3	13.3	13.9	13.6	14.1	14.7	14.2
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 41 - Investerings in volume

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Landbouw	-0.4	5.8	-11.7	2.9	7.9	2.8
2. Energie	-1.9	4.1	1.7	1.0	5.6	0.2
3. Verwerkende nijverheid	4.6	16.6	-5.5	0.2	-1.3	2.8
a. Intermediaire goederen	4.4	21.3	-5.6	0.6	1.1	2.0
b. Uitrustingsgoederen	6.7	10.3	-6.0	0.3	-7.8	2.9
c. Verbruiksgoederen	3.4	15.5	-4.9	-0.3	-1.6	3.8
4. Bouw	-2.3	16.3	-2.9	5.8	3.7	1.2
5. Verhandelbare diensten	-2.0	7.7	0.3	4.5	0.7	1.9
a. Vervoer en communicatie	-5.6	1.2	5.0	2.3	0.2	1.3
. Vervoer te land	-6.3	1.4	21.7	-2.3	-3.1	5.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-5.6	6.6	-23.0	-0.3	-5.5	9.7
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.3	-3.1	12.7	4.2	1.5	-0.4
b. Handel en horeca	3.4	14.8	-2.5	3.5	0.0	4.2
c. Krediet en verzekeringen	4.2	6.8	-10.7	4.7	1.3	-0.1
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-7.3	15.3	2.0	1.3	2.1	2.1
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	-2.3	7.8	4.2	8.1	0.9	1.6
6. Woongebouwen	-9.8	11.6	5.0	1.5	-2.3	0.9
7. Niet-verhandelbare diensten	-7.1	-6.8	3.1	1.4	4.0	0.4
Totaal	-3.7	8.9	0.3	2.9	0.3	1.6

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 42 - Investeringsquote

(investerings in procent van de toegevoegde waarde)

	1986^1982	1991^1987	1996^1992	2006^1997	2012^2007	2018^2013
1. Landbouw	17.9	21.0	17.4	18.7	44.1	39.6
2. Energie	19.5	23.9	34.0	26.8	39.2	37.2
3. Verwerkende nijverheid	12.1	19.2	18.4	18.9	17.6	19.7
a. Intermediaire goederen	9.9	18.7	18.5	19.3	18.4	20.3
b. Uitrustingsgoederen	13.4	16.1	15.1	16.1	12.9	13.8
c. Verbruiksgoederen	14.4	22.2	20.7	20.4	19.2	22.4
4. Bouw	9.0	13.6	12.8	15.4	19.1	19.0
5. Verhandelbare diensten	17.6	17.9	16.3	18.0	17.0	17.3
a. Vervoer en communicatie	49.1	34.3	33.0	36.5	32.3	33.4
. Vervoer te land	23.4	17.5	32.4	38.1	23.6	25.8
. Vervoer over water en luchtvaart	119.7	203.8	71.3	57.0	52.3	54.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	57.5	24.5	29.1	34.0	34.4	35.0
b. Handel en horeca	11.1	16.4	15.2	15.9	14.8	16.5
c. Krediet en verzekeringen	22.9	29.5	16.7	20.0	17.2	17.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	8.9	14.3	15.5	13.7	12.6	12.2
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	11.4	10.5	10.9	13.8	14.9	14.7
Totaal v.d. marktbedrijfstacken	15.7	18.3	17.3	18.4	18.4	18.9
6. Niet-verhandelbare diensten	13.4	9.4	8.9	8.2	8.1	7.8
Totaal (exclusief woongebouwen)	15.4	17.1	16.1	17.0	16.9	17.3

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 43 - Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen

(jaargemiddelden, in duizenden personen)	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2011	2018
1. Loontrekkers	3172.8	3005.9	3194.4	3174.7	3412.2	3569.3	3809.3	3978.2
a. Landbouw	11.7	11.8	13.1	14.8	16.3	17.7	20.4	19.9
b. Energie	80.2	72.9	50.3	43.3	44.0	44.1	51.1	51.1
c. Verwerkende nijverheid	865.0	754.0	733.8	642.8	623.4	571.6	512.7	473.4
. Intermediaire goederen	334.4	279.8	272.0	242.3	240.3	231.9	213.4	199.0
. Uitrustingsgoederen	206.8	180.1	177.5	154.3	153.7	131.2	109.9	97.4
. Verbruiksgoederen	323.8	294.1	284.3	246.2	229.4	208.5	189.3	176.9
d. Bouw	247.6	162.4	187.6	187.8	191.0	192.0	219.4	232.6
e. Vervoer en communicatie	277.6	262.6	259.7	256.0	273.1	270.9	267.6	272.5
. Vervoer te land	121.8	113.5	113.7	108.5	119.4	104.3	110.2	111.5
. Vervoer over water en luchtvaart	18.5	17.8	15.7	16.3	14.9	6.8	7.4	8.0
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	137.3	131.4	130.3	131.2	138.8	159.7	150.0	153.1
f. Handel en horeca	438.0	426.1	483.6	493.4	526.4	580.1	614.5	634.4
g. Krediet en verzekeringen	117.5	124.6	133.1	130.2	135.2	132.4	129.3	127.2
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	179.3	205.5	251.1	281.1	331.4	391.4	473.4	554.3
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	205.8	235.0	328.2	380.0	503.7	543.1	676.0	779.7
j. Niet-verhandelbare diensten	750.1	750.9	753.9	745.4	767.7	826.1	844.9	833.1
. Overheid en onderwijs	682.0	687.4	698.0	688.3	703.3	758.6	802.6	803.3
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.4	67.5	42.3	29.7
2. Zelfstandigen	604.8	631.5	671.8	698.2	701.8	694.6	735.6	746.7
a. Landbouw	100.9	94.9	85.7	74.6	64.4	57.2	40.9	31.2
b. Energie	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
c. Verwerkende nijverheid	40.4	37.7	35.6	32.5	29.4	26.6	25.5	22.2
. Intermediaire goederen	7.3	6.8	6.6	6.2	5.9	5.3	5.6	4.9
. Uitrustingsgoederen	1.2	1.3	1.3	1.3	1.1	1.0	1.1	1.1
. Verbruiksgoederen	32.0	29.7	27.6	25.0	22.4	20.2	18.7	16.3
d. Bouw	44.2	44.2	47.9	52.6	55.5	50.0	58.5	59.6
e. Vervoer en communicatie	16.8	14.8	13.1	12.6	12.6	11.4	11.9	11.0
. Vervoer te land	7.5	6.8	6.6	6.5	6.4	4.9	3.9	3.6
. Vervoer over water en luchtvaart	6.8	5.4	3.8	3.3	2.6	1.9	1.8	1.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.5	2.6	2.6	2.9	3.6	4.6	6.2	6.1
f. Handel en horeca	231.8	235.7	236.9	216.8	187.8	155.0	131.3	104.0
g. Krediet en verzekeringen	16.0	18.2	18.3	15.3	12.7	10.1	8.6	5.0
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	28.8	38.6	50.7	60.9	67.7	68.7	71.9	73.4
i. Overige marktdiensten	124.8	146.4	182.4	231.4	269.8	312.8	382.4	433.1
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.4	0.6	0.8	1.2	1.7	2.4	4.3	6.9
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	3777.6	3637.4	3866.2	3872.9	4114.0	4263.9	4544.9	4724.9
a. Landbouw	112.6	106.7	98.9	89.4	80.7	74.9	61.3	51.0
b. Energie	80.7	73.4	50.7	43.7	44.2	44.4	51.4	51.4
c. Verwerkende nijverheid	905.5	791.7	769.3	675.3	652.8	598.2	538.1	495.6
. Intermediaire goederen	341.7	286.5	278.6	248.5	246.1	237.3	219.1	203.9
. Uitrustingsgoederen	208.0	181.5	178.8	155.6	154.9	132.2	111.1	98.5
. Verbruiksgoederen	355.8	323.7	311.9	271.2	251.8	228.7	208.0	193.2
d. Bouw	291.8	206.5	235.6	240.4	246.6	242.0	277.9	292.1
e. Vervoer en communicatie	294.4	277.4	272.7	268.6	285.7	282.3	279.6	283.6
. Vervoer te land	129.2	120.2	120.3	114.9	125.8	109.2	114.1	115.1
. Vervoer over water en luchtvaart	25.4	23.2	19.5	19.6	17.5	8.7	9.2	9.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	139.8	134.0	132.9	134.1	142.4	164.3	156.3	159.2
f. Handel en horeca	669.9	661.9	720.5	710.3	714.2	735.1	745.8	738.4
g. Krediet en verzekeringen	133.5	142.8	151.4	145.5	147.9	142.5	137.9	132.2
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	208.1	244.1	301.7	341.9	399.1	460.1	545.3	627.8
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	330.6	381.4	510.7	611.4	773.5	855.9	1058.4	1212.8
j. Niet-verhandelbare diensten	750.6	751.5	754.8	746.5	769.4	828.5	849.3	839.9
. Overheid en onderwijs	682.5	687.9	698.9	689.5	705.0	761.0	806.9	810.2
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.4	67.5	42.3	29.7
4. Grensarbeid (saldo)	59.4	56.4	62.7	62.5	63.6	73.1	76.9	76.5
5. Werkloosheid, definitie FPB	359.4	572.4	455.1	649.1	599.5	710.1	627.7	638.5
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	4196.5	4266.2	4384.0	4584.6	4777.1	5047.1	5249.5	5439.9

TABEL 44 - Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen

(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)	1985-1980	1990-1985	1995-1990	2006-1995	2012-2006	2018-2012
1. Loontrekkers	-166.9	188.6	-19.7	437.7	199.2	166.6
a. Landbouw	0.1	1.3	1.6	2.7	2.8	-0.4
b. Energie	-7.3	-22.6	-7.0	2.1	5.3	0.5
c. Verwerkende nijverheid	-111.1	-20.2	-91.0	-76.5	-59.2	-33.7
. Intermediaire goederen	-54.6	-7.7	-29.8	-11.5	-19.1	-12.7
. Uitrustingsgoederen	-26.7	-2.7	-23.2	-23.8	-21.4	-11.6
. Verbruiksgoederen	-29.8	-9.8	-38.1	-41.2	-18.7	-9.4
d. Bouw	-85.2	25.3	0.2	12.7	19.5	12.6
e. Vervoer en communicatie	-15.0	-3.0	-3.7	15.6	-6.9	7.8
. Vervoer te land	-8.3	0.2	-5.2	-4.3	4.6	2.7
. Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-2.1	0.5	-9.3	0.5	0.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.9	-1.1	0.9	29.2	-11.9	4.5
f. Handel en horeca	-11.9	57.4	9.9	90.5	30.9	19.5
g. Krediet en verzekeringen	7.1	8.5	-2.8	2.4	-3.7	-1.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	26.2	45.5	30.0	120.8	83.9	68.6
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	29.2	93.3	51.7	189.3	107.9	102.6
j. Niet-verhandelbare diensten	0.8	3.0	-8.6	78.2	18.7	-9.2
. Overheid en onderwijs	5.3	10.7	-9.7	76.1	35.1	3.8
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	2.0	-16.4	-13.0
2. Zelfstandigen	26.7	40.3	26.4	0.8	41.9	5.8
a. Landbouw	-6.1	-9.1	-11.1	-18.9	-16.2	-8.3
b. Energie	-0.0	-0.0	-0.0	-0.1	0.0	-0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.7	-2.2	-3.1	-6.2	-1.4	-2.6
. Intermediaire goederen	-0.5	-0.2	-0.4	-0.9	0.2	-0.6
. Uitrustingsgoederen	0.1	0.0	-0.1	-0.2	0.1	-0.1
. Verbruiksgoederen	-2.3	-2.0	-2.6	-5.0	-1.7	-2.0
d. Bouw	-0.0	3.7	4.6	-0.7	7.1	0.6
e. Vervoer en communicatie	-2.1	-1.7	-0.4	-1.2	0.4	-0.8
. Vervoer te land	-0.7	-0.1	-0.2	-1.9	-0.7	-0.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-1.4	-1.6	-0.5	-1.3	-0.3	-0.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	0.1	0.1	0.2	2.0	1.3	-0.1
f. Handel en horeca	3.9	1.2	-20.1	-68.0	-20.6	-24.3
g. Krediet en verzekeringen	2.2	0.1	-3.0	-5.6	-1.6	-3.0
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	9.8	12.1	10.2	8.1	3.1	1.3
i. Overige marktdiensten	21.6	36.0	49.0	92.0	69.1	40.6
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.1	0.3	0.3	1.5	2.0	2.3
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	-140.2	228.9	6.7	438.5	241.1	172.3
a. Landbouw	-5.9	-7.8	-9.5	-16.3	-13.4	-8.7
b. Energie	-7.4	-22.6	-7.0	1.9	5.3	0.4
c. Verwerkende nijverheid	-113.8	-22.4	-94.1	-82.7	-60.6	-36.3
. Intermediaire goederen	-55.1	-7.9	-30.1	-12.4	-18.9	-13.3
. Uitrustingsgoederen	-26.5	-2.7	-23.3	-24.1	-21.3	-11.7
. Verbruiksgoederen	-32.1	-11.8	-40.7	-46.2	-20.4	-11.4
d. Bouw	-85.2	29.0	4.8	11.9	26.7	13.2
e. Vervoer en communicatie	-17.0	-4.6	-4.2	14.4	-6.5	7.1
. Vervoer te land	-9.0	0.0	-5.3	-6.2	3.9	2.4
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.2	-3.7	0.0	-10.7	0.2	0.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.8	-1.0	1.1	31.2	-10.6	4.4
f. Handel en horeca	-8.0	58.6	-10.2	22.5	10.4	-4.8
g. Krediet en verzekeringen	9.3	8.6	-5.9	-3.1	-5.4	-4.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	36.1	57.6	40.2	128.9	87.0	70.0
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	50.8	129.3	100.7	281.2	177.0	143.2
j. Niet-verhandelbare diensten	0.9	3.3	-8.2	79.7	20.6	-6.9
. Overheid en onderwijs	5.5	10.9	-9.4	77.6	37.0	6.1
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	2.0	-16.4	-13.0
4. Grensarbeid (saldo)	-3.0	6.3	-0.1	12.7	1.2	-0.0
5. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	194.0	46.2	-59.0	2.3
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	69.7	117.8	200.5	497.4	183.3	174.6

TABEL 45 - Situatie op de arbeidsmarkt: detail

(jaargemiddelden, in duizenden personen)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I. Totale bevolking (II+III)	11075.0	11155.6	11237.2	11314.8	11388.3	11457.7	11523.1
I.bis Bevolking op arbeidseleeftijd	7249.9	7274.7	7300.2	7324.1	7345.3	7359.8	7368.2
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5809.7	5863.4	5907.4	5948.5	5985.3	6031.8	6083.2
waarvan met RVA-uitkering (1):	186.9	183.5	179.8	171.2	165.9	165.3	165.8
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	8.3	7.4	7.0	6.8	6.7	6.7	6.6
- Vrijgestelden om reden van studies	22.1	23.0	23.5	23.7	23.8	23.9	23.9
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	23.3	22.6	21.3	21.1	21.0	20.9	20.9
- Werkloosheid met bedrijfstoeslag / voltijds brugpensioen	115.0	111.6	108.9	100.3	95.0	94.4	95.0
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	18.1	18.8	19.1	19.3	19.4	19.4	19.4
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5265.3	5292.3	5329.8	5366.3	5403.1	5425.9	5439.9
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4552.5	4553.7	4574.2	4601.4	4640.6	4680.6	4724.9
waarvan met RVA-uitkering (1):	402.5	375.3	375.1	373.0	374.7	376.5	381.6
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	51.7	51.7	52.6	54.0	56.0	58.2	60.8
- Activering	101.0	80.7	88.9	88.7	88.5	89.0	89.9
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	2.5	2.0	1.6	1.3	1.0	0.8	0.7
** Herinschakelingsprogramma	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
** Plan 'activa' (5)	72.2	54.5	64.2	64.7	65.1	65.9	67.1
** Herintegratie oudere werklozen	20.1	18.0	17.0	16.5	16.2	16.1	16.0
** Doorstromingsprogramma	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8
** Eerste werkervaring	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	248.7	241.9	232.8	229.6	229.6	228.8	230.5
- Deelt. bruggepensioneerden	0.7	0.6	0.5	0.4	0.3	0.2	0.1
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
V. Grensarbeid (saldo)	76.5	76.5	76.5	76.5	76.5	76.5	76.5
VI. Werkloosheid (concept FPB)	636.3	662.1	679.1	688.4	686.0	668.8	638.5
(a) Niet-werkende werkzoekenden (6)	559.2	589.9	608.1	617.1	615.0	599.3	570.7
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (1)	77.1	72.1	71.0	71.3	71.0	69.6	67.9
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	28.2	28.3	28.3	28.3	28.3	28.4	28.4
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1)(7) (budgettaire eenheden)	41.0	42.1	40.6	38.8	36.5	33.6	30.4
p.m. uvw-wz (1)(8) - jaarlijkse verandering	-4.5	14.7	1.9	-16.3	-1.7	-11.6	-21.1

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen).

(2) Inclusief tijdskrediet en crisistijdskrediet.

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid.

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten.

(5) Inclusief SINE, startbonus en stagebonus.

(6) Exclusief PWA-werkgelegenheid.

(7) Inclusief crisisschorsing bedienden.

(8) Inclusief PWA-vrijgestelden.

TABEL 46 - Netto-uitvoer van goederen en diensten

(in miljoen euro)	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2011	2018
1. Landbouw	-1264	-2339	-1891	-1936	-1527	-1714	-4020	-3878
2. Energie	-2241	-4418	-2401	-3397	-9064	-11789	-16193	-18140
3. Verwerkende nijverheid	1287	7885	6341	13216	15880	19915	17147	21799
a. Intermediaire goederen	2339	4460	4940	9154	12252	15225	23996	33772
b. Uitrustingsgoederen	-759	566	-1535	548	-2564	-2082	-9889	-15606
c. Verbruiksgoederen	-293	2859	2936	3514	6192	6772	3039	3633
4. Bouw	-357	-565	-762	-822	-1487	-1801	-3125	-4305
5. Verhandelbare diensten	305	641	2145	2513	5055	9510	13687	22732
a. Vervoer en communicatie	544	873	1782	2346	3524	4955	5323	8235
. Vervoer te land	-279	-473	-516	-402	-663	-682	-1164	-1522
. Vervoer over water en luchtvaart	239	391	648	760	1162	1593	1898	2812
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	585	955	1650	1988	3026	4043	4589	6944
b. Handel en horeca	-4	57	843	866	2016	3616	6085	9597
c. Krediet en verzekeringen	-131	-199	-121	-147	-217	-193	-249	-251
d. Overige marktdiensten	-104	-91	-359	-552	-268	1132	2528	5151
Totaal	-2271	1204	3432	9574	8857	14121	7495	18207

TABEL 47 - Arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstakken

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Landbouw	5.6	2.0	7.2	2.0	6.5	3.7
2. Energie	-1.9	13.2	3.1	2.0	0.9	0.9
3. Verwerkende nijverheid	6.7	4.1	3.4	3.0	1.3	2.3
a. Intermediaire goederen	9.8	4.5	4.8	2.5	1.5	2.3
b. Uitrustingsgoederen	6.8	1.4	1.1	4.2	-2.1	3.2
c. Verbruiksgoederen	2.7	5.2	3.2	2.5	3.1	1.5
4. Bouw	2.3	0.9	1.9	2.4	-0.9	0.3
5. Verhandelbare diensten	1.4	1.6	1.2	0.7	-0.2	0.4
a. Vervoer en communicatie	2.9	7.0	2.3	1.8	1.8	1.0
. Vervoer te land	1.2	3.7	2.3	0.4	0.9	0.5
. Vervoer over water en luchtvaart	5.5	5.2	3.2	13.8	3.2	1.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.9	3.0	0.7	1.2	2.2	1.2
b. Handel en horeca	0.1	-0.2	1.0	0.4	0.4	1.4
c. Krediet en verzekeringen	3.6	2.0	6.0	5.0	0.4	2.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	-1.6	1.7	-1.0	0.1	-0.1	-0.3
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	0.4	-0.6	-0.7	-0.8	-1.2	-0.4
Totaal	2.8	2.6	2.0	1.4	0.1	0.7

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 48 - Nominaal bruto uurloon in de marktbedrijfstakken

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Landbouw	6.9	4.6	5.5	-0.2	3.1	2.0
2. Energie	5.4	1.4	4.1	2.8	1.9	2.5
3. Verwerkende nijverheid	7.9	5.3	5.2	2.7	3.0	2.0
a. Intermediaire goederen	9.9	4.4	5.9	2.6	3.0	2.0
b. Uitrustingsgoederen	6.2	6.6	3.6	2.7	3.1	2.1
c. Verbruiksgoederen	6.8	5.2	5.6	2.6	2.9	2.0
4. Bouw	6.7	0.3	5.4	3.0	2.4	1.8
5. Verhandelbare diensten	6.6	3.9	5.1	2.3	2.4	1.9
a. Vervoer en communicatie	5.9	4.2	8.0	2.8	2.7	2.2
. Vervoer te land	4.2	3.5	7.3	2.3	2.7	2.1
. Vervoer over water en luchtvaart	7.6	-1.1	12.0	4.5	5.0	2.5
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.5	5.9	8.2	3.2	2.5	2.2
b. Handel en horeca	6.4	5.6	3.8	2.5	2.8	1.9
c. Krediet en verzekeringen	7.6	3.9	3.1	2.7	2.1	2.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	5.1	2.7	5.2	2.4	2.8	2.0
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	6.8	1.8	6.4	1.9	2.0	2.0
Totaal	7.0	3.9	5.1	2.4	2.4	1.9

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 49 - Nominale loonkost per hoofd in de marktbedrijfstakken

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Landbouw	6.8	3.9	3.2	2.6	3.3	2.6
2. Energie	5.3	4.9	5.6	2.5	1.5	2.3
3. Verwerkende nijverheid	8.1	5.9	5.1	2.8	2.6	2.1
a. Intermediaire goederen	10.1	5.3	5.4	2.8	2.6	2.1
b. Uitrustingsgoederen	7.2	6.8	4.1	2.6	2.6	2.4
c. Verbruiksgoederen	6.6	5.9	5.7	2.7	2.7	1.9
4. Bouw	7.0	3.0	3.7	2.5	3.1	1.9
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.6	4.5	2.4	2.4	1.9
a. Vervoer en communicatie	6.2	5.2	7.0	2.8	2.6	2.0
. Vervoer te land	4.4	4.7	6.6	2.2	2.2	2.0
. Vervoer over water en luchtvaart	8.8	-1.0	10.0	4.1	3.9	2.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.7	6.8	6.9	3.3	2.9	2.0
b. Handel en horeca	5.9	4.9	3.6	2.5	3.1	2.0
c. Krediet en verzekeringen	6.9	4.3	3.5	2.1	2.7	1.9
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	4.5	1.9	4.2	2.3	2.6	2.0
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	6.0	1.5	5.5	2.9	2.0	1.9
Totaal	6.8	4.2	4.5	2.4	2.4	1.8

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 50 - Reële loonkost per hoofd in de marktbedrijfstacken

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Landbouw	0.4	2.0	0.9	0.8	1.1	1.1
2. Energie	-1.0	2.8	3.3	0.7	-0.7	0.8
3. Verwerkende nijverheid	1.6	3.9	2.9	1.0	0.4	0.6
a. Intermediaire goederen	3.5	3.3	3.1	1.0	0.4	0.6
b. Uitrustingsgoederen	0.8	4.7	1.8	0.8	0.4	0.9
c. Verbruiksgoederen	0.2	3.9	3.4	0.9	0.5	0.4
4. Bouw	0.6	1.0	1.5	0.7	0.9	0.4
5. Verhandelbare diensten	-0.3	1.7	2.3	0.6	0.2	0.4
a. Vervoer en communicatie	-0.1	3.2	4.7	1.0	0.5	0.5
. Vervoer te land	-1.8	2.7	4.3	0.4	0.0	0.5
. Vervoer over water en luchtvaart	2.3	-2.9	7.7	2.3	1.7	0.7
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	1.3	4.8	4.6	1.5	0.7	0.5
b. Handel en horeca	-0.4	2.9	1.4	0.7	0.9	0.5
c. Krediet en verzekeringen	0.5	2.3	1.3	0.3	0.5	0.4
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	-1.8	-0.0	2.0	0.5	0.4	0.5
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	-0.3	-0.4	3.2	1.1	-0.1	0.4
Totaal	0.4	2.2	2.3	0.6	0.2	0.3

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 51 - Consumptie van de gezinnen per product in volume

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	1.0	0.9	0.4	0.3	0.6	0.7
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	-0.2	1.2	0.8
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.3	2.4	-0.0	0.2
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-1.2	-0.2	2.1	2.0	1.5
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	1.0	-3.6	0.3
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	0.1	2.6	2.3
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.4	1.3	1.1
4. Verwarming	-2.5	-2.8	2.6	2.4	-0.6	-0.8
5. Elektriciteit	3.5	3.5	3.3	1.5	-0.2	0.3
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.4	2.7	5.2	1.5
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.6	2.1	0.9	0.7	0.3	1.6
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	3.6	1.0	1.2
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.8	3.4	2.4	-0.7	-1.2	0.1
a. Benzine	-2.8	-0.3	1.5	-4.1	-3.4	-0.3
b. Diesel	7.3	9.8	6.7	3.6	-0.0	0.2
10. Vervoersdiensten	-1.3	-0.3	0.7	5.0	0.4	1.6
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	-1.1	-0.1	0.6	2.8	2.1	3.4
b. Reizigersvervoer over de weg	-2.5	-2.9	-0.5	3.5	0.3	1.9
c. Overige vervoersdiensten	-0.2	3.7	2.0	8.9	-1.5	-0.8
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	8.5	1.0	1.4
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	2.7	1.5	1.1
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	2.6	1.7	0.8
14. Overige goederen en diensten	3.1	5.3	3.2	2.0	1.0	1.2
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	2.1	1.2	1.2
Totaal	1.3	2.8	1.6	1.7	1.0	1.0

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 52 - Structuur van de consumptie van de gezinnen in lopende prijzen

(in procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2011	2018
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	23.2	22.9	20.6	17.7	15.7	16.3	16.0	16.3
a. Voedingsmiddelen	18.0	18.0	15.9	13.3	11.2	11.5	11.6	11.9
b. Alcoholvrije dranken	0.9	0.9	1.2	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1
c. Alcoholhoudende dranken	2.3	2.0	1.8	1.5	1.5	1.5	1.5	1.6
d. Tabak	1.9	2.0	1.7	1.7	1.9	2.1	1.8	1.8
2. Kleding en schoeisel	7.8	6.8	7.2	6.1	4.9	4.7	4.7	5.2
3. Huur	13.0	14.3	14.9	15.8	15.3	15.7	15.2	15.6
4. Verwarming	3.3	3.5	1.6	1.5	2.4	2.6	2.9	2.4
5. Elektriciteit	2.1	2.5	2.2	2.3	2.1	1.9	2.2	2.1
6. Huishoudelijke hulp	0.9	0.8	0.7	0.6	0.7	0.7	0.9	1.0
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.8	6.2	6.1	5.7	5.5	4.8	4.5	4.7
8. Aankoop van voertuigen	3.1	3.0	3.9	3.0	3.4	3.1	3.3	3.2
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.5	3.4	2.8	2.9	3.3	3.3	3.3	2.8
a. Benzine	2.8	2.5	1.7	1.6	1.7	1.3	0.9	0.8
b. Diesel	0.4	0.7	0.8	0.9	1.3	1.7	2.0	1.7
10. Vervoersdiensten	1.6	1.3	1.1	0.9	1.0	1.0	1.1	1.1
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	0.8	0.7	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4
b. Reizigersvervoer over de weg	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
c. Overige vervoersdiensten	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
11. Communicatie	1.3	1.3	1.4	1.5	2.2	2.7	2.0	2.1
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	3.8	4.0	3.9	4.7	4.9	5.0	5.3	5.4
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.3	7.4	8.3	9.2	9.4	9.3	9.0	9.0
14. Overige goederen en diensten	18.6	19.2	21.5	23.5	23.9	23.4	24.3	23.8
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.8	3.3	3.8	4.6	5.3	5.3	5.2	5.3
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 53 - Prijsevolutie van de consumptie van de gezinnen per product

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.4	1.8	0.5	2.1	3.0	2.0
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	2.0	2.9	2.0
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.6	0.4	3.1	1.9
c. Alcoholhoudende dranken	6.0	3.0	0.4	1.6	1.5	1.7
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	4.2	4.4	2.0
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.4	0.8	1.0	1.7
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.9	1.6	1.7
4. Verwarming	12.0	-7.7	-0.7	6.7	6.6	-1.0
5. Elektriciteit	7.7	-0.4	1.4	0.3	6.2	0.9
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.7	2.1	2.1	3.0
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.3	1.7	1.0	2.0	1.8
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.3	0.8	1.8
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.4	-2.8	2.1	5.3	5.1	-0.5
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	5.0	3.9	-0.9
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	5.4	6.0	-0.4
10. Vervoersdiensten	5.7	0.8	-0.5	0.1	2.3	2.1
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	4.0	-0.6	-5.6	2.4	0.9	1.2
b. Reizigersvervoer over de weg	8.3	2.2	3.9	0.0	2.5	1.5
c. Overige vervoersdiensten	6.6	1.7	2.5	-2.2	4.1	3.7
11. Communicatie	5.4	1.2	1.9	-0.4	-1.3	1.6
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	1.8	2.1	1.6
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	1.0	1.0	1.7
14. Overige goederen en diensten	5.2	1.9	2.5	1.7	2.1	1.3
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	2.4	2.3	1.6
Totaal	6.4	2.0	2.2	1.8	2.2	1.5

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 54 - Energiebalans, alle producten

(in miljoen ton olie-equivalent)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2006//1995	2012//2006	2018//2012
Primaire productie en recuperatie	10.8	0.2	-0.5	1.5	-1.8	-0.8
Import	-5.1	5.3	1.9	1.8	-2.0	0.2
Totale export	-3.8	5.0	-2.8	2.1	1.0	-0.6
Bunkers	-0.6	11.9	-0.9	7.1	-1.5	2.1
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	2.4	2.5	0.8	-3.0	-0.2
Transformatie input	-5.1	5.6	-0.8	1.4	-2.4	0.5
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.5	1.9	0.5	-3.5	2.1
Kerncentrales	22.8	4.8	-0.6	1.1	-1.8	-2.5
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-2.3	-8.3	-6.8
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-1.6	-8.8	-0.8
Raffinaderijen	-9.3	8.1	-0.5	2.2	-1.9	1.4
Transformatie output	-6.7	5.6	-0.8	1.6	-2.2	1.2
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.6	2.9	2.7	-0.5	4.3
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.1	-1.7	-2.5
Cokesovens	-0.2	-2.0	-7.3	-2.2	-9.0	-6.8
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-1.6	-8.8	-0.8
Raffinaderijen	-9.3	7.7	-0.3	2.0	-1.9	1.4
Uitwisselingen en transfers	-.-	-.-	2.7	3.5	-.-	3.0
Consumptie van de energiesector	-5.9	1.1	-0.4	-0.5	5.2	-2.1
Verlies door distributie	2.1	2.9	1.9	1.3	-1.4	1.1
Beschikbaar voor eindverbruik	-3.1	1.7	7.7	2.5	-5.0	1.4
Niet-energie-eindverbruik	1.0	2.5	13.2	1.8	0.5	0.5
Energie-eindverbruik	-1.7	1.6	2.1	0.9	-1.6	0.4
Industrie	-3.4	2.2	0.4	1.7	-4.3	1.1
Transport	0.9	4.9	2.0	1.1	0.7	0.2
Gezinnen	-0.9	-1.3	2.6	-0.3	-0.0	-0.6
Handel, diensten en landbouw	-2.4	-0.0	5.7	0.6	-1.9	1.1

(//) Gemiddelde groeivoeten

Het Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaaleconomisch vlak en op het vlak van leefmilieu. Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen. Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

De publicaties van het Federaal Planbureau

Met het oog op informatieverstrekking en transparantie publiceert het Federaal Planbureau (FPB) regelmatig de methoden en resultaten van zijn werkzaamheden. De publicaties van het FPB zijn georganiseerd in 3 reeksen: de Vooruitzichten, de Working Papers en de Planning Papers. Het FPB publiceert eveneens rapporten, een Engelstalig kwartaalverslag en occasioneel ook boeken. Bepaalde publicaties zijn het resultaat van een samenwerking met andere instellingen.

Alle publicaties van het Federaal Planbureau zijn beschikbaar op www.plan.be

Reeksen

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Onder de verantwoordelijkheid van het INR maakt het FPB aldus twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvooruitzichten voor de Belgische economie – de Economische begroting – met het oog op, zoals de naam aangeeft, de opmaak en de controle van de Rijksbegroting. Op verzoek van de sociale partners publiceert het FPB in mei de Economische middellangetermijnvooruitzichten in een internationale context. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de Regionale economische vooruitzichten opgesteld. De Nime Outlook beschrijft één keer per jaar middellangetermijnvooruitzichten voor de wereldeconomie. Het FPB publiceert om de drie jaar Langetermijnenergievooruitzichten voor België. Ook om de drie jaar stelt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, Langetermijnvooruitzichten voor transport in België op. Tot slot maakt het FPB jaarlijks in samenwerking met de ADSEI Bevolkingsvooruitzichten op lange termijn.

Working Papers

De Working Papers presenteren de resultaten van lopend onderzoek in de studiedomeinen van het FPB. Ze worden gepubliceerd om bij te dragen aan de verspreiding van kennis over hoofdzakelijk economische fenomenen en om het inhoudelijk debat te stimuleren. Bovendien leveren ze een conceptuele en empirische basis voor de besluitvorming. Ze zijn vaak technisch van aard en gericht op een publiek van specialisten.

Planning Papers

De Planning Papers presenteren afgeronde studies over thema's van algemene strekking. Ze zijn niet specifiek gericht op een gespecialiseerd publiek en beschikbaar in het Nederlands en het Frans.

Overige publicaties

Rapporten

De rapporten beschrijven de resultaten van werkzaamheden die voortvloeien uit wettelijke opdrachten of als antwoord op specifieke vragen van de overheid, de regering of de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

Boeken

Het FPB publiceert occasioneel studies in boekvorm.

Short Term Update

De Short Term Update (STU) is een Engelstalig kwartaalverslag dat een actueel overzicht biedt van de Belgische economie. Op basis van tientallen indicatoren levert de STU ofwel een follow-up van de conjunctuur, of een analyse van de structurele evolutie van de economie. Bovendien gaat elke STU dieper in op een bepaalde studie van het FPB die verband houdt met de economische actualiteit. Ten slotte geeft dit verslag een overzicht van het lopend onderzoek binnen het FPB en van de belangrijkste beslissingen van de Belgische regeringen die de economische situatie kunnen beïnvloeden.

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Kunstlaan 47-49
B-1000 Brussel
tel.: +32-2-5077311
fax: +32-2-5077373
e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Drukker: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijke uitgever: FPB, Henri Bogaert - Wettelijk depot: D/2013/7433/10